

Львівський державний університет внутрішніх справ

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Збірник тез
Міжнародної науково-практичної конференції

8 листопада 2019 року

Львів
2019

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет
Вченою радою Львівського державного
університету внутрішніх справ
(протокол від 30 жовтня 2019 року № 3)

У к л а д а ч і :

О. В. Авраменко,

кандидат юридичних наук, доцент

С. С. Гнатюк,

кандидат юридичних наук, доцент

І. І. Сидорук,

кандидат юридичних наук

Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах: збірник тез
ТЗЗ Міжнародної науково-практичної конференції (8 листопада 2019 року) / уклад.
О. В. Авраменко, С. С. Гнатюк, І. І. Сидорук. Львів: Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2019. 224 с.

Збірник містить тези Міжнародної науково-практичної конференції «Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах», яка відбудеться 8 листопада 2019 року у Львівському державному університеті внутрішніх справ.

У публікаціях розкрито особливості антикорупційної політики в Україні та зарубіжних державах, нормативно-правове забезпечення правоохоронної діяльності (українські реалії та зарубіжний досвід); реформування правоохоронної системи України (шляхи, ризики та перспективи); проблеми взаємодії правоохоронних органів у правозастосовній діяльності; сучасний стан та оцінка ефективності діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності; соціально-демографічна складова злочинності.

Опубліковано в авторській редакції.

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

Вельмишановні колеги! Вже стали доброю традицією наші щорічні листопадові зустрічі на цьому міжнародному науково-практичному заході, присвяченому теорії та практиці протидії злочинності в сучасних умовах. Ця конференція щороку збирає у гостинному Львові науковців і практиків з усієї України та зарубіжних держав для обговорення шляхів підвищення якості й ефективності протидії злочинності. Приємно зазначити, що склад учасників цього заходу зростає не лише у кількісному, а й якісному вимірі. Дехто із присутніх уперше долучився до роботи конференції, водночас більшість є нашими постійними гостями.

Цьогоріч до обговорення пропонуються такі напрями – особливості антикорупційної політики в Україні та зарубіжних державах, нормативно-правове забезпечення правоохоронної діяльності (українські реалії та зарубіжний досвід); реформування правоохоронної системи України (шляхи, ризики та перспективи); проблеми взаємодії правоохоронних органів у правозастосовній діяльності; сучасний стан та оцінка ефективності діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності; соціально-демографічна складова злочинності.

Необхідність конференції зумовлена тим, що сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується проведенням правової, судової реформ, створенням і діяльністю нових антикорупційних органів, внесенням змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України. Нерідко ці зміни є дещо поспішними і не системними, що, своєю чергою, потребує подальшого вдосконалення законодавства та увідповіднення його до вимог часу, а також до норм міжнародних нормативно-правових актів.

Особливо гострим залишається питання протидії корупційним виявам. Тому одним із напрямів цьогорічної дискусії є комплексний аналіз усіх аспектів протидії корупції в Україні: адміністративно-правових проблем функціонування антикорупційного законодавства України; питань кримінально-правової кваліфікації корупційних злочинів; проблем застосування антикорупційного законодавства України у правоохоронній та правозастосовній діяльності, зокрема щодо роботи новоствореного Вищого антикорупційного суду, тощо.

У цьому аспекті доречно наголосити, що проведення таких науково-практичних заходів дає змогу сконцентруватися на найактуальніших і найболючіших питаннях і проблемах. Своєчасний розгляд цих питань, залучення до роботи не лише теоретиків, а й практиків, фахівців із зарубіжних держав допомагає обрати конкретні заходи та сформулювати спільний погляд для їх вирішення, зважаючи на високоосвічений та представницький склад учасників, досвід попередніх років роботи конференції, нинішній науково-практичний захід проходитиме в конструктивній, діловій атмосфері з виваженим і відповідальним підходом до аналізу окреслених проблемних питань.

Бажаю всім творчого натхнення, вагомих здобутків, плідної співпраці.

Роман Благута,
*кандидат юридичних наук, доцент,
ректор Львівського державного університету
внутрішніх справ*

О. В. Авраменко,

кандидат юридичних наук, доцент,
декан факультету № 1 ІПФПНП

І. М. Федулова,

аспірант кафедри кримінального права і кримінології факультету №1 ІПФПНП
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВІДМЕЖУВАННЯ ПРОТИПРАВНОГО ЗАВОЛОДІННЯ МАЙНОМ ПІДПРИЄМСТВА, УСТАНОВИ, ОРГАНІЗАЦІЇ ВІД ШАХРАЙСТВА

Кримінально-правова кваліфікація злочинів є найскладнішим завданням у правозастосуванні та може бути правильною лише тоді, якщо буде застосовано саме ту норму, яка передбачає це діяння, тобто застосовано лише одну і лише певну, конкретну норму.

У правозастосовній діяльності існує проблематика розмежування злочинів, що мають спільні ознаки. Склади злочинів, що наділені такими ознаками, мають назву суміжні. Потребу встановлення чітких критеріїв, за якими можна відрізнити пари суміжних складів злочинів тяжко переоцінити, адже в практичній діяльності саме неправильна кваліфікація діяння призводить до випадків уникнення відповідальності за кримінально каране діяння або до безпідставного притягнення до певного виду кримінальної відповідальності.

Поряд з тим, належним чином недослідженим у кримінально-правовій науці залишається питання розмежування складу злочину, передбаченого статтею 206-2 КК України з суміжними складами злочинів. Це питання не досліджено як науковцями, які досліджують кримінальну відповідальність за ст. 206-2 КК України, так і тими, що вивчають інші складі злочинів, які є суміжними з вищевказаною статтею і мали б викликати у них інтерес.

В той час, з питань проблематики відокремлення ст. 206-2 КК України від суміжних злочинів у наукових колах наявні дискусії, остаточного правильного вирішення які на даний час не знайшли.

Як зазначає В.О. Навроцький, значна кількість помилок, допущених в ході кримінально-правової кваліфікації, обумовлена неправильним вирішенням саме питань розмежування злочинів – нерозумінням різниці між окремими кримінально караними посяганнями, невмінням обґрунтувати цю різницю в процесуальних документах, а тим самим і пояснити причини зміни кваліфікації [1, с. 312].

На практиці під розмежуванням злочинів можна розуміти вибір та застосування найбільш вдалого складу злочину серед кількох з метою правильної кваліфікації діяння. Тобто ті групи складів злочинів, які викликають сумнів щодо застосування одного чи другого і є суміжними.

Більш точне визначення суміжним складам злочинів надала Л.П. Брич зазначивши, що суміжними складами злочинів є склади, що утворюють пару (групу), кожний з яких має ознаки, які повністю чи частково збігаються за змістом з ознаками іншого складу злочину, що входить у цю пару (групу) (крім загального об'єкта, причинового зв'язку, загальних ознак суб'єкта складу злочину, вини), одночасно кожний з яких містить хоча б одну ознаку, що відрізняється за змістом з відповідними ознаками інших складів з цієї пари (групи), які взаємно виключають можливість наявності одна одної у складах злочинів, яким вони властиві [2, с. 224].

Слід зазначити, що розмежування здійснюється, за загальним правилом, між основними складами злочинів. Адже основний склад злочину, будучи результатом криміналізації певного типу суспільно небезпечної поведінки, вміщує істотні ознаки цього типу суспільно небезпечної поведінки. Кваліфікуючі ж ознаки, як відомо, це ознаки, в яких втілене законодавче розуміння про підвищений ступінь суспільної небезпеки того чи іншого злочину [2, с. 212].

Порівнюючи ст. 190 КК України та ст. 206-2 КК України необхідно проаналізувати зміст їх диспозицій. Зі змісту ст. 190 КК України видається, що є кримінально караним заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою. На перший погляд, об'єктивні сторони складів даних злочинів та конструкції їх диспозицій досить схожі, що і призводить до помилок при визначенні правової кваліфікації.

Подібними є предмети злочинного посягання, а саме у злочині, що передбачений ст. 190 КК України – це майно або право на майно, а у злочині, що передбачений ст. 206-2 КК України – майно господарської організації або частки, акції, паї їх засновників, учасників, акціонерів, членів. Однак, на відміну від шахрайства, у досліджуваному злочині предмет злочину більш вужчий і безпосередньо зазначений в статті.

Спільною ознакою даних складів злочинів є потерпілі, якими можуть бути як безпосередньо юридична особа у формі господарської організації так і фізичні особи – засновники, учасники, акціонери, члени даної господарської організації.

Пленум Верховного Суду України у своїй Постанові від 06.11.2009 за № 10 «Про судову практику у злочинах проти власності» трактує шахрайство як заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою. При цьому, обман (повідомлення потерпілому неправдивих відомостей або приховування певних обставин) чи зловживання довірою (недобросовісне використання довіри потерпілого) при шахрайстві застосовуються винною особою з метою викликати у потерпілого впевненість у вигідності чи обов'язковості передачі їй майна або права на нього. Обов'язковою ознакою шахрайства є добровільна передача потерпілим майна чи права на нього.

Тобто, цей злочин полягає у протиправному заволодінні чужим майном або придбанні права на майно шляхом обману потерпілого чи зловживання його довірою і відзначається тим, що особа, у віданні або під охороною якої знаходиться майно, сама передає таке майно винному, вважаючи, що останній має право на нього. Особливістю шахрайства є те, що шахрай викликає у потерпілого спонукання, бажання передати йому майно чи уступити право на майно. Введений в оману, потерпілий сам добровільно передає винному майно чи право на нього.

Водночас, аналізуючи ст. 206-2 КК України, якою передбачено протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації у тому числі частками, акціями, паями їх засновників, учасників, акціонерів, членів, шляхом вчинення правочинів з використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації, видається не обов'язковим добровільна передача майна потерпілим винному. Більше того, з диспозиції статті не видається обов'язковою участь потерпілого як сторони правочину, з вчиненням якого майно переходить у власність винного. В більшості випадків потерпілі або законні представники потерпілих не знають про вчинення таких правочинів і дізнаються про них лише коли настали суспільно небезпечні наслідки, зокрема вилучення з володіння майна.

З вказаного видається, що на відміну від шахрайства, де обов'язкова добровільна передача майна чи права на нього винному потерпілим, винний отримав майно не від потерпілого, а шляхом вчинення правочинів з підробленими документами, на підставі яких ввів в оману осіб, які уповноважені на прийняття рішень, що потягли за собою юридичну зміну власника майна.

Таким чином, обман у даних протиправних діях проглядається як використання підроблених документів, при цьому обов'язковою умовою є те, що винний знає про незаконне походження таких документів, при вчиненні правочинів, які мають вигляд цілком законних, і на підставі яких здійснюється перехід права власності на майно підприємства, установи, організації чи частки її учасника. Таким чином, не обов'язковим є передання права власності на майно чи самого майна потерпілим, хоча це також не виключається.

Отже, попри часткову схожість об'єктивних сторін складів злочинів, що передбачені ч. 1 ст. 190 КК України та 206-2 КК України, вони відрізняються способом вчинення даних злочинів. При шахрайстві обов'язковим є застосування обману або зловживання довірою потерпілого, а у ст. 206-2 КК України шляхом вчинення правочинів з підробленими або викраденими документами юридичної особи. При цьому, у другому випадку потерпілий не обов'язково є стороною правочину.

Разом з тим, слід зазначити, що об'єктом злочину, що передбачений ст.190 КК України є суспільні відносини у сфері власності, а у злочині, що передбачений ст. 206-2 КК України – суспільні відносини у сфері здійснення господарської діяльності, хоча додатковим об'єктом є також відносини у сфері власності.

Підсумовуючи наведений аналіз основних складів злочинів, що передбачені ст. 206-2 КК України та ст. 190 КК України визначальними критеріями, які їх розмежовують є об'єктивна сторона, яка у злочині, що передбачений ст. 206-2 КК України характеризується обов'язковим способом вчинення, а саме у вигляді укладення правочинів та необов'язковістю передачі майна за добровільною згодою потерпілого. Розбіжні також об'єкти даних складів злочинів.

1. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації: навч. посібник. К.: Юрінком Інтер. 2-ге вид. 2009. 511 с.

2. Брич Л. П. Теорія розмежування складів злочинів: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. 712 с.

СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ВІДОМЧОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ СЛІДЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Інститут відомчого контролю в кримінальному процесі України не є якимось новим явищем, адже його виникнення має давню історію. Тим часом, у науковій літературі дослідники приводять різні часові межі його зародження. Так, О. Д. Назаров зазначає, що історія інституту відомчого контролю бере свій відлік з початку 60-х років, коли відповідно до положень ст. 127-1 КПК РРФСР 1960 р. на начальника слідчого відділу законодавець поклав контроль за своєчасністю дій слідчих по розкриттю і попередженню злочинів, наділивши його для цього низкою важливих процесуальних повноважень [1, с. 223]. В свою чергу, Н. С. Манова зауважила, що виникнення інституту відомчого керівництва і контролю за діяльністю слідчих пов'язано з прийняттям Указу Президії Верховної Ради СРСР від 6 квітня 1963 р. «Про надання права провадження попереднього слідства органам охорони громадського порядку». Зокрема, правом на здійснення попереднього розслідування наділялися слідчі органів охорони громадського порядку. Їх роботу очолювали начальники слідчих підрозділів, на яких було покладено завдання організаційного керівництва підлеглими слідчими. При цьому в законі процесуальне становище даних осіб закріплено не було. Діяльність начальника слідчого відділу регламентувалася відомчими нормативними актами (наказами, інструкціями, листами), а начальники органів міліції та їх заступники мали право надавати йому обов'язкові для виконання вказівки, в тому числі процесуального характеру [2, с. 36]. Разом із тим А. Р. Михайленко відзначив, що розвиток теорії відомчого контролю (керівництва) пов'язаний із заснуванням посади керівника (начальника) слідчого відділу. Зокрема, ще в червні 1940 р. у системі народного комісаріату внутрішніх справ були створені слідчі відділи та засновані посади їх керівників, а начальники слідчих відділів фактично здійснювали процесуальне керівництво за діяльністю підлеглих слідчих. З цією метою вони були уповноважені надавати вказівки щодо кримінальних справ і матеріалів, затверджувати процесуальні документи, скасовувати з затвердження начальника міліції рішення підлеглих працівників, вивчати закінчені і закриті справи [3, с. 13–14].

Тим часом, здійснивши аналіз історичних пам'яток права, можна ствердити, що інститут відомчого контролю в кримінальному процесі зародився у більш ранні часи, аніж ті, на які вище вказують дослідники. Так, у параграфі 33 глави 4 Інструкції для народних слідчих 1919 р. передбачалося, що народний слідчий проводить попереднє слідство під контрольним керівництвом контрольно-слідчого підвідділу юридичного відділу, які мали право ознайомлюватися з усіма матеріалами попереднього слідства на стадії його проведення. Також вони мали право вимагати від народного слідчого звіт про кількість справ, про кількість заарештованих, а також інформацію з окремих питань проведення справи. Однак, у разі незгоди з законними вимогами контрольно-слідчого підвідділу юридичного відділу, слідчий мав право не виконувати їх, при цьому негайно повідомити народного суддю про причини такої відмови [4, с. 235–236]. У той самий час, як засвідчує аналіз приведеної Інструкції, в її положеннях не було окремо закріплено прав та обов'язків осіб, які здійснювали керівництво з боку контрольно-слідчого підвідділу юридичного відділу.

З часу здобуття Україною незалежності відомчий контроль в кримінальному процесі став одним із різновидів державного контролю, який, в свою чергу, є формою здійснення організаційно-владних повноважень, що забезпечує дотримання законів та інших нормативно-правових актів. У цілому державний контроль, що здійснюється в кримінальному провадженні, можна поділити на такі різновиди: а) відомчий (внутрішньовідомчий) – здійснюється в межах одного органу (відомства) у формі організаційно-управлінської діяльності; б) зовнішній – здійснюється з боку інших непідпорядкованих органів державної влади. У кримінальному провадженні такий вид контролю здійснюється прокурором (у формі процесуального керівництва) та слідчим суддею (судовий контроль за дотримання прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження).

У науковій літературі інколи функцію відомчого контролю називають «керівництво розслідуванням» або «процесуальне керівництво», а окремі вчені взагалі вважають її не функцією, а «процесуальним принципом керівництва розслідуванням». Крім того, як відмітила І. В. Гловюк, є різні підходи щодо визначення функціональної спрямованості діяльності керівника органу досудового розслідування (начальника слідчого підрозділу (органу, відділу, відділення)). На думку вченої, їх можна поділити на три групи: 1) неможливість виділення кримінально-процесуальної функції у цього учасника кримінального провадження; 2) виділення у діяльності цього учасника кримінального провадження однієї кримінально-процесуальної функції, зокрема відомчого контролю або керівництва досудовим слідством; 3) виділення поліфункціональності у діяльності цього учасника кримінального провадження [5]. На нашу думку, незважаючи на діаметральну протилежність щодо визначення функціональної спрямованості діяльності

керівника органу досудового розслідування, відомчий контроль не можна називати функцією. Наочним підтвердженням цього є те, що відповідно до п. 19 ч. 1 ст. 3 КПК України керівника органу досудового розслідування віднесено до сторони обвинувачення. Відтак, він здійснює функцію обвинувачення, хоча, на наше переконання, це не зовсім правильно, про що в своїй сукупності свідчить низка положення КПК України. Наприклад, згідно вимогам ч. 2 ст. 9 КПК України керівник органу досудового розслідування, поряд із прокурором і слідчим, зобов'язаний всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень.

Що ж стосується відомчого контролю за діяльністю слідчих підрозділів органів Національної поліції України, то його сутність полягає в реалізації сукупності заходів, передбачених чинним законодавством, які здійснюються керівником органу досудового розслідування в межах його компетенції з метою додержання підпорядкованими слідчими вимог нормативно-правових актів з питань проведення досудового розслідування.

Звернемо увагу, що відповідно до п. 8 ч. 1 ст. 3 КПК України, керівник органу досудового розслідування – начальник Головного слідчого управління, слідчого управління, відділу, відділення органу Національної поліції та його заступники, які діють у межах своїх повноважень. Як бачимо, законодавець надав загальне розуміння цього поняття, адже, по-перше, воно розтлумачено через штатні посади, що передбачені в структурі Національної поліції; по-друге, вживається словосполучення «...які діють у межах своїх повноважень». І це, на наш погляд, є цілком виправданим, оскільки повноваження керівника органу досудового розслідування також передбачені іншими відомчими нормативними актами. Наприклад, у розділі V Положення про органи досудового розслідування Національної поліції України «Повноваження керівників слідчих підрозділів органів Національної поліції» передбачено, що начальник ГСУ, слідчого управління, відділу, відділення органу Національної поліції України, крім повноважень і обов'язків, передбачених кримінальним процесуальним законодавством, є відповідальним за стан досудового розслідування в підпорядкованих органах Національної поліції України, організацію їх роботи, виконання покладених на них завдань. У цьому ж розділі окремо перераховані права та обов'язки начальника ГСУ, слідчого управління, відділу, відділення органу Національної поліції України.

Отже, здійснивши комплексний аналіз положень КПК України, що безпосередньо стосуються повноважень та процесуальної діяльності керівника органу досудового розслідування Національної поліції, можна надати наступне його розуміння. Керівник органу досудового розслідування Національної поліції – це службова особа, яка уповноважена надавати слідчому доручення про здійснення досудового розслідування, письмові вказівки та реалізовувати інші повноваження в межах, визначених кримінальним процесуальним законодавством України та відомчими актами.

1. Назаров А. Д. Следственные и судебные ошибки и уголовно-процессуальный механизм их устранения: концептуальные основы: дисс. ... док-ра. юрид. наук. Санкт-Петербург, 2017. С. 223.

2. Манова Н. С. Становление института ведомственного руководства деятельностью следователя в российском уголовном процессе (уставы уголовного судопроизводства и действующее законодательство). *Вестн. Волгогр. гос. ун-та. Сер. 5. Юриспруд.* 2015. № 1 (26). С. 36.

3. Михайленко А. Р. Расследование преступлений: законность и обеспечение прав граждан. К.: Юринком Интер, 1999. С. 13–14.

4. Землянский П. Т. Уголовно-процессуальное законодательство в первые годы Советской власти (на материалах УССР). К., 1972. С. 235–236.

5. Гловук І. В. Проблеми визначення функціональної спрямованості діяльності керівника органу досудового розслідування. URL: <http://law-dep.pu.if.ua/conference2014/articles/hlovyuk.pdf>.

М. О. Акімов,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
(Національна академія внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ОТРУЙНИХ РЕЧОВИН ЯК ПРЕДМЕТА ЗЛОЧИНУ ЗА СТ. 321 КК УКРАЇНИ

За визначенням А. А. Музики та Є. В. Лашука предмет злочину – це матеріальні цінності (котрі людина може сприймати органами чуття чи фіксувати спеціальними технічними засобами), з приводу яких та шляхом безпосереднього впливу на які (або без такого впливу) вчиняється злочинне діяння [1, с. 110]. У науці кримінального права панує точка зору, що об'єкт завжди є обов'язковим (необхідним) елементом

кожного складу, а предмет – це факультативна ознака, що виявляється не в усіх злочинах [2, с. 64], і ми повністю підтримуємо її. Відтак у випадку, коли предмет злочину прямо вказаний у диспозиції відповідної статті або недвозначно впливає з неї, він набуває якості обов'язкової ознаки об'єкта, і без нього конкретний склад злочину відсутній.

На важливості цього положення слід окремо наголосити, коли йдеться про суспільно небезпечні діяння із певними предметами, як-от у випадку практично всіх посягань, передбачених розділом XIII «Злочини проти здоров'я населення» Особливої частини КК України. Безпосередньо кримінальне законодавство не визначає ані конкретні терміни у цій сфері, ані кількісні показники конкретних речовин чи засобів. Це повністю виправдано, оскільки подібні питання повинні бути врегульовані нормативно-правовими актами інших галузей права, а для їх застосування з метою належної кримінально-правової оцінки певного суспільно небезпечного діяння законодавець використовує бланкетні диспозиції кримінально-правових норм. Природно, що відсутність вказаних актів унеможливить адекватне умовам сьогодення реагування у формі кримінальної відповідальності.

Статтею 321 КК України криміналізовано незаконне виробництво, виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, зберігання з метою збуту або збут отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів. Таким чином, до предмету цього злочину належать, зокрема, отруйні речовини, що не є наркотичними або психотропними чи їх аналогами.

Зрозуміло, що отруйні речовини становлять небезпеку для життя та здоров'я людей. Проте поняття «небезпечна речовина» та «отруйна речовина» не є тотожними. Відповідно до ст. 1 Закону України від 18.01.2001 № 2245-III «Про об'єкти підвищеної безпеки» [3] небезпечна речовина – хімічна, токсична, вибухова, окислювальна, горюча речовина, біологічні агенти та речовини біологічного походження (біохімічні, мікробіологічні, біотехнологічні препарати, патогенні для людей і тварин мікроорганізми тощо), які становлять небезпеку для життя і здоров'я людей та довкілля, сукупність властивостей речовин і/або особливостей їх стану, внаслідок яких за певних обставин може створитися загроза життю і здоров'ю людей, довкіллю, матеріальним та культурним цінностям. Як видно з наведеного, дане визначення містить вказівку на значно більший перелік небезпек (вражаючих факторів), ніж у випадку отруйної речовини.

Натомість термін «отруйні речовини» вжито (але не визначено) в Законі України від 24.02.1994 № 4004-XII «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» [4] – згідно ст. 25 виробництво, зберігання, транспортування, використання, захоронення, знищення та утилізація отруйних речовин, у тому числі продуктів біотехнології та інших біологічних агентів, здійснюються за умови дотримання санітарних норм.

Якщо звернутись до підзаконних актів, то і вони не роз'яснюють зміст поняття, про яке йдеться. Свого часу Законом України від 05.04.2007 № 875-V «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо встановлення відповідальності за незаконні дії стосовно отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів» ст. 321 КК України була викладена у новій редакції [5]. Прикінцеві положення даного Закону зобов'язували Кабінет Міністрів України забезпечити прийняття нормативно-правового акта спеціально уповноваженого органу виконавчої влади у галузі охорони здоров'я щодо визначення великого та особливо великого розміру отруйних чи сильнодіючих речовин, що не є наркотичними або психотропними чи їх аналогами, або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів. Це завдання було виконано несвоєчасно та не у повному обсязі – наказом Міністерства охорони здоров'я України від 31.08.2007 № 511 затверджено Великі та особливо великі розміри отруйних та сильнодіючих лікарських засобів, які знаходяться у незаконному обігу [6]. Фактично межі того, що мало бути врегульовано відповідним нормативно-правовим актом, були істотно звужені (свідомо чи ні – питання відкрите).

Не визначав поняття «отруйна речовина» і Порядок одержання дозволу на виробництво, зберігання, транспортування, захоронення, знищення та утилізацію отруйних речовин, у тому числі продуктів біотехнології та інших біологічних агентів, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 20.06.1995 № 440 [7], але він принаймні містив перелік таких хімічних речовин, штам-продуцентів та продуктів біотехнологій. Це у свою чергу дозволяло використовувати його для встановлення належності конкретної речовини до предмета злочину та здійснювати кримінально-правову кваліфікацію вчиненого. Але у зв'язку із підписанням Угоди про Асоціацію Україна – ЄС та подальшою імплементацією її положень (у частині енергоефективності та екологічно безпечного виробництва) Уряд нашої держави своєю постановою від 03.09.2015 № 405 [8] визнав такими, що втратили чинність, декілька постанов Кабінету Міністрів України, у тому числі і згадану постанову № 440. Відтак затверджений нею Перелік був скасований.

Наостанок не можна не згадати про Інструкцію про розгляд заявок та надання дозволів на виробництво, зберігання, транспортування, використання, захоронення, знищення та утилізацію отруйних речовин, у тому числі продуктів біотехнології та інших біологічних агентів, затверджену наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 30.07.2002 № 294 [9].

Саме у ній містилось визначення даного поняття: «Отруйні речовини – це небезпечні хімічні речовини та сполуки індивідуальні за своїм складом, суміші хімічних речовин та сполук, продукти їх розкладу та розпаду, які за сукупністю притаманних їм властивостей створюють або можуть створити небезпеку

для довкілля, тварин та здоров'я людей, що може привести до загибелі об'єктів довкілля, тварин та людей, і які потребують спеціальних методів, умов і засобів поводження з ними». Проте і ця Інструкція припинила своє існування згідно наказу Міністерства екології та природних ресурсів України від 30.07.2013 № 323 [10].

За відсутності підстав для обґрунтованої кваліфікації протиправного поводження з отруйними речовинами (адже сумнівним є навіть юридично коректне визначення останніх) уповноважені органи змушені вносити до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомості про кримінальні правопорушення з правовою кваліфікацією не за ст. 321 КК України, що навряд чи є правильним.

З урахуванням наведених обставин єдиним виходом є невідкладна розробка та прийняття нового нормативно-правового акта (оптимально – з огляду на міжвідомчий характер – постанови Кабінету Міністрів України), що містив би і визначення, і перелік отруйних речовин. При цьому безумовно необхідно:

- залучити до розробки на основі комплексного підходу як профільні органи державної влади і правоохоронні органи, так і науково-дослідні установи та вищі заклади освіти;
- передбачити обов'язковий розподіл відповідних речовин та їх сполук за ступенем небезпеки і способом впливу на людей та довкілля;
- урахувати потребу доповнення такого переліку новими речовинами та їх сполуками, що розроблені останнім часом;
- забезпечити дієву взаємодію з іноземними державами та міжнародними організаціями (для врахування наявного досвіду у цій сфері).

-
1. Музика А. А., Лашук Є. В. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання: монографія. К.: ПАЛИВОДА А. В., 2011. 191 с.
 2. Вознюк А. А. Кримінальне право України. Загальна частина: конспект лекцій. К.: Освіта України, 2016. 236 с.
 3. Про об'єкти підвищеної небезпеки: Закон України від 18.01.2001 № 2245-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2245-14>
 4. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення: Закон України від 24.02.1994 № 4004-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12>
 5. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо встановлення відповідальності за незаконні дії стосовно отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів: Закон України від 05.04.2007 № 875-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-16>
 6. Про затвердження Великих та особливо великих розмірів отруйних та сильнодіючих лікарських засобів, які знаходяться у незаконному обігу: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 31.08.2007 № 511. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1070-07>
 7. Про затвердження Порядку одержання дозволу на виробництво, зберігання, транспортування, захоронення, знищення та утилізацію отруйних речовин, у тому числі продуктів біотехнології та інших біологічних агентів: постанова Кабінету Міністрів України від 20.06.1995 № 440. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/440-95-p>
 8. Про визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України: постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2015 № 405. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/405-2014-p>
 9. Інструкція про розгляд заявок та надання дозволів на виробництво, зберігання, транспортування, використання, захоронення, знищення та утилізацію отруйних речовин, у тому числі продуктів біотехнології та інших біологічних агентів: наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 30.07.2002 № 294. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0781-02/ed20020925>.
 10. Про визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства екології та природних ресурсів України від 30.07.2002 № 294: наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 30.07.2013 № 323. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1359-13>

А. С. Амеліна,

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри фінансових розслідувань
(Університет державної фіскальної служби України)

ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ НА АГРОПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Як свідчить аналіз слідчої та судової практики, в агропромисловому комплексі України (далі – АПК) значного розповсюдження набувають злочинні посягання на бюджетні кошти, що виділені державою на розвиток цієї стратегічної галузі економіки [1, с. 139].

Варто відзначити те, що В. Г. Сюравичик зазначає, що «... найбільш поширеними зловживаннями у аграрному секторі економіки є: розкрадання матеріальних цінностей Держкомрезерву; неефективне, нецільове використання бюджетних та позабюджетних кредитів; неповернення іноземних кредитів, отриманих під гарантію Уряду, за закуплену сільськогосподарську техніку; недбале зберігання й умисне

приховування запасів зерна; розкрадання матеріальних цінностей під час сівби і збирання урожаю та інші зловживання [2, с. 7].

Злочини, пов'язані з використанням бюджетних коштів в агропромисловому комплексі характеризуються суспільною небезпекою, та посягають на сталий розвиток агропродовольчого ринку. Вони характеризуються специфічним об'єктом злочинного посягання, а саме: суспільними відносинами, що виникають у двох сферах: а) використання бюджетних коштів; 2) функціонування агропромислового комплексу [3, с. 318].

Найтипівішими зловживаннями у галузі діяльності Аграрного фонду є: а) шахрайське заволодіння службовими особами фермерських господарств бюджетними коштами, що виділені як компенсації за нібито понесені витрати на господарські потреби; б) шахрайство з фінансовими ресурсами з боку службових осіб фермерських господарств з метою отримання бюджетного фінансування; в) зловживання службовим становищем службовими особами сільськогосподарських підприємств із метою необґрунтованого одержання бюджетних коштів; г) викрадення бюджетних коштів, призначених для фінансування фермерських господарств, службовими особами Фонду інш. [1, с. 141].

У службовій діяльності практичні працівники зустрічаються з фактами відмови або ухилення посадових осіб підприємств, установ і організацій, об'єднань громадян у наданні працівниками на їх законні вимоги інформації, копій документів, документів для вивчення та копіювання, які необхідні для прийняття процесуального рішення.

Варто зауважити, що суперечності та недосконалість чинного законодавства не забезпечують оперативні підрозділи необхідними правами для якісної протидії злочинам у сфері економіки, роботи із захисту від протиправних посягань майна, законних інтересів держави, фізичних та юридичних осіб [4, с. 104].

Для пошуку ознак, що вказують на можливість здійснення злочинів у сфері АПК, оперативному працівнику необхідно вивчити діючі на підприємстві відомчі інструкції, правила, технологічний процес, накази, що регулюють виробничі питання, порядок прийом, збереження, відпуску та обліку сировини, напівфабрикатів, готової продукції; з'ясувати функції відповідних матеріально відповідальних осіб та інших категорій працівників, а також систему обліку і звітності на складі приймання сировини, у цехах виготовлення готової продукції; порядок передачі її на склад готової продукції чи відпуску її безпосередньо з цеху готової продукції. Варто відзначити, що використовуючи оперативно-розшукові сили, засоби і методи, слід дослідити, ким допускаються порушення встановлених правил, інструкцій, порядку обліку, звітності, технологічного режиму.

Приєднуємося до думки В. В. Єфімова щодо того, що «...результативність оперативно-розшукових заходів багато в чому залежить від рівня їх організації, а ефективність останньої досягається не тільки належним здійсненням, але і своєчасністю, тактично грамотним їх проведенням [5, с. 252].

Як стверджує В. В. Єфімов «... ефективна організація планування роботи з протидії економічним злочинам у АПК можлива тільки на основі всебічного уявлення оперативного працівника про виробничу, фінансово-господарську та інші діяльності суб'єктів господарювання, якої можна досягти тільки при правильно організованому інформаційному забезпеченні. Територіальна розпорошеність підприємств АПК, вихід на зовнішньоекономічний рівень деяких з них, до того ж наявність в цій системі дій високоорганізованих злочинних формувань, об'єктивно потребує найвищому рівні взаємодії різних оперативних підрозділів Національної поліції України, постійний обмін інформацією між ними в інтересах організації дієвого планування роботи в досліджуваній сфері [6, с. 33].

Способи вчинення вищевказаних злочинів слід класифікувати за повнотою структури, суб'єктивним складом, формою вини, в залежності від інструментів реалізації злочинного задуму, масштабу злочинної діяльності, положення, повноважень і місця професійної діяльності співучасників злочину. Відповідно до криміналістичної класифікації суб'єктів вказаних злочинів виділяють такі інформаційні групи, як: дирекція фондів; начальники структурних підрозділів на місцях; начальники регіональних відділень; начальники відділів бухгалтерського і фінансового обліку, фінансово-економічних відділів; начальники управлінь; керівники установ і державних економічних відділів; начальники управлінь; керівники установ і державних інспекцій [7, с. 34].

Отже, злочини, пов'язані з використанням бюджетних коштів в агропромисловому комплексі являють собою значну суспільну небезпеку. З метою боротьби та встановлення попереджувальних заходів в аграрному секторі економіки слід передбачити необхідні заходи для ресурсного та інформаційного забезпечення технічних засобів, а також організаційних умов.

1. Степанюк Р. Л. Перспективи формування методик розслідування злочинів, пов'язаних із розпорядженням бюджетними коштами в агропромисловому комплексі. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. № 3. 2013. С. 138–145.

2. Сюрвачик В. Г. Запобігання корисливим злочинам в аграрному секторі економіки України: автореф. дис. ... кад. юрид. наук: 12.00.08. К. 2007. 20 с.

3. Кікінчук В. В. Способи вчинення злочинів, пов'язаних з використанням бюджетних коштів в агропромисловому комплексі. Львівський державний університет внутрішніх справ. *Науковий вісник*. № 3. 2013. С. 317–326.

4. Коряк В. В. Протидія економічним злочинам: шляхи правового вдосконалення. Проблеми удосконалення законодавства і практики протидії злочинності у сфері господарської діяльності: збірник наукових праць а матеріалами Міжнародного науково-практичного семінару. (Ірпінь, 10 грудня 2009 р.). Національний університет ДПС України. НДІ приватного права. К.: Вік принт. 2009. 278 с.
5. Єфімов В. В. Особливості виявлення й викриття економічних злочинів в агропромисловому комплексі України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. № 4. 2015. С. 248–251.
6. Ефимов В. Особенности планирования работы по предупреждению хищений бюджетных денежных средств в агропромышленном комплексе Украины. *Leges et Viata*. 2016. № 11/2. С. 31–33.
7. Ефимов В. Особенности криминалистических характеристик экономических преступлений в аграрных комплексах России, Белоруссии и Украины. *Leges et Viata*. 2017. № 2. С. 30–34.

А. В. Андрушко,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та процесу
(Ужгородський національний університет)

ТИПОВІ ПОМИЛКИ ПРИ КВАЛІФІКАЦІЇ НЕЗАКОННОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ АБО ВИКРАДЕННЯ ЛЮДИНИ

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 146 КК України, полягає в незаконному позбавленні волі або викраденні людини. Вказаний злочин, таким чином, посягає передовсім на особисту свободу людини, тобто на свободу її пересування і вільний вибір нею місця свого перебування. Органи досудового розслідування та суди іноді не беруть цього до уваги. Так, Київський районний суд м. Донецька обґрунтовано відхилив попередню кваліфікацію за ст. 146 КК з огляду на те, що у потерпілої була реальна можливість покинути приміщення, що підтверджувалось її показами, даними як на етапі досудового розслідування, так і в судовому засіданні, однак цього вона не могла зробити через сильне алкогольне сп'яніння [1].

Суди нерідко кваліфікують незаконне позбавлення волі або викрадення людини за сукупністю з іншими злочинами, при цьому у відповідній практиці інколи важко відшукати певну послідовність. Наприклад, коли незаконне позбавлення волі або викрадення людини вчиняється з метою примусити потерпілого до виконання цивільно-правових зобов'язань, в одних випадках суди вірно кваліфікують скоєні діяння за сукупністю ст. 146 та ст. 355 КК України [2], в інших – не роблять цього [3]. Вочевидь, саме по собі незаконне позбавлення волі або викрадення людини не охоплює діяння, відповідальність за яке передбачена ст. 355 КК України, а тому в таких випадках вказані посягання слід кваліфікувати за сукупністю.

Доволі поширеними є помилки, пов'язані з розмежуванням незаконного позбавлення волі або викрадення людини та захоплення заручників. Суди не враховують, що різниця між вказаними посяганнями полягає передовсім у спеціальній меті, визначеній у ч. 1 ст. 147 КК України, а також у колі адресатів, яких вона стосується (йдеться про мету спонукання родичів затриманого, державної або іншої установи, підприємства чи організації, фізичної або службової особи до вчинення чи утримання від вчинення будь-якої дії як умови звільнення заручника). У судовій практиці відповідні помилки, як правило, трапляються при кваліфікації розглядуваного посягання, вчиненого з корисливих мотивів, коли злочинці вимагають у родичів викраденого викуп як умову його звільнення [4; 5; 6]. Вочевидь, виходячи зі змісту диспозиції ч. 1 ст. 147 КК України, такі діяння мали б кваліфікуватися як захоплення заручника, а не як незаконне позбавлення волі або викрадення людини.

Дуже неоднозначною є практика кваліфікації розглядуваного посягання як такого, що супроводжувалося заподіянням потерпілій особі фізичних страждань. Фізичні страждання – оціночне поняття. На думку В. І. Борисова, заподіяння фізичних страждань – це випадки, коли потерпілому спричиняється сильний фізичний біль або його тримають у виснажливих для людського організму умовах (наприклад, у холодному чи вологому приміщенні, без їжі) [7, с. 108]. М. І. Хавронюк зазначає, що до фізичних страждань треба відносити біль, що виникає під час мордування, катування, інших видів фізичного впливу на людський організм, або внаслідок жорстоких умов утримання у місці позбавлення волі [8, с. 436]. Аналіз судової практики засвідчує, що як незаконне позбавлення волі або викрадення людини, що супроводжувалося заподіянням фізичних страждань, суди розцінюють дуже різноманітні випадки. Здебільшого відповідна кваліфікація має місце у разі силового захоплення та насильницького утримання потерпілої особи, заподіяння їй при цьому легких тілесних ушкоджень. Позаяк вказане діяння, як правило, вчиняється шляхом застосування до потерпілої особи фізичного насильства, суди, надаючи йому кримінально-правову оцінку, кваліфікують його як таке, що супроводжувалося заподіянням фізичних страждань. При цьому жодних аргументів на користь такого рішення зазвичай не наводять, в кращому разі обмежуючись вказівкою на те, що «обвинувачені стали наносити удари кулаками рук в голову потерпілого, заподіявши йому фізичних страждань» [9] або ж що «обвинувачений завдав декілька ударів по тулубу, чим заподіяв потерпілій фізичних страждань» [10]. З такою кваліфікацією погодитись не можемо. Вважаємо, що у випадках

заподіяння потерпілим від розглядуваного посягання тілесних ушкоджень кваліфікувати такі діяння потрібно за сукупністю злочинів. Вищезгадана слідча та судова практика, до речі, певною мірою пояснює те, чому кримінально-правова оцінка розглядуваного посягання за ч. 1 ст. 146 КК є доволі рідкісною (за цією частиною засуджено лише 8,2% осіб, що вчинили незаконне позбавлення волі або викрадення людини).

Іноді трапляються такі випадки трактування даної кваліфікуючої ознаки, які виглядають щонайменше дивними, а то й відверто курйозними. Наприклад, Київський районний суд міста Одеси пояснив, що під фізичними стражданнями, якими супроводжувалось викрадення особи, він розуміє «протиправне відкрите захоплення потерпілого та незаконне позбавлення його волі, а також протиправне переміщення потерпілого в службовому автомобілі» [11]. Зрозуміло, що при такому підході, коли саме по собі силове захоплення і переміщення особи розцінюється як фізичне страждання, кваліфікація викрадення людини за ч. 1 ст. 146 КК України просто не має шансів. Заради справедливості варто зазначити, що окремі суди виважено підходять до кваліфікації розглядуваного діяння як такого, що супроводжувалося заподіянням потерпілій особі фізичних страждань. Так, приміром, Ізмаїльський міськрайонний суд Одеської області вказав, що фізичні страждання виразилися в утриманні потерпілого у підвалі будинку, що не давало йому змоги орієнтуватися в просторі та часі, обмеженні його у прийомі їжі, води, а також в справлянні природних потреб [12].

Надзвичайно різниться також практика кримінально-правової оцінки незаконного позбавлення волі як такого, що здійснювалось протягом тривалого часу. Знайти тут якісь закономірності неможливо. Так, наприклад, Олександрійський міськрайонний суд Кіровоградської області кваліфікував незаконне позбавлення чоловіка волі за ознакою «здійснюване протягом тривалого часу», хоча потерпілого утримували в салоні автомобіля всього упродовж години [13]. Натомість Синельниківський міськрайонний суд Дніпропетровської області не вважав за доцільне кваліфікувати відповідним чином незаконне позбавлення волі потерпілого, якого група осіб утримувала в гаражі протягом кількох діб [14]. Загалом практика кваліфікації незаконного позбавлення людини волі, що продовжувалось всього протягом кількох годин, як такого, що здійснювалось упродовж тривалого часу, є доволі поширеною (водночас в багатьох вивчених автором випадках за фактично аналогічних обставин суди навпаки не кваліфікували дане посягання за цією ознакою). При цьому суди фактично ніколи не вказують, що, кваліфікуючи розглядуване діяння таким чином, вони беруть до уваги не тільки час, протягом якого особа була незаконно позбавлена волі, а й враховують спосіб та місце її тримання, інші конкретні обставини справи, стан її здоров'я, вік тощо.

В якості тяжких наслідків, спричинених незаконним позбавленням волі або викраденням людини, суди здебільшого враховують умисне чи необережне заподіяння потерпілому смерті. Відзначимо, що суди й тут допускають помилки. Так, наприклад, Ізмаїльський міськрайонний суд Одеської області, встановивши, що потерпілу незаконно позбавили волі, а потім, бажаючи припинити її крики про допомогу, помістили в ротоглотку хустину, тим самим з необережності перекривши їй верхні дихальні шляхи, внаслідок чого настала смерть потерпілої, помилково кваліфікував відповідні дії не за ч. 3 ст. 146 (за ознакою спричинення розглядуваним злочином тяжких наслідків), а за ч. 2 ст. 146 (за ознакою вчинення цього злочину за попередньою змовою групою осіб) та ч. 1 ст. 119 КК України [15]. Інший приклад: Баришівський районний суд Київської області, встановивши, що з метою примушування до виконання цивільно-правового зобов'язання підприємця викрали, а при спробі його втечі умисно вбили, кваліфікував відповідні дії за ч. 1 ст. 115, ч. 3 ст. 146, ч. 3 ст. 355 КК України [16]. Зрозуміло, що умисне вбивство викраденого слід було кваліфікувати за п. 3 ч. 2 ст. 115 (як умисне вбивство викраденої людини), а не за ч. 1 вказаної статті (за ч. 1 ст. 115 потрібно кваліфікувати умисне вбивство людини, яка незаконно позбавлена волі (але не викрадена)* – звичайно, за умови відсутності інших кваліфікуючих ознак).

Неоднозначною є практика врахування судами в якості тяжких наслідків, спричинених незаконним позбавленням волі або викраденням людини, зникнення потерпілої особи безвісти. Так, Дніпровський районний суд м. Херсона дійшов висновку, що визнання двох викрадених жінок безвісно відсутніми в якості тяжких наслідків, спричинених вказаним злочином, не ґрунтується на вимогах закону і не може бути визнане обґрунтованим. Крім того, суд наголосив, що в практиці тяжкими наслідками визнаються смерть потерпілого, його самогубство, спричинення йому тяжкого тілесного ушкодження тощо, у зв'язку з чим визнання особи безвісно відсутньою не може бути визнано тяжким наслідком даного злочину [17]. Апеляційний суд Херсонської області, розглянувши апеляційну скаргу прокурора на цей вирок, дійшов переконливого, на наш погляд, висновку про те, що діям обвинуваченого дана неправильна кримінально-правова кваліфікація, оскільки поняття тяжких наслідків є оціночним, а тому визнання вказаної обставини в якості тяжкого наслідку розглядуваного злочину є обґрунтованим [18]. Додамо також, що аналогічну позицію з цього питання займають й інші суди [19].

* Підхід, за якого законодавець посилив кримінальну відповідальність за умисне вбивство заручника або викраденої людини (захопити в заручники чи викрасти людину, не позбавивши її волі, навряд чи можливо), але не зробив цього стосовно «звичайного» незаконно позбавленого волі, на наш погляд, є дуже неоднозначним.

1. Приговор Киевского районного суда г. Донецка от 26 декабря 2011 г. (дело № 1-1052/11). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/21153059>
2. Вирок Смілянського міськрайонного суду Черкаської обл. від 2 жовтня 2013 р. (справа № 703/4641/13-к). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/33923635>
3. Вирок Бориспільського міськрайонного суду Київської обл. від 17 листопада 2014 р. (справа № 359/10735/14-к). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/41468716>
4. Вирок Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 24 червня 2014 р. (справа № 201/12723/13-к). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/39401646>
5. Вирок Малиновського районного суду м. Одеси від 5 квітня 2012 р. (справа № 1-1273/11). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/24562065>
6. Вирок Дзержинського районного суду м. Харкова від 8 січня 2013 р. (справа № 2011/9974/12). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/51074329>
7. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 2: Особлива частина / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. Харків: Право, 2013. 1040 с.
8. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. К.: ВД «Дакор», 2018. 1368 с.
9. Вирок Сквирського районного суду Київської обл. від 30 червня 2015 р. (справа № 376/62/15-к). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/48641214>
10. Вирок Нікопольського міськрайонного суду Дніпропетровської обл. від 21 грудня 2015 р. (справа № 182/8164/15-к). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/54605083>
11. Вирок Київського районного суду м. Одеси від 12 жовтня 2018 р. (справа № 520/14219/18). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77094377>
12. Вирок Ізмаїльського міськрайонного суду Одеської обл. від 23 жовтня 2013 р. (справа № 500/4473/13-к). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/35378994>
13. Вирок Олександрійського міськрайонного суду Кіровоградської обл. від 14 травня 2014 р. (справа № 398/7920/13-к). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/38748209>
14. Вирок Синельниківського міськрайонного суду Дніпропетровської обл. від 9 листопада 2012 р. (справа № 437/2531/12). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/27878794>
15. Постановление Измайльского горрайонного суда Одесской обл. об освобождении от уголовной ответственности в соответствии с Законом Украины от 08.07.2011 года «Об амнистии» от 12 августа 2011 г. (справа № 1-487/11). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/17658450>
16. Вирок Баришівського районного суду Київської обл. від 14 травня 2014 р. (справа № 1001/681/2012). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/38919646>
17. Вирок Дніпровського районного суду м. Херсона від 24 квітня 2014 р. (справа № 666/6543/13-к). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/38466514>
18. Вирок Апеляційного суду Херсонської обл. від 29 вересня 2014 р. (справа № 666/6543/13-к). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/40675560>
19. Приговор Местного Приморского районного суда г. Одессы от 22 августа 2013 г. (дело № 1522/26233/12). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/33225591>

І. Г. Бабець,

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри міжнародних економічних відносин
(Запорізький інститут економіки та інформаційних технологій)

О. І. Руда,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та економічної безпеки
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВПЛИВ ПРОЦЕСІВ НЕЛЕГАЛЬНОЇ ІМІГРАЦІЇ НА РІВЕНЬ ЗЛОЧИННОСТІ В НІМЕЧЧИНІ

Нелегальна імміграція значною мірою обумовлена складними бюрократичними процедурами надання притулку, неефективними механізмами ідентифікації та реєстрації біженців, а також депортації осіб, що незаконно перебувають на території ЄС. Тому, збільшення потоку біженців з країн Близького Сходу та Африки, які прагнуть отримати притулок в країнах ЄС, призводить до посилення загроз, пов'язаних зі зростанням чисельності нелегальних іммігрантів як слабо контрольованого і складно регульованого явища: погіршення криміногенної ситуації та зростання рівня злочинності, розширення сектору нелегального працевлаштування, збільшення пропозиції некваліфікованої робочої сили, посилення навантаження на видаткову частину державного бюджету внаслідок збільшення соціальних виплат.

Максимальна чисельність іммігрантів в країнах ЄС спостерігалася у 2015–2016 рр., коли кількість поданих заявок на отримання притулку становила 1322,845 тис. та 1260,91 тис. відповідно [1]. Найбільше

заяв про отримання притулку, поданих вперше, було зареєстровано в Німеччині (476,51 тис. у 2015 р., 745,15 тис. у 2016 р.). Станом на 2018 р. Німеччина практично завершила приймати біженців відповідно до міграційної програми ЄС. Замість запланованих 27 тис. осіб на території Німеччини було розміщено лише 10,3 тис. осіб, з яких 4,9 тис. переміщені з Італії і 5,4 тис. – з Греції, оскільки вагомі причини на переселення підтвердила менша кількість осіб, ніж очікувалося. Так, в грудні 2017 р. Німеччина прийняла 503 біженця з Італії та 39 – з Греції, а в січні 2018 р. – з двох цих країн лише 8 осіб [2]. Відповідно, спостерігається й скорочення кількості поданих вперше заявок на отримання притулку в Німеччині: з 222,56 тис. у 2017 р. до 184,18 тис. у 2018 р. [3]

Не всі громадяни третіх країн, які подали заяви на отримання притулку в ЄС, отримують статус біженця чи особи, яка потребує захисту з гуманітарних причин. Так, за даними Євростату [4] у 2018 р. лише 42,4% рішень першої інстанції були позитивними і стосувалися надання притулку в Німеччині, що менше порівняно з попереднім роком (49,2%). У 2015 р. чисельність нелегальних іммігрантів в Німеччині зростає до 376,4 тис. осіб (128,3 тис. у 2014 р.), потім відбувається поступове їх скорочення – до 370,5 тис. осіб у 2016 р. і до 134,12 тис. у 2018 р., що відповідає загальній тенденції скорочення імміграційних потоків до ЄС.

Крім того, що нелегальні мігранти – це особи, яким відмовлено у наданні притулку і які не покинули територію ЄС, нелегальне перебування в ЄС особи з третьої країни означає, що ця особа не була зареєстрована належним чином або залишила країну ЄС, яка відповідальна за розгляд заяви щодо надання притулку, що не є причиною для видалення цієї особи з території ЄС [5]. Відповідно, відсоток повернення іммігрантів до країн, громадянами яких вони є, залишається дуже низьким. Територію Німеччини у 2018 р. фактично покинули 29,055 тис. осіб після адміністративного чи судового рішення, в якому зазначається, що їх перебування є незаконним та покладає обов'язок залишити територію [6]. Таким чином, з 103,75 тис. осіб, яким відмовлено у наданні притулку в Німеччині, до своїх країн повернулися лише 28,0% осіб, решта іммігрантів залишилися очікувати рішення другої інстанції щодо надання притулку або переїхали в іншу країну ЄС чи перебувають в нелегальних таборах.

На тлі істотного зростання (майже удвічі) кількості заяв на отримання притулку та чисельності нелегальних іммігрантів у Німеччині у 2016 р., показник злочинності серед іммігрантів збільшився на 52,7%, а кількість злочинів, скоєних біженцями, особами, що очікують надання притулку, та нелегальними іммігрантами, зростає до 174,4 тис. [7]. У 2015 р. 27,6% загальної кількості злочинів у Німеччині були скоєні іноземцями, у тому числі нелегальними іммігрантами та пошукачами притулку – 5,7%, іноземці скоїли 70% усіх крадіжок, з яких 34% – особи, що очікують притулку [8]. В загальній кількості міграційних злочинів, не пов'язаних з прикордонним контролем, у 2015 р. переважали сирійці (10348 випадків), крадіжки найчастіше були скоєні вихідцями з Албанії (6689) та Алжиру (5611), в сфері контрабанди товарів (2449) і торгівлі наркотиками (976) також переважали іммігранти з Алжиру [Там же].

Враховуючи вищевикладене, можемо припустити, що соціально-демографічні явища, які обумовлені імміграційними процесами, зокрема, тривалий розгляд заявок на отримання притулку та велика кількість відмов поряд з неефективними механізмами депортації нелегальних мігрантів істотно впливають на криміногенну ситуацію в Німеччині. З метою оцінки впливу процесів нелегальної імміграції на рівень злочинності використаємо в якості залежної змінної коефіцієнт злочинності (кількість злочинів на 100 тис. населення), значення якого у період 2015–2016 рр. досягло своїх максимальних значень за останні 10 років і становило 7,797 та 7,755, а у 2017–2018 рр. – знизилось відповідно до 6,982 та 6,710 [9; 10]. Як незалежні змінні будемо розглядати такі показники: кількість громадян третіх країн, підозрювані у скоєнні злочинів (осіб на 100 тис. населення); кількість висланих іноземців з країни (осіб на 100 тис. населення); кількість щорічних подань про надання притулку, на 100 тис. населення; кількість іноземних громадян, які нелегально перебувають на території країни (на 100 тис. населення).

В результаті регресійного аналізу не було виявлено статистично значимого зв'язку між коефіцієнтом злочинності та показниками кількості громадян третіх країн, підозрювані у скоєнні злочинів. Разом з цим, як видно з рівняння (1), існує міцний прямий зв'язок між залежною змінною (*offence_rate*) та кількістю висланих іноземців з країни (*migr_return*) і кількістю іноземних громадян, які нелегально перебувають на території країни (*illegal_present*). Обернена залежність спостерігається між коефіцієнтом злочинності та кількістю щорічних подань про надання притулку (*asyl_appl*). Показники статистичної значущості ($R=0,89$; $R^2=0,79$) підтверджують зв'язок між незалежними змінними і залежною змінною, а F-критерій Фішера вказує на міцність цих зв'язків ($F(3,1)=19,3$).

$$offence_rate=0,67+1,647migr_return-1,405asyl_appl+1,280illegal_present. \quad (1)$$

Отже, на рівень злочинності в Німеччині у 2015–2018 рр. найбільше впливала чисельність депортованих іммігрантів, що можна пояснити наявністю прямого зв'язку між цими показниками через врахування в загальній кількості злочинів правопорушень міграційного законодавства. Обернено пропорційний зв'язок виявлений між рівнем злочинності та кількістю іммігрантів, що подали заяви на отримання притулку, тобто, сподівання біженців на отримання дозволу законного перебування в Німеччині і перспектива отримання засобів для існування дисциплінує і знижує злочинність серед

іммігрантів. При цьому зазначимо, що збільшення кількості відмов у наданні притулку призводить до зростання чисельності нелегальних мігрантів, що, своєю чергою, обумовлює зростання злочинності.

1. Asylum and first time asylum applicants by citizenship, age and sex Annual aggregated data. URL:https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=migr_asyappctza&lang=en
2. Німеччина майже завершила прийом біженців згідно з міграційною програмою ЄС 29.01.2018. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/germaniya-zavershila-priem-bezhentsev-soglasno-1517198656.html>
3. Asylum and first time asylum applicants by citizenship, age and sex Annual aggregated data. URL:https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=migr_asyappctza&lang=en
4. First instance decisions on applications by citizenship, age and sex Annual aggregated data. URL:<https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>
5. EU migrant crisis: facts and figures. URL:<http://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/society/20170629STO78630/eu-migrant-crisis-facts-and-figures>
6. Third country nationals returned following an order to leave – annual data (rounded). URL:https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=migr_eirtn&lang=en
7. J. Huggler. Migrant crime in Germany rises by 50 percent, new figures. URL:<https://www.telegraph.co.uk/news/2017/04/25/migrant-crime-germany-rises-50-per-cent-new-figures-show>
8. R. Kassam, C. Tomlinson. Report: Migrants Committing Disproportionately High Crime In Germany While Media And Govt Focus on Far Right Thought Crimes. URL: <http://www.breitbart.com/london/2016/05/23/germany-registers-surge-crimes-right-wing-radicals>
9. Police Crime Statistics. Federal Republic of Germany. Report 2014. URL:https://www.bka.de/EN/CurrentInformation/PoliceCrimeStatistics/2014/pcs_2014_node.html;jsessionid=CBF0A6ADDD3A9F66A92F5BA692E05BE8.live0611
10. Police Crime Statistics. Federal Republic of Germany. Report 2018. URL:https://www.bka.de/SharedDocs/Downloads/EN/Publications/PoliceCrimeStatistics/2018/pks2018_englisch.html?nn=113788

А. В. Баб'як,

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри оперативно-розшукової діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

В. В. Павліченко,

аспірант кафедри ОРД
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Під забезпеченням реалізації законності прав людини слід розуміти, з одного боку, систему їх гарантування, тобто загальні умови та спеціальні (юридичні) засоби, які забезпечують їх правомірну реалізацію, а за необхідності й охорону; з іншого – напрям діяльності державних органів щодо створення умов для реалізації прав громадян.

Як самостійний вид діяльності забезпечення має такі різновиди:

- воно здійснюється у вигляді певної діяльності у різних галузях суспільного життя з розвитку економіки, вдосконалення політичної системи суспільства тощо. Ця діяльність спрямована на вдосконалення загальних (економічних, соціальних, політичних та духовних) гарантій реалізації конституційних прав. Суб'єктами цього виду діяльності виступають держава та її органи;
- законодавча діяльність держави щодо створення і вдосконалення юридичних засобів, яким належить забезпечувати правомірну реалізацію, а за необхідності й охорону (захист) прав людини;
- забезпечувальна діяльність, яка посідає особливе місце у правозастосовній діяльності компетентних органів держави та громадських організацій. Правозастосовний акт, який виокремлюється під час її здійснення, виступає юридичним фактом у процесі безпосередньої реалізації людиною і громадянином своїх прав і свобод, і водночас як загальна передумова дієвості всієї системи гарантій;
- права і свободи забезпечуються також профілактичною діяльністю, що має на меті попередження правопорушень. Вона спрямована на виявлення та усунення причин і передумов, що призводять до вчинення правопорушень;
- як вид забезпечення прав людини визнаються також виховна, інформаційно-консультативна діяльність тощо.

Законність, як основоположний принцип діяльності оперативних підрозділів, пронизує всі її сфери. Переважно негласний характер цієї діяльності не послаблює, а навпаки, підвищує гостроту проблеми забезпечення законності, оскільки специфічні умови проведення оперативно-розшукових заходів істотно ускладнюють контроль і нагляд за їх законністю.

Необхідний комплексний підхід, який сприятиме всебічному розгляду забезпечення принципу законності в ОРД, – системи заходів, що забезпечують режим точного і неухильного виконання та дотримання законів всіма органами та співробітниками оперативних підрозділів.

Коли йдеться про комплексне дослідження сутності забезпечення законності, потрібно зважати на взаємопов'язані аспекти. Щодо діяльності оперативних підрозділів, то саме поєднання змістовно-концептуальних положень законності в їх практичній діяльності утворюють режим законності, за якого мають забезпечуватися: єдність і загальність, реальність законності, соціально-політична обумовленість законності тощо.

Функціонуючи в межах правоохоронної сфери, оптимальне вирішення завдань, що реалізуються шляхом ОРД, залежить від проблем правотворення. Законність нерозривно пов'язана з правотворчістю і правореалізацією, але не зводиться до них, маючи своєрідні риси і властивості.

В юридичній науці ще неподолане формально-юридичне тлумачення, лише як дотримання, виконання вимог правових норм. Це важлива якість законності, але вона не вичерпує її сутність. Негативно впливають на забезпечення законності наявність норм із «вільним розсудом», паралельна дія знову прийнятих і ще не скасованих норм, а також несвоєчасне корегування законодавцем малоефективних норм.

Це потребує вирішення питань кардинального підвищення якості та регулятивних можливостей і усїєї системи права, й окремих актів і норм.

Висока якість нормативних актів, які беруть участь у формуванні режиму законності, створює сприятливі умови для їх подальшої реалізації, забезпечує життєвість та ефективність дії норм в усуненні чи стримуванні негативних сторін суспільного життя, здатних стати причинами та умовами, що призводять до злочинності.

Сьогодні до основних факторів, які негативно впливають на якість та ефективність законодавства, слід віднести: недостатню врегульованість процедури розробки та прийняття нормативно-правових актів; недостатнє дотримання принципу науковості за розробки проектів нормативно-правових актів; недостатню можливість широкого обговорення науковцями, практиками та іншими зацікавленими особами цих проектів тощо.

Дослідження проблеми вдосконалення нормативного регулювання ОРД дає можливість зробити обґрунтований висновок, що діяльність, яка має переважно таємний характер, регулюється значною кількістю різноманітних за формою і змістом документів, виданих у різний час і на різних засадах.

Специфіка ОРД полягає в необхідності – в межах нормативних приписів, що становлять простір для творчого вибору різноманітних заходів – діяти найбільш доцільно, і завжди обґрунтовано.

Йдеться, наприклад, про здійснення оперативних комбінацій або заходів щодо реалізації матеріалів оперативної розробки. Під час вибору заходів і їх планування ретельно і всебічно вивчаються всі обставини справи з огляду на приписи нормативного акта і необхідність ефективного досягнення поставленої мети. Такий підхід відкриває широкі можливості для вияву корисної ініціативи, що повністю збігається з інтересами забезпечення законності в ОРД.

Відтак зміцнення законності в ОРД, забезпечення законних прав та інтересів громадян у цій сфері залежить від чіткої законодавчої регламентації правоохоронної діяльності взагалі, порядку її здійснення, діяльності із забезпечення державної безпеки, виявлення, попередження і припинення правопорушень.

Як комплекс проблем правового характеру, реалізація принципу законності виражається в діяльності суб'єктів правовідносин, правомірність яких зумовлюється ступенем їх відповідності нормам права, тобто рівнем законності. Отож, суть реалізації принципу законності полягає в ступені відображення в конкретних суспільних відносинах усього комплексу його основоположень і вимог, що становлять його основу.

Одним із важливих аспектів забезпечення законності в ОРД є вироблення загальних критеріїв оцінки порушення принципу законності. У межах цих проблем важливі питання щодо розробки положень, що стосуються оцінки стану законності в ОРД, де одне з перших місць повинні посідати критерії правомірності діяльності оперативних підрозділів та дослідження змісту порушення законності в оперативно-розшуковій діяльності. Зміст цієї методологічної передумови містить вимогу розкриття загальних підходів до оцінки порушень законності в ОРД із подальшим уточненням на конкретних напрямках роботи.

Ефективний вплив на стан законності можливий лише на основі глибокого знання всіх тих чинників, що впливають на поведінку людей, визначаючи дотримання (або порушення) ними правових вимог і приписів. У цьому випадку необхідно враховувати і позитивний, і негативний вплив, що виявляється на різних рівнях управління (загальносоціальному, регіональному, місцевому тощо), зважати на внутрішні, і на зовнішні чинники.

Поведінка людей, пов'язана з реалізацією норм права, визначається впливом сукупності факторів – економічних, політичних, правових, культурних, психологічних оригінальних та ін. Проблема зміцнення законності, отже, є не вузько правовою, а комплексною.

Для вирішення завдань практичного забезпечення високого рівня законності в діяльності оперативних підрозділів необхідно передусім визначити спрямування, оптимальні шляхи і форми практичної роботи, які б забезпечили сувору відповідність усїєї ОРД, кожного агентурно-оперативного заходу законам і підзаконним нормативним актам.

У практиці оперативних підрозділів традиційна орієнтація на зміцнення законності. При цьому основна увага приділяється реагуванню (розгляду і вжиттю заходів) на конкретні випадки невиконання або неналежного виконання співробітником оперативних підрозділів вимог правових норм.

Такий підхід не можна визнати оптимальним. Зокрема, він не зважає на те, що законність визначається не тільки правом. Її забезпечення – комплексна проблема, що має і правовий, і соціально-політичний, моральний, організаційний, психолого-педагогічний аспекти тощо.

Доцільним є розроблення об'єктивних критеріїв оцінки стану законності, системи показників її визначення в діяльності органів державної безпеки з огляду на специфіку роботи їх підрозділів.

Під час оцінки стану законності не можна усе зводити до підрахунку правопорушень, до констатації їх зростання або зменшення. Слід виділяти з усієї сукупності правопорушень тільки ті, що справді належать до порушень законності.

Щодо порушення закону та порушення законності, то слід зазначити таке. Під порушенням закону розуміється будь-яке правопорушення. Порушення закону, що заподіяне співробітником оперативного підрозділу, опосередкованостю є порушення законності, вони є сутністю порушення правопорядку. Якщо співробітник скоїв злочин і покараний за нього, то законність не порушена.

У практичному аспекті головним є знання і уміння користуватися різноманітними джерелами інформації про порушення законності, виявляти їх, якщо вони не були офіційно враховані в статистичній звітності (латентні правопорушення). Важливим залишається також аналіз динаміки порушень законності. Адже законність, що характеризує ОРД з точки зору дотримання законів, є найважливішим критерієм оцінки її ефективності поряд з такими, як знання і прогнозування оперативної обстановки, рівень оперативного мислення (глибина аналізу отриманої інформації, її якість, розроблені на її основі заходи, вибір форм, засобів і методів її реалізації тощо), кількість і якість сил, що були задіяні для вирішення поставлених завдань (їх адекватність очікуваним результатам), досягнутий при цьому ефект, результативність проведених заходів тощо.

Необхідним є визначення на основі теоретичного аналізу найбільш ефективних шляхів практичної діяльності щодо зміцнення режиму законності.

Як державно-правовий вид діяльності, ОРД має свою специфіку, понятійний апарат, закономірності, не пізнавши які складно сподіватися на результативність самої діяльності. Своєчасне виявлення, попередження і припинення протиправної діяльності можливі лише за умови глибокого розуміння елементів структури ОРД та їх характеристики. За дослідження питання забезпечення принципу законності в ОРД важливо визначити його зміст, мету та місце в системі правового регулювання, в загальнодержавній системі захисту інтересів держави, суспільства і особистості.

І. П. Багаденко,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії кримінологічних досліджень
та проблем запобігання злочинності
(Державний науково-дослідний інститут МВС України)

СТАН БЕЗПЕКИ КИЯН В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Забезпечення безпеки киян є складовою загального питання забезпечення конституційних прав та свобод, особистої безпеки, безпеки їх майна, можливості фізичного, духовного, інтелектуального розвитку, створення належних умов та підтримки здорового способу і якості життя мешканців столиці на рівні високорозвинених міст інших держав. Столичною міською владою систематично розробляються та запроваджуються заходи для поліпшення стану безпеки міста.

Так, у рейтингу злочинності за 2019 рік, складеному сервісом Numbeo, Україна посіла 40 місце (із 123 за списком) з індексом злочинності 49,04. Індекс безпеки, при цьому, становив 50,96 [1]. Зокрема, Київ в категорії «міста» у цьому ж рейтингу зайняв 127 місце (із 328 за списком) з індексом злочинності 47,49. Індекс безпеки, при цьому, становив 52,51 [2]. За аналізом рейтингів попередніх років Київ стабільно покращує свої безпекові показники.

Зазначені оцінки є небезпідставними. Як повідомив начальник поліції Києва Андрій Крищенко під час засідання комісії КМДА, в столиці щодня в середньому відбувається 160 злочинів – і цей показник говорить про зниження злочинності в місті. Зокрема, він зазначив, що протягом першого півріччя 2019-го року простежується спад злочинності: на 15% менше ніж в минулому році. Динаміка зниження спостерігається у скоєнні умисних вбивств, нанесення тяжких тілесних ушкоджень, вчиненні розбійних нападів, грабежів і незаконних заволодінь автотранспортом. При цьому, начальник столичної поліції зауважив, що у роботі правоохоронців дуже добре допомагає система відеонагляду, яка була запроваджена у рамках програми «Безпечна столиця» [3].

Цільові комплексні програми профілактики та протидії злочинності в м. Києві «Безпечна столиця» розробляються та запроваджуються столичною міською владою з 2012 року на визначені терміни. Так, наприклад, до основних заходів однієї з таких програм «Безпечна столиця» (на 2016–2018 роки) включено:

впровадження програмного забезпечення систем відеоспостереження з можливістю розпізнавання державних номерних знаків транспортних засобів, облич, передачі відеоінформації з відеокамер до чергової частини Головного Управління Національної поліції, здійснення криміногенного аналізу тощо;

- встановлення технічних засобів відеоспостереження на станціях метрополітену та підключення цієї системи відеоспостереження до Головного Управління Національної поліції;
- організація перевірки стану зовнішнього освітлення вулиць та прибудинкових територій тощо [4].

Серед основних завдань поточної міської цільової комплексної програми профілактики та протидії злочинності в місті Києві «Безпечна столиця» на 2019–2021 роки виділяють наступні:

- покращення матеріально-технічної забезпеченості вже існуючих об'єктів правоохоронних органів;
- підвищення якості керування процесами і заходами безпеки, які проводяться в місті, покращення криміногенної ситуації та інш. [5].

Станом на січень 2019 року за результатами впровадження вищезазначеної Програми в столиці встановлено близько 7 тисяч камер відеоспостереження. Як повідомляється в постанові «Про прийняття проекту Плану заходів на 2019–2020 роки щодо реалізації стратегії розвитку Києва до 2025 року», в столиці до 2020 року встановлять 12 тисяч камер, забезпечених функцією розпізнавання облич і номерних знаків. Уже в 2019 році таких камер в місті буде 10 тисяч. Розроблена система відеоспостереження дозволить максимально охопити інфраструктурні об'єкти та територію міста для підвищення безпеки, в тому числі на дорогах – за допомогою автоматичної фіксації швидкості автомобіля з розпізнаванням номера [6].

Столиця уже кілька років поспіль працює над тим, аби міські школи та садочки були якнайбільш захищеними та безпечними. І станом на сьогодні відеокамерами облаштовано майже тисячу дитсадків і шкіл. Крім відеокамер, усі садки і майже усі школи облаштовані тривожними кнопками.

Щодо тривожних кнопок в Києві, то ними вже облаштовано, крім першої «розумної» вулиці Салютної, також Алея художників, Пейзажна алея, парк «Володимирська гірка», Куренівський парк та парк «Наталка» на Оболонській набережній. Такі кнопки обслуговуються цілодобово. Якщо людині загрожує небезпека, вона має підійти до пристрою яскраво-червоного кольору з написом «SOS» та натиснути на кнопку. Майже моментально на зв'язок виходять диспетчери поліції, які можуть за допомогою камери побачити, що відбувається, та у разі необхідності надіслати до вас патруль. Однак, навіть якщо її не натиснути, але знаходитись біля неї, оператор побачить та почує потерпілого, оскільки кнопки облаштовані системами відеонагляду та звукозапису. Якщо людині загрожує небезпека, то поліцейські прибудуть протягом 5–7 хвилин. Загалом у Києві вже встановлено 15 кнопок екстреного виклику допомоги. З них 6 вже підключені та працюють. У планах міської влади – встановити по Києву 40 таких кнопок до кінця 2019 року [7, 8].

Крім цього, на вулицях Києва почали активно встановлювати нове сучасне освітлення – LED-лампи. Роботи виконуються в Дарницькому, Голосіївському, Дніпровському та Солом'янському районах, де найзастаріліше зовнішнє освітлення або взагалі відсутнє як таке [9, 10]. Зазначені заходи сприятимуть профілактиці так званих вуличних злочинів.

Прикладом науково-технічних досягнень у сфері безпеки також може слугувати запуск в Україні сервісу контролю безпеки будинків та квартир зі смартфона. Як відомо, в Києві вчинюється п'ята частина квартирних крадіжок від загальної кількості даного виду майнових злочинів у державі. Тому питання охорони житла стає для кожного пересічного громадянина одним із пріоритетних. На першому етапі проекту послуга буде доступна лише жителям Києва, Київської області та окремих міст (Дніпра, Запоріжжя, Львова). Власники телефонів зможуть віддалено стежити за безпекою своїх будинків. Зокрема, оператор мобільного зв'язку «Київстар» спільно з компанією «Охоронний Холдинг», запустив нову IoT-послугу – SafeHome, яка допоможе абонентам будь-якого мобільного оператора контролювати безпеку власних будинків та квартир за допомогою смартфонів. Крім цього, у лютому цього року «Київстар» запустив розумну автосигналізацію «Автотрекінг», яка дозволяє контролювати стан і місцезнаходження машини за допомогою програми на смартфоні і датчиків [11].

Враховуючи викладене, можна констатувати, що розвиток технічної безпеки Києва відбувається не лише на сторінках розроблених програм та планів, а й в реаліях. Так, в столиці продовжує розгалужуватися система відеоспостереження, створюються «розумні вулиці», розповсюджуються «тривожні кнопки», модернізується система зовнішнього освітлення, удосконалюється система безпеки фізичних та юридичних осіб і т. д.

1. Crime Index for Country 2019 Mid-Year. URL: https://www.numbeo.com/crime/rankings_by_country.jsp
2. Crime Index by City 2019 Mid-Year. URL: <https://www.numbeo.com/crime/rankings.jsp>

3. В Києві щодня відбувається близько 160 злочинів, – начальник столичної поліції. URL: <https://ua.112.ua/vybory-2019/v-kyievi-shchodnia-vidbuvaetsia-blyzko-160-zlochyniv-nachalnyk-stolychnoi-politsii-501267.html>
4. Про затвердження міської цільової комплексної програми профілактики та протидії злочинності в м. Києві «Безпечна столиця» на 2016–2018 роки. URL: http://kmr.ligazakon.ua/SITE2/1_docki2.nsf/alldocWWW/DA8AD8E2C84E253EC2257FB2006870C9?OpenDocument
5. Міська цільова комплексна програма профілактики та протидії злочинності в місті Києві «Безпечна столиця» на 2019–2021 роки. URL: http://kmr.ligazakon.ua/SITE2/1_docki2.nsf/alldocWWW/F00E435842C7F7FBC2258372006DFEBE?OpenDocument
6. У Києві встановлять ще 5 тисяч камер відеоспостереження. URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/441934/ukyuevi-vstanovlyat-shhe-5-tysyach-kamer-videosposterezhennya>
7. Тривожна кнопка для «Наталки»: у столичних парках стане безпечніше. URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/tryvozhna-knopka-dlya-natalky-u-stolychnykh-parkakh-stane-bezpechnishe>
8. В Києві почали встановлювати кнопки екстреного виклику поліції: де саме. URL: <https://openkyiv.info/ru/news/nachali-ustanavlivat-knopki-dlya-ekstrenogo-vyzova>
9. Де в Києві з'явиться нове освітлення вулиці. URL: <https://dengi.informator.ua/2019/06/25/gradostroitelnoe-prestuplenie-kak-osvaivayut-dengi-na-stroitelstve-memoriala-golodomorov-v-kyeve/>
10. В Києві за 700 мільйонів гривень старе зовнішнє освітлення замінять на LED-лампи. URL: <https://kiev.informator.ua/2019/05/31/v-kyeve-za-700-millionov-griven-staroe-naruzhnoe-osveshhenie-smenyat-na-led-lampy/>
11. В Україні запустили сервіс контролю безпеки будинків та квартир зі смартфона. URL: <https://www.unian.ua/science/10337511-v-ukrajini-zapustili-servis-kontrolyu-bezpeki-budinkiv-ta-kvartir-zi-smartfona.html>

Є. П. Бєгалов,

здобувач наукового ступеня доктора філософії
науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення
та судової експертології ННІ № 2
(Національна академія внутрішніх справ)

ОГЛЯД ДОКУМЕНТІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ПЕРЕПРАВЛЕННЯ ОСІБ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ

Огляд документів хоча є самостійною слідчою (розшуковою) дією, проте також може бути складовою огляду місця події та проведений в його межах. Даний вид огляду проводиться з метою виявлення ознак, які дозволяють встановити приналежність об'єкта, що оглядається, конкретним особам та метою доцільності направлення їх на експертизу.

Проведеними дослідженнями встановлено, що загалом об'єктами огляду найчастіше є: фальшиві і підроблені документи (виготовлені правопорушником повністю) або справжні документи, але з перекрученими відомостями, внесеними шляхом знищення частини тексту, підчищення, виправлення, внесення додаткових даних тощо; недійсні документи, які означають, що їх офіційне призначення інше; документи, отримані незаконним шляхом, тобто в результаті надання як підстави для видачі цих документів уповноваженому на те особі завідомо неправдивих відомостей або підроблених документів, або в результаті зловживання службовою особою службовим становищем, або вчинення ним недбалих дій при видачі документів; документи, що містять недостовірні відомості, тобто документи, які фактично є справжніми, але в які внесені відомості, що не відповідають дійсності.

При розслідуванні кримінальних правопорушень, передбачених ст. 332 КК України, найчастіше огляду підлягають паспорти, інші документи, що посвідчують особу, довіреність (дозвіл) на право вивозу дитини за кордон. Огляд паспортів проводиться з метою з'ясування: чи дійсний вилучений документ; чи дійсно він засвідчує особу, яка його надає. При незаконному переправленні осіб через державний кордон в пунктах пропуску підлягають слідчому огляду ті документи, які викликали сумніви у їх дійсності або невідповідності при перевірці з автоматизованими базами даних.

Що стосується видів підробок, то за даними Головного експертно-криміналістичного центру ДПС України у 51 % підроблених паспортів переважає заміна фотографії власника, у 22 % – заміна сторінок (у т. ч. з установчими даними і сторінок для проставлення відміток у паспортних документах). Встановити загальну кількість підроблених документів, які пред'являлись в пунктах пропуску або виявлялись поза межами пропуску через державний кордон не виявилось можливим у зв'язку з тим, що частину досліджень документів проводять науково-дослідні експертно-криміналістичні центри МВС України, які в статистичному звіті не відображають окремо підроблені документи, вилучені в рамках розслідування правопорушень за ст. 332 КК України.

В окремих випадках громадяни (в основному вихідці із Африки та Азії) використовують чужі паспорти без підробок, розраховуючи, що прикордонники Європейської зони не зможуть ідентифікувати їх та зображення на фотографії, так як переконані, що для прикордонників усі особи азіатської або

афро-американської зовнішності мають схожі риси обличчя та перевірка документів буде формальною. Найчастіше використовуються паспорти близьких родичів (братів, сестер та ін.).

Особливу увагу та фіксацію необхідно звернути на явні відхилення від встановлених норм виготовлення та заповнення документа. Такими ознаками зокрема можуть бути: невідповідність форми, кольору і реквізитів; суперечливість змісту, орфографічні помилки, нестандартний шрифт, сліди механічного впливу (при підчистці записів відбувається розволокнення або відшарування паперу, при травленні або змиванні тексту хімічними реактивами папір стає тоншим, на ньому з'являються розмиви, плями); сліди дописок або внесення записів на місці усуненого тексту (невиправдано збільшені або зменшені проміжки між словами, рядками, незвичайне їхнє розташування); сліди підробки шляхом композиції (вклеювання цифр, переклеювання фотографій або частин і т. ін.) у вигляді незбіжних ліній захисної сітки, елементів печаток, якості фотопаперу; сліди підробки відбитків печаток і штампів, які визначаються за нерівністю ліній, штрихів літер, у їхньому різному розмірі, за неоднаковим розташуванням осьових ліній літер щодо напрямку радіуса в круглих печатках і розбіжності осьових ліній літер перпендикуляру до лінії рядка в штампах, помилки в тексті; сліди підробки підписів (хвилястість ліній, що з'являється в результаті уповільнення руху руки, наявність перерв у штрихах, розливів і точок на них, викликаних припиненнями руки при копіюванні тощо).

Дещо складнішим є слідчий огляд документа, виявленого в місцях переховування нелегальних мігрантів, окремих спорудах, схованках та автомобілях. Специфіка такого огляду передбачає виконання низки правил, якими не повинен нехтувати слідчий. Як рекомендують М. М. Дідик та В. М. Стратонов, оглядати документи при їх виявленні рекомендовано в рукавичках або з використанням пінцета, оскільки невідомо, які сліди на них є, і де вони розташовані. Недотримання цього правила може призвести до ушкоджень або появи нових слідів [1, с. 130]. Наприклад, паспорт нелегального мігранта, вилучений у власника домогосподарства може мати одорологічні сліди, за якими службовий собака зможе привести правоохоронців до місця переховування мігрантів.

Однак, як показує практика, слідчі не завжди здійснюють опис документа за рекомендованими правилами, обмежуючись описом найменування документа, його зовнішнього вигляду та основних реквізитів (перша та друга сторінка паспорту, наявність/відсутність відміток про перетинання кордону), мотивуючи тим, що документ буде повністю описаний при виконанні експертизи. Трапляються випадки коли слідчий при призначенні експертизи ставить питання правового характеру (наприклад, чи є вилучений документ підробним?). В такому разі експерт (експертна установа) повертає постанову про призначення експертизи слідчому без виконання, що значно збільшує час проведення досудового розслідування.

Вважаємо, що слідчому не слід нехтувати визначеними правилами опису документів оскільки коли слідчий, який не вилучав документ, складає клопотання слідчому судді про призначення експертизи він, повинен довести, що для вирішення питань, що мають істотне значення для кримінального провадження, необхідно залучення експерта. А не маючи уяви про цей документ (особливо якщо він упакований у непрозору упаковку) досить складно обґрунтувати доводи клопотання, серед якого повинні зазначатися, згідно з ч.2 ст. 242 КПК, вид експертного дослідження, який необхідно провести, та перелік запитань, які необхідно поставити перед експертом. Крім того, технічна експертиза документів поділяється на експертизу реквізитів документів, матеріалів документів, експертизу друкарських форм та інших засобів виготовлення документів <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15>. До кожного виду дослідження необхідно ставити відповідні запитання, в залежності від обставин, що цікавлять слідство. Типовий перелік запитань, які може вирішити технічна експертиза документів наведений в Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом МІО від 08.10.1998 № 53/5 [2 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15>].

Таким чином можемо підсумувати, що дотримання правил порядку огляду документів та підбір відповідних питань, які можуть бути поставлені на вирішення експертизи значно скоротить час проведення досудового розслідування та прийняття судового рішення у провадженні, особливо коли документи є єдиним речовим доказом.

1. Дідик М. М., Стратонов В. М. Криміналістика. Керівництво до криміналістичної техніки: практичний посібник. Херсон: Мрія, 2003. 184 с.

2. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень від 08.10.1998 року. № 53. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО В СИСТЕМІ КРИМІНАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА

1. Насильство є однією з форм суспільно небезпечної поведінки людини, що обумовлено соціально-економічними, політичними і морально-психологічними умовами життя суспільства, яке є іманентним будь-якій поведінці людини. Саме цей факт є причиною вчинення значної кількості злочинів та умовою диференціації кримінальної відповідальності за них.

Взаємозв'язок кримінального права та кримінології найбільш яскраво проявляється при дослідженні проблем соціальних наслідків окремих видів злочинності. У процесі формулювання і кримінологічного аналізу основних концептуальних положень про соціальні наслідки насильницької злочинності, взагалі, та домашнього насильства, зокрема, неминуче доводиться звертатися до суміжних понять і категорій кримінально-правової науки.

О. М. Храмов відзначає, що у кримінальному праві та кримінології немає єдності думок стосовно того, які злочини слід визначати насильницькими. Одні вчені вважають, що до насильницьких злочинів слід відносити тільки злочини, що мають безпосереднім об'єктом особу. Другі наголошують, що до них відносяться і злочини, основним безпосереднім об'єктом яких є не лише особа, а й інші об'єкти (розбій, вимагання тощо). Треті взагалі вважають, що термін «насильницький злочин» як термін більш широкий і такий, що охоплює злочини, пов'язані з нанесенням різноманітної шкоди не лише особі, а й іншим об'єктам. Четверті вказаний вид злочинності об'єднують з агресивною, називаючи «агресивно-насильницькою» [1, с. 459].

2. КК України не містить дефініції поняття насильства, хоча сам термін використовується як у Загальній, так і Особливій частинах. Наприклад, у Загальній частині КК термін насильство вживається при конструюванні норм про обставини, що виключають злочинність діяння (ст. ст. 36, 43) та не є негативним і не має антисоціального характеру.

Що ж стосується Особливої частини КК України, то понад 100 разів у майже 54 статтях цей фігурує термін «насильство», словосполученнями «насильницькі дії», «насильницькі зміни», «насильницьким виселенням громадян», «поєднані з насильством», «застосуванням насильства», «культ насильства» та виступає у якості:

- інформаційної ознаки предмета злочину – ст. 300 КК України;
- ознаки суспільно небезпечного діяння: ст. ст. 109, 110-2, 126, 126-1, 146-1, 153, 294, 295, 345, ч. 2, ч. 3 ст. 346, ст. 350, ст. 377, ст. 398, ст. 405, ч. 2 ст. 424, ч. 2 ст. 431, ст. ст. 433, 446;
- способу вчинення злочину як конструктивної ознаки основного складу злочину – ст. ст. 144, 152, 174, 180, 187, ч. 1 ст. 189, ч. 1 ст. 206, 258-1, ст. 303, 340, ч. 1 ст. 355, ст. 386, 406, 442;
- кваліфікуючої ознаки – ст. ст. 146, 149, 150-1, 157, 161, 162, 186, ч. 3 ст. 189, ч. 2, 3 ст. 206, ч. 2 ст. 206-2, ст. 262, 278, 280, 289, 297, 308, 312, 342, ч. 2, 3 ст. 355, ст. 365, 373, 393, 410;
- обставини вчинення злочину – ст. 116, п. 10 ч. 2 ст. 115;
- мети злочину – ч. 2 ст. 109, ч. 1 ст. 447.

Крім виокремлених нами випадків, у КК України є низька суспільно-небезпечних діянь, які за своєю суттю є насильницькими, але при їх конструюванні використано інші засоби опису складу злочину без вживання терміну «насильство».

Хотілося б відзначити, що види кримінального насильства, то вони визначені у постанові Пленуму Верховного Суду України від 07.02.2003 р. № 2 «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи». У п. 23 цієї постанови зазначено, що насильство може бути як фізичним (заподіяння тілесних ушкоджень або побоїв, незаконне позбавлення волі тощо), так і психічним (наприклад, погроза завдати фізичної, моральної чи майнової шкоди). Отже, це дозволяє зробити висновок, що існує два види насильства: фізичне і психічне.

Але серед вчених висловлюються інша точка зору. Так, зокрема, деякі дослідники відзначають, що говорячи про класифікацію насильства слід розрізняти такі її види, як кримінальне та некримінальне, а також інструментальне та цільове, безпосереднє та опосередковане. Таким чином, вказані види насильства мають змістовне навантаження залежно від галузі права та завдань того чи іншого дослідження [2, с. 150].

Виходячи із вищевикладеного, можна зробити висновок, що для класифікації насильства у дослідженнях можуть бути використані різні критерії, в основу яких буде покладено авторська позиція, предмет і мета дослідження. Тому, залежно від того, чи здійснюється дослідження в контексті міжнародно-правової відповідальності за національним (кримінальним) правом, критерії класифікації також можуть бути різними.

4. Слід відзначити, що ще років десять назад тема домашнього насильства в Україні не обговорювалась та не була предметом численних досліджень науковців. Ми погоджуємося із М. Ю. Самченко, що зазначена форма насильства розповсюджена на наших теренах давно і достатньо широко – воно розповсюджене серед людей різних національностей, різного фінансового і соціального статусу, у сім'ях віруючих і невіруючих. Більше того, його ніяк не можна приписати сьогоднішній економічній нестабільності, оскільки домашнє насильство присутнє як у відсталих, так і в економічно розвинутих державах [3, с. 13].

Поняття домашнього насильства закріплене у Законі України від 07.12.2017 № 2229-VIII «Про заборону та протидію домашньому насильству». Відповідно до ст. 1 «Визначення термінів» Розділу I. Загальні положення Закону, під домашнім насильством слід розуміти діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [4].

Таким чином, поняття домашнього насильства, що закріплене у положеннях даного Закону України, окреслено сукупністю таких ознак:

- насильницькі діяння (дії, бездіяльність) чи погрози їх вчинення;
- специфічний характер насильства (фізичне, сексуальне, психологічне, економічне);
- місце (середовище) вчинення (осередок сім'ї, родини, їх місце проживання);
- наявність родинного зв'язку між кривдником та потерпілою особою.

5. Виходячи із вищевикладеного, можна відзначити, що домашнє насильство є різновидом кримінального насильства, оскільки має такі ознаки насильства:

- існує та проявляється як взаємодія соціальних суб'єктів, як відношення;
- суб'єктами та об'єктами насильства можуть бути соціальні групи, класи чи держави;
- оцінюється єдністю кількісних та якісних характеристик, де кількісні характеристики – це зовнішні прояви, а якісні, відповідно, сутнісні властивості;
- акт застосування сили вважається насильством, якщо таке вчиняється проти (всупереч) волі чи бажання об'єкта насильства чи у разі, коли інтереси, вигода одного (одних) задовольняються за рахунок порушення інтересів іншого (інших);
- сила, що зовні транслює насильство, має суперечити закону;
- насильство не зводиться виключно до примушування, адже може виконувати й функцію безпосереднього пригнічення чи знищення об'єкта насильства [5, с. 248].

-
1. Храмов О. М. Злочинність насильницька. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2016. № 1 (6). С.459–463.
 2. Запорожець А. А. Криміналізація домашнього насильства – новела кримінального законодавства. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. №1. С. 148–154.
 3. Самченко М. Ю. Кримінологічна характеристика та попередження сімейного насильства щодо неповнолітніх: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2011. 216 с.
 4. Про заборону та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> (дата звернення: 16.08.2019).
 5. Гумін О., Якимова С. Зміст поняття насильницької злочинності. *Підприємство, господарство і право*. 2018. № 9. С. 247–250.

Л. П. Брич,

доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінального права та процесу
(Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова)

КВАЛІФІКОВАНІСТЬ ЗАХИСТУ ЯК СКЛАДОВА ПРАВА НА ЗАХИСТ У СТРУКТУРІ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД

Як нездійсненна для української правової дійсності фантастика, сприймалась юридичною спільнотою оприлюднена у не такому вже й далекому 2011 р. інформація про скасування Верховним судом США обвинувального вироку через не кваліфікованість захисту [1]. Вивчення практики ЄСПЛ та відповідної наукової літератури [2, с. 151; 3; 4] показало наявність нормативних підстав для застосування в Україні підходу, продемонстрованого Верховним Судом США. Відповідні напрацювання були зроблені ЄСПЛ ще у минулому столітті. Нарешті й Верховний Суд, переглядаючи в касаційному порядку судові рішення у

кримінальних проваджень, скасував ухвали апеляційних судів саме через неефективність захисту*. Суд касаційної інстанції наголосив, «що незабезпечення обвинуваченому належного та ефективного захисту є істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону в розумінні ч. 1 ст. 412 КПК України, оскільки перешкодило чи могло перешкодити суду апеляційної інстанції ухвалити законне та обґрунтоване судові рішення» [7, с. 9–10].

Некваліфікованість захисту у кримінальному провадженні серед масиву різноманітних порушень права на захист виділяється тим, що воно вчиняється не органами держави, а саме захисником. Але обов'язок забезпечити право підозрюваного, обвинуваченого на кваліфіковану правову допомогу з боку обраного ним або призначеного захисника покладено кримінальним процесуальним законом (ч. 2 ст. 20 КПК України) саме на органи держави (слідчого, прокурора, слідчого суддю, суд).

Актуальність цієї проблеми в Україні важко переоцінити. Шкода від некваліфікованого/недобросовісного захисту може бути в деяких випадках тяжчою, ніж шкода від зловживань органів досудового розслідування. Некваліфікований захист глибоко зачіпає інтереси підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, призводить до порушення прав людини і основоположних свобод. У правовій державі так не повинно бути. Але в Україні ми маємо ситуацію, що органи державного обвинувачення часто не виконують свого обов'язку за ч. 2 ст. 9 КПК України виявити не лише обставини, що викривають, а й «ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень». Оскільки суд зазвичай займає цілком пасивну позицію, а то й прихований чи неприхований обвинувальний ухил, то неефективність захисту вкупі з іншими негативними факторами призводить до засудження невинних осіб, неправильної кримінально-правової кваліфікації вчиненого особою злочину, як більш тяжкого, ніж той, що насправді вона вчинила, призначення несправедливого покарання, непропорційно суворого порівняно з тяжкістю вчиненого злочину. Статистичних даних щодо негативного впливу некваліфікованого захисту на долю людей, які потрапили в сферу дії кримінальної юстиції, мені знайти не вдалося. Й навряд чи може існувати така статистика. Проте, реальних прикладів цього негативного явища більш, ніж достатньо. Адвокат Ібрагім Татієв, кримінально-правову кваліфікацію діяння своєї підзахисної, засудженої судами першої та апеляційної інстанцій за ч. 2 ст. 121 КК України ще до того, як він став її адвокатом, охарактеризував так: «У цієї нещасної жінки не було ефективного захисту. Тому, хто, що захотів, те й нависив на її плечі» [8].

Попри конституційну гарантію незалежності адвокатури (ч. 1 ст. 1312) та правила змагального процесу, одним з яких є те, що «суд, зберігаючи об'єктивність та неупередженість, створює необхідні умови для реалізації сторонами їхніх процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків» (ч. 6 ст. 22 КПК України), обов'язок органів держави забезпечити підозрюваному, обвинуваченому право на кваліфіковану правову допомогу з боку обраного ним або призначеного захисника, закріплений у ч. 2 ст. 20 КПК України.

У тексті п. с ч. 3 ст. 6 ЄКПЛ не міститься вказівки на ефективність захисту як складову права на захист. Проте, інтерпретуючи право на захист ЄСПЛ у своїх рішеннях включає право на кваліфікований/ефективний захист до складу права на захист і роз'яснює його зміст. Основні концептуальні позиції розуміння ЄСПЛ права на кваліфікований/ефективний захист полягають у такому. По-перше, ЄСПЛ саме на державу покладає відповідальність за незабезпечення кваліфікованості/ефективності захисту у кримінальних провадженнях [9]. По-друге, формальна присутність захисника сама собі не гарантує ефективності захисту [10; 11]. По-третє, відсутність реакції національного суду на явний і очевидний некваліфікований захист оцінюється ЄСПЛ, як порушення права на захист й у такий спосіб – порушення права на справедливий суд, гарантованого ст. 6 ЄКПЛ [10; 11; 12]. По-четверте, держава відповідальна за порушення права на кваліфікований/ефективний захист й у тому випадку, коли підозрюваний, обвинувачений, підсудний не здатен привернути увагу, наприклад суду, до проблем зі своїм захистом [13]. По-п'яте, якість захисту оцінюється в кожному випадку, виходячи з аналізу обставин конкретної справи [3].

Практика Верховного Суду щодо застосування п. с ч. 3 ст. 6 ЄКПЛ в частині права на кваліфікований/ефективний захист є неоднозначною. З одного боку суд касаційної інстанції постановив чимало рішень, якими визнав порушення права на захист у разі явних, очевидних для судів проблем із захистом. Зокрема, «залишення апеляційним судом поза увагою того факту, що адвокат всупереч вимогам закону зайняв у справі позицію, яка погіршує становище підзахисного, всупереч його волі» та «залишення

* У науковій літературі та у практиці Верховного Суду переважно вживають термін «ефективність/неефективність захисту». Роз'яснюючи це поняття, Верховний Суд розтлумачив: «Ефективність захисту не є тотожною досягненню за результатами судового розгляду бажаного для обвинуваченого результату, а полягає в наданні йому належних та достатніх можливостей з використанням власних процесуальних прав та кваліфікованої юридичної допомоги, яка в передбачених законом випадках є обов'язковою, захищатися від обвинувачення в передбачений законом спосіб. Подальша незгода обвинуваченого з раніше обраними та узгодженими з адвокатом позицією і тактикою захисту не свідчить про його неефективність» [5]. Проте, обсяг поняття ефективності захисту є ширшим, ніж йому надано Верховним Судом. Більш точним був би термін «кваліфікованість/не кваліфікованість захисту». О. А. Кучинська цілком слушно пропонує сформулювати відповідну засаду кримінального провадження, як: «право на захист та кваліфіковану правову допомогу» [6]. Про право саме на кваліфіковану правову допомогу йдеться у ч. 2 ст. 20 КПК України.

апеляційним судом поза увагою того факту, що адвокат всупереч вимогам закону не підтримав у справі позиції підзахисного з метою покращення його становища» – такі підстави констатації судом касаційної інстанції істотного порушення вимог кримінального процесуального закону, що наведені у Огляді судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду щодо забезпечення права на захист у кримінальних провадженнях (справах) [7]. З другого боку, аргумент суду касаційної інстанції, що «під час розгляду провадження місцевим та апеляційним судами ОСОБА_4 від послуг цього адвоката не відмовлявся, на якість його юридичних послуг не скаржився і жодного разу не порушував перед судом питання про залучення іншого адвоката для здійснення його захисту» [5] не відповідає правовій позиції ЄСПЛ. Зокрема, у рішенні цього Суду у справі «Санніно проти Італії» сказано: «...Нездатність підсудного привернути увагу суду до проблем, що виникли з його захистом, сама по собі не звільняла суд першої інстанції від обов'язку гарантувати обвинуваченому ефективно правове представництво» [13]. До наведеної правової позиції ЄСПЛ хотілося б привернути особливу увагу. Невігластво, затурканість наших людей в юридичних питаннях дає можливість недобросовісним адвокатам переконати своїх навіть невинних підзахисних в безвихідності їхньої ситуації після того, як вони потрапили в жорна української кримінальної юстиції. Адвокат переконала свого підзахисного укласти угоду про визнання вини у вчиненні повторного збуту наркотичних засобів – злочину, передбаченого ч. 2 ст. 307 КК України. Очевидну для суду некваліфікованість захисту вбачаю в тому, що обвинувачення ґрунтувалося лише на показаннях двох свідків, один з яких у судовому засіданні повідомив про вчинений щодо нього тиск з боку органів досудового слідства з метою отримати бажані для них показання. Клопотання про виклик в судове засідання другого свідка адвокат не заявляла. Підсудний на неякісний захист не скаржився. Він же не знав про своє право на виклик свідків, що закріплене у п. д ч. 3 ст. 6 ЄКПЛ. Суд першої інстанції постановив обвинувальний вирок і засудив особу до 3 років 4 місяців позбавлення волі з конфіскацією всього належного йому на праві власності майна.

1. Плохой адвокат в США – поводотменить приговор. *Газета*. 2.04.2012. URL: <http://sud.ua/ru/news/publication/39425-plohoj-advokat-v-ssha-povod-otmenit-prigovor>

2. Балацька О. Р. Участь захисника в реалізації засади забезпечення права на захист: правові та організаційні аспекти: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» (081 – Право). *Академія адвокатури України*. К., 2018. 250 с. URL: <https://myaau.sharepoint.com/:w:/g/disser/EZftPzX0d6lLu-zkvjhQx6cBoDZ2PQ3SATtLjyiFRT5lrw?rttime=xw02ld5E10g>

3. Волошанівська Т. Право на практичну та ефективну правову допомогу як складова частина права на захист у кримінальному провадженні. *Jurnalul juridic national: teorie ci practica*. Octobre 2017. URL: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2017/5/32.pdf>

4. Качалова О. В. Эффективность защиты по уголовным делам. *Российский судья*. 2015, № 5.

5. Постанова Верховного Суду [Велика Палата] від 12 вересня 2018 р. у справі № 523/6472/14-к, провадження № 13-32кс18. *Єдиний державний реєстр судових рішень України*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/76947335>

6. Кучинська О. А. Забезпечення права на захист та кваліфіковану правову допомогу в кримінальному провадженні. *Юридична Україна*. URL: <http://www.pravnuk.info/urukrain/1494-zabezpechennya-prava-na-zaxist-ta-kvalifikovanu-pravovu-dopomogu-v-kriminalnomu-provadhenni.html>

7. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду щодо забезпечення права на захист у кримінальних провадженнях (справах) Рішення, внесені до ЄДРСП за період з 15.01.2018 по 01.06.2019. К. 2019. 36 с. С. 9–10. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Oglyad_KKS_2.pdf

8. Колюча розлука. *Стосується кожного*. Єфір від 30.03.2018 р. URL: <http://sk.inter.ua/>

9. Постановление ЕСПЧ в деле «Пищальников против Российской Федерации» от 24.09.2009, жалоба № 7025/04. URL: <https://www.lawmix.ru/vas/45542>

10. «Артико против Италии». Судебное решение от 13 мая 1980 г. Краткое неофициальное изложение обстоятельств дела. URL: http://europeanecourt.ru/uploads/ECHR_Artico_v_Italy_13_05_1980.pdf

11. «Камасинский проти Австрії»: рішення ЄСПЛ від 19 грудня 1989 р. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/S02547.html

12. Постанова Верховного Суду від 13 березня 2018 р. Справа № 360/2367/16-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72850708>

13. Постановление ЕСПЧ от 27 апреля 2006 года № 30961/03. Дело «Саннино (Sannino) против Италии». URL: <http://docs.pravo.ru/document/view/15794614/12862219/>

М. В. Бурак,

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності

О. Ю. Шевчук,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри оперативної розшукової діяльності
(Національна академія внутрішніх справ)

ПРОТИДІЯ ВІДМИВАННЮ КОРУПЦІЙНИХ ДОХОДІВ

Корупція є найважливішою складовою тіньового ринку, а суб'єкти корупційних діянь – одними з основних споживачів послуг з відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, одночасно вони є неодмінним атрибутом більшості схем, спрямованих на відмивання доходів незаконного походження. При цьому без радикального зниження рівня корупції всі пропоновані експертами заходи щодо детінізації національної економіки, протидії організованій злочинності та відмиванню коштів будуть неефективними.

На сьогодні в Україні існують значні ризики щодо відмивання доходів, через корупцію та незаконну економічну діяльність, зокрема фіктивне підприємництво, ухилення від сплати податків та шахрайство. Такого висновку дійшли члени Комітету експертів Ради Європи з оцінки заходів протидії відмиванню коштів (MONEYVAL) у звіті, присвяченому Україні, й оприлюдненому наприкінці січня 2018 року в Страсбурзі (востаннє експерти MONEYVAL оцінювали ситуацію в Україні у 2009 році). Один з головних акцентів даного звіту, є те, що в Україні надзвичайно мало вироків судів за статтею 209 Кримінального кодексу про легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом [1].

Таким чином, питання протидії відмиванню злочинних доходів, отриманих від корупції є вимогою сьогодення і є найбільш актуальним для України. Відмивання корупційних доходів носить трансграничний характер, коли початок злочину може брати місце в одній країні, а його завершення – в іншій. Тому походження корупційних доходів, що використовуються для відмивання, може відбуватися як з внутрішніх, так і з зовнішніх джерел. Загальний рівень корупції в Україні є досить високим.

Показати позитивну динаміку Індексу України вдалося завдяки збільшенню суспільного осуду корупціонерів, створенню антикорупційних органів та відповідної законодавчої бази.

Організаційна структура системи державного контролю у сфері боротьби з відмиванням доходів, отриманих злочинним шляхом складається з: Національного банку України; Державної служби фінансового моніторингу України; Державної фіскальної служби України.

Разом з тим, слід звернути увагу на те, що державне регулювання у сфері боротьби з легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом здійснюється різними органами, міністерствами, відомствами та установами, яким надано значний перелік повноважень, завдань, функцій щодо здійснення ними контрольної діяльності. Також кількість законодавчих і нормативно-правових актів, які забезпечують діяльність зазначених органів не тільки не забезпечують системності державного контролю, а навпаки підвищує його неефективність.

Найпоширенішими видами корупційних злочинів є: хабарництво, розкрадання бюджетних коштів, службове підроблення, зловживання владою або службовим становищем.

Найбільш вразливими до корупції залишаються сфера державних закупівель, прояви якої виражені в хабарництві за перемогу в тендерах, розкрадання бюджетних коштів шляхом підписання посадовими особами фіктивних актів, надання переваг афілійованим особам через необґрунтоване відхилення конкурентних заявок для інших потенційних постачальників.

Також поширеним корупційним явищем є так звана «торгівля» службовими повноваженнями, тобто використання посадовими особами службового становища з метою отримання економічної вигоди.

Кошти, отримані від реалізації корупційних схем, в подальшому використовуються на придбання елітного житла, автомобілів VIP-класу, яхт, дорогоцінних металів та каміння, антикваріату, цінних паперів, організації вишуканого відпочинку, а також вкладаються в бізнес та інші власні потреби.

На даний час створення цілісної системи заходів та засобів, що використовуються державними органами для протидії корупції, є найактуальнішим питанням для України та ключем до розбудови ефективною держави. Міжнародний досвід свідчить, що боротьба з корупцією має успіх лише за умови її комплексного вирішення, наявності чітких пріоритетів, коли вона охоплює якнайбільше сфер життєдіяльності держави, ведеться постійно та перебуває в центрі уваги як влади, так і громадськості [2].

У цілому, корупційні потоки пронизують всі галузі економіки країни. Корупція призводить до значних втрат для країни. Такі збитки можуть мати фінансові, кількісні, якісні та політичні складові. Основними закономірностями, що підвищують «інтерес» до вчинення корупційних злочинів, є такі: розкрадання державних коштів та отримання хабарів – здебільшого здійснюється в тих галузях економіки, які мають для країни стратегічне значення (оборонний та паливно-енергетичний комплекс, охорона здоров'я, державне управління), оскільки на них розподіляються значні грошові потоки; великий обсяг

коштів, залучених до реалізації проектів на державному та місцевому рівнях за рахунок державних чи місцевих бюджетів; складний механізм визначення вартості товарів та послуг, постійні зміни ринкових умов для визначення реальної ціни придбаних активів; сфера державних закупівель не є прозорою і характеризується високою конкуренцією, що може створити умови для закулісних змов.

Так, Державною службою фінансового моніторингу України, в ході проведення типологічного дослідження було виявлено, що основними інструментами відмивання корупційних доходів є: фіктивні послуги; використання афілійованих осіб для надання псевдопослуг; передплата за товари і послуги підконтрольним особам з подальшою непоставкою/невиконанням; заниження вартості товарів державною компанією при реалізації компаніям-посередниками для акумулювання прибутків; укладання заздалегідь неправомірних угод щодо придбання продукції за цінами, встановленими для соціальних потреб, з подальшою її реалізацією; використання підприємств з ознаками фіктивності; «торгівля» державними послугами з видачі/оформлення дозвільних документів; використання банківських рахунків, відкритих за межами України; відхилення конкурентних заяв на участь в тендерах на користь підконтрольних компаній, що пропонують значно вищі ціни [2].

Слід зазначити, що серед міжнародних організацій, які значну увагу приділяють корупції і питанням боротьби з нею, окрім вже згаданої MONEYVAL, особливе місце посідає FATF (Financial Action Task Force, Міжнародна група з протидії відмиванню брудних грошей). Ця організація щорічно готує Annual report – зведені практичні рекомендації щодо протидії корупції, відмиванню доходів та фінансуванню тероризму. Ці рекомендації – своєрідний стандарт для удосконалення міжнародного та національного законодавства щодо протидії відмиванню доходів (anti-money laundering law) та законодавства щодо боротьби з фінансуванням тероризму (counter terrorist financing law) [1].

Зокрема, FATF пропонує конкретні інструменти, які можуть вживатися урядами країн з метою створення дієвої системи запобігання проявам корупції та легалізації (відмивання) доходів, отриманих внаслідок корупційних злочинів. До таких інструментів належать: розкриття інформації про доходи і витрати публічними особами; розкриття інформації про угоди в межах державних закупівель; дотримання міжнародних стандартів з протидії легалізації (відмивання) злочинних доходів; моніторинг індексів корупції та індексу сприйняття корупції з метою вжиття заходів щодо оперативного реагування на виявлені недоліки системи протидії корупції; моніторинг інших індексів, що характеризують рівень корупції.

Основними завданнями для України з використання інструментарію FATF можна запропонувати: використання ризик-орієнтованого підходу для побудови системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, зокрема отриманих внаслідок корупції; встановлення адекватних покарань за порушення законодавства з легалізації (відмивання) злочинних доходів; створення системи запобігання діяльності фіктивних компаній; актуалізація переліку осіб, пов'язаних із здійсненням терористичної діяльності або стосовно яких застосовано міжнародні санкції.

Однак прикро, що Україна вже встигла побувати в «чорному списку» країн FATF, тобто в списку небезпечних країн, з точки зору відмивання грошей. Рекомендації FATF були впроваджені в діяльність державних органів України та на її території була сформована система державного контролю за легалізацією «брудних» коштів.

Переконані, що саме попередження та виявлення доходів від корупції є базовим для результативності успішного антикорупційного режиму, що дасть змогу для відновлення довіри суспільства до державних інституцій, покращення інвестиційного клімату, розвитку економіки, та, водночас стане важливою передумовою розбудови ефективної держави. Адже саме боротьба з відмиванням корупційних доходів є невід'ємною складовою боротьби з економічною злочинністю.

1. Невиконані рекомендації FATF та чергова «жовта картка» для України. URL: <https://www.unian.ua/politics/2383128-nevikonani-rekomendaciji-fatf-ta-cherгова-zhovta-kartka-dlya-ukrajini.html>

2. Відмивання доходів, отриманих від корупційних діянь. Державна служба фінансового моніторингу України. URL: http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2016/20161230/Tipologia_2016.pdf.

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗГВАЛТУВАННЯ: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

Статева свобода та статеві недоторканість є одними із найважливіших особистих прав людини. Вона регламентована Основним Законом нашої держави і не дарма законодавець помістив цей об'єкт посягання в перші розділи КК України після таких як основи національної безпеки, життя та здоров'я, воля, честь та гідність особи. Порухення цих прав відображається на психічному стані потерпілого, має прямий вплив на здоров'я, нормальну життєдіяльність особи. Виокремлення в Особливій частині КК України розділу IV «Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи» означає посилення уваги держави до стану сексуальних відносин в Україні.

Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи становлять велику суспільну небезпеку, адже характеризуються виключною аморальністю, цинічністю дій винних, грубо принижують гідність потерпілої особи, заподіюють їй глибоку психічну травму та можуть завдати серйозної шкоди її здоров'ю [4].

11 січня 2019 року набрала чинності нова редакція 152 ст. КК України, яка суттєво відрізняється від попередньої. Так, відповідно до ч. 1 ст. 152 КК України, згвалтування – це вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних з вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, без добровільної згоди потерпілої особи [3].

Стаття 22 Конституції України визначає, що кожен має право на свободу та особисту недоторканість [1]. Статева недоторканість є складовою статевої свободи, тому порушення статевої недоторканості завжди означає і порушення статевої свободи.

Нова конструкція ч. 1 ст. 152 КК України вказує на те, що потерпілим в межах цього складу злочину є особа, яка зазнала вагінального, анального або орального проникнення. Тут одразу виникають деякі питання. Як бути у разі недобровільного природного статевих акту жінки щодо чоловіка, за якого проникнення «в тіло іншої особи» (чоловіка) не відбувається? Мабуть, у цих випадках скоєне не охоплюється ні ст. 152 КК України, ні ст. 153 КК України (остання містить розмежувальну негативну ознаку – дії сексуального характеру повинні бути «не пов'язані з проникненням в тіло іншої особи»). До речі, на цей недолік зверталася увага у висновку Головного науково-експертного управління від 14.11.2016 р., де наголошувалося, що якщо йдеться про «... проникнення у тіло потерпілої особи, то за певних обставин винні особи можуть уникати кримінальної відповідальності». Отже, «винним особам» (очевидно, автори висновку мали на увазі гвалтівниць) все ж таки складно буде уникати кримінальної відповідальності, проте відповідати вони можуть лише за ст. 154 КК України «Примушування до вступу в статевий зв'язок», санкції якої менш суворі, ніж санкції ст. 152 КК України. Наприклад, недобровільний природний статевий акт дорослої жінки з неповнолітнім каратиметься штрафом (до 50 н.м.д.г.) або арештом (строком до 6 місяців), тоді як аналогічний акт дорослого чоловіка з неповнолітньою – позбавленням волі на строк від 7 до 12 років.

Погоджуючись з думками багатьох науковців вважаю законодавче формулювання в об'єктивній стороні складу згвалтування «з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета» некоректним, оскільки:

- використовувати можна певний предмет (знаряддя), відділений від цілого, а не частину цілого, або людський орган на кшталт статевого органу чоловіка;
- геніталії людини фактично визнано предметом навколишнього світу;
- здійснювати сексуальне проникнення можна в тіло іншої особи можна за допомогою не лише геніталій, а й іншої частини тіла людини.

Відповідно до нової редакції статті згвалтування є не лише природний гетеросексуальний статевий акт, який може викликати вагітність, а й проникнення в анус або в рот іншої особи (тобто в отвори тіла людини, біологічно для цього не призначені) за допомогою статевого органу чоловіка чи іншої частини тіла людини, так і будь-якого предмета [5, с. 458].

Варто зауважити, що на відміну від «старої» редакції згвалтування, яка вказувала, що згвалтування може бути тільки тоді коли використано хоча б один спосіб – фізичне, психічне насильство чи безпорадний стан потерпілої особи, нова редакція як обов'язковий елемент об'єктивної сторони злочину вказує не спосіб згвалтування, а на недобровільність – відсутність вільного волевиявлення потерпілої особи на проникнення в один із трьох її природних отворів. Вагінальне, анальне чи оральне проникнення в тіло іншої особи визнається згвалтуванням як у тому разі, коли воно поєднується із застосуванням фізичного насильства, погрозою його застосування або з використанням безпорадного стану потерпілої особи, так і в інших випадках відсутності її добровільної згоди на таке проникнення. Втілений законодавчий підхід означає те,

що відповідно до практики ЄСПЛ для кваліфікації зґвалтування потрібно встановити перш за все факт відсутності згоди потерпілої особи на статевий контакт.

В диспозиції статті також наявна певна невизначеність в питанні, до тіла якої саме особи (потерпілої, гвалтівника чи їх обох) повинно здійснюватися проникнення, для того щоб вчинене кваліфікувалося як зґвалтування.

Отже, здійснивши аналіз попередньої і чинної редакцій ст. 152 КК України, слід зазначити, що хоча нова редакція має деякі недоліки та навіть прогалини, вона все ж таки більше відповідає практиці ЄСПЛ. Законодавчий крок по прийняттю нового закону узгоджується з правовою визначеністю принципу верховенства права, впливає із ратифікацією Україною Конвенції РЄ про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства. При цьому, ст. 18 цього документа містить адресовану країнам-учасникам норму-вимогу криміналізувати у тому числі умисну поведінку у вигляді зайняття діяльністю сексуального характеру з дитиною, яка не досягла передбаченого законодавством віку для зайняття такою діяльністю. Ця вимога не виглядає нам безспірною знову ж таки через розвиток інформаційного буму, лібералізації статевої моралі, акселерації, передчасного психосексуального розвитку сьогоденних підлітків і різкого падіння вікових меж початку статевого життя.

Сподіваюсь на те, що внесення змін до ст. 152 КК України принесе багато позитивних моментів, сприятиме наближенню українського кримінального законодавства до європейського. Водночас, нова редакція даної статті містить чимало недоліків, які можуть призвести до негативних наслідків у правозастосуванні.

1. Конституція України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/main/254к/96-вр>
2. Кримінальний кодекс України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
3. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: Закон України від 06.12.2017 № 2227-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
4. Кваліфікація окремих видів злочинів. URL: https://www.naiua.kiev.ua/books/kval-ok-zlochuniv-25-04-2017/lectures/lecture_3.html
5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Вид. 10-те., переробл. та допов. К.: ВД «Дакор», 2018. 1360 с.

С. М. Васильєва,

здобувач освітнього ступеня магістр

Н. О. Пряхіна,

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри соціальних дисциплін

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ОСВІТЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ПІДГОТОВЦІ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ

Реформа, яка відбулася в системі МВС, принесла великі зміни у правоохоронну діяльність. У зв'язку з реформацією міліції у поліцію, люди підвищили вимоги до працівників поліції, та очікують більшу кваліфікацію від них. Постало питання про оновлення освітньої системи навчання працівників Національної поліції. На даний час є актуальним формування системи набрання нових фахівців, реалізації системи курсів підвищення кваліфікації та формування нової системи освіти у вищих навчальних закладах.

Вищі заклади освіти, що здійснюють підготовку кадрів до лав Національної поліції теж почали задумуватися про зміну навчання майбутніх поліцейських. Сучасний світ з кожним роком все більше та більше модернізується, та все частіше постає питання використання інноваційних технологій. Щороку в суспільстві зростає усвідомлення необхідності інноваційних змін в освіті.

Використання інноваційних технологій цілеспрямоване на зміну освітнього середовища, де формуються нові стабільні елементи-новації і здійснюється перехід системи із одного стану в інший. При цьому зміст інновації передбачає якісну зміну, а нововведення забезпечують технологію втілення нового змісту в умовах конкретного об'єкта, зміна якого й виступає предметом інновації [1, с. 12].

Суттєву роль у підготовці кадрів Національної поліції має дистанційне навчання, яке в сучасних умовах є інноваційною формою навчання та набуває стрімкого розвитку. Саме у дистанційному навчанні є можливість застосовувати віртуальну та доповнену реальність, 3D моделювання тощо.

Відповідно до Положення про дистанційне навчання, затвердженим наказом Міністерства освіти та науки від 25.14.2013 № 466, під дистанційним навчанням розуміється індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається

в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій [2].

В Україні діє лише вид дистанційного навчання у вигляді лекційних матеріалів, тестів, відеоматеріалів та різного роду завдань, адже цей метод навчання є: економніший, адже немає необхідності використовувати навчальні приміщення, а також не потребує дорогого обладнання; зручніший, адже полегшений доступ до електронних навчальних матеріалів та мультимедіа, а також навчання у будь-який зручний період.

Проте, дистанційне навчання – це не тільки Інтернет, програмне забезпечення та комп'ютерна техніка, але й застосування у навчальному процесі педагогічних технологій, методів, прийомів та способів організації і проведення навчального процесу. Такі технології в своїй сукупності і мають назву «технології дистанційного навчання» [3, с. 125].

У Львівському державному університеті внутрішніх справ існує інноваційний клас «102» в якому курсанти та слухачі мають змогу здобути практичні навички, які стосуються прийняття заяв та повідомлень ситуаційним центром. У навчальному класі розміщена різноманітна техніка та програмне забезпечення, яке дозволяє відтворити у житті вищезазначені дії.

Досвід закордонних країн у цьому плані значно перевищує український, адже вони застосовують уже вище згадану віртуальну реальність. Наприклад американська поліція, застосовує віртуальну реальність для опрацювання ситуацій взаємодії поліцейського з людьми, від яких можна очікувати загрозу життю та здоров'ю працівникам поліції. В Академії поліції м. Чикаго підготовка фахівців відбувається за допомогою спеціальної освітньої програми, аби краще взаємодіяти з тими, хто потребує особливого підходу. Також віртуальну реальність використовують закордоном для навчання поліцейських стрільби та здобуття практичних навичок у тактико-спеціальній підготовці [4, с. 96].

В Україні поки що недостатньо класів з віртуальною реальністю для навчання майбутніх поліцейських. Проте, за допомогою зарубіжних колег та грантових програм ситуація з матеріальним оснащенням вишів МВС з кожним роком покращується.

1. Організаційно-педагогічні засади інноваційного розвитку вищих навчальних закладів: монографія / В. В. Щекатунова, А. Д. Цимбалару, К. В. Гораш, Д. О. Пузіков, В. Ю. Варава, Г. М. Волченкова; за ред. Г. Д. Щекатунової. К.: Педагогічна думка, 2014. 256 с.

2. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 // «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15> (станом на 01.10.2019).

3. Бугайчук К. Л. Застосування технологій дистанційного навчання в післядипломній освіті працівників Національної поліції // Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України: зб. матеріалів II Міжнар. наук. практ. конф. Х.: ХНУВС, 2017. С.125–141.

4. Самотуга А. В. Взаємозв'язок проблеми прав людини з професійною освітою та науковими дослідженнями у розвитку поліцейських сил США // Світовий досвід підготовки поліцейських та його впровадження в Україні: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (17.03.2006, м. Дніпропетровськ). Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2006. С. 91–100.

І. Б. Висоцька,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів та обліку

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ КОРУПЦІЇ

Корупція є однією з стрижневих соціальних, політичних, економічних психологічних проблем української держави. Як суспільне явище, корупція є однією із найнебезпечніших загроз правам людини, демократії, правопорядку, чесності та соціальній справедливості. Корупція в Україні – це система стосунків, які пронизували всі сфери життя суспільства, в тому числі соціальну та економічну.

За результатами досліджень у 2018 році Україна отримала 32 бали зі 100 можливих у світовому Індексі сприйняття корупції, посівши при цьому 122 місце зі 176 країн. Такий рівень корупції загрожує політичній та економічній стабільності України. Україна не єдина країна, яка зіткнулася з таким ганебним явищем, як корупція – досі в світ немає жодної країни абсолютно вільної від корупції. Як зазначається у доповіді ООН світова економіка щороку втрачає 2,6 трильйона доларів через корупцію. Це понад 5% глобального ВВП.

На думку Колеснікова М. В. причинами корупції є такі:

– непомірне «розростання» бюрократичного апарату чиновників, значна поширеність дозвільних процедур у державному управлінні, криміналізація владних відносин (економічна залежність влади від приватного капіталу);

- низький рівень заробітної плати державних службовців;
- відсутність дієвого контролю суспільства за діяльністю органів державної влади;
- соціально-економічна криза в державі [3].

Безумовно з'ясування причин існування корупції є важливим для пошуку шляхів її подолання, проте не можна не враховувати наслідки її існування. Негативні наслідки корупції проявляються у соціальній, правоохоронній, судовій, економічній системах. Соціальними наслідками корупції є зниження рівня життя населення, індексу якості життя. Корупція підриває віру людини у справедливість, гідність, право. Проте корупція має не тільки негативні соціальні наслідки. Вона також перешкоджає економічному розвитку, має негативні фінансові наслідки для громадян, компаній і держави, в цілому. Вплив корупції на економіку є особливо небезпечним. Корупція нівелює економічну політику держави, створює підґрунтя для зростання тіньової економіки, як наслідок – маємо порушення податкового законодавства та правил ведення підприємницької діяльності. Не викликає сумніву, що між економікою та корупцією існує стабільний зв'язок. Корупція однозначно гальмує темпи економічного зростання країни, робить її громадян біднішими, а економіку менш продуктивною, а також стримує розвиток підприємств. Прояви корупції не обмежуються лише уповільненням зростання ВВП. Серед негативних наслідків корупції для економіки необхідно виокремити такі: розширення тіньової економіки, порушення конкурентних механізмів ринку, неефективне використання бюджетних коштів, підвищення цін за рахунок збільшення «корупційних витрат», погіршення інвестиційного клімату.

Підсумовуючи вище сказане, зазначимо, що корупція – системне суспільне, явище, що виникало протягом тривалого періоду, тому щоб побороти його необхідно чимало зусиль та часу. Протягом останніх 5 років спостерігається поступ у антикорупційній боротьбі. Проте цей поступ незначний, а сучасне суспільство потребує більш результативних дій з боку держави. Але і такі зміни мають позитивні результати. Вважаємо, що задля зниження рівня корупції в Україні доцільно створити ефективну та дієву систему антикорупційного правосуддя, активно залучати бізнес до встановлення нових прозорих правил взаємовідносин суспільства влади та бізнесу. Але стратегічною метою України має бути формування нульової толерантності суспільства до корупції.

-
1. Індекс сприйняття корупції – 2018. URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattya-korupsiyi-2018/>
 2. Висоцька І. Б., Висоцький В. М. Корупція в Україні: сутність та наслідки для економіки. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія економічна. 2017 р. № 1. С. 37–46.
 3. Колеснікова М. В Інформація як спосіб боротьби з корупцією. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 2. URL: www.lsej.org.ua
 4. Через корупцію світова економіка щороку втрачає 2,6 трлн доларів – ООН. URL: www.radiosvoboda.org/a/news-svitova-korupcija/29646249.html

В. М. Висоцький,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного права та адміністративного процесу
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СТАН ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ НАРКОЗЛОЧИННОСТІ

Проблема наркозлочинності є однією з найгостріших соціальних і правових проблем України. Дане твердження впливає із положень Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України, в якій зазначено, що «поширення наркоманії та наркозлочинності в Україні за останні десять років стало однією з найгостріших суспільних проблем, нерозв'язання якої призводить до заповідання шкоди здоров'ю людини, негативного впливу на соціальну сферу, а також є загрозою національній безпеці держави» [1]. На відміну від чинного Закону України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018, у ст. 7 Закону України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 № 964-IV, який втратив чинність на підставі Закону № 2469-VIII від 21.06.2018, зазначались загрози національним інтересам і національній безпеці України, зокрема можливість незаконного ввезення в країну наркотичних засобів [2]. Отже, законодавець відзначає небезпечність наркозлочинності як загрозу національній безпеці України та стабільності в суспільстві.

Ефективність заходів щодо виявлення, попередження та припинення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів багато в чому визначається станом законодавчого і відомчого нормативно-правового забезпечення діяльності органів МВС, зокрема підрозділів Національної поліції.

Правову основу діяльності підрозділів Національної поліції у протидії незаконному обігу наркотичних засобів становлять перш за все міжнародні акти, а саме: Єдина конвенція про наркотичні засоби 1961 р. (з поправками, внесеними відповідно до Протоколу 1972 р.), Конвенція ООН про

психотропні речовини 1971 р., ратифікована 27 жовтня 1978 р., Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин 1988 р., ратифікована Україною 1991 р., Конвенція ООН про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом від 8 листопада 1990 р., підписана 29 травня 1997 р., Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності, ратифікована Україною 4 лютого 2004 р. тощо. У даних документах закладені принципові положення, що визначають обсяг законодавчих заходів, а також основні напрямки практики боротьби з наркотизмом, зміцнення міжнародного співробітництва у здійсненні глобальних заходів із зменшення обсягів незаконного наркообігу.

Ратифікувавши дані міжнародні документи, Україна прийняла відповідне національне законодавство щодо протидії наркозлочинності. Важливою подією в країні стало прийняття Верховною Радою України 15 лютого 1995 р. законів «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» та «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів», який у 2006 році був оновлений і має назву «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори».

Перший закон визначив заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та заходи протидії незаконному вживанню таких засобів, розмежував обов'язки правоохоронних органів і органів охорони здоров'я. Визначено систему органів, що протидіють незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, зокрема зазначено про Національну поліцію.

Другий закон визначає правові та організаційні засади державної політики щодо обігу в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, встановлює порядок державного контролю, повноваження органів виконавчої влади, права та обов'язки фізичних і юридичних осіб у сфері обігу цих засобів. Значення цього закону полягає в тому, що фактичні відносини між державою та зазначеними суб'єктами, регулювання яких раніше базувалося на адміністративно-командній системі, набули характеру правових відносин, їх зміст став якісно визначеним. Втілені у правову форму, фактичні відносини у цій сфері вперше стали гласними й предметними.

До інших законодавчих актів України, які регламентують запобігання зловживання наркотичними засобами, можна віднести: Закони України «Про оперативно-розшукову діяльність» (1992 р.); «Про Службу безпеки України» (1992 р.); «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» (1993 р.); «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» (1994 р.); «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» (1995 р.); «Про лікарські засоби» (1996 р.); «Про захист суспільної моралі» (2003 р.); «Про прокуратуру» (2014 р.); «Про Національну поліцію» (2015 р.); «Про ліцензування видів господарської діяльності» (2015 р.) та ін.

Важливим суттєвим кроком, спрямованим на покращення ситуації у сфері обігу наркотиків та виконання міжнародних зобов'язань є прийняття низки концепцій у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, а саме: Концепції реалізації державної політики у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів на 2002–2010 рр., Концепції реалізації державної політики у сфері протидії поширенню наркоманії, боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів на 2011–2015 роки, а також відповідні плани їх реалізації. Основною метою даних документів було є розроблення та здійснення пріоритетних заходів щодо протидії на державному рівні поширенню наркоманії і злочинності, пов'язаної з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, виконання взятих Україною відповідних зобов'язань перед міжнародним співтовариством

Наступним важливим документом у сфері протидії наркозлочинності є розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2013 р. № 735-р, яким було схвалено Стратегію державної політики щодо наркотиків на період до 2020 р. Стратегія визначає сутність та сучасні напрями державної політики щодо наркотиків, що формується на засадах інтегрованого і збалансованого підходу до зменшення обсягу пропонування наркотиків, що знаходяться в незаконному обігу, та зниження попиту на них, подолання наркоманії як небезпечного соціального явища [1]. Стратегія є першим вітчизняним документом, у якому встановлено баланс у наркополітиці держави між покаранням за незаконний обіг наркотиків і забезпеченням їх доступності в медичних цілях. З метою реалізації даної Стратегії, Кабінет Міністрів України 6 лютого 2019 р. затверджує план заходів на 2019-2020 роки з реалізації Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року.

Підсумовуючи викладене, необхідно зазначити, що не дивлячись на значну нормативно-правову базу щодо протидії наркозлочинності в Україні, рішучого перелому у сфері протидії цьому найнебезпечнішому виду злочинності протягом усього періоду існування нашої держави так і не було досягнуто, а наркозлочинність стала серйозною загрозою стабільності в суспільстві.

1. Про схвалення Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України; Стратегія від 28.08.2013 № 735-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/735-2013-p>

2. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19.06.2003 № 964-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15>

ПРОБЛЕМИ ЗАКРІПЛЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ КОДЕКСІ

Проблема законодавчого закріплення негласних слідчих (розшукових) дій розглядається в двох аспектах: по-перше, як метод реалізації державного і суспільного контролю за діяльністю працівників поліції, по-друге, як ефективний засіб отримання доказів у випадку вчинення тяжких чи особливо тяжких злочинів. Автором, крізь призму буквальної інтерпретації положень Кримінального процесуального кодексу, аналізується проблема неможливості проведення НСРД з ціллю попередження вчинення злочину, зокрема у таких сферах як національна безпека та національна оборона, а також досліджується доцільність закріплення окремих положень Глави 21 КПК України як публічно доступної інформації.

Незважаючи на низку прогресивних положень у сфері гарантій конституційних прав і свобод, запропонованих КПК, деякі новели запроваджені в рамках реформи кримінального судочинства, являють собою проблемне поле, на якому присутні питання принципового характеру, зокрема, закріплення у главі 21 КПК негласних слідчих (розшукових) дій [1].

Питання визначення процесуального статусу негласних слідчих (розшукових) дій було покладено в предмет наукового дослідження таких вчених, як О.М. Бандурки, В.Д. Берназа, С.О. Гриненка, Є. О. Дідоренка, Є. А. Долі, І. М. Дороніна, В. І. Зажицького, Є. Д. Лук'янчикова, Д. Й. Никифорчука, О. В. Капліної, І. М. Козьякова, Є. Д. Скулиша, О. Ю. Татарова, Л. Д. Удаलोвої та ін. [2, с. 67].

У межах даної проблематики варто зауважити, що українська наукова спільнота не дає однозначної відповіді стосовно закріплення у кримінальному процесуальному кодексі негласних слідчих (розшукових) дій.

Доречно, в нашому випадку, надати думку М. А. Погорецького, який досліджуючи дану проблематику зауважив, що негласні слідчі (розшукові) дії можуть бути як і ефективним засобом отримання доказів у кримінальному процесі, так і засобом грубого порушення прав, свобод і законних інтересів. При цьому вчений підкреслює, що застосування таких засобів у кримінальному процесі потребує як постійного вдосконалення їх оперативності, так і процесуальних гарантій законності [3, с. 271].

Під час дослідження даної теми, О. Богатирьова, зауважила, що КПК прийнятий у 2012 суттєво розширив коло слідчих (розшукових) дій, зокрема тих слідчих (розшукових) дій, які за своїм характером відрізняються від інших, що обумовлюється негласністю їх проведення. При цьому науковець підсумовуючи закріплення негласних слідчих дій у КПК, зауважив, що таким чином відбулася процесуалізація їхнього (НСРД) провадження [4, с. 17], але повністю з такою точкою зору погодитися не можливо, оскільки б це означало, що оперативно-розшукові заходи (які в наслідок прийняття Кримінального процесуального кодексу набули форми НСРД) проводилися поза рамки кримінального процесу, а це насамперед не скільки процесуалізація провадження (НСРД), скільки формальна зміна (доповнення) рівня правового регулювання, з метою забезпечення недоторканості прав і свобод людини та громадянина.

Існують й інші наукові думки щодо проблеми закріплення НСРД у Кримінальному процесуальному кодексі України. Аналізуючи ситуацію зі сторони ефективності та оперативності правозастосування (оскільки норми права виконують також охоронну функцію, так звана превенція злочину), слід сказати, що відповідне нововведення, на думку багатьох науковців, містить низку невирішених питань.

Так, зокрема І. Іваненко досліджуючи проблему закріплення негласних слідчих (розшукових), звертає увагу на низку суперечностей, які виникли в процесі правозастосування глави 21 КПК України. Вивчаючи питання правових основ проведення НСРД науковець зауважив: «підстави зазначені у ч. 2 ст. 246 КПК надто загальною. Так, НСРД проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб. Якщо буквально тлумачити це положення закону, то з його змісту випливає, що НСРД можуть проводитися лише тоді, коли певний злочин (закінчений чи незакінчений) вже був вчинений, й окремі НСРД проводяться з метою конкретизації даних про цей злочин та отримання відомостей про особу, яка його вчинила». Таким, чином науковець робить висновок про неможливість проведення НСРД, коли у ініціатора клопотання є лише підозри, що невдовзі може бути вчинений певний злочин, що у свою чергу фактично унеможлиблює НСРД, коли у ініціатора клопотання є лише підозри, що невдовзі може бути вчинений певний злочин [5, с. 65–66].

Розглядаючи дану проблематику зі сторони ефективності і оперативності захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, на наш погляд, варто підкреслити, що негласні слідчі (розшукові) дії виступають одним з найефективніших засобом отримання доказів у кримінальному судочинстві. Використовуючи НСРД, правоохоронними органами розкриваються та розслідуються

понад 85% тяжких й особливо тяжких злочинів, а вчинених в умовах неочевидності, організованими злочинними угрупованнями, проти основ національної безпеки – 100%. В рамках наданого соціологічного дослідження, доречно зауважити, що фактична втрата попереджувальної функції щодо злочинів проти основ національної безпеки може призвести до непоправних наслідків для особи, суспільства і держави в цілому [3, с. 271].

Більш того, досить проблемними, на нашу думку, являються положення ч. 2 ст. 271 КПК України, відповідно до якої контроль за вчиненням злочину не проводиться, якщо внаслідок таких дій неможливо повністю запобігти: 1) посягання на життя або заподіяння особі (особам) тяжких тілесних ушкоджень; 2) поширенню речовин, небезпечних для життя багатьох людей; 3) втечі осіб, які вчинили тяжкі чи особливо тяжкі злочини; 4) екологічній або техногенній катастрофі [1].

Закріплення відповідних положень у КПК, з авторської точки зору, практично надає можливість без всяких обмежень щодо доступу до інформації дослідити випадки неможливості проведення відповідних НСРД, чим фактично дозволяється виробити тактику протидії правоохоронним органам зі сторони криміналітету. Аналізуючи дану проблему, пропонується, виключити відповідні положення з КПК України і віднести їх до інформації що становить державну таємницю, відповідно п.4 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про державну таємницю» як інформацію у сфері державної безпеки та охорони правопорядку, а саме: дані про засоби, зміст, плани, організацію, форми, методи і оперативно-розшукової, розвідувальної і контррозвідувальної діяльності [6].

Розкриваючи розділ 21 КПК України, варто відмітити, що, наданий вітчизняним законодавцем перелік негласних (слідчих) розшукових дій є набагато більшим від закріплених у законодавстві зарубіжних країн, зокрема, ФРН та Грузії [7, с. 113].

Таким чином, підсумовуючи викладене, зазначу, що незважаючи на свою прогресивність у сфері захисту прав і свобод людини інститут негласних слідчих (розшукових) дій як ефективний засіб кримінально-процесуального доказування носить вельми проблемний характер і потребує вдосконалення.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України / Верховна Рада України. № 4651-VI. Офіц. вид. К.: Парлам. вид-во, 2015. (Бібліотека офіційних видань).

2. Вінчук В. В., Черхавський, М. В. Окремі проблеми закріплення негласних слідчих (розшукових) дій у Кримінальному процесуальному кодексі України. *Право і безпека*. 2016. № 3 (62). С. 66–70.

3. Погорецький М. А. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми провадження та використання результатів у доказуванні. *Юридичний часопис національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 270–276.

4. Богатирьова О., Тагієв С. Особливості провадження окремих негласних слідчих (розшукових) дій. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2015. № 1. С. 17–24.

5. Іваненко І. Негласні слідчі (розшукові) дії: окремі аспекти правозастосування. *Слово національної школи суддів України*. 2013. № 3 (4). С. 64–70.

6. Закон України Про державну таємницю: за станом на 19 квіт. 2014 р. / Верховна Рада України. 3855-XII. Офіц. вид. К.: Парлам. вид-во, 2014. (Бібліотека офіційних видань).

7. Скулиш Є. Д. Система негласних слідчих (розшукових) дій за кримінальним процесуальним кодексом України. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Правознавство. 2012. № 618. С. 108–114.

Л. В. Гаврилюк,

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
проблем правового та організаційного забезпечення діяльності Міністерства
(Державний науково-дослідний інститут МВС України)

ЗАКОНОДАВЧІ ПЕРЕДУМОВИ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ З ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

За своїм функціональним призначенням територіальні органи Національної гвардії України (далі – НГУ) та центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України (далі – ЦОВВ), є чи не найбільш наближеними до населення, до конкретного громадянина. Відповідно, ефективність їх діяльності у сфері забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, публічної безпеки і порядку, захисту державного кордону, населення і територій від надзвичайних ситуацій, а також у сфері міграції – тобто сферах забезпечення формування державної політики Міністерством внутрішніх справ України, повною мірою залежить від узгодженості з іншими владними суб'єктами, в тому числі з органами місцевої влади [1].

Питання пошуку оптимальних шляхів, передумов та механізмів взаємодії територіальних органів НГУ та ЦОВВ з органами місцевого самоврядування та місцевими державними адміністраціями, завжди було актуальним як в практичному, так і в теоретичному плані.

Проблемі оптимізації таких відносин постійно приділяють увагу фахівці як вітчизняної правової теорії, так і управлінці-практики. Однак, вивчення безпосередньо взаємодії територіальних органів НГУ та ЦОВВ з місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування сьогодні майже не проводилось. В той же час, проблема взаємодії територіальних органів НГУ та ЦОВВ з місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, незважаючи на її теоретичну і практичну значимість та важливість, досліджена недостатньо й потребує нормативного врегулювання.

Так, відповідно до ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. виконавчим органам сільських, селищних, міських рад крім власних повноважень, законом можуть надаватися окремі (делеговані) повноваження органів виконавчої влади, у здійсненні яких вони є підконтрольними відповідним органам виконавчої влади. Також районні, обласні ради делегують відповідним місцевим державним адміністраціям повноваження [2].

Зокрема, до відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать такі власні повноваження у сфері забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян та охорони навколишнього природного середовища:

1) підготовка і внесення на розгляд ради пропозицій щодо створення відповідно до закону міліції*, що утримується за рахунок коштів місцевого самоврядування, вирішення питань про чисельність працівників такої міліції, про витрати на їх утримання, здійснення матеріально-технічного забезпечення їх діяльності, створення для них необхідних житлово-побутових умов;

2) сприяння діяльності Національної поліції;

3) створення резервного фонду для ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру[2].

До делегованих повноважень виконавчих органів сільських, селищних, міських рад у сфері реєстрації місця проживання фізичних осіб, охорони навколишнього середовища та забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян належать:

1) вжиття необхідних заходів щодо ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій відповідно до закону, інформування про них населення, залучення в установленому законом порядку до цих робіт підприємств, установ та організацій, а також населення;

2) формування та ведення реєстру територіальної громади відповідно до закону;

3) здійснення заходів щодо створення належних умов для функціонування пунктів пропуску через Державний кордон України;

4) сприяння Державній прикордонній службі України у підтриманні відповідного режиму на державному кордоні;

5) вжиття у разі надзвичайних ситуацій необхідних заходів відповідно до закону щодо забезпечення державного і громадського порядку, життєдіяльності підприємств, установ та організацій, врятування життя людей, захисту їх здоров'я, збереження матеріальних цінностей;

6) погодження проекту плану проведення потенційно небезпечних заходів в умовах присутності цивільного населення за участю правоохоронних органів з використанням озброєння військової техніки; взаємодія з органами військового управління під час планування та проведення таких заходів з метою запобігання і недопущення надзвичайних ситуацій та ліквідації їх наслідків відповідно до закону[2].

Також, згідно з ч. 2 ст. 38 ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні» до відання виконавчих органів міських (за винятком міст районного значення) рад, крім визначених делегованих повноважень, належить вирішення спільно з відповідними органами Національної поліції питань, щодо створення належних умов для служби та відпочинку поліцейських, та згідно з ч. 1 ст. 44 зазначеного закону районні, обласні ради делегують відповідним місцевим державним адміністраціям повноваження по вжиттю необхідних заходів щодо ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій відповідно до закону, інформування про них населення, залучення в установленому законом порядку до цих робіт підприємств, установ та організацій, а також населення.

Крім того, з метою підвищення рівня захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, забезпечення недоторканності державного контролю, охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 № 280/97-ВР обласними, районними, сільськими, селищними, міськими радами затверджуються цільові програми підтримки правоохоронних органів. Проте на реалізацію цих програм впливає багато факторів – це і спроможність фінансування, і належна комунікація між органами місцевого самоврядування та органами системи МВС.

Також згідно зі ст. 8 ЗУ «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII, для здійснення цивільного контролю сектору безпеки і оборони, органи місцевого самоврядування можуть утворювати депутатські комісії, а в місцевих органах виконавчої влади можуть створюватися відповідні підрозділи.

* Термін «міліція» вживається в пп. 1) ч. 1 ст. 38 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР).

З метою забезпечення дотримання вимог Конституції і законів України у діяльності органів сектору безпеки і оборони, недопущення їх використання для узурпації влади, порушення прав і свобод людини і громадянина місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування в межах повноважень, визначених Конституцією і законами України:

1) заслуховують, за потреби, доповіді посадових осіб правоохоронних органів, що знаходяться на відповідній території, про виконання вимог законодавства щодо забезпечення громадської безпеки та правопорядку;

2) взаємодіють з органами військового управління під час планування та проведення (в умовах присутності цивільного населення) потенційно небезпечних заходів за участю особового складу утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів з використанням озброєння і військової техніки з метою запобігання і недопущення надзвичайних ситуацій, а також ліквідації їх наслідків;

3) інформують громадськість, зокрема через засоби масової інформації, про свою діяльність у виконанні завдань, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки і оборони [3].

Таким чином, з огляду на зазначене взаємодію територіальних органів НГУ та ЦОВВ з місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування слід розглядати як врегульовану нормативно-правовими актами діяльність цих органів, яка реалізується через комплекс спільних заходів узгоджених за часом, місцем, формою, тощо. Відповідно взаємодія виступає необхідною умовою належного здійснення державного управління в означених сферах, оскільки всі суб'єкти взаємодії мають спільну мету – захист та охорона інтересів держави, але кожен орган має власні завдання, структуру, функції, повноваження, застосовує різноманітні способи та форми співпраці для досягнення єдиної мети.

1. Методичні рекомендації з організації взаємодії територіальних органів Національної гвардії України та центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України з органами місцевого самоврядування і місцевими органами виконавчої влади / А. С. Сизоненко, К. В. Тітуніна, О. О. Мозуляка, А. П. Загорулько та ін. К. 2019. 140 с.

2. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.

3. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.

І. Б. Газдайка-Василишин,

кандидат юридичних наук, доцент,
в. о. завідувача кафедри кримінального права і кримінології
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОКРЕМІ АСПЕКТИ НОВОВВЕДЕНЬ «01.01.2020»

Загальновідомими дороговказами на шляху правотворчості є принципи правової визначеності, наукової обґрунтованості, а також вимога «якості та точності закону». Проте, вони не завжди враховуються законодавцем при прийнятті змін і доповнень до Кримінального кодексу України (далі – КК). Зокрема видається, що приймаючи Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» законодавець, вочевидь, ігнорував ці дороговкази.

Адже положення цього закону, який повинен набрати чинності з 01.01.2020 року, торкаються фундаментальних засад кримінального права, вносять зміни в основні поняття і підходи до кримінальної відповідальності, що своєю чергою може призвести до порушення системності кримінального закону та до втрати стабільності у сфері кримінально-правового регулювання. Вказаний закон передбачає зміну загальних засад, на яких побудований КК, переоцінку караності значної кількості діянь, а також криміналізацію нових діянь. При цьому, ним абсолютно проігноровано вимогу наукової обґрунтованості, адже він не базується на фундаментальних наукових дослідженнях, не обговорювався із залученням широкого кола фахівців-науковців, практичних працівників та всією юридичною громадськістю. Більше того, під час його прийняття було проігноровано також і висновок Головного науково-експертного управління Верховної Ради України¹ та зауваження Головного юридичного управління Верховної Ради України².

¹ <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=63928&pf35401=456375>

² <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=63928&pf35401=469212>

Також цим законом порушено одну з конвенційних вимог, на якій базується практика ЄСПЛ, – вимогу «якості та точності закону». Адже, після набрання чинності цим законом у КК будуть відсутні чіткі визначення таких базових понять, як «кримінальний проступок» та «злочин». Для з'ясування змісту цих понять слід буде вдаватись до тлумачення різних статей КК, першочергово – частини 1 статті 11 КК та частин 2, 4, 5 статті 12 КК. Виходячи із змісту цих норм (у редакції, яка повинна набрати чинності з 1 січня 2020 року) під «кримінальним проступком» слід розуміти передбачене КК суспільно небезпечне винне діяння (дію або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення, за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане із позбавленням волі.

Які ж покарання не пов'язані із позбавленням волі? Чи варто до них відносити арешт, тримання в дисциплінарному батальйоні, обмеження волі (так, як це робить Кримінально-виконавчий кодекс України)? Чи, все ж таки, за своїм змістом ці види покарань прямо пов'язані із позбавленням волі засудженого?

Виходячи із системного тлумачення новоприйнятих змін до КК, законодавець під покараннями, не пов'язаними із позбавленням волі, мав на увазі усі види основних покарань, окрім позбавлення волі на певний строк та довічного позбавлення волі. Адже, до категорії «злочину» ним віднесено лише передбачене КК суспільно небезпечне винне діяння (дію або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення, за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або основне покарання у виді строкового чи довічного позбавленням волі.

Виходячи із принципів правової визначеності, якості та точності закону більш доцільно було б замість конструкції «інше покарання, не пов'язане із позбавленням волі» використати словосполучення «інше покарання, окрім позбавлення волі». Проте, навіть за умови такого формулювання, та редакція КК, яка має набрати чинності з 01.01.2020 р., не вирішує проблеми запровадження інституту «кримінальних проступків» у національну систему права. Адже, невирішеними і суперечливими залишатимуться ще багато питань із цього аспекту правової реформи. Першочергово, це стосується низки адміністративних та дисциплінарних правопорушень, караність яких дає підстави (в світлі практики ЄСПЛ) вважати їх кримінальними правопорушеннями. Також це торкається проблем «конституційності» норм кримінального закону, адже Конституція України послуговується лише поняттям «злочин» і не містить жодної згадки про кримінальні правопорушення чи кримінальні проступки.

На усі ці проблеми цілком обґрунтовано зверталась увага законотворців у зауваженнях Головного юридичного управління ВРУ. Зокрема:

1. «... в контексті запровадження інституту кримінального проступку основним завданням має бути правильне співвіднесення об'єктивно-суб'єктивних ознак того чи іншого діяння з його назвою; узгодження інституту кримінального проступку з іншими інститутами кримінального законодавства; узгодження положень кримінального законодавства, включаючи новий інститут кримінального проступку, з адміністративним законодавством тощо»;

2. «... без внесення змін до відповідних положень Конституції України, запровадження інституту кримінального проступку у повному обсязі і у коректний правовий спосіб здійснити практично неможливо»;

3. «... результатом безсистемного реформування кримінального законодавства може стати не тільки його подальше доповнення необґрунтованими положеннями, а й зрештою, порушенням основоположних принципів, на яких воно побудоване, системних зв'язків і взаємозалежності його приписів, що, в свою чергу, призводитиме до істотного зниження ефективності засобів кримінально-правового впливу на злочинність»³.

І це лише дуже короткі цитати із вступної частини Зауважень. Загалом, зауваження Головного юридичного управління охоплюють 47 сторінок тексту і лише окремі із них були частково враховані під час прийняття вказаного вище закону...

Як підсумок, варто зазначити, що найкращим виходом із ситуації, яка склалась, є прийняття закону, яким буде скасовано набрання чинності Законом України від 22 листопада 2018 року № 2617-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень». Для вирішення усіх окреслених вище та багатьох інших не менш важливих проблем видається доцільною розробка нового КК з дотриманням усіх необхідних принципів та правил правотворчого процесу.

³ <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=63928&pf35401=469212>

ОКРЕМІ АСПЕКТИ УЧАСТІ ЗАХИСНИКА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Питання участі захисника в доказуванні у кримінальних провадженнях є дискусійним і багато в чому визначальним для визначення вектору розвитку вітчизняного кримінального процесу.

Відповідно до ст. 45 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), захисником є адвокат, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію) [1].

Участь захисника в кримінальному провадженні є важливою процесуальною гарантією захисту прав і законних інтересів громадян. Принцип забезпечення права на захист було закріплено в сучасному законодавстві всіх демократичних країн світу внаслідок демократизації кримінального процесу. В кожній здержав зазначене реформування мало певну специфіку, а тому вивчення відповідного досвіду правотворчості дасть змогу акумулювати найбільш вдалі приклади правового регулювання правозастосовної практики [2, с. 350].

Правовий статус адвокатури в Німеччині закріплений Федеральним положенням про адвокатуру (1959), яке з незначними змінами діє і сьогодні.

У КПК ФРН положення щодо діяльності захисника встановлене у Розділі XI «Захист». Порівняно із процесуальним законодавством України як захисники (§ 138 КПК ФРН) можуть бути обрані адвокати, які допущені судом, а також викладачі права у німецьких вищих навчальних закладах, котрі згідно з Рамковим законом про вищі навчальні заклади, мають кваліфікацію та право обіймати посаду судді. Інші особи можуть бути захисниками лише за умови затвердження судом. Якщо обрана особа не належить до категорії тих, хто може бути призначений захисником, її можуть допустити бути захисником за вибором лише разом з особою, яка має на це право [3].

Роль адвокатури в кримінальному судочинстві Франції зумовлена тим, що на неї покладено забезпечення права на юридичну допомогу учасникам процесу: обвинуваченому, потерпілому (якщо він пред'явив цивільний позов), затриманому, деяким категоріям свідків. При цьому надання юридичної допомоги в будь-якому процесі є у Франції винятковим привілеєм адвокатів. Закон від 31 грудня 1971 року (ст. 4) встановлює, що «ніхто, крім адвоката, не має права надавати допомогу або представляти інтереси сторін, вести справи і виступати в судах і судових установах». Іншими словами, у Франції як захисник в кримінальному судочинстві практично виступає виключно адвокат.

Визначаючи професію адвоката як «професію ліберальну і незалежну», в ст. 3 Закон прямо вказує, що «адвокати є помічниками правосуддя» (*auxiliaires de la justice*). Цим підкреслюється їх публічно-правова місія, яка особливо яскраво проявляється саме в сфері кримінальної юстиції [4].

Участь же адвоката у кримінальному процесі Литовської Республіки регулюється Розділом II Кримінально-процесуального кодексу Литовської Республіки від 14 березня 2002 р. (далі – КПК Литовської Республіки). Так, ст. 47 КПК Литовської Республіки встановлює, що захисники – це адвокати.

Відповідно до ч. 2 ст. 47 КПК Литовської Республіки, адвокатом для ведення захисту може виступати помічник адвоката, якщо тільки проти цього не буде заперечувати підзахисний. Помічник адвоката не може виступати в захисті під час розгляду в суді справ з приводу вагомих або дуже вагомих обвинувачень [5].

У ст. 35 КПК Чехії передбачено, що захисником у кримінальному процесі може бути лише особа, яка є адвокатом.

Згідно із Законом Чеської Республіки «Про адвокатуру», адвокат – це особа, яка зазначена в списку Чеської колегії адвокатів за дотримання низки умов: 1) повна правоздатність; 2) вища юридична освіта, здобута у вишій Чеської Республіки (ступінь магістра). Освіта, отримана особою за кордоном, має бути визнана в Чеській Республіці (нострифікація); 3) юридична практика на посаді адвоката-стажера не менше трьох років; 4) моральні характеристики; 5) відсутність дисциплінарних стягнень у вигляді вилучення зі списку адвокатів; 6) особа не має права перебувати в трудових правовідносинах з іншою організацією або займатись діяльністю, не сумісною з адвокатською практикою. Однак допустимими є трудові відносини з Чеською колегією адвокатів або подібною професійною організацією адвокатів; адвокатом, національною або зарубіжною юридичною особою, яка має право надавати юридичні послуги в Чехії; установою, предметом діяльності якої є наукова, педагогічна, літературна, публіцистична або творча діяльність; 7) складання екзамену на право здійснення адвокатської діяльності; 8) сплата внеску

до Чеської колегії адвокатів у розмірі, передбаченому в її внутрішніх приписах; 9) принесення клятви в присутності голови Чеської колегії адвокатів [2, с. 355].

Цікавим є досвід Держави Ізраїль. Так, у Державі Ізраїль право особи на захист закріплено Законом «Про кримінальне судочинство Держави Ізраїль» (ст. 13), яким визначені процесуальні процедури призначення та заміни захисника, його правовий статус, випадки обов'язкової участі захисника у кримінальному судочинстві (наприклад, у справах осіб віком до 16 років, які підозрюються у вчиненні злочину). Захисником може бути лише особа, яка має передбачену законодавством кваліфікацію, за виключенням, якщо підозрюваний виявив бажання, щоб його права представляла конкретна особа. Також передбачаються процедури «обмеження у виборі захисника» (застосовується лише у разі, якщо Міністр оборони засвідчить у письмовій формі, що це необхідно в інтересах державної безпеки) [6, с. 253–266].

Таким чином, окремі особливості участі захисника в кримінальному провадженні деяких зарубіжних країн зумовлені як історичними передумовами становлення розглядуваного інституту, так і сучасними тенденціями розвитку держав. Значний вплив при цьому мають принципи верховенства права, захисту прав людини, а також утвердження загальних демократичних стандартів у кримінальному судочинстві.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 16.09.2019).

2. Дубівка І. В. Правова регламентація участі захисника в кримінальному процесі за законодавством зарубіжних країн. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1 (13). С. 350–359.

3. Уголовно-процесуальний кодекс ФРГ: принят 1 февраля 1877 года. URL: [http://pravo.org.ua/files/_\(1\).pdf](http://pravo.org.ua/files/_(1).pdf) (дата звернення: 16.09.2019).

4. Вільчик Т. Б. Системи органів адвокатського самоврядування в країнах Європейського Союзу: Італія, Німеччина, Франція. *Право та інноваційне суспільство*: електрон. наук. вид. 2015. № 2 (5). URL: <http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2015/12/Vilchuk5.pdf> (дата звернення: 16.09.2019).

5. Кримінально-процесуальний кодекс Латвійської Республіки: від 21 квіт. 2005 р. URL: http://www.pravo.lv/likumi/29_urz.html (дата звернення: 16.09.2019).

6. Татаров О. Ю. З досвіду організації досудового розслідування злочинів в державі Ізраїль (порівняльно-правовий аналіз). *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2010. № 5 (72). С. 253–266.

Ю. В. Гончаренко,

судовий експерт сектору товарознавчих та гемологічних досліджень
відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності
(Запорізький науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України)

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВОЇ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ОРГАНАМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ РИНКОВОЇ ВАРТОСТІ ПАРФУМІВ

При проведенні судових товарознавчих експертиз на якість та ефективність останніх впливають вихідні дані стосовно об'єктів дослідження в поставлених органами досудового розслідування питаннях.

Оскільки експерти товарознавці досліджують дуже різноманітний асортимент товарів, які мають різні характеристики, перед органами досудового розслідування виникають питання, які саме характеристики необхідні експерту.

Розглянемо особливості дослідження парфумерних товарів та дані необхідні при призначенні судової товарознавчої експертизи щодо визначення ринкової вартості парфумів.

У сучасному житті парфуми є невід'ємною частиною життя людини. Вони покликані підкреслити нашу індивідуальність, створити ауру внутрішнього комфорту, кардинально змінити образ, змінити поведінку та покращити настрій. На споживчому ринку України за обсягами продажу парфумерія, на сьогодні, посідає четверте місце і є предметом повсякденного користування з великим попитом.

Парфумерія – це пахучі вироби, які використовуються з гігієнічною та косметичною метою. Зазвичай парфумерія – це розчини легких ароматичних речовин які являють собою парфумерну композицію. Розчинниками у цьому випадку виступають спирт, дипропіленгліколь, суміш спирту й води, також носіями парфумерної композиції можуть бути очищені рослинні олії без запаху [1].

Асортимент парфумерних товарів включає парфуми, натуральні ефірні масла, одеколони, запашні води, парфумерні набори, засоби для освіження і ароматизації. Їх ділять також за призначенням – жіночі, чоловічі, дитячі; за консистенцією – рідкі, тверді, порошкоподібні; за характером запаху – квіткові, фантазійні, квітково-фантазійні; за змістом композиції – залежно від якості поділяються на 4 групи: Екстра, А, В, С; за місцем виробництва: американські, французькі, іспанські; за способом упаковки – у звичайній і аерозольній упаковці [2].

Найбільш широко на вітчизняному ринку представлена продукція таких іноземних торгових марок та будинків моди як Chanel, Lacoste, Dior, YvesSaintLaurent, Dolce&Gabbana, Versace, Gucci, Montale, SalvadorDali, Lanvin, GiorgioArmani, Kenzo.

Парфумерні товари повинні бути сертифіковані за обов'язковою системою сертифікації, тобто визначені мікробіологічні і токсикологічні показники безпеки, вміст солей важких металів, кислотне число та відповідати зразкам-еталонам згідно ДСТУ [3].

Одним із актуальних питань які виникають при проведенні товарознавчої експертизи на сьогоднішній день є особливість ідентифікації парфумів, оскільки проблемою сучасного товарного ринку є наявність на ньому величезної кількості фальсифікованих товарів.

Фальсифікована продукція – це продукція, виготовлена з порушенням технології або неправомірним використанням знаку для товарів та послуг, чи копіюванням форми, упаковки, зовнішнього оформлення, а так само неправомірним відтворенням товару іншої особи [4].

У разі необхідності встановлення ринкової вартості парфумів експерт проводить дослідження як за наявності об'єкта дослідження так і за його відсутності [5].

У разі дослідження парфумів без надання об'єкта використовуються вихідні дані, такі як: назва або товарний знак виробника, об'єм флакона, дата виготовлення, строк придатності. Обов'язково слід зазначити стан об'єкта дослідження, оскільки визначення ринкової вартості парфумів проводиться виключно у новому, нерозкорованому та невживаному стані з дотриманими строками придатності, які зазвичай складають двадцять чотири місяці з моменту виробництва та зазначені на пакуванні.

При наявності об'єкта дослідження особливістю оцінки парфумів стає дослідження саме його упаковки, так як саме ця складова повинна бути незмінною та містити необхідну інформацію про товар.

Найважливішими засобами ідентифікації парфумів є:

- целофанова обгортка – повинна бути прозорою, міцною, гарно натягнутою, без складок та деформацій, бути прилеглою до упакування. Шов обгортки рівний та тонкий, товще 5 мм та з нерівним краєм, слідами клею свідчать про підробку. Деякі виробники такі як HugoBoss, BrunoBanani, LauraBiagiotti, Lacoste не використовують целофан, тому його відсутність не є показником підробки;

- картонна упаковка – не може бути хиткою та тонкою. Виробники якісної парфумерії ніколи не економлять на упаковці та використовують спеціальні сорти якісної бумаги чи картонна, які навіть органолептичним методом відрізняються від підробки. Внутрішнє упакування брендової парфумерії оснащено вставкою – ложе-місцем, воно не дозволяє флакону обертатися всередині та захищає його від ушкоджень;

- маркування, що містить інформацію придатну для цілей ідентифікації може бути представлене нанесенням написів на упаковці – важливо перевірити їх правильність написання, чіткість, відсутність витікання рідини з флакону. Всі малюнки, написи, значки та логотипи печатаються на упаковці, наклейки на брендовій парфумерії не припустимі. Інформація про країну-виробника наноситься повністю («MadeinFrance», а не просто «France»). Виробники реплік навмисно допускають граматичні помилки або роблять трохи відмінні зображення значків, щоб уникнути відповідальності;

- серійний номер або батч-код – за допомогою якого виробники шифрують дату виробництва парфумів та їх строк придатності, печатається фарбою, лазерним тисненням або відбитком на дні або боковій поверхні флакону та дублюється на упаковці. Всі літери та цифри серійного номера партії повинні співпадати (зображення 1).

Зображення 1. Батч-код парфумів «GUCCIFlora»

Перевірити батч-код можна за допомогою офіційного сайту виробника продукції або на сайті, наприклад: <http://www.checkfresh.com>;

- штрих-код – самий вірний та швидкий спосіб перевірки парфумів та виявлення репліки. Існують програми на гаджетах, які заздалегідь миттєво допомагають виявити інформацію про товар та країну-виробника продукції або на офіційному сайті виробника (зображення 2).

Зображення 2. Штрих-код парфумів «GUCCIFLORA»

Перші цифри штрих-кодів основних країн-виробників: Франція – 30-37, Італія 80-83, Великобританія – 50, Німеччина – 400-440, Іспанія – 84, США і Канада – 00-09;

– дизайн – варто приділити увагу не тільки самому флакону та й його написам у вигляді граматичних помилок, оскільки, щоб обійти судову відповідальність виробники можуть змінювати дизайн та форму парфумів. Флакон не повинен бути налитий до кришки виробу. У флаконі з плічками рідину наливають до плічок, у флаконах іншої форми повинен залишатися повітряний простір об'ємом не більше 4% від ємності флакона;

– колір – парфуми відомих світових марок відрізняються більш блідими відтінками, оскільки в їх складі виключається значна кількість барвників, рідина у флаконі повинна бути прозорою, без сторонніх опадів та домішок. Так, по насиченню хімічним кольором рідини парфумів можна визначити підробку;

– скло – фірмового флакона завжди чисте і прозоре, всі шви і стики повинні бути рівні, неприпустимі різні вкраплення, задирки, дефекти та нерівності;

– кришка флакона – виробники оригінальної парфумерії роблять її з особового виду пластику, виробляють по запатентованій формулі, що є секретною, як і формула парфумерної композиції. Кришка на підроблених парфумах може бути нерівною та шершавою, можна зустріти асиметричний дизайн та впаяні зайві деталі;

– розпилювач – повинен бути акуратним та міцно сидіти на флаконі, не допускаючи проливання рідини.

Таким чином, при призначенні судової товарознавчої експертизи парфумів органи досудового розслідування повинні звертати увагу на маркувальні позначення, упакування та його цілісність, супровідні документи, батч-код, перші цифри штрих коду та за можливості зазначати в запитаннях всі вище перераховані фактори.

1. Вікіпедія – вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Парфумерія> (дата звернення 19.06.2019).
2. Товароведение непродовольственных товаров: учебник для экон. фак. торг. вузов / В. Л. Агбаш, В. Ф. Елизарова, З. И. Коваленко и др. М.: Экономика, 1983. 440 с.
3. Идентификация и фальсификация непродовольственных товаров: учебное пособие для высших учебных заведений по специальности «Товароведение и экспертиза товаров» / под ред. И. Ш. Дзахмишевой. М. 2011. 356 с.
4. Законодавство України, перелік термінів URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/37048>
5. Методика визначення вартості майна / Харківський НДІСЕ ім. засл. проф. М. С. Бокаріуса, 2004 (реєстраційний код реєстру методик – 12.1.15).

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ОРГАНАМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ВАРТОСТІ ХЛІБОПЕКАРСЬКИХ ВИРОБІВ

Для ефективного розкриття злочинів, пов'язаних з хлібопекарськими виробами органам досудового розслідування необхідно знати особливості хлібопекарських виробів, для надання необхідних вихідних даних експертам-товарознавцям, у разі виникнення питання, стосовно визначення ринкової вартості в рамках кримінального провадження. Розглянемо більш детально асортимент, маркування, умови зберігання та транспортування хлібопекарських виробів.

Хліб та хлібопекарські вироби займають важливе місце в житті кожної людини, адже це невід'ємна частина щоденного раціону населення, тому ці вироби також зустрічаються в кримінальних провадженнях. Асортимент хлібних виробів різноманітний та кожен споживач може обрати для себе виріб за своїми вподобаннями та смаком.

Різнманітність хлібу залежить від складових компонентів та рецептури, бувають прості, покращені та здобні вироби. До складу простого хліба входить борошно, вода, дріжджі та сіль. В рецептуру покращених виробів входять додаткові компоненти, такі як молоко, молочна сироватка, солод житній сухий, яйця, висівки харчові пшеничні та житні, патока крохмальна, маргарин, хлібопекарські жири, рослинна олія, соняшникова олія, цукор, пластівці вівсяні, пластівці зернові, прянощі, коріандр, кмин, горіхи, ізюм, насіння льону, кунжут, насіння сушені та смажені, фрукти сушені [1].

Асортимент хлібу може відрізнитись не лише за рецептурою а й за зовнішнім виглядом, виготовляють формовий та подовий хліб. Формовий може бути прямокутної, квадратної та круглої форми, подові вироби частіше всього виготовляють овальної форми, круглої, також можуть бути у вигляді батона, коржів та іншої довільної форми. Також хліб може бути цільний або нарізаний. Поверхня хліба може бути гладкою або з прорізами, з присипкою чи без неї. Колір хліба коливається від світло-коричневого до темно-коричневого, без підгорілості.

Маса хлібу може бути різною, від 0,5 кг і більше. Дозволено за рішенням приймальної комісії виробляти хліб меншої маси. Конкретну масу виробів зазначають в уніфікованій рецептурі, та її регулює у встановлених межах підприємство-виробник.

В залежності від використовуваної муки хліб може бути житнім, пшеничним, житньо-пшеничним та пшенично-житнім.

Хліб із житнього борошна. До простих видів хліба з житнього борошна належать: хліб з оббивного, з обдирного та із сіяного борошна. Поверхня хліба з сіяного борошна, як правило, гладенька, з оббивного – шорстка, з наколеннями або без них, колір від світло-коричневого (сіяного) до темно-коричневого (оббивного).

У хлібові з житньо-пшеничного борошна переважає житнє борошно. За рецептурою поділяється на простий і покращений. Найпоширенішим простим житньо-пшеничним хлібом є хліб з оббивного борошна. Для його приготування використовують борошно житнє оббивне і пшеничне оббивне у співвідношенні 60:40.

Хліб із пшенично-житнього борошна має в рецептурі переважно пшеничне борошно. Його асортимент неширокий. З простих видів найпоширеніший оббивний, а з поліпшених – оббивний заварний. Пшенично-житній оббивний простий хліб виготовляють із суміші оббивного борошна пшеничного і житнього (70:30). Пшенично-житній оббивний заварний хліб виготовляють з борошна пшеничного оббивного і житнього оббивного (70:25). Частина житнього оббивного борошна (5%) замінюють на житній солод. Цим і відрізняється рецептура заварного житньо-пшеничного оббивного хліба від простого хліба. Він має темну м'якушку і темну глянцевою поверхню.

Асортимент поліпшеного пшеничного хліба ширший, ніж простого. Для виготовлення такого хліба використовують усі сорти пшеничного борошна, за винятком оббивного [2].

Особлива увага приділяється маркуванню хлібопекарських виробів.

Маркування – слова, описи, знаки для товарів і послуг, назва торгової марки, зображення чи символи, що стосуються харчових продуктів і розміщені на будь-якій упаковці, етикетці (стікері), споживчій тарі, контретикетці, кольєретці, ярлику, пробці, листку-вкладиші, документі, повідомленні, інших елементах упаковки, що супроводжують чи належать до таких харчових продуктів [3].

Маркування споживчої упаковки хліба містить наступні дані:

- найменування хліба;
- найменування підприємства-виробника, його адресу та телефон;

- товарний знак (за наявності);
- штрих-код (за наявності);
- маса нетто;
- склад продукту (перелік інгредієнтів, використаних у процесі виготовлення виробів);
- інформацію про харчову та енергетичну цінність 100 г продукту;
- термін і температура зберігання хліба;
- дата вироблення;
- позначення документа, у відповідності з яким виготовлений і може бути ідентифікований продукт;
- інформація про підтвердження відповідності харчового продукту.

Кожна партія продукції повинна супроводжуватися документами про якість і безпеку, у яких зазначаються дата виготовлення та година виймання хліба з печі, від якої відраховується термін придатності.

Забороняється перевантажувати хліб з лотків у ящики, корзини навалом.

Забороняється зберігати хліб навалом, а також установлювати обладнання з хлібом на відстані менше ніж 35 см від підлоги в підсобних приміщеннях і 60 см – у торговельному залі. Не допускається зберігання хліба разом з товарами, які мають різкий і сильний запах.

Шафи для зберігання хліба необхідно щодня провітрювати протягом 1–2 годин і не менше одного разу на тиждень промивати теплою водою з милом і протирати 1-відсотковим розчином оцтової кислоти з подальшим просушуванням.

Покривала і чохла з полімерних плівок необхідно провітрювати і просушувати щодня, а в разі забруднення промивати теплою водою. Металевий інвентар ретельно промивається гарячою водою і насухо витирається.

Нестандартні, а також вилучені з продажу виробу повертають постачальнику в узгоджені терміни згідно з договором. Залишки хліба, сухарні та хлібні крихти, випадково забруднені виробу збирають у місткості з написом «санітарний брак» і здають у встановленому порядку [4].

Хліб може перебувати в продажу (при температурі не менше 6° і відносній вологості 75%) після виймання з печі не більше:

36 годин – хліб із житнього і житньо-пшеничного обійного і житнього обдирного борошна, а також із суміші пшеничного і житнього сортового борошна, упакований – не більше 72 годин;

24 години – хліб із пшенично-житнього і пшеничного обійного борошна, хліб із сортового пшеничного, житнього сіяного борошна; упакований – не більше 48 годин.

Після закінчення цих термінів продаж хліба і хлібобулочних виробів забороняється, хліб підлягає вилученню з продажу.

Забороняється продаж хліба з наявністю плісені, сторонніх домішок неприємного запаху, розпливчастої форми, блідою або підгорілою шкоринкою [4].

Підсумовуючи вищевказане, можна зробити висновок, що органам досудового розслідування в рамках кримінального провадження для призначення товарознавчої експертизи щодо визначення вартості хлібопекарських виробів необхідно звертати увагу на вид хлібу, масу, форму, упакування та маркувальні позначення, торгову марку, супровідні документи, дату виготовлення та термін придатності.

-
1. ДСТУ-П 4583:2006. Хліб із житнього та суміші житнього і пшеничного борошна.
 2. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Хліб>
 3. Про інформацію для споживачів щодо харчових продуктів: Закон України від 06.12.2018 № 2639-VIII
 4. Про затвердження Правил роздрібної торгівлі продовольчими товарами: Закон України від 11.07.2003 № 185 зі змінами та доповненнями.

О. П. Горпинюк,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДОВІЧНЕ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ЯК «IRREDUCIBLE LIFE SENTENCE» ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

У чинному КК України передбачено механізм пом'якшення покарання, навіть за дуже тяжкі злочини. Зокрема, ст. 81 КК України передбачено можливість умовно-дострокового звільнення від відбування покарання. У ст. 82 КК України визначено заміну невідбутої частини покарання більш м'яким. Водночас, дані види звільнення поширюється на осіб, що відбувають строкові покарання, отже на довічне позбавлення волі відповідний механізм не поширюється. Впродовж останнього часу тривають жваві

дискусії серед фахівців у галузі права щодо неконституційності положень ст. 81, 82 КК України через їх незастосовність до осіб, засуджених до довічного позбавлення волі. Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) неодноразово визнавав у своїх рішеннях призначення та відбування покарання у виді довічного позбавлення волі без реалістичних перспектив на звільнення таким, що не відповідає ст. 3 «Заборона катування» Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року (далі – Конвенція) [1, с. 118]. Існує й протилежна думка, яка полягає у тому, що кожна держава в межах своєї правової системи має право встановлювати ті регулятори й інструменти, які вважає необхідними для підтримання належного рівня правопорядку. Зокрема, держава може відмовитися від закріплення на законодавчому рівні інституту умовно-дострокового звільнення від відбування покарання особами, яким призначено довічне позбавлення волі. Крім того, національне законодавство передбачає «перспективне звільнення» засуджених до довічного позбавлення волі (ст. 87 «Помилування» КК). Механізм реалізації інституту помилування детально прописаний у Положенні про порядок здійснення помилування (затверджене указом Президента від 21.04.2015 № 223/2015). Своєю чергою, система кримінального правосуддя, яку обрала та чи інша держава (виключно з переглядом вироків та організацією дострокового звільнення), виходить за межі контролю, який ЄСПЛ встановлює на європейському рівні [2].

Щоб сформулювати власне бачення на поставлене питання, слід звернутися до критеріїв оцінки довічного позбавлення волі на предмет відповідності ст. 3 Конвенції, які сформував ЄСПЛ та до вітчизняних законодавчих положень, які регламентують пом'якшення покарання у виді довічного позбавлення волі. Щоб не порушувати ст. 3 Конвенції, покарання у виді довічного позбавлення волі повинне відповідати наступним критеріям: довічне позбавлення волі не має бути не зменшуваним (irreducible life sentence); воно не є не зменшуваним, якщо в особи є перспектива звільнення чи перегляду покарання; в особи є перспектива звільнення чи перегляду покарання, якщо на момент винесення вироку вона знає, що, як, і в які строки їй потрібно зробити, аби отримати право на звільнення чи перегляд, а також в рамках якої процедури [1, с. 118].

Підстави та порядок здійснення помилування визначаються ст. 87 КК України та Положенням про порядок здійснення помилування, затвердженим Указом Президента України від 21 квітня 2015 року № 223/2015 (далі – Порядок). Помилування здійснюється Президентом України стосовно індивідуально визначеної особи. Згідно з п. 4 зазначеного Порядку, клопотання про помилування може бути подано після відбуття особою не менше двадцяти років призначеного покарання. Відповідно до ч.2 ст.87 КК України та абз. 1 п. 2 Порядку, актом про помилування може бути здійснена заміна засудженому призначеного судом покарання у виді довічного позбавлення волі на позбавлення волі на строк не менше двадцяти п'яти років. Законодавче регулювання помилування є достатньо детальним. Водночас, більшість правників, представників правозахисних організацій цілком слушно стверджують, що процедура помилування, в тому числі до довічно засуджених, має цілу низку недоліків, які роблять звільнення з української в'язниці практично неможливим. Зокрема із норм КК України та зазначеного Порядку не зрозуміло однозначно: а) чи рахуватиметься строк, на який замінюється довічне на позбавлення волі (мінімум 25 років), з початку відбування покарання, чи з моменту затвердження акту про помилування (у другому випадку засуджений змушений провести у в'язниці загалом 45 років); б) чи поширюватиметься можливість умовно-дострокового звільнення на цей замінений строк для осіб, яким актом про помилування замінено довічне позбавлення волі на позбавлення волі на певний строк. Згідно з п. 5 Порядку, особи, засуджені за тяжкі та особливо тяжкі злочини, можуть бути помилувані у виняткових випадках при наявності надзвичайних обставин. Що це за випадки – ані законодавство, ані правозастосовна практика не визначає. Більше того законодавством щодо порядку здійснення помилування осіб, засуджених до позбавлення волі не вимагається мотивувати рішення про відмову в помилуванні, не вказано, що саме потрібно зробити довічно засудженому, аби мати реальну перспективу звільнення, і яким чином він відбуватиме своє покарання після цього.

Отже регламентацію в законодавстві здійснення помилування для осіб, довічно позбавлених волі не можна вважати реалістичною та перспективною. Зазначене підтверджується також висновком ЄСПЛ у справі «Петухов проти України» (№ 2), рішення від 12 березня 2019 року [3]. Зокрема, ЄСПЛ у цій справі наголосив, що положення з п. 5 Порядку про те, що особи, засуджені за тяжкі та особливо тяжкі злочини, можуть бути помилувані у виняткових випадках при наявності надзвичайних обставин є надто невизначеним. Фактично засуджені, яким призначається довічне позбавлення волі, не знають з самого початку, що вони повинні зробити, щоб мати право розраховувати на звільнення та за яких умов. Крім того, ЄСПЛ зауважив на відсутності єдності у підходах до тлумачення органами державної влади «двадцятирічного очікування», що свідчить про нечіткість та невпевненість у застосуванні критеріїв та умов для перегляду довічного позбавлення волі відповідно до порядку президентського помилування. У рішенні також вказується, що процедура здійснення помилування Президентом не супроводжується достатніми процесуальними гарантіями, так як не передбачає судових рішень щодо аргументів за результатами розгляду клопотань про помилування. У світлі зазначених висновків ЄСПЛ, чинний механізм пом'якшення покарання у виді довічного позбавлення волі за кримінальними законодавством України є таким, що не відповідає реалістичній перспективі звільнення.

1. Хилюк С. В. «Злочин і кара» у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. *Часопис Академії адвокатури України*. Т. 8. 2015. № 4 (29). 108–125.
2. Готін О. Чи не суперечить довічне ув'язнення положенням Конституції та правам людини? Закон і бізнес. УДЗ: гра за чіткими правилами. URL: https://zib.com.ua/ua/136929chi_ne_superechit_dovichne_uvyaznennya_polozhennyam_konstitu.html
3. «Петухов проти України» (№ 2): Рішення Європейського суду з прав людини від 12 березня 2019 року (заява № 41216/13) URL: <http://khpg.org/index.php?id=1553066514>

А. Б. Гришук,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін

С. Г. Півень,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «Бакалавр»
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

ПОРУШЕННЯ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА: ФІНАНСОВО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

На сьогодні питання відносно порушення податкового законодавства є досить актуальним, оскільки правопорушення у цій сфері можуть вчинятися як фізичними, так і юридичними особами. Не можна не погодитись з М. П. Кучерявенко, який зазначає, що виділення фінансової відповідальності як самостійного виду відповідальності саме і пов'язано з швидким розвитком фінансового і в першу чергу, податкового законодавства. За його словами, податкова відповідальність є складовою частиною фінансової відповідальності [1, с. 85]. В Україні є досить багато різновидів нормативно-правової бази з питань, що стосуються податкового законодавства, однак вони потребують суттєвого вдосконалення, саме в частині відповідальності за скоєння податкових правопорушень.

Фінансова відповідальність за порушення законів з питань оподаткування та іншого законодавства встановлюється та застосовується згідно з Податковим кодексом України та іншими законами. Притягнення до фінансової відповідальності платників податків за порушення законів з питань оподаткування, іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, не звільняє їх посадових осіб за наявності відповідних підстав від притягнення до адміністративної або кримінальної відповідальності [2]. Як інститут, що входить до системи фінансової відповідальності, відповідальність за порушення податкового законодавства характеризується такими ознаками: спрямованістю на відновлення правопорядку у сфері публічних фінансів; державно-примусовим характером; наявністю специфічних фінансово-правових санкцій, наслідком застосування яких є настання негативних наслідків майнового характеру. Податкова відповідальність, маючи на меті охорону правопорядку у фінансовій сфері держави, наділена також цілями підпорядкованого характеру відповідно до сфер свого регулювання [3, с. 153–154]. У сучасних умовах для забезпечення необхідного рівня податкових надходжень важливого значення набуває застосування заходів державного примусу в податковій сфері, а саме додержання законності у сфері оподаткування та сплати податкових платежів.

Особливістю відповідальності за порушення податкового законодавства є її компенсаційно-каральний характер. Об'єктом податкового правопорушення виступають фінансові інтереси держави, дохідна частина бюджету і позабюджетних фондів, а також інші блага, що охороняються податковим законом. Фактично об'єктом податкового правопорушення є суспільні відносини, що виникають у сфері фінансової діяльності держави і в процесі реалізації яких формується дохідна частина бюджетів і державних цільових фондів. Фінансова відповідальність є формою реалізації державно-владного примусу, що виникає у разі порушення приписів фінансово-правових норм і полягає у застосуванні спеціально уповноваженими державними органами до правопорушника передбачених законом санкцій. Крім штрафних санкцій передбачаються і правовідновлювальні санкції, які стимулюють виконання фізичними та юридичними особами обов'язків, передбачених фінансовим (податковим) законодавством, а також забезпечують компенсацію шкоди, завданої державі в результаті їх протиправної поведінки [4, с. 87–89].

Отже, підсумовуючи вище викладене, слід зазначити, що фінансова відповідальність за порушення податкового законодавства застосовується у вигляді штрафних санкцій або пені. Також варто зауважити, що кількість податкових правопорушень на сьогодні зростає великими темпами, переважно це ухилення від сплати податків та приховування своїх доходів. Тому потрібно вдосконалювати чинне законодавство щодо питання фінансової відповідальності.

1. Толкун Л. В. Відповідальність за порушення податкового законодавства як складова фінансової відповідальності. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія «ПРАВО». Харків, 2014. № 17. С. 84–86.

2. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#n2355>.

3. Літвінцева А. Фінансова відповідальність за порушення податкового законодавства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 6. С. 150–154. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/06/31.pdf>.

4. Податкове право: навчально-методичний посібник / за заг. ред. О. Г. Марушева. Х., 2014. 211 с.

В. О. Гусєва,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістики та судової експертології
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

Сьогодні в Україні втілюються в життя масштабні завдання, пов'язані з формуванням демократичної правової держави, створенням ефективної системи соціального управління. З цією метою в країні здійснюються економічна, адміністративна, судова й інші реформи.

Успішність проведених реформ сьогодні безпосередньо пов'язана зі зміцненням української держави та її органів, відповідальних за захист населення і самої держави від внутрішніх загроз, створення умов для розвитку демократичних інститутів та відносин. Для виконання цих завдань потрібні надійні правоохоронні органи.

Вироблення державної стратегії до організації правоохоронної діяльності обумовлено науково-теоретичною і практичною значимістю питань, пов'язаних з формуванням в Україні дієвого механізму правового регулювання. Складні процеси становлення і розвитку інститутів громадянського суспільства, формування передумов правової держави вимагають критичного перегляду ряду питань, що панували в недавньому минулому, ідеологічних стереотипів, концепцій, традицій, в тому числі пов'язаних з реалізацією державою своєї правоохоронної функції.

Так, правоохоронна діяльність - це особливий вид соціальної діяльності, тому її сутність визначається, перш за все, тими об'єктивними соціальними умовами, в яких вона зароджується, формується і розвивається. Потреба в правоохоронній діяльності обумовлена природою спільної життєдіяльності людей, яка передбачає в якості обов'язкової умови збереження цілісності громадянського суспільства, забезпечення його функціонування і розвитку. У найбільш широкому сенсі зміст правоохоронної діяльності відображає сутнісні властивості соціального життя людини, його потреби і способи задоволення. Для реалізації правоохоронної функції держави потрібні певна професійна спеціалізація і організаційні зусилля створених з цією метою органів і установ.

В теоретичних дослідженнях вчених (О. М. Бандурки, В. Д. Басай, В. Т. Білоуса, А. Т. Комзюка, І. Є. Марочкіна, Н. В. Сибільової, О. М. Толочка, М. І. Хавронюка та інших), в програмних документах політичних діячів, партій і громадських організацій обґрунтовуються демократичні погляди, в основу яких покладені уявлення про правоохоронну діяльність як комплексну багаторівневу систему, необхідну суспільству для закріплення і охорони суб'єктивних прав і свобод. При цьому державі в процесі реалізації правоохоронної функції повинно бути дозволено лише те, що прямо закріплено в законі.

Однак відсутність юридичних гарантій, що забезпечують практичну реалізацію названих положень, прояви правового нігілізму на різних соціальних рівнях призводять до девальвації самої концепції правоохоронної діяльності. Така ситуація зачіпає інтереси учасників правоохоронних відносин. Звідси основною метою при вирішенні конфліктів у сфері правоохоронної діяльності є захист прав, свобод і законних інтересів людини. Діалектичну єдність соціального і правового в професійній правоохоронній діяльності, легітимність використовуваних для її здійснення форм і методів передбачає наявність певного механізму, здатного переводити правові встановлення, що санкціонують ці форми і методи, в реальну поведінку людей, що професійно займаються правоохоронною діяльністю в державі.

Так, основними напрямками вдосконалення правоохоронної діяльності держави, в загальному вигляді пропонуються такі, як: а) пошук шляхів збалансованого розмежування повноважень, на різних рівнях системи управління правоохоронними органами, вдосконалення форм взаємодії правоохоронних органів з органами влади на місцях; б) оптимізація функціональних і організаційно-штатних повноважень служб і підрозділів правоохоронних органів; в) вдосконалення інших напрямів організаційного забезпечення управлінських функцій аналізу, планування, контролю, поліпшення матеріально-технічного

та соціального забезпечення, зміцнення кадрового потенціалу, розвиток необхідної нормативно-правової бази, яка регламентує діяльність правоохоронних органів держави.

Вирішення поставлених завдань допоможе розвинути по-перше теоретичні уявлення про зміст і цілі організації правоохоронної діяльності, як функції соціального управління; по-друге, визначити перспективні напрямки наукового аналізу проблем управління правоохоронною діяльністю держави та її ролі у формуванні громадянського суспільства.

Таким чином, проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що проблеми формування і функціонування механізму правоохоронної діяльності, забезпечення і захисту прав і свобод людини і громадянина в процесі реалізації державою правоохоронної функції, організації взаємодії різних структурних підрозділів і посадових осіб, які є суб'єктами правоохоронних відносин, попередження та вирішення юридичних конфліктів у правоохоронній сфері є фундаментальними в сучасній науці, це обумовлює їх теоретичну цінність.

Для ефективного функціонування правоохоронної системи держави необхідно, щоб цілі і завдання, що ставляться перед правоохоронними інститутами, були об'єктивно здійсненні, а сама їх діяльність – належним чином забезпечена: в правовому, організаційному, матеріально-технічному і кадровому відношенні. Тривіальність цього висновку очевидна, проте його практична реалізація пов'язана зі значними труднощами і проблемами, однією з яких є саме розуміння сутності правоохоронної діяльності, механізмів, форм і методів її використання у формуванні громадянського суспільства.

Ю. В. Гуцуляк,

доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

МІСЦЕ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ЯК ЗАСОБІВ ДОКАЗУВАННЯ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В СИСТЕМІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Протидія та боротьба зі злочинністю – один з пріоритетних напрямків діяльності держави, що досягається комплексною роботою всіх гілок влади в особі їх компетентних суб'єктів. Мета такого зобов'язання досягається різними шляхами (засобами). Такою метою можна назвати: 1. профілактику; 2. попереджувальну діяльність; 3. розслідування кримінальних проваджень; 4. вирішення питання про притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які вчинили кримінальне правопорушення; 5. виконання судових рішень; 6. організація відбування кримінального покарання [1; 266], а також є і запобігання міжнародній злочинності та мінімізація її рівня [2; 85] тощо. Безумовно, що в даному контексті кримінальне судочинство в широкому розумінні є частиною загальнодержавної системи протидії та боротьби зі злочинністю, якому притаманні у цій системі особливі завдання та цілі. КПК України визначає завданнями кримінального провадження у ст. 2 як: захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура. Такі завдання стосуються всього кримінального процесу і їх досягнення забезпечується виконанням завдань кожної із стадій кримінального провадження, які в свою чергу – досягненням мети та завдань окремих процесуальних дій, що проводяться в їх межах і направлені на досягнення основних цілей, викладених в ст. 2 КПК України. Перераховані завдання кримінального судочинства є елементами єдиної системи. Всі вони взаємопов'язані та взаємообумовлені, і вирішення кожного з них залежить від вирішення інших. Власне, вирішенню цих завдань кримінального судочинства підпорядковані всі врегульовані кримінально-процесуальним законом дії суб'єктів кримінального судочинства та процесуальні відносини, що виникають при цьому, насамперед дії і правовідносини пов'язані з доказуванням [3; 2] в цілому, і, так би мовити, супутніх завдань суб'єктів кримінального провадження, зокрема. Уважаємо, що ці положення є вихідними щодо формування концептуального розуміння функціонального призначення кримінального судочинства в Україні, кримінального процесу як діяльності уповноважених державних органів і, звідси, визначають повноваження кожного із суб'єктів кримінального провадження.

Відповідно до вимог засади публічності (ст. 25 КПК України) прокурор, слідчий зобов'язаний в межах своєї компетенції розпочати досудове розслідування в кожному випадку безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення або в разі надходження заяви (повідомлення) про вчинене

кримінальне правопорушення, а також вжити всіх передбачених законом заходів для встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила. Закон деталізує дану zásadu у: а) підставах, порядку, колі суб'єктів і їх повноважень щодо отримання заяв та повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та події і внесення їх до Єдиного реєстру досудових розслідувань; б) у переліку обставин, які підлягають доказуванню в кожному кримінальному провадженні. До типового переліку таких відносяться: 1) подія кримінального провадження (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення); 2) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма його вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення; 3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат; 4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження; 5) обставини, що є підставою закриття кримінальної відповідальності або покарання; 6) обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно. Які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схилення особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення; 7) обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру – (ст. 91 КПК України). Такі обставини становлять предмет доказування – системну сукупність фактів і обставин об'єктивної дійсності, які мають матеріально-правове й процесуальне значення, і знання про які є необхідними і достатніми фактичними підставами для вирішення кримінальних проваджень остаточно і по суті [4; 194], тобто систему знань про обставини, котрі формують уявлення про об'єкт пізнання в конкретному кримінальному провадженні шляхом отримання, перевірки та оцінки доказів. Варто зазначити, що запропонований ст. 91 КПК України перелік обставин, що входять до предмету доказування є типовим(загальним) предметом доказування, котрий є обов'язковим для встановлення та доказування уповноваженими посадовими особами та органами на стадії досудового розслідування та судового розгляду відповідно. Маємо на увазі, що такий перелік є типовим, так як він може бути доповнений чи уточнений іншими обставинами, які матимуть обов'язковість для встановлення та доказування в залежності: від особливостей кримінально-правової кваліфікації кримінального правопорушення, як правильно зазначає А. Р. Белкін [5; 21], та вимог кримінально-процесуального закону щодо додаткового встановлення обставин в окремих категоріях кримінальних проваджень, що регламентовано у розділі VI КПК України. Загальний характер такого переліку обставин, що входять до предмету доказування визначається його обов'язковістю для всіх кримінальних проваджень. Про таке розуміння предмету доказування в кримінальному процесі зазначав ще Л. Е. Владіміров: «Питання про те, які обставини складають *guidprobandum* (те, що підлягає доказуванню) в кожному окремому випадку, в залежності від того, що є вимагає кримінальний закон для встановлення складу даного злочину, які обставини приймаються до уваги при індивідуалізації винуватості підсудного. Таким чином, *guidprobandum* це питання про той чи інший окремих кримінальний випадок, визначений в кодексі. Точне визначення *guidprobandum* визначається на основі матеріального кримінального права; судочинство, як спосіб дослідження, виконує програму, передбачену кримінальним законом»[6; 144]. В такому загальному розумінні питання визначення предмету доказування вирішується М.М. Михеєнком, котрий визначав, що «предмет доказування являє собою узагальнене відображення об'єкта кримінально-процесуального пізнання, що здійснюється через судові докази» і визначав предмет доказування як певну «сукупність передбачених кримінальним процесуальним законом обставин, встановлення яких потрібне для вирішення заяв і повідомлень про злочини, кримінальної справи в цілому або судової справи в стадії виконання вироку, а також для прийняття процесуальних заходів у справі»[7; 98–99], а Стахівський С. М. – передбачену законом сукупність обставин, які підлягають обов'язковому встановленню у кожній кримінальній справі з метою її правильного вирішення [8, 32]. Наукове осмислення предмету доказування Гончаренка В. Г. ґрунтується на: науковому розумінні цього явища в доказовому праві, завдань кримінального судочинства та об'ємі тих обставин, які передбачені в нормах кримінального процесуального закону, і «визначається як фактичний склад злочину, що дозволяє виконати всі завдання кримінального судочинства щодо тих діянь, відносно яких здійснюється дізнання, досудове слідство і судовий розгляд» [9, 122].

Логічним продовженням законодавчого механізму виконання завдань кримінального провадження є регламентація практичної реалізації процедури доказування через застосування відповідного інструментарію[10; 148], засобів кримінально-процесуального пізнання. Такий інструментарій визначається повноваженнями наданими законом посадовим особам органів досудового розслідування, прокуратури та суду у процесі кримінально-процесуального доказування. У вузькому розумінні, зазначає М. Погорецький, засобами кримінального процесу є процесуальні дії, зокрема і слідчі (розшукові) дії [11; 47]. На стадії досудового розслідування відповідно до КПК України такими є проведення слідчих (розшукових) дій та застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Як основні засоби формування доказів у кримінальному провадженні називаються слідчі (розшукові) дії [12; 2]. У ст. 93 КПК України визначено, що

сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведенням інших процесуальних дій, передбачених КПК України.

У ст.223 КПК України законодавець визначає, що під слідчими (розшуковими) діями розуміють ті, що спрямовані на отримання (збирання) доказів, перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні, а ст. 246 КПК України – що негласні слідчі (розшукові) дії є різновидом слідчих (розшукових) дій але з тою ж метою їх проведення у кримінальному провадженні.

Отже, можемо зробити висновок, що відповідним інструментарієм (чи засобами) встановлення юридично значущих обставин кримінального провадження (предмету доказування) є: 1) всі передбачені КПК України процесуальні дії направлені на отримання, перевірку будь-яких відомостей, що придатні для встановлення обставин, котрі входять до предмету доказування в конкретному кримінальному провадженні; 2) слідчі (розшукові) дії та їх різновид – негласні слідчі (розшукові) дії; 3) заходи забезпечення кримінального провадження, котрі можна розглядати як процесуальні дії направлені на забезпечення отримання фактичних даних щодо обставин, котрі входять до предмета доказування.

Тому, негласні слідчі (розшукові) дії, на наш погляд, вписуються у національну модель кримінального провадження як засоби збирання (отримання) доказів на стадії досудового розслідування в конкретному кримінальному провадженні.

1. Сімонович Д. В. Мета і завдання кримінального провадження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, Серія «Право». Вип. 29. Ч. 2. Т. 3. 2014. С. 265–269. URL: http://www.visnyk-juris.uzhnu.uz.ua/file/No.29-2/part_3/66.pdf.

2. Музика А., Лащук Є. Міжнародна кримінально-правова політика, як новий науковий напрямок. *Право України*. 2012. № 9. С. 81–89.

3. Нор В. Т. Істина в кримінальному судочинстві: ідея, догма права, реалізація. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2010. № 2. С. 1–14.

4. Попелюшко В. О. Предмет доказування в кримінальному процесі (кримінально-процесуальні та кримінально-правові аспекти): монографія. Острого: Нац. ун-т «Острозька академія», 2001. 194 с.

5. Белкин А. Р. Теория доказывания: научно-методическое пособие. М.: Издательство НОРМА, 1999. 429 с. URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/UP/BELKIN_1999.pdf

6. Владимиров Л. Е. Учение об уголовных доказательствах. СПб., 1910.

7. Михеенко М. М. Доказывание в советском уголовном судопроизводстве. К.: Вища школа, 1984. 133 с.

8. Стахівський С. М. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування: монографія. К.: Нац. академія внутрішніх справ України, 2005. 272 с.

9. Гончаренко В. Т. Предмет доказування в кримінальному судочинстві. *Вісник академії адвокатури України*. Число 1 (20). 2011. С. 120–122. Електронний режим доступу

10. Благута Р. І. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми підготовки та проведення. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. № 1, 2013. С. 148–152.

11. Погорецький М. А. Поняття, зміст та структура кримінального процесу: проблеми теорії та практики. *Право України*. 2013. № 11. С. 42–54.

12. Лук`янчиков Є. Д., Лук`янчиков Б. Є. Визначення та система негласних слідчих (розшукових) дій. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2014. № 1 (9). С. 1–17.

Д. А. Данилова,

судовий експерт сектору товарознавчих та гемологічних досліджень
відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності
(Запорізький науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України)

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВОЇ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ОРГАНАМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ РИНКОВОЇ ВАРТОСТІ КАВИ

Під час призначення товарознавчої експертизи особливу роль відіграють слідчі, які виступають в ролі ініціатора проведення такої експертизи. При цьому експертам на дослідження необхідно надати повну та вичерпану інформацію про об'єкт дослідження, що напряму впливає на об'єктивність та повноту проведення дослідження.

Одним із таких питань є особливість призначення судової товарознавчої експертизи органами досудового розслідування щодо визначення ринкової вартості кави.

Сьогодні більш ніж півсотні країн вирощують каву – унікальний продукт. Тому не дивно, що на сьогоднішній момент кавовий ринок пропонує широке розмаїття сортів кави, що розрізняються за своїми смаковими характеристиками і якісними властивостями.

Якісні товари – це сукупність властивостей товарів, які обумовлюють її придатність задовольнити певні потреби відповідно до призначення [1].

Однак варто розуміти, що існує всього чотири основних види кавових дерев, які в залежності від регіону зростання і кліматичних особливостей дають різні врожаї.

Відомо, що сорти кави були виділені ще XVIII столітті шведським вченим біологом Карлом Ліннеєм, який і вказав на чотири основні типи даної культури.

Взагалі, сучасні фахівці ботаніки пропонують кілька класифікацій кави за певними критеріями. Наприклад, найбільш широка класифікація передбачає існування змішаної і незмішаної кави.

Класифікація – являє собою логічний процес розподілу будь – якої безлічі (понять, властивостей, явищ, предметів) на категорії (підмножини) різного рівня в залежності від певних ознак і вибраних методів розподілу [5].

Змішана кава – це продукт, що складається з декількох сортів культури, а сам процес складання бленда – це справжнє мистецтво, засноване не тільки на досвіді і знаннях майстрів, а й на інтуїції і почуття до прекрасного. Що стосується незмішаної кави, то цей продукт складається з одного сорту в чистому вигляді.

Другий принцип класифікації – географічний. Це найбільша класифікація кавових сортів, що має на увазі існування величезної кількості різної за походженням кави. Одне і те ж кавове дерево в окремих кліматичних зонах здатне давати абсолютно різний урожай як по якісно – смаковим характеристикам, так і за зовнішніми особливостями. Якщо говорити точніше, то сорти кави, за географічним критерієм, поділяються на продукти Центральної та Латинської Америки, Африки, а також Азії і Океанії. В середині кожного з трьох регіонів також існують унікальні кавові сорти, що розрізняються в залежності від країни – виробника.

- до першої відносять кращі сорти кави (або MildCoffee – м'яка кави);
- до другої – продукти середньої якості;
- до третьої – вельми прості і невибагливі в обробці види кави.

Кожна з категорій кави має свої відмінні риси, які роблять продукт унікальним і затребуваним.

Основа класифікації кавових зерен, запропонована фахівцями, передбачає існування чотирьох основних видів кави, які є плодами різних кавових дерев.

Арабіка – ця назва об'єднує в собі кращі сорти кави категорії Mild, в яку входять як широко поширені варіанти продукту, так і рідкісні, виняткові види. Даний сорт «окупував» понад 90% світових територій, задіяних під каву.

Робуста – це другий за популярністю сорт, назва якого (robusta) перекладається як «сильний», «витривалий». Ці сорти кави, що прославилися як улюбленці італійських гурманів, радують майстрів багатими врожаєм, невибагливими і поступливим характером.

Ліберіка – так називають кращі сорти кави із Західної Африки, які в даний час вирощуються практично всіма країнами африканського континенту і деякими іншими державами. Назва «ліберіка» об'єднує не дуже дорогі сорти кави, які знайшли собі місце в складі багатьох брендів (змішаної кави).

Ексцельза – ця кава, відома також під ім'ям «Високої кави». Вона так і не отримала промислового значення, так як урожай таких дерев дуже нестабільний. Здебільшого «Високу каву» використовують для щеплення інших сортів, так як вона відрізняється підвищеною стійкістю до різних захворювань і деяких небезпечних шкідників.

Кавові зерна, зібрані на плантаціях, які розташовані в горах, містять в два рази менше кофеїну, ніж кави, зростаюча в долинах.

На ринку України представлено широкий асортимент кави.

Асортимент – набір товарів, який формується за певними ознаками і задовольняє різноманітний попит та індивідуальні потреби споживача [1].

Каву можна класифікувати як: клас – споживчі продовольчі товари, підклас – смакові, група – кави, вид – Арабіка/Робуста/Ліберіка/Ексцельза.

Розглянемо особливості пакування, маркування, зберігання кави на прикладі бренду ISLA.

ISLA – це суміш сортів високогірної арабіки, багатоступеневе сортування та купажування якої відбувається в Італії, а обсмажування – на сучасній високотехнологічній фабриці, відкритій в 2015 році в Запоріжжі.

Кави ISLA – бленд 100% арабіки з Центральної Америки, Бразилії та Ефіопії.

Завод ISLA – немає складу упакованої кави. Після обсмажування зерно «відпочиває» кілька днів перед упаковкою. Так завод гарантує виняткову свіжість ISLA.

Згідно рисунку, як правило, на упаковках кави завод виробник вказує:

- бренд або завод виготовник;
- тип кави та вагу;

- індикатор типу кави (зерна, мелена);
- індикатор смаку (рівень обсмажування);
- строк зберігання.

Види кави ISLA:

1. ISLA (молотий);
2. ISLASL (зерна);
3. ISLASL (молотий у стікерах);
4. ISLA кава по східному (особливо дрібного помолу);
5. ISLA МОНОДОЗА E.S.E (монодоза);
6. ISLADRIPT(крапельний спосіб заварювання);
7. ISLA (моносорт Колумбія, Ефіопія, Гватемала, Бразилія).

Термін зберігання кави, не обсмаженої у зернах, найдовший – до 5 років за умов відповідної упаковки. Упаковка повинна передбачати:

- повну герметизацію;
- нормальну вологість;
- помірні температури;
- відсутність різких перепадів вологості температур і навколишнього середовища.

Обсмажені зерна більш чутливі до перепадів температур і вологості. Термін придатності кави в зернах, якщо це щільна герметична упаковка не повинен перевищувати 18 місяців, хоча в середньому ця цифра досягає півроку.

Мелена кави – це продукт – губка, який швидко вбирає інші запахи, вологу з повітря і віддає свій аромат. Саме тому термін придатності меленої кави був найкоротшим до недавнього часу, поки його не стали упаковувати під вакуумом. У такому вигляді він може зберігатися до 18–20 місяців.

Розчинна кави має різні терміни зберігання. Термін зберігання залежить від упаковки кави. Після її розкриття продукт придатний ще близько три місяці, але з кожним тижнем аромат буде слабшати за рахунок вивітрювання. Правильна скляна, бляшана або вакуумна упаковка дозволяє подовжити термін придатності розчинної кави до 24 місяців.

Зберігання кави сублимованої та меленої вимагає нормальної вологості, помірних температур, відсутності сонячного світла.

При дослідженні експерт товарознавець повинен звернути увагу на бренд кави, завод виробник, тип кави, вагу кави, пакування кави, дату виготовлення, термін зберігання.

Отже підсумовуючи вищенаведене, слід зазначити, що при призначенні судової товарознавчої експертизи щодо визначення ринкової вартості дослідження кави, слідчим необхідно звертати увагу на особливості пакування, зберігання та виробника такої продукції, що в свою чергу буде впливати на результат дослідження та категоричність висновку експерта.

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 10.09.2003 № 1440 «Про затвердження Національного стандарту № 1 «Загальна оцінка майна і майнових прав» зі змінами та доповненнями.

2. URL: <https://isla.ua/ru/coffee/>

3. URL: <https://www.taberacoffee.ru/blog/klassifikatsiya-kofe-i-ego-kharakteristiki/>

4. URL: <https://znaytovar.ru/new366.html>

5. Товарознавство непродовольчих товарів: уавч. посібник для самостійної роботи студ. товарознавчо-комерційного профілю вищих навч. закл. Л., 2001.

6. Товарознавство: Опорний конспект лекцій для студ. екон. спец. заоч. та дистанційної форм навч. К.: В-во Європейського університету, 2001. 69 с.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПОНОВЛЕННЯ ТА ПРОДОВЖЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ПРАВООХОРОННОЇ СИСТЕМИ

Стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод передбачає, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення [1].

Відповідно до ст. 2 Цивільного процесуального кодексу України, завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Закріплення своєчасності серед основних завдань цивільного судочинства пов'язано з тим, що саме своєчасність є запорукою ефективності захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів цивільного характеру [2].

Відповідно до ЦПК України, в основі існування системи правових норм, що регламентують питання поновлення і продовження процесуальних строків для здійснення процесуальних дій учасниками справи, та іншими учасниками судового процесу, покладено поділ указаних строків, як вже зазначалось у попередній статті, на два види – законні і судові [3]. При цьому правила про *поновлення* пропущених процесуальних строків поширюються виключно на *строки, встановлені законом* для здійснення процесуальних дій учасниками справи, тоді як *судові строки*, призначені для здійснення процесуальних дій учасниками справи поширюються правила про *продовження* процесуальних строків.

Однак у ч. 3 ст. 189 ЦПК України зазначено, що підготовче провадження має бути проведене протягом шістдесяти днів з дня відкриття провадження у справі. У виняткових випадках для належної підготовки справи для розгляду по суті цей строк може бути *продовжений* не більше ніж на тридцять днів за клопотанням однієї із сторін або з ініціативи суду. У ст. 371 ЦПК України передбачено, що апеляційна скарга на рішення суду першої інстанції має бути розглянута протягом шістдесяти днів із дня постановлення ухвали про відкриття апеляційного провадження, а апеляційна скарга на ухвалу суду першої інстанції – протягом тридцяти днів з дня постановлення ухвали про відкриття апеляційного провадження. У виняткових випадках за клопотанням сторони з урахуванням особливостей розгляду справи суд апеляційної інстанції може *продовжити* строк розгляду справи, але не більш як на п'ятнадцять днів, про що постановляє відповідну ухвалу. Як бачимо у ст.ст. 189, 371 ЦПК України, процесуальні строки які встановлені законом, можуть бути продовжені судом.

Системний аналіз положень ЦПК України дозволяє стверджувати про наявність невідповідності між ст. 127 ЦПК України, яка чітко передбачає, що суд може поновити тільки строк, який встановлений законом, а продовжити тільки строк встановлений судом та ст.ст. 189, 371 ЦПК України, де передбачено можливість продовження і строків встановлених законом.

Якщо порівнювати чинні норми ЦПК України, що стосуються поновлення та продовження процесуальних строків з аналогічними нормами ЦПК України, чинними до 03.10.2017 року то бачимо, що попередня редакція була викладена у більш прийнятній формі і не викликала критики.

Зокрема у ст. 73 ЦПК України в редакції до внесення змін зазначалося, що суд поновлює або продовжує строк, встановлений відповідно законом або судом, за клопотанням сторони або іншої особи у разі його пропуску з поважних причин. Зі змісту статті зрозуміло, що суд може або поновити або продовжити строк, встановлений відповідно законом або судом. Натомість чинна з 03.10.2017 року ст. 127 ЦПК України чітко розмежує можливість поновлення чи продовження процесуальних строків – встановлені законом можуть бути тільки поновлені, а встановлені судом можуть бути тільки продовжені, що не узгоджується з іншими чинними статтями ЦПК України, призводить до суперечностей та створює правову невизначеність.

Правова визначеність неодноразово була предметом розгляду Конституційного Суду України. Зокрема в Рішенні у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 92, пункту 6 розділу X «Перехідні положення» Земельного кодексу України (справа про постійне користування земельними ділянками) зазначено, що із конституційних принципів рівності і справедливості випливає вимога визначеності, ясності і недвозначності правової норми, оскільки інше не може забезпечити її однакове застосування, не виключає необмеженості трактування у правозастосовній практиці і неминуче призводить до сваволі (абзац другий підпункту 5.4 пункту 5 мотивувальної частини) [4].

У Рішенні у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу восьмого пункту 5 частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію» вказано, що одним із елементів верховенства права є принцип правової визначеності, у якому стверджується, що обмеження основних прав людини та громадянина і втілення цих обмежень на практиці допустиме лише за умови забезпечення передбачуваності застосування правових норм, встановлюваних такими обмеженнями. Тобто обмеження будь-якого права повинне базуватися на критеріях, які дадуть змогу особі відокремлювати правомірну поведінку від протиправної, передбачати юридичні наслідки своєї поведінки[5].

Таким чином, на нашу думку для того щоб усунути вказані недоліки в ЦПК України, які стосуються поновлення чи продовження процесуальних строків, законодавцю необхідно зробити необхідні зміни до ЦПК України щоб унеможливити виникнення непорозумінь при використанні даних норм.

1. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод: Міжнародний документ від 04.11.1950 р. URL:<http://zakon3.rada.gov.ua>.
2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL:<http://zakon3.rada.gov.ua>.
3. Демків Р. Я. Актуальні питання поновлення та продовження процесуальних строків у цивільному процесуальному кодексі України. *Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. 2018. № 1. С. 55–63.
4. У справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 92, пункту 6 розділу X «Перехідні положення» Земельного кодексу України (справа про постійне користування земельними ділянками): Рішення Конституційного суду України від 22.09.2005 р. № 5-рп/2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
5. У справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу восьмого пункту 5 частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію»: Рішення Конституційного суду України від 29.06.2010 р. № 17-рп/2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>

О. М. Дуфенюк,

кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ФЕМІДА НАД МІКРОСКОПОМ АБО «НАУКОВІ ДОКАЗИ» У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ (ПИТАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ)

Для українського науковця, а тим більше для правника-практика термін «наукові докази» новий і фактично незнайомий. Роками типові критерії для класифікації доказів «кочують» з одного видання до іншого і відбувається це в певному сенсі у закритому науковому середовищі, обмеженому кордонами України. Водночас світовий досвід показує, що поняття *scientific evidence* широко застосовується, передусім, у країнах системи *common law*, при цьому дедалі глибше імплементується у доктрину права багатьох європейських країн. Так, ще в 90-их роках минулого століття у польськомовній спеціалізованій науковій літературі поняття «науковий доказ» вживалося з пунктуаційними лапками, що сигналізує про деяку умовність вживання термінології, проте сьогодні більшість польських фахівців без будь-якого маркування умовності при підготовці наукових публікацій та в ході публічних виступів оперують цим терміно-поняттям. Можна припустити, що таким шляхом підемо й ми.

Вперше на офіційному рівні про вимоги до наукових доказів заговорили американці у 1923 р. Відомо, що суддя, приймаючи рішення у справі повинен опиратися на зібрані докази, які повинні бути оцінені відповідно до певних критеріїв. Різна природа джерел доказів зумовлює різну методологічну основу для їх оцінки. Коли суд оцінює показання це одна справа, а коли висновок експерта – застосовується зовсім інший підхід, адже в першому випадку основою оцінювання є власне переконання, життєвий досвід та знання, а в другому, за логікою американської Феміди, потрібне було щось більше у зв'язку з складністю розуміння наукової мови, методики досліджень, інтерпретації результатів лабораторних, порівняльних, експериментальних та інших досліджень, врахування похибок, ступеня достовірності отриманих висновків, намаганнями псевдоекспертів подавати свої псевдовисновки на основі псевдонауки.

На допомогу суддям було впроваджено так званий Фрай-стандарт (*Frye*), що означало, що суддя може вважати достовірним тільки такий висновок, при підготовці якого були застосовані наукові методи та прилади, що отримали «загальне визнання» (*general acceptance*) інших спеціалістів у цій галузі. Цей стандарт існував до 1993 р поки не було прийнято новий Дауберт-стандарт (*Daubert*).

Справа *Daubert v. Merrell Dow Pharmaceuticals* стосувалася доведення причинно-наслідкового зв'язку між вживанням препарату Бендиктин (*Bendectin*) під час вагітності та вродженими патологами дітей.

За американським законодавством токсична дія препарату відносилась до категорії справ заподіяння тілесних ушкоджень. Проти компанії Merrell Dow Pharmaceuticals було подано 2000 позовів і тільки третина потрапила в суд. Джейсон Дауберт був одним із потерпілих, батьки якого у 1989 р. подали позов проти компанії-виробника. На розсуд суду було представлено цілу низку висновків різних експертів, частина з яких презентувала дослідження *in vivo*, а частина *in vitro*. Різні експерти подавали різні дані статистичних обчислень ймовірності небезпеки Бендиктину і зв'язку з вродженими вадами кінцівок у дітей, матері яких вживали препарат проти нудоти. Суперечка виникла щодо визначення, які наукові докази були більш достовірні [1]. Отож Дауберт-стандарт передбачив оцінку наукових доказів за чітко визначеними критеріями:

- можливість перевірити докази з допомогою науки;
- наявність рецензій та публікацій щодо методики;
- діагностична цінність (інформація про ймовірність помилок);
- стандартизація операцій дослідження;
- загальне прийняття в науці [2, с. 526; 3].

Початком теорії «наукових доказів» можна вважати роз'яснення до цього стандарту, які містять наступне твердження: не кожен висновок експерта може відповідати усім пунктам Дауберта, але той, який відповідає, справді можна вважати «науковим доказом» [4, с. 120].

Впродовж останніх 25 років поняття «науковий доказ» розширило змістовне ядро свого поняття і сьогодні пропонується вважати такими доказами *будь-які фактичні дані, які отримані в результаті застосування експертом науково обґрунтованих методик та засобів, надані експертом у висновку або в показаннях на основі його спеціальних знань, умінь, досвіду, компетенції та кваліфікації для потреб кримінального провадження*.

На відміну від англо-американської в Україні існує процедура присвоєння судовим експертам кваліфікації (виняток становлять експерти залучені *ad hoc*), а також загальний реєстр методик судових експертиз, що проходять процес стандартизації, рецензування, верифікації і т.д. З одного боку цей процес породжує низку проблем, як от повільне реагування на зміни, адже поки нова або вдосконалена запропонована методика експертного дослідження пройде всі етапи реєстрації спливає певний час, а правозастосовна практика очікує на висновки. З іншого боку – такий механізм працює як запобіжник від *junk science*, тобто псевдонаукових джерел доказів, що можуть суттєво вплинути на прийняття кінцевого процесуального рішення у кримінальному провадженні. А власне тут треба чітко розмежувати поняття наукових та ненаукових доказів.

Цілком логічне виникає питання: якщо висновки експертів є науковими доказами, то чи є всі решта джерела доказів ненауковими? Відповідь: однозначно ні, всі решта джерела доказів у певному сенсі також є науковими, адже їх формування відбувається із застосуванням науково обґрунтованих тактичних криміналістичних рекомендацій. Про «ненаукові докази» (*non scientific evidence* або *junk science*) йдеться тоді, коли суд, оцінюючи висновок експерта, виявляє «пародію науки, що одягає лабораторний фартух» [5, с. 32]. Прикладом може слугувати ситуація, коли якийсь вчений використовує при почеркознавчому дослідженні нікому невідому методику математичного моделювання, яка в середовищі фахівців у цій сфері не пройшла апробацію та перевірку на предмет достовірності отриманих результатів, або інший псевдофахівець без спеціальної освіти береться за дослідження у чужій для себе галузі застосовуючи вигадані засоби та методи. Такі випадки були зафіксовані [6, с. 75].

Коли суд оцінює висновок судового експерта як джерела доказу, він фактично сам повинен стати над мікроскопом і піддати наукові докази, що містяться в ньому, розумному сумніву, критично оцінити хід та результати досліджень, а також оцінити отримані докази в сукупності з іншими зібраними у справі доказами, адже як «експерт бачить тільки одне дерево, а суд бачить більше, тому що бачить цілий ліс» [7, с. 57].

Безумовно, доцільність та значущість вживання «наукові докази» у кримінальному провадженні потребує додаткового обґрунтування. Передусім, така доцільність вбачається через необхідність оптимізації термінологічного апарату та в певному сенсі «термінологічну економію» як для науково-теоретичних дискусій, так і для потреб практики. Закордонні колеги активно апелюють до конструкції «збирання наукових доказів», «оцінка наукових доказів», «допустимість наукових доказів» і т.д. Наукові докази містяться не тільки у висновку, але й в показаннях експерта, тому є універсальним термінологічним інструментом для окреслення різних аспектів роботи з ними. *Nota bene*, до того моменту, коли експерту на стіл потраплять об'єкти, вони проходять шлях виявлення, фіксації, вилучення, зберігання тощо. Саме тому важливим є не тільки розвиток теоретичної концепції «наукових доказів», але й розуміння практичної значущості якісної підготовки слідчих, детективів органів досудового розслідування, працівників оперативних підрозділів, інспекторів-криміналістів, прокурорів, суддів до роботи з об'єктами, які є або потенційно можуть стати науковими доказами у кримінальному провадженні. Про це більш докладно йтиметься у наступних публікаціях.

1. Abboud Alexis Daubert v. Merrell Dow Pharmaceuticals, Inc. (1993) URL: <https://embryo.asu.edu/pages/daubert-v-merrell-dow-pharmaceuticals-inc-1993>
2. Benedict N. Fingerprints and the Daubert Standard for Admission of Scientific Evidence: Why Fingerprints Fail and a Proposed Remedy. 46 Ariz. L. Rev. 519 (2004). P. 519–549. URL: <http://www.arizonalawreview.org/pdf/46-3/46arizlrev519.pdf>
3. McCarthy Leigh S. Life After Daubert v. Merrell Dow: Maine as a Case Law Laboratory for Evidence Rule 702 Without Frye, 46 Me. L. Rev. 285 (1994). URL: <https://digitalcommons.maine.edu/mlr/vol46/iss2/6/> P. 285–323.
4. Girdwoyń P. Opinia biegłego w sprawach karnych w europejskim systemie prawnym. Warszawa: Stowarzyszenie Absolwentów Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, 2011. 182 s.
5. Moszczyński J. Przejście od badań jakościowych do ilościowych – nowy paradygmat kryminalistyki czy tylko akademicka dyskusja. *Paradygmaty kryminalistyki*. Kraków: Wydawnictwo UJ, 2016. S. 475–482.
6. Gruza E. Junk science po polsku. Czynności procesowo-kryminalistyczne w polskich procedurach: materiały z konferencji naukowej i IV Zjazdu Katedr Kryminalistyki (Toruń, 5–7 maja 2004 r.). Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, 2004. S. 67–78.
7. Gurgul J. Jeszcze raz o swobodniej ocenie opinii biegłego. *Współczesna kryminalistyka. Wyzwania i zagrożenia*. Szczytno: Wyższa szkoła policji w Szczytnie, 2015. S. 41–61.

I. M. Євхутич,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права та процесу
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВИЛУЧЕННЯ У ПОТЕРПІЛОГО ОРГАНІВ ЧИ ТКАНИН ДЛЯ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ ЯК ОСОБЛИВИЙ ВИД ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Конституція України зазначає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

У світі існує понад 200 законодавчих і підзаконних актів, що стосуються різних аспектів трансплантації органів і тканин. Йдеться про правове регулювання донорства від живої та померлої людини, про медичне і юридичне поняття смерті і критерії її констатації, про право на померлу людину та вилучення органів і тканин для трансплантації і консервації, про можливості винагороди за донорство, про добровільність донорства і усвідомленість його можливих наслідків, про неприпустимість донорства неповнолітніх, недієздатних тощо [1, с. 100].

Згідно із законодавством України забороняється взяття донорської крові примусово, а застосування методу пересадки від донора до реципієнта органів та інших анатомічних матеріалів здійснюється у визначеному законодавством порядку, за наявності їхньої згоди або згоди їх законних представників та за умови, якщо використання інших засобів і методів для підтримання життя, відновлення або поліпшення здоров'я не дає бажаних результатів і завдана при цьому шкода донору є меншою, ніж та, що загрожувала реципієнту. Мета вилучення у потерпілого органів чи тканин для трансплантації передбачає намагання без згоди потерпілого здійснити хірургічне втручання в його організм, пов'язане з пересадкою від донора до реципієнта органів (нирки, печінки, ока тощо) та інших анатомічних матеріалів (шкіри, кісткового мозку, волосся тощо).

Зокрема ст. 143 Кримінального кодексу України (далі – КК) під трансплантацією розуміє спеціальний метод лікування, що полягає в пересадці реципієнту органу або іншого анатомічного матеріалу, взятих у людини.

Під вилученням у людини органів чи тканин розуміється процес хірургічного або іншого втручання в організм людини і позбавлення її належного їй органу чи тканини.

Торгівля органами або тканинами людини означає укладання угод, що передбачають їх купівлю-продаж, у т. ч. зовнішньоторговельних. Згідно з законодавством України укладання таких угод є незаконним у всіх випадках, крім випадків купівлі-продажу кісткового мозку.

З 2019 року в Україні набрав чинності Закон України № 2427-VIII «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині», яким з поміж іншого передбачена відповідальність за порушення законодавства про трансплантацію. Зокрема, передбачено зміни до статті 143 Кримінального кодексу України (далі – КК), що встановлюють відповідальність за порушення порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини. Так, порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини каратиметься штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого. Вилучення

у людини шляхом примушування або обману її анатомічних матеріалів з метою їх трансплантації загрожуватиме позбавленням волі на строк до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років. Якщо передбачені вище дії вчинені щодо особи, яка перебувала в безпорадному стані або в матеріальній чи іншій залежності від винного, то за такий злочин каратимуть позбавленням волі на строк від п'яти до семи років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років. Незаконна торгівля анатомічними матеріалами людини каратиметься позбавленням волі на строк до п'яти років. Якщо незаконну трансплантацію вчинено за попередньою змовою групою осіб, або це участь у транснаціональних організаціях, які займаються такою діяльністю, то покарання становитиме від п'яти до восьми років позбавлення волі [2].

Трансплантація є медичною операцією, при якій хвора частина людського організму замінюється здоровою, взятою з того ж або іншого організму, або хворий орган замінюється здоровим. Закони, які суворо регламентують порядок трансплантації, існують у багатьох країнах світу ще з радянських часів. У свій час 16 липня 1999 року в Україні був прийнятий Закон «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини» на зміну якому прийнято новий Закон України № 2427-VIII «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини». Згідно ст. 1 цього закону трансплантація – спеціальний метод лікування, що полягає в пересадці анатомічного матеріалу людини від донора реципієнту і спрямований на відновлення здоров'я людини [3]. Трансплантація як метод лікування застосовується виключно за наявності медичних показань та згоди об'єктивно інформованого дієздатного реципієнта лише у випадках, коли усунення небезпеки для життя або відновлення здоров'я реципієнта іншими методами лікування неможливе. Наявність у реципієнта медичних показань для застосування трансплантації встановлює консилиум лікарів відповідного закладу охорони здоров'я чи наукової установи.

У КК 1960 р. не було норми, яка передбачає відповідальність за примус до вилучення органів або тканин людини для трансплантації. Проте такі факти за останні роки стали не настільки рідкісним явищем. Включенням даної статті в новий КК обумовлено, з одного боку, бурхливим розвитком медицини в галузі пересадки людських органів і тканин, з іншого боку – негативними наслідками цього досягнення, що виражаються в неприпустимих спробах порятунку однієї людини за рахунок заподіяння шкоди іншій.

Необхідність внесення змін до статті 143 КК України обумовлена впровадженням в медичну практику операцій з пересадки органів і тканин, що вимагає відповідного донорського матеріалу. Його нестача і доволі висока вартість (від 10 до 150 тис. дол. окремих органів і тканин), а також зростаюча потреба в його використанні можуть призводити примусового вилучення органів і тканин людини [4]. Мотиви злочину можуть бути різними: користь (продаж органів і тканин з метою отримання доходу), бажання врятувати життя близької людини, проведення медичного експерименту тощо.

КК України передбачає відповідальність за ряд злочинів, які можуть бути вчинені у сфері трансплантації (зокрема ст. 143). Ця норма покликана захистити потенційного донора від будь-якого тиску з боку інших осіб, оскільки добровільність надання органів або тканин живим донором – одна з головних вимог операцій по їх пересадці, встановлена міжнародно-правовими документами [5].

Відповідно до Декларації стосовно трансплантації людських органів, прийнятої у 1987 р. Всесвітньою медичною асоціацією (ВМА), проведення будь-якої операції по трансплантації вимагає отримання «інформованої, добровільної та усвідомленої згоди донора і реципієнта, а у випадках, коли це неможливо, то членів їх сімей або законних представників». Резолюція з питань поведінки лікарів при здійсненні трансплантації людських органів, прийнята ВМА у 1994 р. стала відповіддю на поширення випадків участі лікарів в операціях з пересадки органів і тканин, отриманих від осіб засуджених до смертної кари, осіб з фізичними або психічними вадами, викрадених дітей та інших осіб, які не мають можливості відмовитися від такої операції, або взагалі без їх згоди.

У ст. 3 Закону Республіки Білорусь «Про трансплантацію органів та тканин людини» міститься подібне положення про те, що органи і тканини людини не можуть бути об'єктом цивільно-правових угод, за винятком операцій, що носять безкорисливий характер. Вчинення платних угод, а також рекламування потреб в органах і тканинах людини з метою пропозиції винагороди за їх отримання тягне за собою кримінальну відповідальність відповідно до законодавства Республіки Білорусь. Стаття 5 цього ж Закону говорить про примус донора і також тягне за собою кримінальну відповідальність відповідно до законодавства Республіки Білорусь [6]. Чинний КК України крім насильства передбачає і такий спосіб примусу до донорства, як омана.

Ще на початку 2005 р. Європейський парламент оголосив список країн, в яких «процвітає» нелегальний продаж людських органів. Звинувачення були висунуті проти Естонії, Молдови, Румунії, Росії. До цього списку, на жаль, потрапила і Україна. Слід зазначити, що за рік в світі порушується біля п'ятдесяти кримінальних справ про незаконний продаж людських органів. Проте, тільки 20 відсотків піддається розкриттю і покаранню, оскільки законодавча база в цій сфері досі не має чітких контурів. З цих підстав ще 24 січня 2002 р. у Страсбурзі був прийнятий Додатковий протокол до Конвенції про права людини та біомедицину щодо трансплантації органів і тканин людини (ETS № 186). У розділі 6 ст. 21 цього Протоколу йдеться про заборону отримання фінансової вигоди: «Тіло людини і його частини не повинні використовуватися для отримання фінансової вигоди. Оголошення про необхідність або доступність

органів або тканин з метою пропозиції або отримання фінансової вигоди заборонені». Стаття 22 говорить, що «торгівля органами та тканинами заборонена». Незаконна торгівля органами та тканинами є важливим прикладом такої незаконної торгівлі й отримання безпосередньої фінансової вигоди. Особи, які займаються незаконною торгівлею органами або тканинами, можуть також застосовувати примушування до такої торгівлі [7].

Вважаємо, що ухвалення нового Закону про трансплантацію не означає автоматичний початок масових трансплантацій з початку січня 2019. Закон не вирішить проблем, пов'язаних з відсутністю необхідного обладнання, кваліфікованих кадрів, своєчасного транспортування органів і реципієнтів. Крім того, додаткового часу і зусиль вимагає розробка і запуск реєстрів, які будуть утворювати єдину Інформаційну систему трансплантації і які сьогодні не працюють. Проте через збереження презумпції незгоди на посмертне донорство існує скептичне ставлення до збільшення кількості бажаючих «віддати» свої органи, не зважаючи на те, що закон надав можливість висловити свою згоду за життя, що вже є істотною зміною в порівнянні з попереднім правовим регулюванням у цій галузі. Тому Закон є кроком вперед і сприятиме ефективному функціонуванню системи трансплантації при злагодженій роботі органів влади і достатнього фінансування.

1. Подорожна Т. С., Євхутич І. М. Юридичні аспекти трансплантації органів і тканин людського організму: окремі аспекти кримінальної відповідальності. *Забезпечення прав людини четвертого покоління у системі охорони здоров'я: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (12.04.2019 р.): зб. наук. ст.; під заг. ред. Б. С. Булеци, Я. В. Лазура, М. В. Менджул. Ужгород: В-во О. Гаркуші, 2019. С. 100–105.

2. Кримінальний кодекс України від 5.04.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 18.09.2019).

3. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині: Закон України від 17.05.2018 р. // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19> (дата звернення: 18.09.2019).

4. Проблема нестачі донорських органів актуальна у всьому світі. *Кореспондент*, 01.06.2013 р. URL: <https://ua.korrespondent.net/dw/1565813-dw-problema-nestachi-donorskih-organiv-aktualna-u-vsomu-sviti> (дата звернення: 18.09.2019).

5. Декларація стосовно трансплантації людських органів від 30.10.1987 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_330 (дата звернення: 18.09.2019).

6. Салагай О. О. Трансплантация органов и тканей человека в международно-правовых и сравнительно-правовых аспектах. *Российская юстиция*. 2010. № 7. С. 58–64.

7. Додатковий протокол до Конвенції про права людини та біомедицину щодо трансплантації органів і тканин людини (ETS № 186). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_684 (дата звернення: 18.09.2019).

С. С. Єсімов,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

НЕЗАКОННИЙ ОБІГ ЗБРОЇ ЯК ЗАГРОЗА ГРОМАДСЬКІЙ БЕЗПЕЦІ В УКРАЇНІ

Успішному вирішенню різноспрямованих і скоординованих дій державних органів з боротьби з незаконним обігом вогнепальної зброї та протидія злочинам, що вчиняються з її застосуванням, повинна вестися у двох основних напрямках: власне боротьба з незаконним обігом зброї, що включає організацію та проведення спеціальних заходів щодо припинення незаконного обігу; розкриття злочинів, вчинених із застосуванням зброї.

У всіх випадках розслідування кримінальних проваджень про тяжкі та особливо тяжкі злочини, вчинені із застосуванням зброї, вживаються заходи щодо встановлення джерел придбання зброї, каналів надходження, обставин, що сприяють вчиненню таких протиправних діянь. Попереднє вивчення результатів моніторингу правозастосовчої практики у даній сфері свідчить про невиконання вимог законодавства, що слід віднести до факторів, які сприяють вчиненню цих злочинів. Неналежне виконання правоохоронними органами правових приписів є передумовами ускладнення кримінальної обстановки.

З 2015 року фіксується щорічне збільшення числа виявлених правоохоронними органами злочинів, пов'язаних з незаконним обігом зброї. Більшість складають злочини, передбачені статтею 263 Кримінального кодексу України «Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами». Продовжився ріст злочинів, передбачених статтею 263-1 Кримінального кодексу України «Незаконне виготовлення, переробка чи ремонт вогнепальної зброї або фальсифікація, незаконне видалення чи зміна її маркування, або незаконне виготовлення бойових припасів, вибухових речовин чи вибухових пристроїв».

За підсумками першого півріччя 2019 року питома вага кримінальних діянь, пов'язаних з незаконним обігом зброї, від загального числа зареєстрованих злочинів склала 1,58%. З огляду на побутовий характер

значної частини суспільно небезпечних діянь подібного роду, представляється можливим зробити висновок про наявність певного роду недоробок в діяльності відповідних державних органів. Зокрема, слід відзначити формальне проведення в ряді випадків перевірок порядку зберігання населенням зброї, ослаблення профілактичної роботи з потенційними порушниками законодавства України в даній сфері суспільних відносин.

З метою вдосконалення діяльності органів державної влади щодо забезпечення громадської безпеки в сфері протидії незаконному обігу зброї реалізовано ряд організаційних і практичних заходів. Кабінетом Міністрів України розглянуті питання, що стосуються утилізації зброї та боєприпасів, вжито додаткових заходів, спрямованих на виключення їх розкрадання. Органам виконавчої влади доцільно встановити винагороду за добровільну здачу зброї. Важливим напрямом підвищення результативності діяльності органів виконавчої влади з протидії незаконному обігу зброї є вдосконалення системи централізованого обліку зброї в Україні та контролю його обороту.

У даний час у межах створення єдиної інформаційної системи МВС розглядається питання вдосконалення механізму обліку зброї та контролю обігу на території України, здійснюються заходи щодо створення системи інформаційного забезпечення централізованого обліку зброї, контролю дотримання законодавства України в галузі обігу зброї. Зазначена система дозволить забезпечити збір, обробку та зберігання інформації про прогнози випуску основних видів промислової продукції та про їх фактичний випуск, про характеристики даної продукції з урахуванням галузевої приналежності, про обсяг імпорту в Україну продукції збройового характеру. З метою введення централізованого обліку куль і гільз вогнепальної зброї МВС України розроблена програма «Кулегільзотека».

2 вересня 2019 року у Верховній Раді України зареєстровано проект закону України № 1222 «Про зброю» який передбачає встановлення криміналістичних вимог до технічних характеристик цивільної та службової зброї та патронів до неї. Передбачено низку обмежень, що стосуються обігу списаної зброї, обігу та виробництва вогнепальної зброї обмеженого ураження, газової, сигнальної та пневматичної, обмеження або внесення конструктивних змін, що перешкоджають відновленню бойових властивостей зброї та нанесення відповідного маркування та товарного знака підприємств виробника.

У ході здійснення державного контролю та нагляду за дотриманням законодавства України в сфері обігу зброї проводяться перевірки забезпечення схоронності зброї громадянами, за результатами яких до адміністративної відповідальності за порушення правил обігу зброї тільки за сім місяців 2019 року притягнуто понад 2,5 тисяч громадян [1]. Анульовано ряд ліцензій на придбання зброї та дозволів на зберігання.

У межах реалізації Указу Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про заходи щодо посилення боротьби зі злочинністю в Україні» вироблено механізм організації взаємодії, що дозволяє мінімізувати загрози, пов'язані з контрабандними поставками на територію України засобів ураження в інтересах терористичних організацій.

Труднощі виявлення розглянутих злочинних діянь пояснюються їх високою латентністю, обумовлену завуальованими засобами здійснення та використання можливостей інформаційно-телекомунікаційної мережі Інтернет. З метою припинення поширення відомостей про технологію виготовлення, переробку сигнальної, газової та травматичної зброї для стрільби бойовими патронами МВС України спільно із зацікавленими органами проводиться робота щодо виявленню та блокування Інтернет-ресурсів, які містять дану інформацію.

Результати міжвідомчого аналізу свідчать, що, на ефективність боротьби з незаконним обігом зброї негативний вплив робить ряд невирішених правових і організаційних проблем. Зокрема, потребує вдосконалення механізм нормативно-правового регулювання обігу списаної зброї.

Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів встановляє 10-річний термін зберігання облікової документації юридичними особами, які здійснюють торгівлю зброєю [2]. Разом з тим на законодавчому рівні не визначено термін зберігання заводами-виробниками інформації про одержувачів збройової продукції. Інструкцією не передбачено регламентування порядку направлення в МВС України в якості еталонних зразків сертифікованого зброї і патронів до неї та відшкодування додаткових витрат, пов'язаних з реалізацією зазначених процедур.

Відсутність єдиних технічних умов охолощення списаної зброї призводить до того, що в ряді випадків надання бойових властивостей вимагає мінімальних конструктивних змін за допомогою загальнодоступного обладнання і інструменту. Зокрема, до теперішнього часу не вдається припинити діяльність кримінальних структур, причетних до модернізації в бойові аналоги деяких видів цивільної зброї, відновлення бойових властивостей макетів, виготовлених з охолощеної бойової зброї. Перероблена таким чином зброю часто використовується при здійсненні вбивств, нанесенні тяжкої шкоди здоров'ю, розбійних нападів, в тому числі членами незаконних збройних формувань і терористичних організацій.

Випадки, що мають місце, щодо вчинення злочинів з використанням незареєстрованої зброї, свідчать про неналежну роботу правоохоронних органів з запобігання потрапляння зброї в незаконний обіг. Діяльність уповноважених органів в окремих випадках не відповідає вимогам законодавства. Відзначається ослаблення контролю законності реалізації зброї.

Однією з основних проблем у сфері запобігання та припинення злочинів, пов'язаних з незаконним обігом зброї, є недостатній рівень роботи з припинення поширення в мережі Інтернет інформаційних матеріалів щодо технології виготовлення зброї, переробки травматичної та газової зброї для стрільби бойовими патронами. За експертними оцінками, в 2017 році виявлено понад 30 збройових Інтернет-майданчиків з російською мовою з аудиторією понад 3 млн. користувачів. Багато з них виявляють інтерес до придбання зброї. При цьому канали контрабанди в Україну організовані з Російської Федерації. Незважаючи на вжиті заходи з припинення поширення в мережі Інтернет інформації про технологію виготовлення саморобних вибухових пристроїв з доступних компонентів, кримінальна відповідальність за дане діяння законодавством не передбачена. Не відповідає вимогам робота правоохоронних та інших органів з виявлення та припинення фінансових операцій, пов'язаних з легалізацією фінансових коштів, отриманих злочинним шляхом у сфері незаконного обігу зброї.

1. Понад 2,5 тисяч власників зброї притягнуті до адміністративної відповідальності. URL: <http://police.dn.ua/news/view/ponad-25-tisyach-vlasnikiv-zbroi-prityagnuti-do-administrativnoi-vidpovidalnosti-na-donechchini>

2. Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боеприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів: Наказ МВС України від 21.08.1998 р. № 622. URL: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98>

Ю. Ц. Жидецький,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, доцент,
доцент кафедри соціальних дисциплін

В. П. Ясінський,

старший викладач кафедри психології діяльності в особливих умовах
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВПЛИВ МОБІНГУ НА ЗДОРОВ'Я ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ

Психологічне здоров'я працівника є необхідною умовою розвитку його функціональних можливостей та ефективності праці. Здоров'я особистості залежить від соціально-психологічних відносин у колективі. Соціальне середовище може бути джерелом особистого та професійного піднесення людини, розширення її соціальних контактів, розвитку потенціалу та талантів. Проте, бувають випадки, коли працівник піддається впливові мобінгу – систематичного знущання, приниження, переслідування, психологічного терору тощо. Знущання на робочому місці може мати найрізноманітніші форми: надмірне навантаження, необґрунтовані терміни, безглузді завдання, надмірні контролю роботи, різноманітні плітки, несправедливі критика або соціальна ізоляція [1].

На замовлення Федерального агентства із захисту праці та професійної медицини Німеччини було підготовлено соціальне опитування 4 500 працівників різних галузей. Дослідження засвідчило, що 61% працівників піддаються впливові мобінгу. В основному від керівництва (66%) та від колег (34%). Серед жертв систематичного знущання на роботі – в основному жінки (60%) [2].

Наукові дослідження засвідчують, що мобінг є джерелом зниження продуктивності та погіршення здоров'я працівників. Протягом 01.2003 – 12.2012 рр. було проведено аналіз великої статистичної бази даних від лікарів загальної практики (IMS@ DiseaseAnalyzer, Німеччина). Опитано 2625 пацієнтів, з яких 33 % чоловіки, які зазнали мобінгу на роботі. Кількість випадків, що засвідчувала про залякування на робочому місці постійно зростала з 2003 по 2011 роки і залишалася високою в 2012 році. Жертви мобінгу значно більше піддавались різноманітним захворюванням. Хвороби не обмежувалися неврологічно-психіатричним спектром. Після психологічного тиску на роботі, у людей прогресували депресії, соматоформні розлади та порушення [3].

У 2015 році було проведено ґрунтовний мета-аналіз впливу мобінгу на психічне здоров'я працівників. Поперечні дані засвідчили безпосередній зв'язок впливу мобінгу на симптоми депресії, тривоги, психологічні скарги, пов'язані зі стресом [4]. Крім того, знущання на робочому місці пов'язано з використанням психотропних наркотиків [5].

Практика засвідчує, що мобінг найчастіше зустрічається в професіях з частим проявом ризику та/або жорстких умов праці [6]. Робота працівників поліції потребує психологічного навантаження та високої стресостійкості. Поліціанти працюють у конфліктному середовищі, де нормою є прояви лицемірства та жорсткості, що потребує постійного контролю поведінки інших людей. Агресивне середовище певною мірою сприяє розвитку мобінгу серед правоохоронців.

У 2013 році незалежною комісією поліції (Великобританія) було проведено опитування близько тисячі працівників поліції. Виявлено, що 57% опитаних зазнавали на роботі психологічних утисків. У 2015 році профспілка працівників поліції UNISON, на прохання міністра внутрішніх справ Великобританії, провела детальний аналіз наявності мобінгу серед працівників поліції. Було опитано 1015 поліцейських Англії та Уельсу (60% жінок). Виявлено, що 53% опитаних зазнавали знущання на робочому місці, 59% були свідками психологічного терору. Основним джерелом мобінгу визнано: лінійні керівники співробітників поліції – 48%, колеги і співробітники – 40%, старші офіцери поліції – 25%. Респонденти вказали на основні форми мобінгу: приниження – 63%, надмірна критика – 56%, віктилізація – 42%, встановлення нереальних завдань – 37%, залякування – 36%, плітки – 36%. 26% визнали, що зазнають мобінгу щоденно. На думку 73% опитаних, основною причиною мобінгу є погане керівництво [7]. На основі результатів дослідження, міністром внутрішніх справ Великобританії було прийнято рішення з розробки нового Кодексу етики: принципи і стандарти професійної поведінки для Поліцейської служби Англії та Уельсу.

У Канаді працівники поліції з багаторічним стажем роботи заявили про систематичні утиски та приниження на роботі. Заявники вказали, що систематичне переслідування негативно вплинуло не лише на їхнє психічне та фізичне здоров'я, але і на здоров'я членів сім'ї. Мобінг у поліції часто межує з сексуальним насильством і непотизмом [8].

В Парламенті Австралії було створено спеціальний комітет з проблем мобінгу. Було зафіксовано понад 300 випадків психологічного терору на роботі, що спричинило до руйнування кар'єри, порушення здоров'я, спроб самогубства. На думку парламентарів, федеральні закони повноцінно не захищають працівників від мобінгу [9].

2 жовтня 2019 року в Парижі відбулася найбільша за останні 20 років акція протесту французьких працівників поліції. Вони вийшли на «Марш гніву», як протест проти своїх умов праці. Мобінг, надмірне навантаження, брак кадрів є причиною зростання випадків суїциду серед поліцейських. Лише за дев'ять місяців цього року 51 поліцейський покінчив життя самогубством. У 2018 році суїцид здійснило 38 співробітників французької поліції [https://www.francetvinfo.fr/societe/manifestation-des-policiers/police-mobilisation-historique-pour-denoncer-le-malaise-dans-la-profession_3642445.html10].

Отже, у багатьох країнах світу є актуальною проблема мобінгу в трудових колективах працівників поліції. Систематичний вплив психологічного терору негативно впливає на здоров'я поліцейських та їх членів сім'ї. Численні наукові дослідження вказують, що наявна проблема потребує комплексних шляхів вирішення: юридичних, психолого-педагогічних, управлінських, соціальних та економічних.

1. Ortega A, Høgh A, Pejtersen JH, Feveile H, Olsen O. Prevalence of workplace bullying and risk groups: a representative population study. *Int Arch Occup Environ Health*. 2009; 82: 417–426.
2. Мобінг по-німецьки. URL: <https://hrliga.com/index.php?module=news&op=view&id=5425>
3. Kostev K, Rex J, Waehlert L, Hog D., Heilmaier C. Risk of psychiatric and neurological diseases in patient with work place mobbing experience in Germany: a retrospective database analysis // 2014 May 27;12:Doc 10.
4. Bart Verkuil, Serpil Atasayi, Marc L. Molendijk Workplace Bullying and Mental Health: A Meta-Analysis on Cross-Sectional and Longitudinal Data. URL: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0135225>
5. Lahelma E., Lallukka T., Laaksonen M., Saastamoinen P., Rahkonen O. Work place bullying and common mental disorders: a follow-up study. *J Epidemiol Community Health*. 2012; 66: e3. pmid:21252256
6. Russell Ron Workplace Mobbing in Policing. URL: <https://www.kwesthues.com/RussellRon2018.pdf>
7. Police staff bullying survey. URL: <https://www.unison.org.uk/content/uploads/2016/02/Police-Bullying-Survey-Report-AW.pdf>
8. Veteran Calgary police officer publicly quits over bullying, harassment. URL: <https://calgaryherald.com/news/local-news/veteran-female-officer-publicly-quits-over-bullying-harassment-issues>
9. Police action urged on «mobbings» in the workplace. URL: <https://www.news.com.au/finance/police-action-urged-on-mobbings-in-the-workplace/news-story/9cf9db10ac152befc56943b77c4943c6>
10. Police: mobilisation historique pour dénoncer le malaise dans la profession. URL: https://www.francetvinfo.fr/societe/manifestation-des-policiers/police-mobilisation-historique-pour-denoncer-le-malaise-dans-la-profession_3642445.html

РОЗШУК ПІДОЗРЮВАНИХ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Доволі часто в практичній діяльності органів та підрозділів Національної поліції виникають об'єктивні умови, за яких продовження досудового розслідування неможливе. Однією з таких умов є переховування особи із визначеним процесуальним статусом у кримінальному провадженні від органів досудового розслідування, що негативно впливає на ефективність кримінального судочинства, його швидкість, повноту та об'єктивність.

В статті 2 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) зазначено, що одним із завдань кримінального провадження є забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура. Відповідно до положень ст. 280 КПК України однією із підстав зупинення досудового розслідування є оголошення в розшук підозрюваного. Розшукова робота є одним із основних напрямів діяльності правоохоронних органів України. Метою розшуку є встановлення місця перебування підозрюваного і його затримання. По суті підозрюваний – це особа, яка ухилиться від органів досудового розслідування, – саме таке формулювання задеклароване в законодавчих актах, які урегульовують оперативно-розшукову діяльність. За таких умов ще до зупинення досудового розслідування слідчий повинен виконати всі необхідні та можливі слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії для встановлення місця знаходження підозрюваного. Лише тоді підозрюваний оголошується в розшук, про що виноситься або окрема постанова (якщо досудове розслідування не зупиняється), або таке процесуальне рішення вказується окремим пунктом в підсумковій частині постанови про зупинення досудового розслідування.

В абсолютній більшості випадків здійснення розшуку підозрюваного доручається співробітникам оперативного підрозділу, які, відповідно до положень ст. 41 КПК України, здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора і користуються повноваженнями слідчого, і в той же час мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з відповідними клопотаннями до слідчого судді чи прокурора. До адресного доручення конкретному суб'єкту оперативно-розшукової діяльності, а це, як правило, підрозділ, який здійснює оперативне супроводження кримінального провадження або оперативно-розшукові чи службові матеріали діяльності якого стали підставою для початку кримінального провадження, додаються постанова про оголошення розшуку підозрюваного або постанова про зупинення досудового розслідування, витяг із Єдиного реєстру досудових розслідувань, копія письмового повідомлення про підозру, ухвала слідчого судді про дозвіл на затримання з метою приводу, довідка про особу або копія документа, який посвідчує особу. Вказані документи додаються в необхідній кількості екземплярів. Не заборонено долучати також інші матеріали, інформація чи дані яких сприятимуть у встановленні місця знаходження підозрюваного. Клопотання до слідчого судді про дозвіл на затримання підозрюваного з метою його приводу для участі в розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу обов'язково вноситься слідчим (за погодженням з прокурором) у кримінальних провадженнях про тяжкі та особливо тяжкі злочини.

Оперативно-розшукова та кримінальна процесуальна діяльність в однаковій мірі реалізують вимогу кримінального провадження про забезпечення швидкого, повного і неупередженого розслідування злочинів. Відповідно до відомчих нормативних актів суб'єктів оперативно-розшукової діяльності, зокрема Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні (наказ МВС України від 07.07.2017 № 575) на керівників оперативних підрозділів кримінальної та спеціальної поліції покладається організація розшукової роботи. Ця робота відбувається у тісній взаємодії із органом досудового розслідування, зокрема, у разі необхідності, слідчому, з додержанням режиму секретності, надається можливість ознайомлення з матеріалами розшукової роботи оперативного підрозділу. Акцентуємо увагу, що зміст словосполучення «у разі необхідності» жодним відомчим нормативним документом, який урегульовує діяльність Національної поліції, не конкретизується. На практиці, як правило, оперативні підрозділи з насторогою відносяться до бажання слідчого або його керівника ознайомитися із порядком організації розшукової роботи щодо підозрюваного. Також не завжди слідчі вникають в розшукову роботу оперативного підрозділу через своє процесуальне завантаження. Стан організації та проведення розшукової роботи заслуховується на спільних оперативних нарадах.

Організація та проведення розшукової роботи щодо підозрюваного відбувається шляхом проведення пошукової роботи, агентурно-оперативної роботи, застосування оперативно-розшукових заходів оперативним підрозділом та виконанням тих слідчих (розшукових) дій (за умови, що досудового розслідування зупинено), які спрямовані на встановлення місцезнаходження підозрюваного. Інколи на практиці виникають дискусійні запитання щодо можливості застосування оперативно-розшукових заходів для встановлення місцезнаходження підозрюваного. Окремі прокурори місцевих прокуратур притримуються позиції, що для забезпечення кримінального провадження в частині встановлення місцезнаходження підозрюваного замість оперативно-розшукових заходів слід застосовувати негласні слідчі розшукові дії. Треба враховувати, що роль прокурора в організації застосування оперативно-розшукових заходів, які обмежують права і свободи людини, та негласних слідчих розшукових дій є, без перебільшення, вирішальною, оскільки саме вони погоджують відповідні клопотання, які згодом подаються до суду. Іншими словами позиція прокурора в цьому питанні безпосередньо впливає на порядок організації розшукової роботи в конкретному регіоні України. Ми ж прихильники позиції, що в межах кримінального провадження законом дозволено застосовувати оперативно-розшукові заходи лише в одному випадку – з метою забезпечення розшукової роботи, що підтверджується як окремими положеннями Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» (далі – Закону), так і нормами відомчих нормативних документів, які урегульовують діяльність оперативних підрозділів Національної поліції. Відтак, однією з підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності є наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів та засобів, про осіб, які переховуються від органів досудового розслідування (ст. 6 Закону). У цій же нормі Закону вказано, що такі підстави можуть міститися у письмових дорученнях слідчого. Ст. 7 Закону зобов'язує виконувати письмові доручення слідчого, а норма ст. 8 Закону декларує, що оперативно-розшукові заходи, пов'язані із тимчасовим обмеженням прав людини, проводяться з метою розшуку осіб, які ухиляються від органів досудового розслідування.

І це себе виправдовує в світлі того, що слідчі Національної поліції мають в провадженні десятки, а інколи і сотні кримінальних проваджень, у зв'язку з чим бракує часу на оформлення дозвільних документів на проведення відповідних негласних слідчих розшукових дій. Врешті розшукова робота, яка полягає у застосуванні сил та засобів оперативно-розшукової, приносить очікуваний результат. Відтак однією із підстав припинення розшукової роботи щодо підозрюваного є закриття оперативно-розшукової справи у зв'язку з установленням місцезнаходження підозрюваного (п. 1, ст. 9-2 Закону), що документально підтверджується копією постанови слідчого про відновлення досудового розслідування, а якщо досудове розслідування не зупинилося – наявністю інших документів, які підтверджують встановлення місцеперебування розшукуваної особи (підозрюваного).

Ю. Р. Йосипів,

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри тактико-спеціальної підготовки

М. О. Московчук,

кандидат історичних наук,
доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СУЧАСНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ТЕРОРИСТИЧНОЇ АКТИВНОСТІ

Доволі широке різноманіття форм та проявів тероризму в сучасному світі, розбіжності, що існують в його характеристиках, спрямованості та цілях, а також транскордонність тероризму як явища зумовлюють існування в наукових колах досить розгалуженої та суперечливої номенклатурної типології сучасного тероризму.

На думку вченого П. Д. Біленчука [1, с. 1–7], сучасна Українська Держава, що також стала об'єктом унікальної терористичної тактики зі сторони Російської Федерації поділяє традиційно глибоку стурбованість європейського та світового співтовариства розповсюдженням міжнародної злочинності та тероризму і має твердий намір стати цивілізованою правовою державою, використовувати свій та міжнародний досвід правоохоронців у боротьбі з цими небезпечними явищами.

Тероризм – постійний історичний супутник людства, відноситься до числа найбільш небезпечних явищ сучасності та набуває все більш різноманітних форм, що зумовлено зміною традиційних соціальних цінностей та трансформацією сучасного суспільства, зростаючою суспільною інтеграцією різноманітних засобів масової інформації. Терористичні акти приносять масові людські жертви, здійснюють сильний психологічний тиск на великі маси людей, призводять до руйнування матеріальних і духовних цінностей, що не піддаються відновленню, сіють ворожнечу між державами, провокують війни, недовіру і ненависть

між соціальними і національними групами, які інколи неможливо подолати впродовж життя цілого покоління.

Фахівці із проблем тероризму вважають, що основною і, мабуть, головною причиною тероризму є наявність політичного аспекту.

В умовах сьогодення людство **зіткнулося з небезпекою гібридного міжнародного тероризму**. Термін «міжнародний тероризм» використовується з 70-х рр. ХХ ст. У сучасних світових реаліях набуває поширення явище гібридного міжнародного тероризму.

Основним джерелом загрози міжнародній безпеці в усьому світі був і, безперечно, залишається міжнародний тероризм. Практично кожен день можна почути інформацію, так чи інакше пов'язану з тероризмом.

Однак, деякі експерти [2, с 161–168], роблять акцент на тому, що лише до початку 90-х років ХХ століття тероризм був, насамперед, політичним. Терористиставили перед собою конкретні політичні цілі й, в основному, були готові до припинення своїх акцій в обмін на поступки влади. При цьому частополітична мотивація дій терористів, особливо тих, хто виступав під прапором національно-визвольних рухів, викликала в багатьох співчуття.

Це було характерно для розділеного «холодною» війною світу. Однак (щоважливо для розуміння трансформації сучасного тероризму) сила, виплекана тоді політичною доцільністю боротьби зі «світовим імперіалізмом», раптово перетворилася на смертельну небезпеку для всіх, не виключаючи своїх вчорашніх прихильників і захисників. Яскравим прикладом і доказом політичної прихильності до різного роду терористичних угруповань, можна вважати той факт, що в оприлюдненому Держдепартаментом США наприкінці 1997 року списку 30 радикальних організацій, що підпадають під чинність закону про боротьбу з тероризмом – «Аль-Каїда» була відсутня.

Після закінчення Холодної війни на передові позиції у світі став виходити ісламський тероризм. І саме він вважається наразі глобальною загрозою.

Ісламський тероризм має досить глибоке коріння [3, с. 96–98]. Деякі вчені взагалі вважають, що тероризм, як явище, виник саме в ісламському релігійному середовищі. Прибічники такої теорії називають першою терористичною організацією релігійну секту з числа найбільш радикальних Нізаритів (*гілка Ісмаїлітського напрямку у шиїтському ісламі*), що сформувалася у Х сторіччі. Їх називали «хашішійя» або «хашішун». Ця секта набула особливо сумнозвісної слави у ХІ–ХІІ сторіччях, коли під керівництвом свого духовного лідера Хассана ібн-Сабаха її представники оволоділи фортецею Аламут у горах Кавказу та почали контролювати околиці, створивши, фактично, власну державу. Воїни ібн-Сабаха відрізнялися особливою жорстокістю і перемагали в багатьох битвах, причому майже завжди - над переважаючим противником. Адже головною зброєю хашішунів був страх. Вони розробили тактику знищення лідерів своїх супротивників у будь-якому місці. А також тактику самопожертви в ім'я релігії, яку широко використовують сучасні терористи. Саме від назви цієї секти (*з трансформованого «хашішун»*) у деякі європейські мови прийшло слово «ассасин», що значить «вбивця».

На думку світових експертів [4, с 11], **велику роль у поширенні тероризму відіграє релігія**. Це особливо актуально у зв'язку з тим, що міжнародні терористичні організації у своїх підривах та протиправних діях прикриваються релігійною атрибутикою і ідеологією.

Більшість розвинених країн світу хвилює проблема тероризму. Значення слова «тероризм» відоме практично кожній людині, що живе в цих країнах, значні кошти з державних бюджетів витрачаються на заходи, що прямо або опосередковано мають відношення до боротьби з тероризмом. Фактично, ми спостерігаємо масову істерію у країнах Західної Європи та Північної Америки, причиною якої є тероризм.

Сучасний характер тероризму, збільшення його масштабів у світі, застосування ним жорстоких терористичних акцій викликає велике занепокоєння у світі. В офіційних документах ЄС, ООН, низці міжнародних договорів та угод тероризм характеризується як загроза стратегічного рівня. Так у резолюції № 1566 від 08.10.2004 р. Ради Безпеки ООН зазначається, що тероризм у всіх його формах і проявах є однією з найсерйозніших загроз миру й безпеці. У документі ЄС «Європейська стратегія безпеки» зазначається, що тероризм – зростаюча стратегічна загроза для Європи в цілому.

Проблема боротьби з тероризмом – багаторівнева, але її розв'язання треба шукати у багатосторонньому партнерстві з державними структурами. Незважаючи на всі міждержавні зусилля, тероризм не тільки не послаблює своїх позицій, а навпаки розширює вплив. Терористи, складаючи план операцій, передбачають навіть висвітлення її в засобах масової інформації.

Терористичні акти з кожним роком стають більш організованішими і жорстокішими, з використанням самої сучасної техніки, зброї, засобів зв'язку. В різних регіонах світу політичними і націоналістичними радикалами, які взяли на озброєння методи терору для досягнення своїх цілей, організована розгалужена мережа підпілля, складів зброї і вибухових засобів, забезпечуючих структур, фінансових установ. Для утримання терористичних організацій функціонує система фірм, компаній, банків і фондів. Саме тому, я вважаю, що для протидії цьому небезпечному явищу необхідна координація зусиль усіх держав на високому рівні, утворення мережі міжнародних антитерористичних організацій. Для здійснення ефективних дій по боротьбі з тероризмом необхідно також відпрацювати єдині міжнародно-правові поняття, точну правову характеристику цього виду злочину.

1. Біленчук П. Д., Кофанов А. В. Організований міжнародний тероризм. *Крок*, 2002, № 1/4. С. 1–7.
2. Бабієва А. Політичне насилля: теоретичний аспект. *Політичний менеджмент*. 2005. № 5 (14). С. 161–168.
3. Толіпов Ф. Ф. Випробовування геополітики тероризмом та анитероризмом. США–Канада. 2002. № 3. С. 96–98.
4. Барковська Е. М. Ісламський тероризм. *Азія і Африка Сьогодні: науковий і суспільно-політичний журнал*. 2003. № 8.

С. 11.

Д. І. Йосифович,

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри адміністративного права та адміністративного процесу

Ю. А. Хатнюк,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного права та адміністративного процесу
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

ОСНОВНІ ФУНКЦІЇ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ, ЩО ЗДІЙСНЮЮТЬ АНАЛІТИЧНУ РОБОТУ

Розробка та запровадження проактивної моделі протидії злочинності, в основу якої закладається послідовний, комплексний превентивний вплив на базові елементи злочинності, у тому числі й ті, що мають високий ступінь латентності, виявлення осіб, які готують та вчиняють правопорушення сьогодні значною мірою залежать від ґрунтовності аналізу ситуації, його якості та дозволяє розглядати аналітичне забезпечення процесу запобігання та розслідування правопорушень в якості фактора, що визначає ефективність діяльності органів Національної поліції.

Змістом аналітичної роботи є комплекс організаційних методів та методичних прийомів, метою яких є вивчення інформації про стан злочинності і публічного порядку, аналіз результатів практичної діяльності органів поліції, а також тих умов, в яких вони функціонують. Ця робота забезпечує цілеспрямоване управління, його ефективність. Завдяки цій роботі можна виявити та дати оцінку проблемам, що виникають, сформулювати цілі, визначити об'єктивно необхідні функції, обґрунтувати структуру та підвищити ефективність діяльності системи [1, с. 78].

Підрозділи організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування (далі – ОАЗОР) посідають центральне місце в інформаційно-аналітичному забезпеченні органів поліції, що включає також забезпечення обігу інформації. Це підрозділи, що забезпечують і здійснюють в межах своєї компетенції функції Національної поліції України щодо координації, аналізу, планування, контролю та узгодження дій територіальних (міжрегіональних) органів, структурних (відокремлених) підрозділів поліції з реалізації державної політики у сфері забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони та захисту прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави та протидії злочинності.

Водночас варто зазначити, що обіг інформації тим чи іншим способом забезпечується всіма підрозділами й органами Національної поліції. Проте для низки підрозділів функції у сфері забезпечення обігу інформації є центральними; до таких, поряд із підрозділами ОАЗОР, можна віднести чергові частини та інші підрозділи Національної поліції, які залучені до забезпечення обігу інформації. Розглянемо ці функції більш детально.

1. Збір інформації про криміногенну ситуацію на території обслуговування Національної поліції. Підрозділи ОАЗОР забезпечують обіг інформації з метою подальшої оцінки й аналізу такої інформації в межах закріплених функцій. Зокрема, відповідно до Положення про Департамент організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування Національної поліції України, затвердженого Наказом Національної поліції України від 27 листопада 2015 року № 126, цей Департамент здійснює збір, оцінку, аналіз інформації про криміногенну ситуацію в Україні, резонансні кримінальні правопорушення, порушення публічної безпеки й порядку, інші надзвичайні події та заходи реагування на них [2].

Подібна функція на регіональному рівні закріплена також за управліннями ОАЗОР, які повинні проводити збір, оцінку, аналіз інформації про криміногенну ситуацію на території обслуговування, кримінальні правопорушення, порушення публічної безпеки і порядку, інші надзвичайні події та заходи реагування, що вживаються підрозділами головних управлінь Національної поліції (далі – ГУНП) для усунення недоліків [3].

2. Підготовка інформаційних документів. Має на меті забезпечити зберігання інформації в діяльності підрозділів інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів Національної поліції. Так, Департамент ОАЗОР готує: а) оперативні зведення та інформаційні документи про кримінальні правопорушення, події та в установленому порядку здійснює обмін такою інформацією з іншими

правоохоронними органами; б) комплексні аналітичні матеріали про стан оперативної обстановки в державі, проекти управлінських рішень щодо підвищення ефективності діяльності поліції з протидії злочинності та зміцнення правопорядку; в) за дорученням Голови Національної поліції України аналітичні, інформаційні, довідкові та інші матеріали для Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Ради національної безпеки і оборони, Генеральної прокуратури, Міністерства внутрішніх справ, керівництва Національної поліції України та інших зацікавлених органів виконавчої влади із залученням при необхідності структурних підрозділів апарату Національної поліції України, з питань, що належать до компетенції Національної поліції України; г) інформаційно-аналітичні матеріали керівництву Національної поліції України та Департаменту ОАЗОР з питань виконавської дисципліни в структурних підрозділах Національної поліції України та її територіальних органах [2].

На управління ОАЗОР покладено підготовку з урахуванням пропозицій і матеріалів підрозділів ГУНП: а) комплексної оцінки криміногенної ситуації на території обслуговування за півріччя і рік; б) узагальнених матеріалів за підсумками роботи засідань колегії та нарад керівництва ГУНП; в) аналітичних довідок про оперативну обстановку на території обслуговування і заходи, що вживаються підрозділами ГУНП з метою зміцнення правопорядку; г) доповідних записок керівництву ГУНП з проблемних питань діяльності підрозділів ГУНП [3].

3. Обмін інформацією з правоохоронними органами та іншими органами державної влади. Так, Департамент ОАЗОР в установленому порядку здійснює обмін інформацією про кримінальні правопорушення й події з іншими правоохоронними органами; виявляє, вивчає, узагальнює й упроваджує в діяльність поліції передовий і позитивний досвід з питань управлінської діяльності [2]. У свою чергу однією з функцій управлінь ОАЗОР є обмін інформацією про кримінальні правопорушення та інші не пов'язані з ними події з іншими державними органами влади [3]. Варто зауважити, що в цьому разі для Департаменту ОАЗОР та управлінь ОАЗОР встановлені дещо відмінні положення. Так, якщо Департамент ОАЗОР здійснює обмін інформацією з іншими правоохоронними органами, то управління ОАЗОР здійснюють обмін інформацією із ширшим колом суб'єктів, органами державної влади. Подібне положення, вочевидь, має відображати підвищення активності територіальних органів поліції на місцевому рівні.

4. Інформування керівництва про стан виконання підрозділами Національної поліції покладених на них завдань. Так, за управліннями ОАЗОР закріплена функція інформування керівництва ГУНП про стан виконання підрозділами ГУНП покладених на них керівництвом завдань у сфері забезпечення публічної безпеки й порядку, охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства та держави, протидії злочинності, а також надання поліцейських послуг [3]. При цьому подібна функція за Департаментом ОАЗОР не закріплена.

5. Формування та ведення інформаційних ресурсів. Згідно зі ст. 25 Закону України «Про Національну поліцію» поліція формує бази даних, що входять до єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України [4].

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що основними функціями підрозділів Національної поліції України, що здійснюють аналітичну роботу є:

- а) забезпечення безперервного моніторингу та оцінки оперативної обстановки і результатів службової діяльності;
- б) систематичне інформування органів влади, центрального апарату Міністерства внутрішніх справ, Національної поліції України, ГУНП та територіальних органів поліції про фактичний стан злочинності, публічного порядку та безпеки і прогнози щодо його змін;
- в) внесення пропозицій для своєчасного прийняття управлінських рішень щодо посилення боротьби зі злочинністю, забезпечення публічного порядку та безпеки;
- г) підготовка обґрунтованих пропозицій, на підставі яких можливе прийняття нових чи вдосконалення чинних правових актів щодо діяльності органів Національної поліції України.

1. Ковтун І. В. Організаційно-аналітичне забезпечення діяльності кримінальної міліції: проблемні аспекти. *Вісник Академії управління МВС України*. К., 2009. № 3. С. 71–80.

2. Положення про Департамент організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування Національної поліції України: Наказ Національної поліції України від 27 листопада 2015 року № 126.

3. Про затвердження Типового положення про управління організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування головних управлінь Національної поліції України в Автономній Республіці Крим та м. Севастополі, областях, м. Києві: Наказ МВС України від 22 січня 2016 року № 39. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0216-16>

4. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 58-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ЗДІЙСНЕННЯ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В БОРОТЬБІ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ

З кінця XIX ст. поступально зростає міжнародна активність злочинності. В останні десятиліття цьому сприяє розмивання кордонів держав, їх наростаюча прозорість, розширення і взаємопроникнення економічних ринків, які раніше були закриті або жорстко контролювалися державами. Це створює умови для виникнення нових, раніше невідомих форм злочинності, поглиблення її професіоналізації. В результаті змін у структурі торгівлі, фінансів та інформації, злочинність, найчастіше, втрачає стійкі зв'язки з конкретними державами, національні кордони все частіше втрачають характер перешкод для її поширеності.

Ці обставини зумовили об'єднання зусиль держав шляхом міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю.

Основою правової регламентації міжнародного співробітництва в боротьбі зі злочинністю є міжнародно-правові норми, що можуть міститися як в актах договірної характеру, так і в актах міжнародних організацій (наприклад, Ради Безпеки та ООН), та мати імперативний або рекомендаційний характер.

Як правило, основним джерелом міжнародного співробітництва в боротьбі зі злочинністю є міжнародний договір; друге місце посідає міжнародний звичай.

До допоміжних джерел відносяться внутрішньодержавні акти, міжвідомчі угоди, рішення міжнародних організацій, та з врахуванням іманентних особливостей – рішення міжнародних судових органів.

Усі міжнародні договори, які застосовуються під час кримінального провадження, можуть бути класифіковані як договори:

1) загального характеру (Віденська Конвенція про право міжнародних договорів (1969 р.) [1], Віденська Конвенція про консульські зносини (1963 р.) [2], тощо);

2) спеціального характеру.

Серед договорів спеціального характеру розрізняють договори:

- щодо захисту прав людини (Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (1950 р.) [3];

- щодо взаємодії з питань провадження в кримінальних справах (двосторонні, багатосторонні, універсальні та видові);

- щодо протидії окремим видам злочинів (Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності (2000 р.) [4], тощо).

Відповідно до КПК України правовою підставою для здійснення міжнародного співробітництва є:

- міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (ст. 542 КПК України);

- за відсутності міжнародного договору України, міжнародна правова допомога чи інше міжнародне співробітництво може бути надано на підставі запиту іншої держави чи запитано на засадах взаємності (ч. 1 ст. 544 КПК України).

Уповноважений (центральний) орган України, направляючи до такої держави запит, письмово гарантує запитуваній стороні розглянути в майбутньому її запит про надання такого самого виду міжнародної правової допомоги чи міжнародного співробітництва (ч. 2 ст. 544 КПК України).

За відсутності міжнародного договору України, уповноважений (центральний) орган України розглядає запит іноземної держави лише за наявності письмової гарантії запитуючої сторони прийняти і розглянути в майбутньому запит України на засадах взаємності (чч. 1, 3 ст. 544 КПК України).

Уповноважений (центральний) орган України, за відсутності міжнародного договору України, при зверненні за міжнародною правовою допомогою до відповідної іноземної держави та наданні іноземній державі міжнародної правової допомоги керується чинним КПК України (ч. 4 ст. 544 КПК України).

За відсутності міжнародного договору з відповідною державою уповноважений (центральний) орган України надсилає запит про надання міжнародної правової допомоги до Міністерства закордонних справ України для подальшого передання його компетентному органу запитуваної сторони дипломатичним шляхом (ч. 5 ст. 544 КПК України) [5].

Крім того, окремими відомствами (Генеральною прокуратурою України, Міністерством юстиції України, МВС України тощо) укладені також угоди з аналогічними органами іноземних держав.

Міжнародним співтовариством розроблені також типові договори щодо окремих питань співробітництва в кримінальному судочинстві (наприклад, Типовий договір про взаємну допомогу в галузі кримінального правосуддя, затверджений Резолюцією № 45/117 Генеральної Асамблеї ООН від 14.12.1990 р.) [6].

Разом із тим, відповідно до Закону України «Про правонаступництво України» (1991 р.) [7], Віденської конвенції про правонаступництво держав щодо договорів (1978 р.) [8] з нотами України, надісланими в січні 1994 р. до посольств іноземних держав, Україна є правонаступником по двостороннім договорам колишнього СРСР з питань кримінального судочинства.

До системи національних джерел права, що регламентують міжнародне співробітництво в кримінальному судочинстві входять Конституція України, Рішення Конституційного Суду України, КК України, КПК України (ст. 31), Закон України «Про прокуратуру» та інші закони України, що визначають статус правоохоронних органів та судової України, особливості протидії окремим видам злочинів, закони України про ратифікацію міжнародних договорів. За існування інституту застережень, без наявності закону України про ратифікацію, відповідний міжнародний договір неможливо застосовувати.

Крім того, питання міжнародного співробітництва під час кримінального провадження регламентуються підзаконними нормативно-правовими актами, (наприклад, Наказ Генеральної прокуратури України «Про організацію роботи органів прокуратури України у галузі міжнародного співробітництва» (2015 р.) [9], Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Інструкції про порядок здійснення міжнародного співробітництва з питань взаємної правової допомоги, видачі правопорушників (екстрадиції), передачі (прийняття) засуджених осіб, виконання вироків та інших питань міжнародного судового співробітництва у кримінальному провадженні під час судового провадження» (2019 р.) [10].

Отже, нормативно-правовою базою здійснення міжнародного співробітництва в боротьбі зі злочинністю є норми як міжнародного, так і національного законодавства, котрі, крім іншого, можуть мати як імперативний, так і рекомендаційний характер.

1. Віденська конвенція про право міжнародних договорів: Міжнародний документ від 23 трав. 1969 р. URL: https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_118.
2. Віденська Конвенція про консульські зносини: Міжнародний документ від 24 квіт. 1963 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_047.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Міжнародний документ від 04 листоп. 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: Міжнародний документ від 15 листоп. 2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
6. Резолюція 45/117 Генеральної Асамблеї ООН «Типовий договір про взаємну допомогу в галузі кримінального правосуддя»: Міжнародний документ від 14 груд. 1990 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_833.
7. Про правонаступництво України: Закон України від 12 вер. 1991 р. № 1543-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1543-12>.
8. Віденська конвенція про правонаступництво держав щодо договорів: Міжнародний документ від 23 серп. 1978 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_185.
9. Про організацію роботи органів прокуратури України у галузі міжнародного співробітництва: Наказ Генеральної прокуратури України від 18 вер. 2015 р. № 223. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0223900-15>.
10. Про затвердження Інструкції про порядок здійснення міжнародного співробітництва з питань взаємної правової допомоги, видачі правопорушників (екстрадиції), передачі (прийняття) засуджених осіб, виконання вироків та інших питань міжнародного судового співробітництва у кримінальному провадженні під час судового провадження: Наказ Міністерства юстиції України від 19 серп. 2019 р. № 2599/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-19?lang=en>.

А. В. Калініна,

кандидат юридичних наук,

науковий співробітник відділу кримінологічних досліджень

(Науково-дослідний інституту вивчення проблем злочинності імені акад. В. В. Сташиса НАПрН України)

СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНЦІВ-ІНОЗЕМЦІВ В УКРАЇНІ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ПОРТРЕТА ЗЛОЧИНЦЯ*

Кримінологічну характеристику злочинності неможливо уявити без знань про особу, що є її «творцем». Такі знання отримуються емпіричним шляхом, а результатом їх обробки й аналізу є кримінологічний портрет особи, яка вчиняє злочин. Як зазначав А. Ф. Зелінський, абстрагування від

* Тези підготовлено на виконання теми фундаментального наукового дослідження НДІ ВПЗ «Стратегія зменшення можливостей вчинення злочинів: теорія та практика».

конкретного злочинця та виведення певного соціального типу зумовлене тим, що ознак, що однозначно атестують особу злочинця, не існує [1, с. 24]. Головною метою створення кримінологічного портрету злочинця є виявлення таких негативних особливостей індивідуумів, за якими з високою часткою ймовірності можна у майбутньому передбачити злочинну поведінку інших осіб або повторне вчинення злочину тими, хто мав попередній кримінальний досвід [2, с. 87].

Різноманіття рис, якими характеризується особа, традиційно групують на соціально-демографічний, кримінально-правовий та морально-психологічний блоки.

Першим кроком у будь-якому кримінологічному дослідженні особи злочинця є надання його соціально-демографічної характеристики. Однак сама по собі інформація такого роду відносно окремої особи не містить цінності для кримінологів. Зовсім іншого значення набуває аналіз її узагальнення та статистичної обробки, який у подальшому сприяє тому, що такі відомості стають одним із базових блоків для розробки заходів запобігання злочинності через аналіз зв'язків особи з соціумом та її місця у ньому.

Аналізуючи демографічну складову злочинності в Україні, необхідно звернути увагу, що 1–2% від загальної кількості кримінальних правопорушень, облікованих в Україні, вчиняються громадянами інших держав і особами без громадянства [3], а кількість засуджених іноземців і осіб без громадянства у середньому за останні десять років становила 1,5% від загальної кількості засуджених осіб [4]. Отже, відповідно до результатів нашого емпіричного дослідження (що являло собою узагальнення матеріалів майже 500 архівних кримінальних проваджень, розглянутих судами Харківської, Одеської, Київської, Чернівецької, Закарпатської, Чернігівської та ін. областей України), соціально-демографічні ознаки злочинця-іноземця та злочинця-апатриду є такими:

1. Громадянство. За словами Й. П. Осецького, кримінологи розглядають громадянство особи не як формальну відмітку про місце реєстрації індивіда (або її відсутності якщо, наприклад, злочинець є апатридом), а з позицій виявлення у країні його походження, особливо в оточенні, проблемних економічних, соціальних або правових ситуацій, що визначають злочинні посягання [5, с. 123].

За місцем (регіоном) походження вказаних категорій злочинців можна згрупувати таким чином:

1) серед засуджених іноземців громадяни пострадянських країн, а також держав, дійсних чи колишніх членів Співдружності Незалежних Держав (далі – СНД) склали 75,8%. Найбільша частка належить громадянам РФ – 34,5%. Майже кожний десятий засуджений іноземець мав громадянство Грузії. Громадяни Азербайджанської Республіки та Республіки Молдова склали 6,2% та 5,8% відповідно. Помітна кількість засуджених на момент учинення злочину мала громадянство Республіки Узбекистан (4,2%), Республіки Білорусь (3,6%) та Республіки Вірменія (3,4%). Громадяни Туркменістану, Республіки Таджикистан та Республіки Казахстан становили найменшу частку серед засуджених іноземців – 1,0%, 0,8% та 0,2% відповідно;

2) громадяни країн Азії склали 7,6% від загальної кількості засуджених іноземців. Серед них найбільш помітна частка належить громадянам СРВ (2,8%) і Турецької Республіки (1,2%). Частка представників таких держав, як Китайська Народна Республіка (далі – КНР), Монголія, Республіка Індія, Ісламська Республіка Пакистан, Сирійська Арабська Республіка, Південна Осетія, Республіка Ірак, Ісламська Республіка Іран та Йорданія є невеликим – до 1 % для кожної із перелічених країн;

3) частку засуджених громадян європейських держав за результатами нашого дослідження було визначено у 4,0%. Із них громадяни Болгарії склали 1,2 % від загальної кількості досліджених нами засуджених, громадяни Федеративної Республіки Німеччина (далі – ФРН) – 0,6% та громадяни Румунії – 0,6 %. Кількість осіб, що мали громадянство Польщі, Угорщини, країн Прибалтики, Скандинавії та інших європейських держав – незначна (до 0,5%);

4) серед засуджених іноземців 2,6% осіб мали громадянство держав Африканського континенту (Алжирської Народної Демократичної Республіки, Федеративної Республіки Нігерії, Королівства Марокко, Республіки Уганди, Гвінейської Республіки та ін.). Відмінності у відсотковому розподіленні між представниками цих держав були незначними.

Також необхідно відзначити, що кожен десятий засуджений був апатридом.

2. *Стать*. Серед засуджених громадян інших держав і осіб без громадянства переважають особи чоловічої статі. На жінок припадає 9,0% від загальної кількості засуджених іноземців й апатридів.

3. *Вік*. Найбільшу кримінальну активність нами було виявлено в осіб у віці 30–35 років (16,2 %) і 41–50 років (16,8 %) чоловічої статі та 30–35 років (2,0%) і понад 50 років (1,8%) жіночої. Вікові групи 22–25 років та 26–29 років є другими за чисельністю серед злочинців чоловічої статі – по 15,5% кожна. У жінок такими групами є 22–25 років (1,2%) та 41–50 років (1,2%). Особи чоловічої статі у віці від 18 до 21 року, від 36 до 40 років та старше 50 років склали відповідно частки у 6,2%, 12,2% та 8,0%. Засуджені жіночої статі вікових груп 18–21 роки, 26–29 та 36–40 років становили 0,8%, 1,0% та 0,4% відповідно.

Частка неповнолітніх злочинців (14–17 років) склала 1,2% від загальної кількості досліджених нами засуджених громадян інших держав і апатридів.

4. *Рівень освіти*. Характеризуючи засуджених за рівнем освіти, ми дійшли висновку про те, що майже половина з них має повну середню освіту (44,7% від загальної кількості засуджених громадян інших держав і апатридів), не зважаючи на систему освіти держави, у якій вона була отримана. Наступними

за кількістю категоріями осіб були іноземці й апатриди, що здобули середню спеціальну (19,4%) та вищу (12,7%) освіту.

5. *Сімейний стан.* Серед чоловіків-злочинців переважають не одружені (42,5%), а серед жінок – незаміжні особи (5,0% від загальної кількості досліджених засуджених). Другу за чисельністю групу складають одружені (23,3%) і заміжні особи (1,6%). Помітна частка засуджених іноземців і апатридів, а саме 16,0% чоловіків та 0,8% жінок, на момент учинення злочину перебувала у фактичних шлюбних відносинах.

6. *Діти та інші утриманці.* У більшості громадян інших держав та осіб без громадянства (57,9%) на момент учинення злочину не було дітей чи інших утриманців. Одну дитину мав кожний п'ятий засуджений, дві – кожний десятий, а 3 і більше – 2,6% засуджених.

7. *Зареєстроване місце проживання в Україні* мав кожний третій іноземець та кожний третій апатрид. Кожний другий іноземець зареєстрований у державі громадянства, а 14,0% апатридів – у державі походження. Також нами було відзначено, що кількість осіб без визначеного місця проживання більша серед апатридів (12,0%), ніж серед іноземців (5,3%). Не мають зареєстрованого місця проживання близько половини осіб без громадянства та 12,2% громадян інших держав.

8. *Трудова зайнятість.* Аналіз відомостей про трудову зайнятість засуджених іноземців і апатридів свідчить, що майже кожний третій із них на момент учинення злочину (злочинів) ніде не працював або жив за рахунок тимчасових, епізодичних заробітків. Офіційно були працевлаштовані лише 16,4% засуджених іноземців та 2,0% апатридів.

Без оформлення трудових відносин, у тому числі і протягом тривалого часу, заробляло на життя 15,5% засуджених іноземців і 2,0% апатридів. Здобували освіту (у школі, середньо-спеціальному чи у вищому навчальному закладі) під час учинення кримінально каранних діянь близько 6% обох категорій осіб. Приблизно така ж кількість жила за рахунок доходів від злочинної діяльності.

Отже, за соціально-демографічними ознаками іноземець чи особа без громадянства, які вчиняють злочини в Україні, є вихідцями із колишніх республік СРСР, чоловічої статі, віком від 30 до 35 років або від 41 до 50 років із середнім рівнем освіти, не одружені, не мають утриманців на момент вчинення злочинів, за місцем проживання зареєстровані у державі громадянства/походження, не працюють.

-
1. Зелинский А. Ф. Криминальная психология. К.: Юринком Интер, 1999. 240 с.
 2. Кримінологія. Загальна та Особлива частини: підручник / за заг. ред.: В. В. Голіни. Вид. 2-ге, перероб. і допов. Х.: Право, 2009. 288 с.
 3. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за січень-грудень 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018 рр.: стат. інформ. Ген. прокуратури України. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113287&libid=100820&c=edit&c=fo#. (дата звернення: 28.09.2019).
 4. Звітність Державної судової адміністрації України. Форма 7. Звіт про склад засуджених за 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018 рр. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/12013 (дата звернення: 28.09.2019).
 5. Осецький Й. П. Злочинність іноземців у сфері національної безпеки України: монографія. К.: Центр навч.-наук. та наук.-практ. вид. НА СБУ України, 2014. 220 с.

І. О. Каркоцький,

директор науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України
(м. Запоріжжя)

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС ЕКСПЕРТА ЯК СТРУКТУРНИЙ ЕЛЕМЕНТ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ОБ'ЄКТИВНОСТІ ТА ПОВНОТИ ДОСЛІДЖЕННЯ В СУДОВО-ЕКСПЕРТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Відповідно до статті 92 Конституції України засади судової експертизи визначаються виключно законами України [1].

Закон України «Про судову експертизу» передбачає, що судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи, а також у випадках і на умовах, визначених цим Законом, судові експерти, які не є працівниками зазначених установ [2].

Таким чином, закон не вимагає, щоб судова експертиза в обов'язковому порядку виконувалася співробітниками державних експертних установ. Як експерт може бути викликана будь-яка особа, що володіє необхідними для дачі висновку знаннями.

Судово-експертна діяльність здійснюється на принципах законності, незалежності, об'єктивності і повноти дослідження.

Сутність принципу об'єктивності і повноти дослідження в певній мірі розкривається при розгляді процесуального статусу експерта.

Згідно зі статтею 69 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) [3], статтею 53 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК) [4], статтею 66 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАСУ) [5], статтею 41 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК) [6], як експерт може залучатися особа, яка відповідає вимогам, встановленим Законом України «Про судову експертизу».

На нашу думку, більш повно поняття експерта сформульовано в ч. 1 ст. 69 КПК України, відповідно до якої експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань.

Гарантії реалізації експертом його ролі як незалежного учасника судочинства підкріплюються системою певних прав і обмежень. Права експерта передбачають такі його процесуальні можливості (ч. 3 ст. 69 КПК): 1) знайомитися з матеріалами кримінального провадження, що стосуються предмета дослідження; 2) заявляти клопотання про надання додаткових матеріалів і зразків та вчинення інших дій, пов'язаних із проведенням експертизи; 3) бути присутнім під час вчинення процесуальних дій, що стосуються предметів та об'єктів дослідження; 4) викладати у висновку експертизи виявлені в ході її проведення відомості, які мають значення для кримінального провадження і з приводу яких йому не були поставлені запитання; 5) ставити запитання, що стосуються предмета та об'єктів дослідження, особам, які беруть участь у кримінальному провадженні; 6) одержати винагороду за виконану роботу та відшкодування витрат, пов'язаних із проведенням експертизи і викликом для надання пояснень чи показань, у разі, якщо проведення експертизи не є службовим обов'язком особи, яка залучена як експерт; 7) заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом; 8) користуватися іншими правами, передбаченими Законом України «Про судову експертизу».

Для повноцінної і об'єктивної реалізації експертом своїх спеціальних знань кримінально-процесуальний закон встановив наступні обмеження, які прямо іменуються як обов'язки.

Отже, експерт зобов'язаний: 1) особисто провести повне дослідження і дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені йому запитання, а в разі необхідності – роз'яснити його; 2) прибути до слідчого, прокурора, суду і дати відповіді на запитання під час допиту; 3) забезпечити збереження об'єкта експертизи. Якщо дослідження пов'язане з повним або частковим знищенням об'єкта експертизи або зміною його властивостей, експерт повинен одержати на це дозвіл від особи, яка залучила експерта; 4) не розголошувати без дозволу сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду відомості, що стали йому відомі у зв'язку з виконанням обов'язків, або не повідомляти будь-кому, крім особи, яка його залучила, чи суду про хід проведення експертизи та її результати; 5) заявити самовідвід за наявності обставин, передбачених цим Кодексом (ч. 5 ст. 69 КПК).

Чинний КПК України передбачає випадки відмови від проведення експертизи, які можуть бути ініційовані експертом (ч.ч. 6, 7 ст. 69 КПК).

Так, експерт невідкладно повинен повідомити особу, яка його залучила, чи суд, що доручив проведення експертизи, про неможливість проведення експертизи через відсутність у нього необхідних знань або без залучення інших експертів. У разі виникнення сумніву щодо змісту та обсягу доручення експерт невідкладно заявляє клопотання особі, яка призначила експертизу, чи суду, що доручив її проведення, щодо його уточнення або повідомляє про неможливість проведення експертизи за поставленим запитанням або без залучення інших осіб.

На перший погляд, дана рекомендація виглядає як раціональна, що покликана посилити незалежність експерта в кримінальному судочинстві, а в цілому як раз і виступає структурним елементом механізму забезпечення реалізації принципу об'єктивності та повноти дослідження в судово-експертній діяльності.

1. Конституція України від 28 черв. 1996 р. (зі змінами і допов.). *Відом. Верхов. Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 28. Ст. 232.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13 квітня 2012 р. *Голос України*. 2012. № 90–91.

4. Цивільний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 18 березня 2004 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2004 р. № 40. Ст. 492.

5. Кодекс адміністративного судочинства України: Кодекс України від 6 липня 2005 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2005 р. № 35. Ст. 446.

6. Господарський процесуальний кодекс України: Кодекс України від 6 листопада 1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1992 р. № 6. Ст. 56.

В. М. Кисельов,
старший викладач кафедри юридичних дисциплін

М. О. Колесник,
старший викладач кафедри юридичних дисциплін
(Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ)

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ ПРАВООХОРОННОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: ЗАГАЛЬНІ ЗАУВАЖЕННЯ

Сучасні зміни соціально-економічних і політико-правових умов функціонування правоохоронної системи, курс України на євроінтеграцію обумовлюють потребу в реформуванні системи правоохоронних органів нашої держави та її адаптації до суспільних потреб. Необхідність реформування правоохоронних органів (як базового елементу правоохоронної системи) також впливає з міжнародних конвенцій та угод, до яких приєдналася Україна, і з міжнародних зобов'язань України в рамках членства в Раді Європи. Здійснивши європейський вибір, наша країна взяла на себе у тому числі і зобов'язання змінити роль та функції правоохоронних органів, які б відповідали принципам Ради Європи згідно з відповідним Висновком Парламентської Асамблеї РЄ № 190 від 26 вересня 1995 року [1].

Здійснення реформування правоохоронної системи відповідно до Указу Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 «Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020» було передбачено за вектором національної безпеки України [2]. Стратегією національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015 були визначені завдання з реформування Служби безпеки України та Міністерства внутрішніх справ України, розвитку Національної гвардії України та Державної прикордонної служби України, основні функції Національної поліції у сферах протидії злочинності та забезпечення громадського порядку, зазначено про необхідність створення Державного бюро розслідувань як правоохоронного органу, який відповідатиме за кримінальні розслідування [3].

На жаль, нині існуюча в Україні модель правоохоронної системи за багатьма критеріями не відповідає сучасним потребам суспільства та загально визнаним міжнародним демократичним стандартам у цій сфері, що може стати істотною перешкодою для динамічного розвитку правовідносин в економічній, соціально-політичній та інших сферах суспільного й державного життя, формування повноцінного громадянського суспільства. Протягом останніх років начебто активно реформувались існуючі та створювались нові правоохоронні органи, було ухвалено низку законів, які регулюють їхню діяльність, але при цьому цілісної реформи не відбулося, а існування занадто самостійних правоохоронних органів, які мають схожі функції та повноваження, призвело до «нездорової» конкуренції між ними.

Заходи з реформування повинні ґрунтуватись на сформованих світовою практикою принципів засадах функціонування правоохоронних органів відповідно до загально визнаних міжнародних демократичних стандартів, серед яких ключовезначення мають: пріоритетність законодавчої регламентації завдань, функцій і порядку діяльності правоохоронних органів; незалежність правоохоронних органів від органів влади, посадових та політичних осіб; удосконалення механізму контролю за діяльністю правоохоронних органів та їх посадових осіб; посилення відповідальності правоохоронних органів та їх посадових осіб за свої рішення, дії чи бездіяльність, що призвели до порушень прав громадян та інші [4].

Реформування повинне відповідати Стратегії розвитку країни та Стратегії забезпечення національної безпеки України з урахуванням впровадження антикорупційної політики, стандартів і регламентів; окрім теоретичних розробок для успішного реформування також необхідно враховувати стан, потреби та очікування суспільства [4].

Однак, аналізуючи всі зміни, які з метою реформування правоохоронних органів протягом останніх п'яти років вносились до законодавства України, а також статистичні дані щодо динаміки, стану злочинності та результатів діяльності окремих правоохоронних органів, переважна більшість дослідників цього питання роблять однотайні невтішні висновки про те, що у дійсності бажаної реформи правоохоронних органів так і не відбулося. Навпаки, під виглядом впровадження «європейських стандартів» так звані «реформи» в першу чергу порушили злагодженість роботи правоохоронної системи, а самі правоохоронні органи (як «старі», так і нові) перетворились на практично безконтрольні структури, які існують самі по собі, їх діяльність недостатньо регламентована і не узгоджена, у зв'язку з чим вони не виконують належним чином покладені на них функції держави із захисту конституційних прав і свобод громадян, забезпечення принципу верховенства права та інших засад кримінального провадження, а найгірше, що між ними виникають «міжвідомчі» конфлікти.

На думку багатьох дослідників однією з найбільш невдалих виявилась реформа поліції, у результаті якої протягом останніх років Національна поліція втратила імідж колись найбільш потужного правоохоронного органу з боротьби зі злочинністю і на даний час не в змозі професійно протистояти злочинності,

а тим більше її попереджати. Доказами цього є погіршення криміногенної ситуації в країні в цілому (зростання рівня злочинності з одночасним зменшенням рівня розкриття кримінальних правопорушень), що є однією з найбільш гострих проблем сьогодення, оскільки розгул і безкарність криміналітету призводять до порушення права громадян на захист від злочинних посягань, а також до втрати їх довіри до правоохоронних органів. За міжнародним рейтингом найбезпечніших для життя країн станом на 2018 рік Україна посіла 152 місце зі 163 позицій (у 2017 і 2016 роки, відповідно, 154 і 156 місця) – за цим показником Україна знаходиться між Центральною Африканською Республікою і Суданом, а за рейтингом надійності поліцейських служб Україна опинилась на 101 місці зі 137 наявних – попереду опинились навіть такі держави як Замбія, Ямайка, Уганда та Малаві [5].

Ще більш серйозною причиною погіршення стану справ у Національній поліції є величезні залишки нерозслідуваних кримінальних проваджень, які зростають з року в рік у зв'язку як із великою некомплектністю слідчих, які не витримують подібних навантажень і змушені при низькій заробітній платі звільнятися з роботи, так і з низьким рівнем їх професійної підготовки.

Посиленню боротьби із корупцією у вищих ешелонах влади не дуже сприяє і створення нових антикорупційних органів НАБУ і САП – вони мають дуже широкі повноваження, але при цьому фактично є безконтрольними і не несуть ніякої відповідальності як за відсутність реальних результатів роботи, так і за систематичне порушення ними вимог кримінально-процесуального законодавства та конституційних прав і свобод громадян.

Що стосується дублювання правоохоронних функцій, то, наприклад, на даний час злочинами у сфері економіки в Україні займаються одночасно СБУ та Національна поліція. З 1 січня 2017 року із Податкового кодексу вилучено положення про податкову міліцію, але при цьому не було прийнято відповідний закон про Фінансову поліцію, з причини чого існуючі підрозділи ДФС не можуть ефективно боротися з економічною злочинністю. Щоб існуючі та новостворені правоохоронні органи запрацювали належним чином, слід не лише приймати нові закони, але і вносити відповідні корективи у Кримінальний процесуальний кодекс та у значну кількість інших законодавчих актів, що регламентують діяльність правоохоронних органів, оскільки кожне нововведення вимагає нормативної гармонізації з уже існуючим законодавством.

Але, незважаючи на існування очевидних проблем, на даний час не можна однозначно сказати, що реформи або їх частину завершено чи провалено. Особливо складно це оцінювати в умовах, коли напрями реформування постійно змінюються, а чіткого, погодженого всіма відповідальними за це в державі посадовцями плану немає. Для подолання існуючих негативних обставин було б доцільним звести реформування правоохоронних органів України в єдиний комплекс (програму) заходів та на законодавчому рівні чітко розмежувати функції існуючих правоохоронних органів, налагодити ефективний контроль за їх діяльністю (у тому числі парламентський і громадський), а також процесуально закріпити компетенцію кожного з них. При підготовці законодавчої бази реформування правоохоронних органів для чіткого визначення їх компетенції необхідно «синхронізувати» розробку та прийняття відповідних законів та інших нормативних актів.

Отже, для успішного реформування правоохоронної системи України насамперед потрібен системно-функціональний підхід, який надасть можливість удосконалити діяльність правоохоронних органів шляхом оптимізації їх завдань та функцій, структури й чисельності, фінансового, матеріально-технічного, організаційно-правового та кадрового забезпечення відповідно до сучасних вимог і стандартів.

1. Висновок № 190 (1995) Парламентської Асамблеї Ради Європи щодо заявки України на вступ до Ради Європи / Страсбург, Рада Європи, Парламентська Асамблея: Висновок, Міжнародний документ від 26.09.1995 р. № 190 (1995). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_590.

2. Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015. Офіційний вісник України. 2015. № 4. Стор. 8. Стаття 67. Код акта 75358/2015.

3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 26.05.2015 р. № 287/2015. Офіційний вісник України. 2015. № 43. С. 14. Стаття 1353. Код акта 77086/2015.

4. Литвиненко В.І. Концептуальні засади реформування правоохоронних органів України. *Наукові праці МАУП*. К., 2017. Вип. 52 (1). С. 7–16.

5. Баганець О. Сучасний стан правоохоронної діяльності щодо боротьби зі злочинністю та корупцією в Україні (окремий аналіз по кожному відомству). URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/provalni-reformy-suchasnyj-stand-pravooxoronoj-diialnosti-shhodo-borotby-zi-zlochynnistyju-ta-koruptsiyeyu-v-ukrayini-okremyj-analiz-po-kozhnomu-vidomstvu/>

Ю. І. Кіржецький,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальних дисциплін
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

М. С. Кіржецька,

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки підприємства та інвестицій
(Національний університет «Львівська політехніка»)

РЕЙДЕРСТВО ЯК ДЕВІАНТНА ФОРМА ПОГЛИНАННЯ БІЗНЕСУ

Стратегія злиття та поглинання є ефективним способом покращення та розвитку бізнесу. Такий підхід пов'язаний із застосуванням певних заходів щодо вдосконалення механізму корпоративного управління фірмою де наслідком стає зростання капіталізації чи уникнення банкрутства. В Україні ця формасануюючого (дисциплінуючого) ефекту переходу бізнесу від одних власників до інших набула квазіформи: рейдерства. Статистика свідчить про значну кількість рейдерських захоплень в Україні зокрема, починаючи із 2014 р. (рис.).

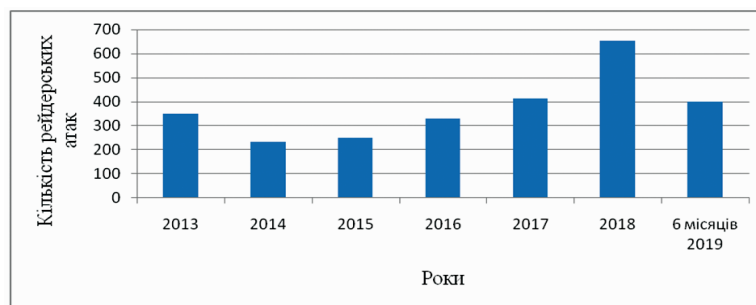

Рис. Динаміка рейдерських атак на бізнес в Україні у 2013–2019 рр.
(за даними ресурсу [Opendatabot](https://opendatabot.ua/blog/198-raiders) <https://opendatabot.ua/blog/198-raiders>)

До найпоширеніших форм рейдерства можна віднести: (1) рейдерство через недобросовісну реалізацію акціонерами своїх прав; (2) рейдерство через заволодіння акціями товариства; (3) створення штучного боргу; (4) погіршення фінансового стану; (5) інформаційне рейд-захоплення; (6) інформаційне рейд-захоплення.

Рейдерство через недобросовісну реалізацію акціонерами своїх прав відбувається тоді, коли зміна керівництва бізнесу проходить з порушеннями процедури корпоративного управління; блокування діяльності товариства; блокування контрольного пакета акцій; оспорювання підсумків приватизації.

Рейдерство через заволодіння акціями товариства шляхом (1) скупки, в тому числі через примус до продажу, або розкрадання акцій підприємства – об'єкта поглинання; (2) розкрадання акцій через змову з професійним учасником; (3) примус законних акціонерів до продажу акцій; (4) використання права голосу за привілейованими акціями; (5) забезпечення прийняття рішення про визнання додаткових випусків акцій недійсними; (6) скупка акцій, які не пройшли державну реєстрацію; (7) зміна керівництва товариства з порушеннями процедури корпоративного управління.

Поглинання через виведення активів товариства шляхом навмисного банкрутства товариства чи поглинання через «роздування» корпоративних конфліктів.

Поглинання через інформаційне рейд-захоплення, шляхом створення паніки, неправдивих публікацій у ЗМІ, Інтернеті, через SMS чи інші засоби комунікації.

Захоплення шляхом створення дебіторської заборгованості, здійснюється через накопичення дебіторської заборгованості від контрагентів із подальшою несплатою боргу, що погіршує фінансовий стан компанії щодо якої здійснюється рейдерське захоплення.

Кредитний рейд – захоплення із використанням простроченої кредиторської заборгованості, наявність якої є достатньою умовою для кредитора для того, щоб провести стягнення майна фірми.

Зазначимо, що значну частину перерахованих способів реалізації рейдерських атак неможливо вчинити без сприяння з боку правоохоронних органів. Саме тому, важливим механізмом протидії рейдерству є реформа правоохоронних органів та судочинства із забезпечення реальної незалежності суддів, дотримання законності та кодексів професійної етики в судовій системі та вирішення проблеми конфлікту інтересів у діяльності державних службовців. У сукупності з цими механізмами постановка системи корпоративного управління, підвищення прозорості та відкритості діяльності компаній, зростання професіоналізму та управлінської дисципліни менеджерів дозволить мінімізувати рейдерські атаки на бізнес.

1. Федоров Ю. А. Рейдерство и корпоративный шантаж (организационно правовые меры противодействия). М.: ВолтерсКлувер, 2010. 480 с.
2. Живко З. Б. Рейдерство: фермент ринкової економіки: монографія. Львів: Ліга-Прес, 2009. 270 с.
3. Шляхи подолання рейдерства: удосконалення законодавства та посилення реагування правоохоронних органів на протиправні дії його організаторів і виконавців: аналітична довідка. К.: Міжвідом. наук.-дослід. центр з проблем боротьби з організованою злочинністю при РНБО, 2008. 127 с.
4. Економічна правда: офіційний сайт. URL:<https://www.epravda.com.ua/>
5. Opendatabotoфіційний сайт/ URL: <https://opendatabot.ua/blog/198-raiders>

М. І. Кобилецька,

здобувач освітнього ступеня «Магістр»

Ю. Ц. Жидецький,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, доцент,
доцент кафедри соціальних дисциплін
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

МОБІНГ ЯК ПРОБЛЕМА ПРОФЕСІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА

Постійна боротьба між роботодавцями і підлеглими, яка відбувається в сфері трудової діяльності досягає, так би мовити своєї «точки кипіння». Роботодавці полюбляють скаржитись на низьку ефективність праці своїх співробітників, але вони не зважають на те, що самі не тільки не спроможні адекватно організувати трудовий процес, а й дуже часто власноруч формують неробочу атмосферу, повну інтриг, цькування і насильства. І потім не варто дивуватись, що продуктивність праці низька, у колективі панує ненависть один до одного, а найперспективніші працівники не витримують тиску та звільняються [1].

Вперше термін «мобінг» ввів німецький фахівець в галузі індустріальної психології Хайнц Лейманн. Він дав визначення мобінгу, як психологічний терор, що включає систематично повторюване вороже й неетичне поведіння одного або декількох людей, спрямоване проти іншої людини, в основному однієї. Як наслідок у підприємстві де здійснюється психологічний тиск на працівників знижується працездатність, відсутність мотивації, пасивність життєвих поглядів, небажання виконувати свої трудові обов'язки, загальна невдоволеність та нездоровий психологічний клімат, неробство [3].

У Європі проблемі мобінгу в службових колективах надають дуже великого значення. У Німеччині мобінг обмовляється в трудових договорах, і в разі, якщо він дійсно мав місце, роботодавець платить об'єкту психологічного терору чимале матеріальне відшкодування [4]. Цією проблемою займаються психологи, існують клініки, що спеціалізуються на лікуванні жертв мобінгу консультативні центри, в яких людям допомагають виходити з кризових станів. У країнах з високим рівнем безробіття психотерору на робочому місці піддається до 17% населення. Також встановлено, що чим престижні займані співробітником посади, тим більше ймовірність, що він піддається психотерору [4]. Мобінг, як психологічний тиск, цькування колективу або його частини (керівництва, підлеглих або колег) стосовно працівника, здійснювані з метою принизити людину, здійснити на неї психологічний вплив для того, щоб змусити особу звільнитися або змінити місце праці, став дуже поширеним у сучасному світі [5]. Провідні фахівці у галузі психології та соціології, виділяють чотири різновиди цього явища:

1. Вертикальний – виражається у вигляді колективного опору керівнику або ж, керівник намагається якомога більше принижувати підлеглого, для того, щоб останній, змінив місце праці або звільнився.

2. Горизонтальний – колектив цькує одного із працівників, таким чином викидаючи його із свого оточення.

3. Булінг – цькування одним працівником іншого. Одноособове цькування.

4. Відкритий або «чорний», при якому призвідник конфлікту, провокує конфлікт з жертвою, а тоді до призвідника приєднується весь колектив, тобто колеги у відкритій формі старається якомога швидше позбутися небажаного його члена.

5. Прихований або «білий», при якому жертву намагаються вижити з роботи при вдаваному зовнішньому загальному благополуччі та спокійній атмосфері, коли насправді місяцями, а то й роками за спиною у жертви плетуться інтриги, розпускаються плітки, подавляється її ініціатива, не доручаються важливі завдання, часто робляться зауваження та інше. Цей вид значно небезпечніший за «чорний» мобінг, адже набагато більше травмує психіку та здоров'я жертви [4].

На жаль, в Україні мобінг почав зустрічатись все частіше. Через страх втратити роботу, низьку самооцінку або інші чинники, які здійснюють великий вплив на психіку людини, він залишається

латентним. Якщо ж заглибитися з цією проблематикою у більш вузьку сферу суспільних відносин, то можна спостерігати певний тиск і у правоохоронній галузі, де багато працівників можуть потерпати від цькування з боку керівництва, але через певні особистісні обмеження та страх не можуть протистояти цьому [5].

Вони зазнають утисків із різних сторін, з одного боку законодавча база не дає змоги захистити себе, адже працівник поліції, наприклад слідчий, прокурор або оперативний працівник, не має змоги реалізувати у повній мірі свої повноваження, а з іншого боку через застарілу пострадянську систему керівний склад дозволяє собі зловживати владою, принижуючи та знущаючи над працівниками. У здорової людини з приводу мобінгу може вирватися обурене зітхання, а разом з ним слово: «Навіщо»?.. Мобінг служить дуже простій меті, адже і форма поведінки не складна, – «стрибнути вище», тобто бути краще тероризованого працівника. І тоді треба або зупинити його професійне зростання, ослабити його можливості щось зробити в цьому колективі, не дозволити йому ніяк впливати на дії організації. Або, і це досить частий підсумок мобінгу, взагалі вижити співробітника з організації, тобто добитися того, щоб його звільнили або він звільнився сам [3].

Психологи вважають, що агресія породжує деструктивні форми поведінки такі, як мобінг, булінг. Іншим видом є «злаякісна агресія» – деструктивність та жорстокість, що властиві тільки людині. Вона не має філогенетичної програми, не є засобом біологічного пристосування і не має жодної цілі. Злаякісна агресія проявляється як людська пристрасть до абсолютного панування над іншими живими істотами та бажанням їх знищити. Людина проявляє злаякісну агресію незалежно чи її життям загрожує небезпека чи заради задоволення власних потреб [3].

Дослідник А. Платонов вважав, що «агресивність як психічне явище, що виражається у прагненні до насильницьких дій у міжособистісних стосунках, може бути властивістю особистості і навіть рисою характеру як результатом недостатнього виховання чи симптомом психічного захворювання». Агресивність розвивається в дитячому і підлітковому віці. Порушення емоційних взаємодій в батьківській сім'ї можуть призвести до формування агресивної індивідуальності, оскільки вони «деформують особистість, перешкоджають формуванню одних її сторін, підкоряють собі інші. З'являється тривожність як постійна властивість особистості, і звідси очікування агресії і готовність чинити опір їй, навіть завдаючи превентивні удари» [2].

Отже, розглянувши основні теоретичні засади дослідження функціонального призначення агресії у житті людини, можна зазначити, що агресія як поведінковий прояв – це поведінка, котра, характеризується спрямованістю, по-перше, на заподіяння шкоди неживим об'єктам, по-друге, на здійснення дій, які спричиняють шкоду (фізичну, моральну чи матеріальну) живим істотам, які мають мотивацію уникнення такого ставлення. Також можна зазначити, що агресивна дія може використовуватись як засіб досягнення певної мети, забезпечуючи розв'язання конкретних задач, як соціально схвалюваних, так і соціально не схвалюваних [6].

На жаль, питання мобінгу набуває значного резонансу в нашому суспільстві. Із кожним десятиліттям люди стають все жорстокіші, готові знехтувати будь-якими принципами моралі та загальними людськими відносинами, заради досягнення своєї мети [1]. Часто руйнуючи чужі долі та життя іншої людини загалом. Отже, дослідивши проблему мобінгу, можна зробити висновок, що – це досить-таки складне явище, проблема якого в робочому колективі існувала завжди, і поки не знайдено єдиного рецепту боротьби з цим явищем [5]. Але попри те, ми не втрачаємо надії подолати цю «недугу суспільства», для цього, на мою думку, необхідно створити низку законів та нормативних актів, які б змогли захистити працівника від такого насильства, покарати винних осіб та припинити акти свавілля та безладу [2].

1. Андреева И. Н. Эмоционально-насилие на работе. *Кадровая служба*. 2008. № 7. С. 93–100.

2. Демидович О. Мобінг немає національності: Емоційне насилля на роботі в Іспанії та країнах Європейського Союзу. *Профспілки України*. 2006. № 6. С. 21–24.

3. Колодей К. Моббинг. Психотеррор на рабочем месте и методы его преодоления: монография; пер. с нем. Х.: Изд-во Гуманитарный центр, 2007. 368 с.

4. Кондратьев Я. Ю. Головні проблеми та перспективи використання психологічних знань у діяльності керівників ОВС. К.: НАВСУ, 2000. 23 с.

5. Митцель О. Мобінг у трудовому колективі: соціально-правові аспекти (проблеми правового регулювання). *Вісник прокуратури*. 2007. № 12. С. 108–115 с.

6. Шупта І. Мобінг як стратегія поведінки в конфлікті, що виникає в управлінській діяльності. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2010. № 6. С. 38–46.

ПРАВАЗАСТОСОВНІ ПОВНОВАЖЕННЯ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ, ЩО ВИНΙΚАЮТЬ У ПРОЦЕСІ ЇХ ВЗАЄМОДІЇ З ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ

Сильну державу неможливо уявити без розвиненого громадянського суспільства – рушія демократії. Зростання рівня свідомості, активності громадян та діяльність громадянських організацій є невід'ємною складовою будь-якого демократичного суспільства. Право на об'єднання проголошене Загальною декларацією прав людини та закріплено Конституцією України. З положень Конституції України випливає і право громадян контролювати діяльність владних, в тому числі і правоохоронних органів, та відповідний обов'язок державних органів – інформувати громадян про свою діяльність, зумовлюючи співпрацю між гілками влади та їхній взаємний контроль.

Постійний процес проведення реформ, розвитку законодавства з урахуванням європейських і світових стандартів змушує нас акцентувати увагу на нагальній необхідності підвищення ефективності роботи правоохоронних та правозахисних органів. Потреба у розробленні системи, що визначатиме взаємодію правоохоронних органів і громадянського суспільства в Україні зумовлена необхідністю вчасного реагування на потреби громадян, дає змогу регулювати групові конфлікти, вчасно та адекватно реагувати на зміни суспільної ситуації. Тому важливим напрямком діяльності правоохоронних органів України, поряд з удосконалення боротьби зі злочинністю, є теоретична розробка проблем взаємодії підрозділів органів внутрішніх справ із громадськими об'єднаннями. Така взаємодія, безумовно, є комплексною: вона стосується і структури, і функцій, і механізмів діяльності правоохоронних органів, а тому не може бути зведена лише до відносин будь-яких окремих елементів сторін, що взаємодіють. Існує п'ять основних форм взаємодії влади з громадськістю: інформування, консультування, партнерство, делегування, контроль. Тобто, необхідно спочатку поставити/озвучити суспільні проблеми перед владою, і тільки потім, має відбуватися оцінка її діяльності чи бездіяльності.

Громадські об'єднання це найбільш організована частина громадян, яка, використовуючи власні ресурси, зобов'язується вирішувати суспільні, економічні, спортивні, екологічні та інші проблеми добровільно, відповідально та професійно. Об'єднання громадян пропонують креативні, раціональні і більш прийнятні підходи у вирішенні цих проблем. Вони засновані на спільності інтересів (наприклад, з метою охорони під'їздів житлових будинків, дачних територій, присадибних ділянок, садівницьких товариств, охорони громадського порядку в невеликих населених пунктах) [1, С. 483], добровільності членства, на засадах самостійності та самоврядування, відіграють суттєву роль у розбудові громадянського суспільства в Україні.

Громадські об'єднання є одним із суб'єктів правозастосування, однак їх діяльність у даній сфері має ряд особливостей. Нормативне регулювання правозастосування громадськими об'єднаннями характеризується поєднанням правових норм та статутних положеннями цих організацій, при чому саме норми права визначає права та обов'язки об'єднань у сфері правозастосування. Обсяг повноважень громадських об'єднань у сфері правозастосування розрізняється в залежності від призначення громадського об'єднання, причому для більшості з них вони обмежуються внутрішньою сферою. Серед громадських об'єднань, що мають правозастосовні повноваження у зовнішній сфері, можна виокремити професійні спілки та громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону. Слід також наголосити на тенденції до підвищення активності громадських об'єднань у правозастосовній діяльності, що потребує подальшого розвитку відповідного законодавства, адже інтереси зміцнення законності та розвитку демократичних засад українського суспільства вимагають подальшого вдосконалення правозастосовної діяльності громадських організацій, органів громадських організацій та державних органів, пов'язаних єдиним правозастосовним процесом. Поряд з цим, слід наголосити, що визнання громадських організацій суб'єктами правозастосування у жодному разі не позбавляє даний вид реалізації норм права притаманного йому державно-владного характеру. Це пов'язано з тим, що статус окремих громадських організацій як суб'єктів правозастосування визначається виключно законодавством та надається лише з санкції держави; іншими словами має місце певне делегування правозастосовних повноважень органів державної влади громадським організаціям. Відповідно, як і в інших випадках правозастосування, чітко визначаються коло правовідносин, щодо яких можлива правозастосовна діяльність, права та обов'язки громадської організації в процесі її здійснення, її форми і методи. У зв'язку з цим, розширення повноважень громадських організацій у сфері правозастосовної діяльності можливе лише шляхом внесення відповідних змін до національного законодавства [2, С. 76–77].

Іншим прикладом участі громадських організацій у правозастосуванні є їх залучення до правоохоронної діяльності. Взаємодія громадських організацій з Національною поліцією України являє собою передбачену законами та підзаконними актами, узгоджену за своїми цілями, завданнями діяльність усіх суб'єктів щодо запобігання правопорушенням, яка спрямована на недопущення виникнення причин та умов правопорушень, їх профілактику, налагодження зв'язків з населенням і громадськістю, розробку спільних заходів щодо профілактики правопорушень у країні з найменшими витратами сил, засобів і часу [3]. Ця взаємодія відбувається лише на добровільних і рівноправних засадах на відповідній території, у визначений час для досягнення мети, у якій зацікавлені як органи внутрішніх справ, так і громадськість. Відносини, що виникають у сфері боротьби з організованою злочинністю між державними органами, фізичними та юридичними особами, будуються на принципах законності, справедливості й максимального забезпечення прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб. Оперативним підрозділам поліції законом надане право встановлювати конфіденційне співробітництво з громадськими організаціями на засадах добровільності й використовувати їх добровільну допомогу. Співпраця громадських організацій з Національною поліцією спрямована на довгострокову перспективу, її наслідком має стати максимальне узгодження діяльності інститутів громадянського суспільства із законодавством України, підвищення відповідальності легалізуючих органів та якості статутних документів громадських організацій, в частині утворення і діяльності цих інститутів, їх взаємодії із органами державної влади, зокрема, уміння використовувати створені державою механізми їх залучення до правотворчої, правозастосовчої та правоохоронної діяльності держави. Особливу увагу слід приділяти правоосвітній роботі з інститутами громадянського суспільства.

Підсумовуючи зазначимо, що взаємодія державних інститутів з інститутами громадянського суспільства є умовою існування правової демократичної держави, інститути громадянського суспільства є партнерами держави у реалізації нормотворчих, правозастосовчих та правоохоронних функцій, взаємна довіра є умовою ефективної співпраці, а громадська ініціатива є запорукою успішного діалогу.

-
1. Адміністративне право України: підруч. для юрид. вузів / за ред. Ю. П. Битяка, В. В. Богуцького. Х.: Право, 2000. 520 с.
 2. Гусаров С. М. Особливості громадських об'єднань як суб'єктів правозастосування. *Форум права*. 2015. Вип. 4. С. 72–78.
 3. Рамазанова У. В. Щодо поняття взаємодії громадських організацій з органами внутрішніх справ. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Вип. 3. Т. 2. С. 66–70.

О. В. Ковальчук,

ад'юнкт

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ТИПОВІ СПОСОБИ ВЧИНЕННЯ ШАХРАЙСТВА В СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ КРЕДИТНИХ СПІЛОК

Криміналістика широко використовує моделі, які у самому загальному вигляді можна уявити у вигляді опису реальних явищ, подій, систем за допомогою знаків, креслень, формул, образів. У криміналістичних цілях найбільш вдалим, на думку В. А. Штоффа, є визначення моделі у якості такої мисленнєво представленої та матеріально реалізованої системи, яка, відображуючи чи відтворюючи об'єкт дослідження, здатна замінити його так, що її вивчення дасть нам нову інформацію про цей об'єкт [1, с. 19]. Типовою мисленнєвою моделлю злочинної діяльності стала криміналістична характеристика злочинів, яка представляє собою абстрактне наукове поняття, результат наукового аналізу певного виду злочинної діяльності, її типових ознак та особливостей.

О. Н. Колесніченко сформулював визначення криміналістичної характеристики як систему відомостей (інформації) про криміналістично значущі ознаки злочинів певного виду, що відображає закономірні зв'язки між ними і слугує побудові і перевірці слідчих версій у розслідуванні конкретних злочинів [2, с. 6]. Нам імпонує думка, висловлена А. Ф. Волобуєвим, який вважає, що в результаті вивчення криміналістичної характеристики злочинів, як механізму скоєння окремого виду злочину, в кожній приватній (окремій) методиці сформувалася система знань, необхідних для розслідування цих злочинів, яка і визначається як криміналістична характеристика злочинів даного виду. Вчений вважає, що криміналістична характеристика – це система відомостей (знань) про елементи механізму скоєння злочинів окремого виду або групи, в яких відображаються закономірні зв'язки між цими елементами і які використовуються для побудови і перевірки версій під час розслідування конкретних злочинів. У криміналістичній характеристиці повинні міститися відомості про такі елементи: спосіб підготовки, скоєння і приховування злочину; місце

і обстановка скоєння злочину; час скоєння злочину; знаряддя скоєння злочину; предмет посягання; особа потерпілого; особа злочинця [3, с. 24]. Ми хочемо зосередити увагу на такому елементі криміналістичної характеристики як типові способи вчинення шахрайства у сфері діяльності кредитних спілок (далі – КС).

Говорячи про способи шахрайства, слід зазначити, що вони характеризуються таким набором засобів і методів, які дозволяють вчинити обман настільки переконливо, що породжують щире довіру потерпілого, через яку й відбувається передача майна. Аналіз характеру дій шахраїв дозволяє говорити про наявність типових для більшості шахрайських операцій етапів вчинення злочину, що охоплюють: підготовку до проведення, шахрайської операції, у тому числі розробку схеми операції, здійснення необхідних організаційних і технічних заходів; безпосереднє вчинення обманних дій; заволодіння майном; ухилення від відповідальності [4, с. 84].

Поряд із способом вчинення злочину нерідко вживається поняття механізм злочину. На думку С. С. Чернявського, у криміналістичному плані механізм злочину відображає сукупність дій (операцій) суб'єкта з підготовки, вчинення та приховування злочину в їх динаміці та хронологічній послідовності, що відбуваються в умовах навколишнього середовища та коригуються з урахуванням об'єктивних і суб'єктивних чинників. Особливості зазначених елементів впливають на характер і локалізацію слідів та ознак (індикаторів) злочинної діяльності [5, с. 139]. До основних елементів способу вчинення злочину відносять: підготовку до злочину (створення необхідних умов для реалізації усіх наступних етапів шахрайства); вчинення злочину (безпосереднє заволодіння коштами чи майном); приховування злочину (реалізація коштів або майна, здобутих злочинним шляхом; дії, спрямовані на ухилення від відповідальності).

На етапі підготовки до вчинення шахрайства розробляється схема здійснення операції шахрайства, проводяться організаційні та технічні заходи, спрямовані на забезпечення можливості його практичної реалізації. При розробці схеми вчинення шахрайських дій обирається оптимальний, з погляду шахраїв, варіант поведінки. Вибір схеми у всіх випадках провадиться, виходячи з її потенційної можливості, спрямованої на забезпечення злочинцем одержання певного прибутку злочинцем. Особливість цього етапу – практична невразливість від переслідування правоохоронних органів, оскільки початковий етап майже завжди формально співпадає із законною діяльністю суб'єктів господарювання. На нашу думку, до етапу підготовки вчинення шахрайства, пов'язаного із діяльністю КС, можна віднести наступне:

- 1) отримання детальної інформації про нормативно-правові акти та інші документи, що регламентують порядок створення і правового регулювання діяльності КС;
- 2) вжиття розвідувальних заходів щодо встановлення фінансового стану громадян з метою їх подальшого залучення до участі в КС;
- 3) здійснення організаційних і технічних заходів: створення КС (формування організаційного комітету, підготовка та проведення загальних організаційних зборів, збір необхідних документів, затвердження статуту КС, державна реєстрація КС); оренда офісів, приймання на роботу персоналу та забезпечення іншої ділової атрибутики; розповсюдження широкої реклами в ЗМІ для створення іміджу та хибного уявлення у населення; виготовлення необхідних документів, придбання потрібного обладнання, комп'ютерної техніки та інших заходів для технічного забезпечення дій на всіх етапах вчинення злочину.

КС – це організація, яка не має на меті отримання прибутку, тому її робота спрямована на надання лише певних послуг. Це визначає її вузьку спеціалізацію щодо напрямів використання фінансових ресурсів, накопичених за рахунок заощаджень своїх членів. Як суб'єкти фінансового ринку КС надають послуги, які подібні до банківських, та цілу низку не фінансових послуг, а саме: 1) залучення коштів шляхом прийняття депозитів; 2) надання кредитів усіх видів; 3) надання гарантій за членів спілки; 4) платіжно-розрахункові операції; 5) колективна закупівля необхідних для членів спілки товарів; 6) сприяння бізнесу членів кредитної спілки; 7) надання певних видів страхових послуг; 8) здійснення контролю за ефективним використанням отриманих фінансово-кредитних ресурсів [6, с. 56].

Враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що на основі переліку фінансових послуг, учасники КС вчиняють шахрайські дії, пов'язані з їхнім наданням, з метою заволодіння грошовими коштами громадян-учасників КС, які добровільно їх надають.

Що ж до приховування злочину, то ми поділяємо думку Р. С. Белкіна, який вказує, що приховуванням злочину є діяльність, спрямована на протидію розслідуванню шляхом приховування, знищення, маскуванню і фальсифікації слідів злочину, даних про особу злочинця та їх носіїв [7, с. 234].

Аналізуючи діяльність КС, а також способи підготовки і вчинення шахрайств всередині КС, можна виділити такі типові способи їх приховування:

- 1) зміна юридичної адреси та фактичного місцезнаходження КС, зміна її назви та організаційно-правової форми;
- 2) ліквідація КС;
- 3) знищення або часткове знищення предметів і документів, за допомогою яких здійснювались шахрайські дії (договори, бухгалтерська звітність, комп'ютерні програми тощо);
- 4) викривлення бухгалтерської, статистичної, технологічної, податкової та іншої документації;
- 5) легалізація (відмивання) доходів, зокрема переведення коштів за кордон;
- 6) фіктивне банкрутство, тобто створення неправдивої картини фінансової неспроможності КС;

7) маскування вчиненого злочину під невинуватий комерційний ризик.

Вважаємо, що знання криміналістично значимої інформації про типові способи шахрайства, у сфері діяльності КС стане в нагоді в першу чергу тим слідчим, хто вперше має справу з таким видом злочину (кримінального правопорушення).

1. Штофф В. А. Моделирование и философия. М.; Л.: Наука, 1966. 304 с.
2. Колесниченко А. Н., Коновалова В. Е. Криминалистическая характеристика преступлений: учеб. пособие. Х.: Юрид. ин-т, 1985. 193 с.
3. Волобуєв А. Ф. Загальні положення криміналістичної методики: лекція. Х.: Ун-т внутр. справ, 1996. 36 с.
4. Ларичев В. Д., Спирин Г. М. Коммерческое мошенничество в России. Способы совершения. Методы защиты. М.: Экзамен, 2001. 284 с.
5. Фінансове шахрайство: методологічні засади розслідування: монографія / С. С. Чернявський. К.: Хай-Тек Прес, 2010. 624 с.
6. Кредитні спілки в Україні: навч. посібник / уклад. Б. А. Дадашев та О. І. Гриценко. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2011. 196 с.
7. Белкин Р. С. Курс советской криминалистики. В 3-х т. М.: Юристъ, 1979. Т. III. 346 с.

Я. М. Когут,

кандидат юридичних наук, доцент,
в. о. завідувача кафедри соціальних дисциплін
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ФОРМУВАННЯ ЮВЕНАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПРАЦІВНИКА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Профілактичні заходи з дітьми якісно спроможні проводити поліцейські, які мають відповідний рівень педагогічних знань та самостійно докладають зусиль для підвищення власного рівня комунікативної компетентності. Для ефективного проведення заходів загальної профілактики в дитячих колективах необхідні знання з вікової психології та фізіології дитини.

Обізнаність поліцейського щодо видів девіантної поведінки, умов соціуму, які можуть спровокувати її прояв у дитини, та способів корекції таких проявів допоможуть у превенції дитячої злочинності [1, с. 79].

Набуття правоохоронцем зазначених вмій для ефективної роботи з дитиною можна охарактеризувати як *формування ювенальної компетентності*, якої мають набуті майбутні поліцейські та інші здобувачі вищої освіти, зокрема ті, що навчаються за напрямом підготовки 262 «Правоохоронна діяльність».

Для досягнення відповідного результату доцільним є здійснення комплексного підходу в процесі підготовки фахівців для підрозділів ювенальної превенції Національної поліції, із залученням науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти, психологів, практичних працівників поліції.

Базою для такої співпраці може стати створений Методичний кабінет (комплекс) формування ювенальної компетентності працівника правоохоронних органів, на базі якого пропонується налагодження співпраці між навчальним структурним підрозділом закладу вищої освіти МВС України (далі – ЗВО) та підрозділом ювенальної превенції Головного управління Національної поліції (далі – ГУНП). До цієї співпраці слід залучити підрозділ профорієнтаційної роботи ЗВО, служби психологічного забезпечення ЗВО та ГУНП та наукові гуртки здобувачів вищої освіти за напрямом підготовки.

Методичний кабінет призначений для проведення бесід, лекцій, тренінгів тощо, метою яких є:

- сприяння підрозділу ювенальної превенції ГУНП у проведенні ним превентивних заходів на базі ЗВО із залученням науково-педагогічних працівників університету, психологів;
- проведення профорієнтаційної роботи, з метою рекрутингу, відбору потенційних абітурієнтів на навчання у ЗВО МВС України;
- опанування здобувачами вищої освіти, з числа членів наукового гуртка, ювенальних компетентностей, шляхом їх залучення до відповідних заходів на базі Методичного кабінету.

Методичний кабінет може також використовуватись службою психологічного забезпечення ЗВО для реалізації положень наказу МВС України від 06.02.2019 № 88 «Про затвердження Порядку організації системи психологічного забезпечення поліцейських, працівників Національної поліції України та курсантів (слухачів) закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських», зокрема для реалізації п.п. 2, п. 1. «Психологічне вивчення об'єктів системи психологічного забезпечення» розділу V. «Функції системи психологічного забезпечення у ЗВО» щодо проведення інтерактивних занять, тренінгів із питань формування у курсантів (слухачів) усвідомлених мотивів до навчальної діяльності, розвитку комунікативних якостей, пізнавальних функцій особистості...».

Висновки. Процес підготовки працівників правоохоронних органів, зокрема поліцейських, повинен враховувати необхідність формування ювенальної компетентності у здобувачів вищої освіти. Складність цього процесу полягає у практичній складовій, зокрема у налагодженні безпосереднього контакту з дітьми в умовах освітнього процесу. Доцільним є створення методичних кабінетів (комплексів) на базі ЗВО МВС України з метою ефективного залучення до процесу підготовки здобувачів вищої освіти фахівців практичних підрозділів Національної поліції у тісній взаємодії з науково-педагогічними працівниками та психологами. Цьому також сприятиме якісний відбір та залучення до реалізації цих заходів здобувачів вищої освіти за їх психологічною спрямованістю до комунікації з дітьми.

1. Карпеченкова Г. В. Особливості діяльності поліції ювенальної превенції. *Теорія і методика професійної освіти*. Вип. 10. Т. 2. К., 2019. С. 79–82.

2. Про затвердження Порядку організації системи психологічного забезпечення поліцейських, працівників Національної поліції України та курсантів (слухачів) закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських»: наказ МВС України від 06.02.2019 № 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0348-19>

О. В. Козлов,

судовий експерт сектору криміналістичного дослідження транспортних засобів і реєстраційних документів, що їх супроводжують відділу автотехнічних досліджень та криміналістичного дослідження транспортних засобів (Запорізький науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України)

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ

Стаття 1 Закону України «Про судову експертизу» визначає судову експертизу як дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [1].

Крім цього, Інструкція з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби МВС України, затвердженої Наказом МВС України від 17 липня 2017 року, вказує, що експертне дослідження – це дослідження, що проводиться експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини події, за зверненням юридичних або фізичних осіб [2].

Протиправна діяльність, поєднана з переміщенням автотранспортних засобів через митний кордон України з метою подальшого їх перепродажу, тягне за собою збільшення кількості судових експертиз.

Раніше дослідження транспортних засобів (далі – ТЗ) проводилось експертами, які мали право на проведення трасологічних експертиз і лише по транспортним засобам, які були доставлені на штрафмайданчик з явними ознаками підробки та автомобілі, що були викрадені, а потім знайдені і повернуті власникам).

Зараз в структурі судово-експертних установ, що належать до сфери управління Міністерства внутрішніх справ України, функціонують окремі підрозділи, які здійснюють комплексні криміналістичні дослідження транспортних засобів (далі – КДТЗ) і документів, що їх супроводжують.

Сьогодні гостро постає потреба максимально повного використання можливостей експертно-криміналістичних підрозділів, досягнень науки і техніки, міжнародного досвіду для забезпечення працівників органів досудового розслідування достатнім обсягом доказової інформації, що у сукупності може бути основою підозри. Для цього потрібна як висока професійна підготовка судових експертів так і чітка послідовність їх дій при проведенні криміналістичного дослідження транспортних засобів.

В першу чергу судовий експерт приділяє увагу дослідженню ідентифікаційного номера та дублюючій табличці ідентифікаційного номера.

Ідентифікаційний номер ТЗ є структурним поєднанням буквено-цифрових символів і присвоюється виробником ТЗ з метою ідентифікації останнього та наноситься на деталі кузова, шасі (рами) згідно зі стандартами.

Дублююча табличка виробника (шильда) – металева пластина або полімерна наклейка, виготовлені зі спеціального матеріалу, з лицьової сторони якої будь-яким технологічним способом нанесені технічні характеристики ТЗ та його ідентифікаційний номер. Також є кодова табличка – плоска металева пластина або полімерна наклейка будь-якого конструктивного виконання, з лицьової сторони якої будь-яким технологічним способом нанесені коди найбільш суттєвих елементів комплектації автомобіля і сервісна наклейка - виконаний на паперовій основі носій, що встановлюється на певному місці кузова автомобіля і містить інформацію (у більшості випадків про комплектацію і лакофарбове покриття автомобіля, а також про повний ідентифікаційний номер ТЗ або його частину).

На деяких сервісних наклейках інформація може міститися у вигляді штрих-коду. Дублююча табличка, крім того, що дублює повний ідентифікаційний номер ТЗ або його частину також містить багато доповнюючої інформації про автомобіль, і необхідна для повного та ретельного його дослідження з метою встановлення подробиць номерних позначень.

В процесі огляду заводської таблички необхідно звернути увагу на: її розмір, колір та цілісність країв; спосіб нанесення інформації; кріплення та відсутність слідів перезакріплення; відповідність ідентифікаційного номеру та іншої інформації вказаної на табличці досліджуваного автомобіля.

Справа в тому, що на кожній марці автомобілів табличка (шильда) кріпиться на різних частинах кузова, але місце її кріплення чітко визначено заводом-виробником, як і спосіб її кріплення до кузова. Способи кріплення таблички (шильди) бувають теж різні: трубчатими клепками встановленого зразка, саморізами або клеєм. Треба також звертати увагу на спосіб виготовлення таблички (шильди), будь то залізна, алюмінієва або полімерна основа, а також спосіб нанесення інформаційних даних на її основу, яка може наноситися гравіюванням, лазерним променем та іншими способами, зазначеними заводом-виробником.

Далі треба ретельно приділяти увагу самій інформації, яку нанесено на табличку (шильду) заводом-виробником, за допомогою якої треба ідентифікувати автомобіль, щоб встановити наявність можливих ознак подробиць ідентифікаційного номера.

Ця інформація може містити наступні дані про автомобіль: кодове позначення виробника, тип (модель) автомобіля, дату його виготовлення, ідентифікаційний номер ТЗ або його частину, масу автомобіля повну та спорожну, також код лакофарбового покриття кузова, код кольору салону автомобіля, а також інша інформація, яку завод-виробник наносить з метою захисту автомобіля від ймовірної подробиць його ідентифікаційних номерів.

Якщо при звірці цих даних буде встановлено, що вони не збігаються з даними бази програм по перевірці, то судовому експерту слід приділити даному автомобілю особливу увагу.

Після аналізу здобутої інформації експерт сам визначає, як йому діяти, і на що треба звернути увагу в першу чергу для повного дослідження цього автомобіля, аби не допустити ніякої помилки, що може вплинути на достовірний та обґрунтований висновок за результатами дослідження.

В залежності від заводу-виробника автомобіля на табличках (шильдах) інформація може міститися у вигляді штрих-коду. Цей штрих-код як правило містить в собі закодований ідентифікаційний номер ТЗ або його частину. Цей штрих-код треба сканувати приладом, зазвичай це робиться смартфоном або іншим приладом, в якому є програма для сканування цих кодів. Після чого експерт знов робить висновки про подальше дослідження автомобіля.

У вересні 2007 року, з метою розширення інформаційно-довідкової бази було досягнуто домовленості з німецькими колегами щодо надання допомоги в ідентифікації автомобілів виробництва Німеччини за системою «FADA»: перевірка запитів українських експертів за базами даних автомобілів німецького виробництва – BMW, Audi, Mercedes, Volkswagen.

Крім того, у 2008 році від адміністратора бази даних «CARFAX» було отримано дозвіл на доступ до реєстраційних операцій з транспортними засобами, зареєстрованими у США (база даних «CARFAX» наповнена різноманітною інформацією (понад 5 млрд звітів) про операції з транспортними засобами у Північній Америці).

Звіти бази даних містять важливі відомості про історію автомобіля, а саме: штат реєстрації, показники спідометра, тип власності, тип документа власності та його номер тощо.

Варто додати, що співпраця правоохоронних органів України, зокрема експертних підрозділів з науково-дослідними установами та підприємствами-виробниками дозволила налагодити виробництво спеціально розроблених для КДТЗ приладів та іншої криміналістичної техніки (пристроїв електрхімічного травлення, апаратних комплексів, дефектоскопів, сканерів, товщиномірів тощо).

Пріоритетним напрямом криміналістичного забезпечення експертів з КДТЗ і документів, що їх супроводжують, є впровадження в практичну діяльність спеціалізованих програм для ідентифікації номерів агрегатів, створення і розширення автоматизованих інформаційно-пошукових систем, баз даних та обліків автотранспорту зі зміненими або знищеними ідентифікаційними номерами, маркувальними позначеннями та підробленими правовстановлюючими документами.

Таким чином, КДТЗ і документів, що їх супроводжують, дозволяє найповніше та ґрунтовніше вирішити низку питань щодо легітимності походження транспортного засобу та документів, що його супроводжують, а отже, й правильно спрямувати подальший хід розслідування у кримінальному провадженні.

1. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 року № 4038-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.

2. Інструкція з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України, затв. Наказом МВС України від 17 липня 2017 року № 591. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1024-17/>

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ЕКСПЕРТНОЇ СЛУЖБИ МВС З ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ

В зв'язку з реформуванням МВС України відбулася й перебудова Експертної служби МВС, функції якої переважно полягають в судово-експертному забезпеченні кримінальних проваджень. Здійснення технічної допомоги слідчим під час проведення окремих процесуальних дій покладається на підрозділи техніко-криміналістичного забезпечення органів досудового розслідування Національної поліції України. Таким чином, слідчі підрозділи, що увійшли до складу Національної поліції, та експертні підрозділи, які залишилися в складі Експертної служби МВС, частково втратили організаційний зв'язок.

Аналізуючи сучасний стан нормативного регулювання процесу взаємодії слідчого зі співробітниками Експертної служби констатуємо, що його рівень, на жаль, поки що є недостатнім. Нормативні й організаційні проблеми взаємодії слідчого з працівниками Експертної служби МВС не набули належної теоретичної розробки, що призводить і до суттєвих труднощів у практичній діяльності. Низка питань правового й організаційного характеру залишається не вирішеною, що стримує більш повне використання можливостей сумісної діяльності цих суб'єктів, підвищення її результативності [1, с. 272].

Також, у зв'язку з прийняттям Закону України «Про Національну поліцію» та інших нормативно-правових актів, що регулюють підпорядкованість, права та обов'язки осіб, які найчастіше залучаються слідчими до огляду місця події, слідчих (розшукових) дій та проведення судових експертиз, важливе значення мають форми та порядок взаємодії слідчих з експертними установами.

Так, наказом МВС України від 03.11.2015 № 1343 затверджено Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України (далі – Положення). Згідно з цим Положення, Експертна служба МВС складається з Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України (ДНДЕКЦ) та територіальних підрозділів – науково-дослідних експертно-криміналістичних центрів (НДЕКЦ), перелік яких наведено в додатку до вищезазначеного Положення.

Одними з основних завдань Експертної служби МВС є:

- 1) здійснення судово-експертної діяльності;
- 2) забезпечення залучення працівників Експертної служби МВС до досудового розслідування та судового розгляду;
- 3) забезпечення функціонування обліку знярядь кримінальних правопорушень та інших об'єктів;
- 4) забезпечення функціонування інформаційно-пошукових систем, обробки персональних даних у межах повноважень, визначених законом, забезпечення режиму доступу до інформації [2].

Завдання експертних установ, у тому числі як суб'єктів взаємодії з правоохоронними органами, систематизовано через їх поділ на три групи: 1) завдання з проведення дослідження та надання висновку; 2) завдання, як учасника кримінального провадження; 3) завдання з інформаційно-технічного забезпечення криміналістичної діяльності [3, с. 2].

Відповідно до чинного законодавства, під час проведення досудового розслідування слідчий може взаємодіяти з експертами і спеціалістами, що в свою чергу сприяє більш ефективному розслідуванню кримінальних правопорушень.

Аналізуючи Інструкцію про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події, затвердженої наказом МВС України від 03.11.2015 № 1339 (далі – Інструкція) відзначимо, що для участі в проведенні огляду місця події може залучатися спеціалізована пересувна лабораторія, проте тільки за письмовим (як виняток, за усним, з подальшим оформленням у письмовій формі) клопотанням керівника органу досудового розслідування або особи, яка виконує його обов'язки, лише в разі виникнення об'єктивних обставин, пов'язаних з учиненням:

- убивства або умисного тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого із застосуванням вогнепальної зброї;
- розбійного нападу із застосуванням вогнепальної зброї з постраждалими особами;
- зґвалтування неповнолітньої чи неповнолітнього, малолітньої чи малолітнього або таке, що спричинило особливо тяжкі наслідки;
- дорожньо-транспортної пригоди, під час якої загинуло двоє й більше осіб або госпіталізовано до медичних закладів п'ятеро й більше осіб;

- пожежі, під час якої загинуло двоє й більше осіб або госпіталізовано до медичних закладів п'ятеро й більше осіб;
- вибуху, загрози вибуху або виявлення саморобних вибухових пристроїв [4].

Отже, виходячи із основних положень Інструкції, працівники Експертної служби МВС, не можуть залучатися до огляду місця події, якщо вони не входять до складу спеціалізованої пересувної лабораторії.

За фактами вчинення інших злочинів (кримінальних правопорушень) рішення про залучення спеціалізованої пересувної лабораторії для участі в проведенні огляду місця події приймається керівництвом відповідного підрозділу Експертної служби МВС спільно з керівництвом органів досудового розслідування, виходячи з категорії вчиненого злочину, об'єктивних обставин та необхідності застосування відповідних спеціальних знань та тільки за письмовим клопотанням керівника органу досудового розслідування або особи, яка виконує його обов'язки [4].

Таке визначення чіткого переліку зазначених випадків обмеження залучення до участі в проведенні огляду місця події працівників Експертної служби МВС тільки в складі спеціалізованої пересувної лабораторії не є виправданим з таких міркувань.

По-перше, поза увагою залишаються і інші тяжкі злочини, які потребують проведення детального і ретельного огляду, наприклад: умисні вбивства та умисні тяжкі тілесні ушкодження, що спричинили смерть потерпілого, учинені без застосування вогнепальної та холодної зброї, хімічних речовин; вбивства сексуального характеру; убивства новонароджених дітей, убивства на замовлення, тяжкі злочини вчинені групою осіб або організованою групою, особливо за участю малолітніх та неповнолітніх осіб.

По-друге, в зв'язку з тим, що підрозділи Експертної служби мають досвідчених фахівців, користуються найсучаснішою техніко-криміналістичними засобами та технікою для виявлення, фіксації та вилучення різноманітних слідів та інших речових доказів, можна очікувати вищої якості проведених з їхньою участю оглядів місць подій, що в свою чергу підвищить можливість розкриття злочини.

По-третє, час який витрачається на процесуальне оформлення залучення спеціалізованої пересувної лабораторії Експертної служби МВС для участі в огляді місця події може в свою чергу призвести до зміни, пошкодження, втрати слідів злочину (особливо слідів рук та ДНК слідів, за якими можливо ідентифікувати особу) та іншої доказової інформації, що має важливе значення для швидкого та оперативного розкриття злочину.

Також, крім проведення судових експертиз та прийняття участі в оглядах місць подій, Експертна служба МВС веде обліки, які безпосередньо використовуються працівниками цієї служби, а також можуть бути використані слідчими в порядку, встановленому чинним законодавством України. Наприклад, у порядку ст.ст. 40, 93 КПК України можливо отримати інформацію про наявність у базі дактилокарт особи, яка представляється різними установчими даними. Також дактилоскопічний облік дає можливість ідентифікувати особу, за слідами вилученими при огляді місця події по нерозкритим злочинам, встановити особу невпізаного трупу та безвісно зниклої особи.

Таким чином, підрозділи досудового розслідування та Експертної служби МВС, особливо після реформування, втрачають можливість ефективної та швидкої взаємодії у своїй діяльності. Так як спільна співпраця дає можливість оперативно та ефективно розслідувати та розкривати злочини.

Таким чином, потрібно на законодавчому рівні закріпити взаємозв'язок двох окремих підрозділів за такими основними напрямками: сприяння слідчих підрозділів в призначенні та проведенні судових експертиз та експертних досліджень (своєчасне вилучення речових доказів та швидке призначення судових експертиз); залучення експерта до проведення слідчих дій (потрібно розширити перелік випадків в яких залучається спеціалізована пересувна лабораторія Експертної служби МВС або окремих працівників Експертної служби МВС в залежності від виду злочину); залучення експерта для надання роз'яснень; обмін інформацією; проведення спільних науково-методичних заходів, семінарів, спільних занять.

1. Перлін С. І. Правові та організаційні особливості взаємодії слідчого з підрозділами Експертної служби МВС України: наук.-теор. жур. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2017. № 1. 292 с.

2. Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України: затв. наказом МВС України від 03.11.2015 р. № 1343. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15>

3. Науменко С. М. Адміністративно-правові засади взаємодії Експертних установ з правоохоронними органами: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07/ Університет сучасних знань; Сумський державний університет. Суми, 2019. 203 с.

4. Інструкція про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події: затв. наказом МВС України від 03.11.2015 № 1339. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15>.

ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ СУДОВОЇ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПРИ КРАДІЖЦІ МАЙНА

Згідно зі статистичними даними Генеральної прокуратури України, найпоширенішими злочинами, які вчиняються в Україні, є крадіжки.

Крадіжка – таємне викрадення чужого майна [1].

Викрадення завжди полягає в активній поведінці винної особи, спрямованій на незаконне та безоплатне вилучення чужого майна поза волею власника.

Ключовою ознакою цього злочину є саме його таємний характер. Відкрите викрадення чужого майна кваліфікується не як крадіжка, а як грабіж і за його вчинення передбачено більш сувору відповідальність іншою статтею Кримінального кодексу України.

За Кримінальним кодексом України крадіжка є злочином проти власності і це питання регулюється ст. 185. Відповідальність за дрібне викрадення чужого майна (дрібна крадіжка) передбачається ст. 51 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

З 1 січня 2019 року в Україні підвищено поріг настання кримінальної відповідальності за крадіжку. Так, крадіжка чужого майна вважається дрібною, якщо вартість такого майна на момент вчинення правопорушення не перевищує 0,2 неоподаткованого мінімуму доходів громадян, тобто – 192,1 грн.

Відповідно до статті 51 Кодексу України про адміністративні правопорушення дрібна крадіжка тягне за собою штраф від 170 до 510 грн або виправні роботи на строк до одного місяця з відрахуванням 20% заробітку, або адміністративний арешт на строк від п'яти до десяти діб.

Якщо вартість викраденого майна перевищує 192,1 грн, настає кримінальна відповідальність. Відповідно до статті 185 Кримінального кодексу таємне викрадення чужого майна карається штрафом від 50 до 100 неоподаткованих мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від 80 до 240 годин, або виправними роботами на строк до двох років, або арештом на строк до 6 місяців, або позбавленням волі на строк до трьох років.

Якщо злочином заподіяно шкоду, кримінальна відповідальність посилюється. Значною шкодою вважається заподіяння збитків на суму від 96 050 до 240 125 грн. Крадіжка вчинена у великих розмірах, якщо збитки перевищують 240 125 грн. Особливо великими розмірами вважається 576 300 грн.

В процесі розгляду судами справ з крадіжок, виникають ситуації, коли для встановлення конкретних обставин справи або фактів, необхідним є отримання інформації, що стосується спеціальних знань, в певній сфері діяльності і не може бути отримана інакше, як шляхом звернення з переліком питань до експертної установи або експерта.

Експертиза проводиться експертом за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання [2].

Судово-експертну діяльність у кримінальному провадженні здійснюють державні спеціалізовані установи, а в інших випадках – також судові експерти, які не є працівниками зазначених установ, та інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань у порядку та на умовах, визначених Законом України «Про судову експертизу» [3].

Судова експертиза складається з дослідження експерта, який має спеціальні знання в певній сфері діяльності конкретних об'єктів (наприклад, предмети, речі, документи, об'єкти, властивості, явища, процеси і т. п.), а отримана від нього інформація надасть можливість суду або органу досудового розслідування встановити всі дійсні обставини справи.

Виходячи з особливостей такого складу злочину, як крадіжка, можна виділити наступні види судових експертиз:

- дактилоскопічна – експерт досліджує відбитки пальців, знайдених на місці злочину або викрадених предметах, для виявлення особистості злочинця;
- трасологічна – дослідження слідів злочинця, злому житлового приміщення і т. д.;
- товарознавча – встановлюються сума матеріального збитку, нанесеного потерпілому;
- економічна – при розкраданні товарних цінностей у підприємства, коли потрібно встановити розмір збитку за первинними прибутковими документами;
- інші види в різних сферах науки, ремесла, техніки і т. д.

Сутність дослідження, проведеного судовим експертом товарознавцем, полягає у встановленні за допомогою спеціальних знань в області товарознавства фактичних даних, що свідчать про товарні

характеристики виробів, відхилення від нормативних документів, з метою визначення фактичного стану виробу й причин його зміни для визначення їх ринкової вартості.

Об'єктами товарознавчої експертизи є:

- споживчі непродовольчі товари (тестильно-одягові, взуттєві, галантерейні, порфумерно-косметичні, культурно-побутові, електропобутові, господарські та ювелірні товари, машини та обладнання);
- споживчі продовольчі товари (кондитерські, смакові, зерноборошняні, м'ясо та м'ясні продукти, риба і рибні продукти, харчові добавки тощо);
- медичні товари (фармацевтичні та медичні товари);
- товари промислового призначення (сировина, напівфабрикати, матеріали, паливо, деталі, витратні матеріали тощо).

Висновок експерта – це докладний опис проведених експертом досліджень, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи. Висновок експерта є процесуальним джерелом доказів [2].

Висновок товарознавчої експертизи дозволяє встановити суму матеріального збитку нанесеного потерпілому та дає можливість органам досудового розслідування кваліфікувати злочин для подальшого визначення відповідальності злочинця.

Успіх розслідування крадіжок споживчих товарів, багато в чому залежить від того, наскільки повно використовуються можливості спеціальних знань товарознавців. Висновок експерта за товарознавчим напрямком дозволяє правильно кваліфікувати, успішно розслідувати та об'єктивно розглядати в судовому засіданні вчинені крадіжки.

Саме висновок експерта за товарознавчим напрямком, може мати вирішальне значення у кримінальному провадженні.

-
1. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
 2. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
 3. Закон України «Про судову експертизу»: станом на 07 серпня 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>

А. В. Король,

старший судовий експерт відділу досліджень у сфері інформаційних технологій
(Запорізький науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України)

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПРИ ПРОТИДІІ ЗЛОЧИНАМ, ПОВ'ЯЗАНИМ ІЗ РОЗПОВСЮДЖЕННЯМ ПРОДУКЦІЇ ПОРНОГРАФІЧНОГО ХАРАКТЕРУ

В умовах сучасного розвитку та техніко-технологічного прогресу відбувається заміщення старих та поява нових видів мистецтва, Інтернету та соціальних мереж, масової інформації та вільного доступу до цієї інформації. Нескінчений потік необмеженої інформації через мережу Інтернет призводить до появи інформації порнографічного характеру та інтересу до її розповсюдження, що нівелює систему етичних норм, правил поведінки, що склалися у суспільстві, традиційних духовних і культурних цінностей, уявлень про добро, честь, гідність, громадський обов'язок, совість, справедливість.

Відповідно до Закону України «Про захист суспільної моралі» до продукції порнографічного характеру відносяться будь-які матеріальні об'єкти, предмети, друкована, аудіо-, відеопродукція, в тому числі реклама, повідомлення та матеріали, продукція засобів масової інформації, електронних засобів масової інформації, змістом яких є детальне зображення анатомічних чи фізіологічних деталей сексуальних дій чи які містять інформацію порнографічного характеру [1].

В сучасних умовах важливим є недопущення розповсюдження продукції порнографічного характеру, яка визначена Законом України «Про захист суспільної моралі», та за незаконне виготовлення й поширення якої передбачена кримінальна відповідальність за ст. 301 КК України [2].

На сьогодні видозмінилась саме інформація та подача інформації порнографічного характеру, з'явилося багато відео в мережі Інтернет (в он-лайн) осіб жіночої статі, які пестять себе перед камерою, демонструючи свої принади, відтворюючи різноманітні маніпуляції геніталіями за грошову винагороду. Дані відео мають ознаки відеотрансляції та ускладнюють виявлення ознак, за якими їх можна віднести до продукції порнографічного характеру, закриваючи долонями, частинами тіла свої принади, виконуючи сексуальні рухи без деталізації фізіології або імітуючи ті чи інші сексуальні дії.

Однак, вищезазначені факти не виключають можливості проведення мистецтвознавчої експертизи, виявлення ознак та критеріїв віднесення даних відеосюжетів до таких, що підпадають під дію Закону України «Про захист суспільної моралі».

Зі змінами в суспільстві змінюються методи та система пошуку критеріїв та ознак віднесення даної продукції до такої, що містить ознаки порнографії та дитячої порнографії, якої останнім часом стало набагато більше.

Головним критерієм віднесення до порнографії будь-якого виду інформації (фото-, відео- друкованої, публічних видовищ), що міститься на різних носіях (цифрових, аналогових, матеріалізованих), стає аналітичність та відсутність художньої цінності або наукової цілі створення таких матеріалів.

Відмінність порнографії від непорнографії зазвичай формується в таких оціночних категоріях, як «непристойне», «цинічне», «вульгарне», «натуралістичне» [3, с. 287].

Загалом необхідно констатувати збільшення інформації порнографічного характеру та розповсюдження її через мережу Інтернет, збільшення попиту на дитячу порнографію та онлайн відеотрансляції, що призводить до актуалізації даної тематики, удосконалення методичних основ проведення та призначення судово-мистецтвознавчих експертиз продукції порнографічного характеру, пошуку нових підходів до протидії злочинам, пов'язаним з розповсюдженням даної продукції.

-
1. Про захист суспільної моралі: станом на 09.12.2015: Закон України від 20.11.2003 № 1296-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1296-15>
 2. Кримінальний кодекс України: станом на 27.06.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
 3. Нагаев В. В. Эротика и порнография. Критерии различий. Проблемы правовой оценки и экспертизы: монография. М.: ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2009. 336 с.

Є. П. Коць,

ад'юнкт кафедри кримінального процесу та криміналістики
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

НЕЗАКОННІ ВОЄНІЗОВАНІ ТА ЗБРОЙНІ ФОРМУВАННЯ ЯК ЧИННИК, ЯКИЙ ВПЛИВАЄ НА НАЦІОНАЛЬНУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ

Українська держава знаходиться у нелегкому часі реформ, внутрішньополітичних протиріч та нестабільної економіки. Тому складаються сприятливі умови для виникнення воєнізованих або збройних формувань, як засіб досягнення цілей, тобто як інструмент впливу на будь-які державні органи або суспільство.

Важливу роль у висвітленні проблеми кримінальної відповідальності за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань стали праці П. В. Агапова, В. А. Робака, В. П. Тихого, І. О. Смірнова, А. В. Савченко, М. І. Хавронюка, А. А. Вознюка, Ю. В. Бауліна.

Перші застереження щодо неприпустимості діяльності незаконних воєнізованих та збройних формувань згадуються в Указі Президента СРСР №373 від 25 липня 1990 року «Про заборону створення збройних формувань, не передбачених законодавством СРСР та вилучення зброї у випадку її незаконного зберігання»[1] Згідно цього нормативно-правового акту у СРСР заборонялись будь-які дії для створення воєнізованих або збройних об'єднань, незалежно від їхньої мети діяльності. Функція створення таких об'єднань покладали на вищі органи державної влади СРСР.

Після розпаду Радянського Союзу, незаконні воєнізовані та збройні формування значно посилюють свої позиції у суспільному житті пострадянських держав, в тому числі і в Україні. Активізація їхньої діяльності вкрай негативно впливає на законні інтереси людини, суспільства і держави. Тому, 18 вересня 1991 року Верховна Рада України прийняла Закон «Про відповідальність за створення не передбачених законодавством військових або інших збройних формувань чи груп»[2], який став підставою для внесення змін до чинного на той час Кримінального кодексу УРСР, затвердженого 28 грудня 1960 року. У 1993 році цей нормативно-правовий акт був доповнений ст. 187-6, яка визначала кримінальну відповідальність за створення не передбачених законодавством воєнізованих формувань чи груп. Під воєнізованими на той час розуміли формування чи групу, які мають організаційну структуру військового типу, а саме: єдиноначальність та підпорядкованість, дисципліну, а також у яких проводиться військова або стройова чи фізична підготовка [3].

У 2001 році Верховна Рада України ухвалила Кримінальний кодекс України, у якому також визначила кримінальну відповідальність за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. У ст. 260 КК України збережено визначення незаконних воєнізованих формувань, надане у попередньому Кодексі (КК УРСР 1960 року). Проте доповнено визначенням поняття «незаконні

збройні формування», під яким розуміли воєнізовані групи, які незаконно мають на озброєнні придатну для використання вогнепальну, вибухову чи іншу зброю [4]. Зважаючи на особливу небезпечність незаконних воєнізованих і збройних формувань, ст. 7 Закону України «Про основи національної безпеки України» визначено загрози національним інтересам і національній безпеці України у сфері державної безпеки спроби створення і функціонування незаконних воєнізованих збройних формувань та намагання використати в інтересах певних сил діяльність військових формувань і правоохоронних органів держави [5], даний нормативний акт втратив свою чинність, на підставі прийнятого Закону України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 року. У ст. 3 даного закону визначено, що загрози національній безпеці України та відповідні пріоритети державної політики у сферах національної безпеки і оборони визначаються у Стратегії національної безпеки України, Стратегії воєнної безпеки України, Стратегії кібербезпеки України, інших документах з питань національної безпеки і оборони, які схвалюються Радою національної безпеки і оборони України і затверджуються указами Президента України [6].

У п. 1 ч. 3 Стратегії національної безпеки України визначено актуальні загрози національній безпеці України, а саме: агресивні дії Росії, що здійснюються для виснаження української економіки і підризу суспільно-політичної стабільності з метою знищення держави Україна і захоплення її території: «... розвідувально-підризна і диверсійна діяльність, дії, спрямовані на розпалювання міжетнічної, міжконфесійної, соціальної ворожнечі і ненависті, сепаратизму і тероризму, створення і всебічна підтримка, зокрема військова, маріонеткових квазідержавних утворень на тимчасово окупованій території частини Донецької та Луганської областей; нарощування військових угруповань біля кордонів України та на тимчасово окупованій території України, у тому числі розміщення на півострові Крим тактичної ядерної зброї;...» [7].

Чи в даному формулюванні маріонеткові квазідержавні утворення законодавець ототожнив із поняттям не передбачених законом воєнізованих та збройних формувань? Етнополітичний словник визначає державоподібні утворення як особливий вид суб'єктів міжнародного права, що мають певні ознаки держав, але не є такими в загальноприйнятому розумінні [8]. Квазідержавні утворення є особливою політичною організацією суспільства, яка, на відміну від держави, не має всіх її ознак та/або міжнародного визнання. Використовується термін щодо територій з невизначеним статусом, сепаратистських регіонів, самопроголошених республік. В. Опришко, пропонуючи перелік суб'єктів міжнародного права, наголошує на виокремленні особливої форми суб'єктів міжнародного права – квазідержавних утворень [9].

Враховуючи вищенаведене, законодавець знівелював особливу небезпечність незаконних воєнізованих і збройних формувань та не визначив її, як загрозу національним інтересам і національній безпеці України у Законі України «Про національну безпеку України» та рішенні РНБО України «Про стратегії національної безпеки України». На нашу думку, таке виключення із переліку загроз є помилковим. Такої ж думки дотримався голова Адміністрації президента у 2014-2016 рр. Ложкін Б.Є., який створив проект Стратегії воєнної безпеки України (воєнна доктрина України), у підрозділі актуальні загрози воєнній безпеці України та прогнозовані сценарії їх реалізації, зазначив, що проявами безпосередньої воєнної загрози для України є: «... активізація спеціальними службами РФ розвідувально-підривної діяльності в Україні з метою дестабілізації внутрішньої соціально-політичної обстановки в Україні, а також підтримки не передбачених законом збройних формувань на Сході України і створення умов для збільшення масштабів збройної агресії; діяльність на території України незаконних збройних формувань, спрямована на дестабілізацію внутрішньої соціально-політичної ситуації в Україні, залякування населення, позбавлення його волі до опору, порушення функціонування органів державної влади, місцевого самоврядування, важливих об'єктів промисловості та інфраструктури;...» [10].

Тобто з впевненістю можемо зазначити, що не передбачені законом воєнізовані та збройні формування являються загрозою для національних інтересів та національної безпеки України та на нашу думку доцільно звернути увагу РНБО до цього питання та визначити створення та функціонування незаконних воєнізованих та збройних формувань як загрозу національним інтересам та національній безпеці України.

1. О запрещении создания вооруженных формирований, не предусмотренных законодательством СССР, и изъятии оружия в случае его незаконного хранения: Указ Президента СССР от 25.07.1990 № 373. Ведомости Съезда народных депутатов Российской Федерации и Верховного Совета СССР. 1990. №31. Ст. 559 URL: <https://ru.wikisource.org>

2. Про відповідальність за створення не передбачених законодавством військових або інших збройних формувань чи груп: закон України від 18.09.1991 № 1564-XII (редакція від 19.11.2012, підстава 4651-17): Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1564-12>

3. Кримінальний кодекс України від 28.12.1960 (втрата чинності 01.09.2001). Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2002-05>

4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III (редакція від 27.06.2019, підстава 2747-VIII. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

5. Про основи національної безпеки України: закон України від 19.06.2003 № 964-IV (втрата чинності від 08.07.2018, підстава – 2469-VIII): Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15>

6. Про національну безпеку України: закон України від 08.07.2018 № 2469-VII: Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>

7. Про Стратегію національної безпеки України: рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року № 287/201: Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>

8. Непризнанные государства / Большой юридический словарь онлайн. URL: <http://lawenc.net/word/gosudarstvopodobnye-obrazovanija-kvazigosudarstva-1390.html>.

9. В. Ф. Опришко, Ф. П. Шульженко, С. І. Шимон. Правознавств. К.: КНЕУ, 2003. С. 315.

10. Проект: Про стратегію національної безпеки України: рішення голови Адміністрації президента. URL: http://www.mil.gov.ua/content/public_discussion/proj_vdu.pdf

А. Б. Кривий,

аспірант кафедри оперативно-розшукової діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЩОДО НАПРЯМІВ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Україна – демократична, правова держава, в якій людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю; права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є її головним обов'язком (статті 1, 3 Конституції України). Недопустимість обґрунтування обвинувачення особи у вчиненні злочину на доказах, одержаних незаконним шляхом, це гарантія, яка не може бути обмежена. При оцінюванні на предмет допустимості як доказів у кримінальному провадженні фактичних даних, що містять інформацію про скоєння злочину чи підготовку до нього та подані в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України, враховується ініціативний або ситуативний (випадковий) характер дій фізичних або юридичних осіб, їх мету та цілеспрямованість при фіксуванні зазначених даних. Отже обвинувачення у вчиненні злочину не може ґрунтуватися на фактичних даних, одержаних в результаті оперативно-розшукової діяльності уповноваженою на те особою без дотримання конституційних положень або з порушенням порядку, встановленого законом, а також одержаних шляхом вчинення цілеспрямованих дій щодо їх збирання і фіксації із застосуванням заходів, передбачених Законом «Про оперативно-розшукову діяльність», особою, не уповноваженою на здійснення такої діяльності. Відтак визнання особи винуватою у вчиненні злочину може мати місце лише за умови доведеності її вини. При цьому слід мати на увазі, що згідно зі ст. 62 Конституції обвинувачення не може ґрунтуватися на припущеннях, а також на доказах, одержаних незаконним шляхом. Докази повинні визнаватися такими, що одержані незаконним шляхом, наприклад, тоді, коли їх збирання й закріплення здійснено або з порушенням гарантованих Конституцією прав людини і громадянина, встановленого кримінально-процесуальним законодавством порядку, або не уповноваженою на це особою чи органом, або за допомогою дій, не передбачених процесуальними нормами.

Боротьба із злочинністю є складним суспільним явищем, де присутні, принаймні, дві сторони. Одна сторона, злочинці, діють не лише поза суспільними правилами, але й нехтують моральними принципами, а інша сторона – держава, в особі правоохоронних органів, зобов'язана неухильно дотримуватися норм права. Дії сторони, яка дотримується правил, можна спрогнозувати, що доволі часто використовується організованими формами злочинності з метою планування злочину та подальшого власного убезпечення. Натомість правоохоронні органи в особі суб'єктів оперативно-розшукової діяльності не можуть виходити за межі дозволених законом форм, сил, методів, заходів та засобів протидії злочинності, в той же час як злочинці використовують будь-які інструменти та засоби для реалізації злочинного наміру. Відтак процес попередження та виявлення злочинів на їх стадіях повинен урегульовуватися гнучкими однозначними правовими нормами, які б дозволяли оперативним підрозділам діяти своєчасно та оперативно, оскільки найменше зволікання законного реагування на ознаки кримінальної події загрожує безповоротній втраті фактичних даних, без яких можливості відвернення суспільно-небезпечних наслідків та розкриття злочину суттєво знижуються.

На жаль, сьогодні спостерігається доволі стрімке розповсюдження негативної практики, коли підзаконні відомчі нормативно-правові акти, замість того, щоб алгоритмізувати механізми реалізації конкретних законодавчих положень, які регулюють суспільні відносини в галузі оперативно-розшукової діяльності, навпаки, містять організаційно-правову неузгодженість, що в кінцевому результаті не лише ускладнює, але й на практиці унеможливує фактичну реалізацію завдань оперативно-розшукової діяльності. Подальші наукові дослідження в сфері оперативно-розшукової діяльності повинні бути спрямовані на систематизацію та взаємоузгодженість законодавчих та нормативних засад організаційно-правового урегулювання застосування оперативно-розшукових сил, заходів, засобів та методів боротьби із злочинністю, що, безперечно, дасть позитивний результат у сфері протидії злочинності.

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНО КАРАНИХ ФОРМ СЕПАРАТИЗМУ

Очевидно, що система кримінально-правової охорони державного суверенітету та територіальної цілісності і недоторканності повинна бути спрямована на захист від усіх існуючих та можливих проявів сепаратизму з врахуванням сучасних тенденцій його розвитку. Деякі вітчизняні та зарубіжні вчені позитивно вирішують питання про доцільність передбачення у КК спеціальної статті про відповідальність за сепаратизм [1, с. 267; 2, с. 334-335]. Зокрема, О.А. Чуваков пропонує перейменувати ст. 110 «Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України» КК України на «Сепаратизм». Подібне формулювання, на його думку, справедливо підкреслює юридичну природу цього злочину [3, с. 371]. На наш погляд, такі підходи слід визнати концептуально хибними. Назва статті «сепаратизм» є невдалою, оскільки кримінальна відповідальність за сепаратизм як явище взагалі неможлива. Вона може наставати лише за конкретні злочинні діяння, в яких проявляється сепаратизм як явище. Доречно навести думку вітчизняного дослідника М.А. Рубашенка: «У зв'язку з цим навряд чи можна погодитися з міркуваннями, викладеними в окремих джерелах, про необхідність криміналізації (подальшої криміналізації) сепаратизму як такого» [4, с. 99]. Він вважає недоцільним та небезпечним в аспекті дотримання прав людини використання в тексті кримінального закону слова «сепаратизм» [4, с. 99], оскільки термін «сепаратизм» має неоднозначну інтерпретацію як за змістом, так і за обсягом цього поняття; його визначення відсутнє не тільки в нормативно-правових актах України, але й в універсальних міжнародних договорах; цей термін також не зустрічається в кримінальному законодавстві провідних демократій світу [5, с. 483].

Законом України «Про внесення зміни до КК України щодо кримінальної відповідальності за фінансування сепаратизму» від 19 червня 2014 р. КК України доповнено ст. 1102, відповідно до якого окремо передбачено відповідальність за фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України. Виходячи зі змісту і назви зазначеного Закону кримінальна відповідальність за так звані «сепаратистські» дії обмежується ст.ст. 109 «Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади», 110 «Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України» КК України.

Як зазначають В. С. Батиргареєва та Н.В. Нетеса, сепаратизм може виявлятися в найрізноманітніших діях: від пропагандистських акцій, діяльності політичних партій, громадських рухів, масових акцій, у тому числі референдумів, до терористичних актів [6, с. 65]. Зазначене вплинуло на те, що в юридичній літературі не знайшло однозначного вирішення питання, які злочини охоплюються поняттям «сепаратизм». У його вирішенні М.Б. Стиранка досліджуючи видовий об'єкт складів злочинів, які регламентують кримінальну відповідальність за сепаратизм, пропонує їх поділити на дві групи. Перша група злочинів, а саме ті, юридичні склади яких містяться в ст. 110, 1102, 111, 436, 437, 447 КК України, посягають на відносини із забезпечення територіальної цілісності та недоторканності. Друга група злочинів, передбачених ст. 109, 1102 (має складний об'єкт) КК України, порушує правовий режим зміни суспільних відносин, які забезпечують територіальний устрій [7, с. 120].

Надумку А.В. Савченка типових злочинів, пов'язаних із сепаратизмом (так званих «сепаратистських» злочинів), слід віднести: фактично всі злочини проти основ національної безпеки України (зокрема, дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади – ст. 109 КК, посягання на територіальну цілісність та недоторканність України – ст. 110 КК, фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України – ст. 1102 КК, державна зрада – ст. 111 КК); створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (ст. 260 КК); захоплення державних або громадських будівель чи споруд (ст. 341 КК) та деякі інші чи суміжні злочини. У своїх найбільш крайніх формах сепаратизм може виявлятися у вчиненні злочинів терористичного характеру, умисних вбивств, геноциді тощо [8, с. 82]. Слід зазначити, що перелічені злочини не завжди належать до так званих «сепаратистських».

Д. В. Вітрова, досліджуючи суб'єктивну сторону цього явища, до так званих «сепаратистських» відносить лише злочини, передбачені статтями 109 та 110 КК України [9, с. 142–148]. В іншій своїй науковій праці Д. В. Вітрова злочином, який містить ознаки сепаратизму, визнає також «Державну зраду» [10, с. 191]. Така пропозиція заслуговує на підтримку, оскільки, виходячи з диспозиції ч. 1 ст. 111 КК України, державна зрада є діянням, умисно вчиненим громадянином України, зокрема, на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності.

Однією з форм об'єктивної сторони державної зради, передбаченої диспозицією ч. 1 ст. 111 КК, є надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України. У свою чергу формами підривної діяльності фахівці визнають, зокрема, будь-яку діяльність, пов'язану зі: 1) спробою зміни території України (шляхом, наприклад, організації не передбачених Конституцією України референдумів з територіальних питань) або 2) розпалювання сепаратистських настроїв серед населення окремих регіонів [11, с. 336]. До форм підривної діяльності також належить пряме чи непряме сприяння, заохочення або підтримка сепаратистської діяльності в інших державах під яким би то не було приводом [12, с. 140]. Іншою формою об'єктивної сторони державної зради, передбаченою диспозицією ч. 1 ст. 111 КК, є перехід на бік ворога в період збройного конфлікту, який може мати місце і в формі вступу громадянина України до незаконних формувань, зокрема, сепаратистського характеру [11, с. 336].

Недоцільними слід визнати пропозиції щодо законодавчого визначення складу злочину «сепаратизм». Доповнити Кримінальний кодекс України статтею під назвою «сепаратизм» є неможливим через особливу складність цього поняття, адже сепаратизм – це комплекс дій, а стаття передбачає відповідальність за конкретне діяння. Кримінальна відповідальність за вчинення переважної більшості так званих «сепаратистських» злочинів передбачена ст. 110 «Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України» КК України. Так звані «сепаратистськими» можуть виступати також злочини, передбачені статтями 109 «Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади», 1102 «Фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України», 111 «Державна зрада» та ін. До так званих «сепаратистських» можуть бути віднесені інші злочини. Слід враховувати, що сепаратистська діяльність може супроводжуватись вчиненням злочинів, передбачених статтями 258 «Терористичний акт», 258-3 «Створення терористичної групи чи терористичної організації», 260 «Створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань», 341 «Захоплення державних або громадських будівель чи споруд» та іншими статтями КК України.

1. Сергун Е. П. «Сепаратизм» как возможный состав преступления в российском уголовном праве. *Правовая культура*. 2013. № 2. С. 53–58.
2. Вітрова Д. В. Соціально-правова обумовленість кримінальної відповідальності за сепаратизм. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 4. С. 332–336.
3. Чуваков О. А. Кримінально-правова протидія злочинам проти основ національної безпеки України: теорія і практика: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2017. 468 с.
4. Рубашенко М. А. Проблеми використання поняття «сепаратизм» у сфері кримінального права. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2017. № 2 (9). С. 88–104.
5. Рубашенко М. А. До питання про криміналізацію пропаганди сепаратизму. Концептуальні основи кримінальної законотворчості: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 19 жовт. 2017 р.). Одеса, 2016. С. 482–490.
6. Батиргареева В., Нетеса Н. Щодо проблеми визначення кримінально караних форм сепаратизму. *Право і безпека*. 2014. № 1. С. 65–70.
7. Стиранка М. Б. Родовой и видовой объекты сепаратизма. *Leges si viata*. 2019. № 2/2 С. 116–120.
8. Савченко А. В. Сучасний сепаратизм: кримінально-правовий зміст. Актуальні проблеми кримінального права (пам'яті професора П. П. Михайленка): тези доп. V міжвуз. наук.-теорет. конф. (м. Київ, 21 листоп. 2014 р.). К.: Нац. акад. внутр. справ, 2014. С. 79–83.
9. Вітрова Д. В. Деякі питання визначення вини як обов'язкової ознаки суб'єктивної сторони сепаратизму. *Проблеми законності*. 2017. Вип. 137. С. 142–148.
10. Вітрова Д. Щодо деяких питань удосконалення кримінального законодавства в боротьбі із сепаратизмом на території України. *Юридичний вісник*. 2017. № 1. С. 191–196.
11. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Вид. 11-те, переробл. та допов. К.: ВД «Дакор», 2019. 1384 с.
12. Скулиш Є. Д. Злочини проти основ національної безпеки України: навч. посіб. / Є. Д. Скулиш, О. Ю. Звонарьов. К.: Наук.-вид. відділ НА СБ України, 2011. 220 с.

Т. В. Курило,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу

І. І. Татарин,
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету № 1 ІПФПНП
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕДУРИ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ

Проблемам, що існують в межах інституту повідомлення про підозру приділяла увагу досить велика кількість науковців [1, с. 183]. На основі їх досліджень можна сформулювати наступні проблеми, що пов'язані з повідомленням особі про підозру. Так стаття 278 КПК України має назву «Вручення письмового повідомлення про підозру», тобто фактично йдеться про порядок повідомлення про підозру. У контексті статті поняттям «вручення» охоплюється низка процесуальних дій, які мають бути виконані слідчим або прокурором (не лише власне «вручення», а й усне оголошення повідомлення про підозру, роз'яснення суті підозри, повідомлення про права підозрюваного і їх роз'яснення, відібрання в особи розписки про виконання слідчим чи прокурором зазначених процесуальних дій). Вважаємо, варто було б доповнити назву статті словами: «Вручення письмового повідомлення про підозру та порядок його ознайомлення підозрюваного». Окрім цього, звичайно, більш детально і описати дії під час повідомлення про підозру у вищезгаданій статті.

КПК України також передбачає можливість зміни повідомлення про підозру, а саме: повідомлення про нову підозру і зміну раніше повідомленої підозри. Разом з тим у КПК України не передбачено випадків, коли така зміна могла би відбуватись, що в свою чергу приводить до виникнення колізій у застосуванні даної норми. На нашу думку, наявність статті «Підстави та випадки зміни повідомлення особі про підозру» аж ніяк би не завадило у КПК України.

Є певні проблеми із застосуванням положень глави 37 КПК України, яка передбачає особливості повідомлення про підозру окремій категорії осіб. Наприклад, народному депутату України, кандидату у Президенти України, Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини, Голові або іншому члену Рахункової палати, прокурору Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Директору та працівникам Національного антикорупційного бюро України, заступникам Генерального прокурора України, члену Національного агентства з питань запобігання корупції – повідомляє про підозру Генеральний прокурор України (виконувачем обов'язків Генерального прокурора) [2, с. 294]. Бувають випадки необхідності законного затримання вищевказаної категорії осіб, але якраз тут і виникає проблема, яка полягає у необхідності повідомити такій особі про підозру не пізніше 24-х годин з моменту затримання. Проте злочини можуть вчинятися в різних областях нашої держави, що вже само собою ускладнює процес повідомлення про підозру такій категорії осіб.

Що стосується, наприклад, статусу народних депутатів України, на притягнення до кримінальної відповідальності яких необхідна згода Верховної Ради України, така процедура повідомлення про підозру є ще більш проблематичною. Доцільно, ввести норму у КПК України, яка би за певних умов збільшувала проміжок часу з моменту затримання до повідомлення про підозру особі до 72-х годин.

Потребує вирішення і питання про відповідність вимогам КПК України направлення особі слідчим повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення засобами поштового зв'язку. У цьому контексті необхідно чітко визначити й конкретний момент, з якого особа набуває статусу підозрюваного у кримінальному провадженні (з моменту направлення їй повідомлення про підозру засобами поштового зв'язку чи з моменту фактичного вручення поштового відправлення з повідомленням про підозру).

В КПК України, як вже зазначалося, передбачені такі випадки обов'язкового повідомлення про підозру:

- 1) затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення;
- 2) обрання до особи одного з запобіжних заходів;
- 3) наявність достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення.

На нашу думку, другий пункт порушує права людини. Адже, застосування запобіжних заходів до особи, яка не набула статусу підозрюваного є не вірним.

Ще одним питанням, що викликає сумніви є наприклад подія, відносно повідомлення Роману Насірову про підозру у вчиненні ним злочину. Генеральний прокурор України Юрій Луценко заявив, що при здійсненні цієї дії були допущені суттєві порушення працівниками Національного Антикорупційного Бюро України (далі – НАБУ), відносно часу його повідомлення. За його словами, повідомлення про підозру необхідно було зробити не ввечері п'ятниці, а у суботу зранку[3]. Проте, НАБУ дало відповідь, що заяви

генпрокурора є безпідставними, оскільки вручення повідомлення про підозру є «процесуальною, а не слідчою дією», на неї не поширюється заборона вчинення у проміжок з 22:00 до 6:00 [4].

Отже, можна зробити висновок, що законодавчі положення, які стосуються повідомлення про підозру, викликають дискусії у науці і суперечності в процесі їх застосування, а тому потребують більшого вивчення та чіткого і змістовного врегулювання.

Спочатку необхідно здійснити дії, які будуть спрямовані на удосконалення норм, що стосуються конкретно інституту повідомлення про підозру. Під такими діями розуміється:

- 1) Потреба розширення змісту глави 22 з метою більш чіткої регламентації порядку вручення даного повідомлення особі про підозру.
- 2) Детальніше регламентувати випадки, у яких вручення письмового повідомлення про підозру в день його складання неможливе.
- 3) Введення у КПК України поняття повідомлення про підозру.

Окрім вищесказаного, необхідно більш детально вивчити питання застосування схожих норм у зарубіжних країнах задля унеможливлення повторення їх колізій у нашому Законодавстві та запозиченні у наші Законодавчі акти позитивних моментів.

Наприклад, у республіці Білорусь, таке поняття, як повідомлення про підозру, відсутнє. Натомість є схожа норма, яка регламентує порядок залучення особи в якості обвинуваченого. У ст. 240 КПК Білорусії вказується: «При наличии достаточных доказательств, дающих основания для предъявления лицу обвинения в совершении преступления, следователь выносит мотивированное постановление о привлечении его в качестве обвиняемого» [5].

На нашу думку, у КПК Білорусії більш чітко врегульовано порядок залучення як обвинуваченого, аніж у КПК України про порядок повідомлення про підозру. Норми у КПК Білорусії є простіші для розуміння, статті, що стосуються вручення повідомлень про виклик на допити, порядок такого вручення, порядок ознайомлення особи із змістом підозри. У нашому ж КПК, повідомленню про підозру приділена глава 22 даного Кодексу, яка і без того не у повній мірі містить усі нюанси даного інституту, так ще й відсилає нас до інших глав, що викликає, на мою думку, непотрібну плутанину під час їх застосування.

Ще одним прикладом є Німеччина, у КПК якої використовують чотири поняття процесуальних статусів особи, яка причетна до вчинення злочину: 1). «Verdächtiger» – «підозрюваний», відносно якого є фактичні дані, які дають підставу підозрювати його у вчиненні злочину; 2). «Beschuldigter» – «обвинувачений», підозрювана особа, відносно якої проводиться кримінальне провадження; 3). «Angeschuldigter» – «обвинувачений», особа відносно якої висунене публічне обвинувачення, тобто, прокуратура подала його до суду, але ще не почато судового розгляду по суті; 4). «Angeklagter» – «підсудний», відносно якого суд прийняв рішення про відкриття судового розгляду по суті [6]. Проаналізувавши дані поняття, можна зробити висновок, що і у Федеративній республіці Німеччині така стадія, як повідомлення про підозру, упущена, а саме, – поняття підозрюваного використовується зовсім у іншому ракурсі. Вважаємо, що національному Законодавцю в подальшому необхідно працювати над удосконаленням чинних норм та вивченням норм інших країн, аналізом якості їх реалізації, співставленням таких норм конкретно для нашої держави, моделюванням можливості їх застосування.

Таким чином, пропонувані напрями є логічним результатом застосування норм інституту повідомлення про підозру в кримінальному процесі. Вони мають стати причиною стрімкого його розвитку, що дозволить покращити рівень та якість проведення усіх процесуальних дій у цілому. Слід віднести до вирішення даних проблем із відповідальністю, адже від їх вирішення може залежати подальша доля окремих осіб. Кожна людина (зокрема і сам Законодавець) може вважати, що їй ніколи не доведеться зіштовхнутися з нормами цього інституту, проте ніхто не знає, що буде в майбутньому. Саме тому потрібно працювати над вдосконаленням даного інституту з метою захисту своїх прав, свобод та законних інтересів.

1. Татаров О. Ю. Проблеми повідомлення про підозру та шляхи їх вирішення: наукова стаття. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. № 4. С. 182–186.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями. К.: Паливода А. В., 2018. 372 с.

3. Офіційний сайт інтернет-видання «Українська правда». URL: <http://www.pravda.com.ua/news/2017/03/5/7137238/>.

4. Офіційний сайт «BBC Україна». URL: <http://www.bbc.com/ukrainian/news-39179472>.

5. Офіційний сайт «Навігатор в мире права». URL: http://etalonline.by/?type=text®num=HK9900295#load_text_none_1

6. Офіційний сайт Центру політико – правових реформ. URL: http://pravo.org.ua/files/_{1}.pdf

В. О. Кучер,

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільного права та процесу

В. М. Парасюк,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ІНСТИТУТ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

У кримінальному судочинстві, крім захисту публічних прав, більшу увагу слід приділяти приватним інтересам особи, якій кримінальним правопорушенням завдано шкоди. Інституту відшкодування заподіяної кримінальним правопорушенням шкоди присвячено главу 9 КПК України, де передбачено способи відшкодування (компенсації) заподіяної потерпілому шкоди, серед яких виділено цивільний позов.

У випадку заподіяння шкоди кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням особа має право під час кримінального провадження до початку судового розгляду пред'явити цивільний позов до підозрюваного, обвинуваченого або до фізичної чи юридичної особи, яка за законом несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяннями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння.

Кримінальне процесуальне законодавство не в достатній мірі регламентує питання змісту позовної заяви та наслідків порушення вимог законодавства щодо її наповнення. При цьому непоодинокими у кримінальному провадженні є випадки залишення такого позову без руху та повернення позовних заяв про відшкодування шкоди.

Частина 4 ст. 128 КПК України зазначає, що форма та зміст позовної заяви повинні відповідати вимогам, встановленим до позовів, які пред'являються у порядку цивільного судочинства. Цивільним процесуальним законодавством форма і зміст позовної заяви визначається ч. 3 ст. 175 ЦПК України, яка включає низку вимог до такого документа. Це: 1) найменування суду першої інстанції, до якого подається заява; 2) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові – для фізичних осіб) сторін та інших учасників справи, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), поштовий індекс, ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України (для юридичних осіб, зареєстрованих за законодавством України), а також реєстраційний номер облікової картки платника податків (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серію паспорта для фізичних осіб - громадян України (якщо такі відомості позивачу відомі), відомі номери засобів зв'язку, офіційної електронної адреси та адреси електронної пошти; 3) зазначення ціни позову, якщо позов підлягає грошовій оцінці; обґрунтований розрахунок сум, що стягуються чи оспоруються; 4) зміст позовних вимог: спосіб (способи) захисту прав або інтересів, передбачений законом чи договором, або інший спосіб (способи) захисту прав та інтересів, який не суперечить закону і який позивач просить суд визначити у рішенні, якщо позов подано до кількох відповідачів – зміст позовних вимог щодо кожного з них; 5) виклад обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги; зазначення доказів, що підтверджують вказані обставини; 6) відомості про вжиття заходів досудового врегулювання спору, якщо такі проводилися, в тому числі, якщо законом визначений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору; 7) відомості про вжиття заходів забезпечення доказів або позову до подання позовної заяви, якщо такі здійснювалися; 8) перелік документів та інших доказів, що додаються до заяви; зазначення доказів, які не можуть бути подані разом із позовною заявою (за наявності); зазначення щодо наявності у позивача або іншої особи оригіналів письмових або електронних доказів, копії яких додано до заяви; 9) попередній (орієнтовний) розрахунок суми судових витрат, які позивач поніс і які очікує понести у зв'язку із розглядом справи; 10) підтвердження позивача про те, що ним не подано іншого позову (позовів) до цього ж відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав.

При цьому цивільне процесуальне законодавство детально регулює питання наслідків недотримання вимог щодо змісту такої заяви. Відповідно до ст. 185 ЦПК України такими наслідками є залишення позовної заяви без руху з наданням строку для усунення недоліків. У разі, якщо позивач не усунув виявлені судом недоліки позовної заяви, суд таку заяву повертає позивачеві. Повернення позовної заяви не перешкоджає повторному зверненню із заявою до суду, якщо перестануть існувати обставини, що стали підставою для повернення заяви.

Відповідно до ч. 4 ст. 128 КПК України форма та зміст позовної заяви повинні відповідати вимогам, встановленим до позовів, які пред'являються у порядку цивільного судочинства. Наслідки порушення вимог кримінального процесуального законодавства щодо змісту позову КПК України не розкриває.

Цивільний позов в кримінальному процесі має свої особливості. Як зазначають В. Бараняк та О. Несімко на відміну від цивільного, у кримінальному процесі неможливе подання зустрічного позову; вимога про відшкодування збитків є особистою – не передбачена заміна кредитора чи уступка вимоги за позовом до іншої особи; цивільний позивач не зобов'язаний вказувати відповідача у позовній заяві, оскільки останній може бути ще не встановленим; під час подання цивільного позову цивільний позивач звільняється від сплати судового збору; обов'язок встановлювати розмір збитків та встановлювати осіб, які несуть відповідальність, покладається на орган досудового розслідування; підставою для відкладення розгляду цивільного позову не може бути неявка цивільного відповідача чи його представника до судового засідання [1, с. 100].

Оскільки цивільний позов може подаватися не лише під час судового розгляду кримінального провадження, а й до його початку, цивільний позивач може не володіти окремими відомостями, що входять в предмет доказування і передбачені у ст. 91 КПК України (вид та розмір заподіяної шкоди, особа відповідача, обставини справи та ін.).

Частина 5 ст. 177 ЦПК України передбачає, що позивач зобов'язаний подати до позовної заяви всі наявні в нього докази. Але ця вимога суперечить ч. 3 ст. 291 КПК України, яка забороняє надання суду інші документи окрім тих, що передбачені ст. 291 КПК України. Такі суперечності, як зазначає адвокат О. М. Несінов, використовуватиме сторона захисту [2].

Вірною є думка І. А. Воробйової, що вимоги до змісту позовної заяви в кримінальному провадженні не можуть застосовуватися за аналогією з цивільним процесуальним законодавством. У слідчих та прокурорів виникають запитання про те, які вимоги положень цивільного процесуального законодавства в контексті ч. 4 ст. 128 КПК України повинні діяти для визнання цивільного позову належно оформленим, коли: злочин вчинено в умовах неочевидності; підслідність і підсудність кримінального провадження може бути змінена до його закінчення, а отже, назва суду на момент подання цивільного позову може бути невідома чи змінена, у зв'язку з об'єднанням кримінальних проваджень; злочин вчинило декілька осіб; злочин вчинило декілька осіб і одна з них перебуває у розшуку, а інша затримана. Зазначені вище приклади типових слідчих ситуацій дозволяють зробити висновок про те, що у сфері кримінального судочинства, особливо на досудовому етапі, вимоги до змісту цивільного позову можуть бути обмеженими (специфічними), на відміну від сфери цивільного судочинства [3, с. 68].

Кримінальний процесуальний закон європейських країн континентальної системи права, законодавство яких також передбачає можливість пред'явлення цивільного позову в кримінальному провадженні, не містить подібних жорстких формальних вимог до позовної заяви [4].

Тому слід внести зміни до кримінального процесуального законодавства України, зокрема ст. 128 КПК України, скасувавши формальні вимоги, які ставляться до цивільного позову в кримінальному провадженні, або чітко визначити його зміст та наслідки порушення (залишення позову без руху, повернення позову цивільному позивачу). Це сприятиме спрощенню процедури відшкодування шкоди, завданої кримінальними правопорушеннями або іншим суспільно небезпечним діянням.

1. Бараняк В., Несімко О. Проблеми відшкодування шкоди у кримінальному провадженні щодо захисту прав потерпілого. Вісник національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2018. № 894. С. 98-103.

2. Несінов О. М. Цивільний позов в кримінальному провадженні, що має враховувати сторона захисту. URL: https://protocol.ua/ua/tsivilniy_pozov_v_kriminalnomu_provadzenni_shcho_mae_vrahuvati_storona_zahistu/ (дата звернення: 27.09.2019)

3. Воробйова І. А. Забезпечення та вирішення цивільного позову в кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / І. А. Воробйова; Запоріжжя, 2016. 231 с.

4. Бортман О. Цивільний позов у кримінальному процесі: окремі питання правового регулювання URL: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/civilniy-pozov-u-kriminalnomu-procesi-okremi-pitannya-pravovogo-regulyuvannya.html> (дата звернення: 27.09.2019)

О. М. Лепеха,
кандидат юридичних наук,
начальник Управління стратегічних розслідувань
(ГУ НПУ Рівненській області)

О. В. Кондратюк,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОЄКТ ЗАКОНОДАВЧИХ ПОЛОЖЕНЬ ЩОДО ПОНЯТТЯ, ВИДІВ ТА ПОРЯДКУ ЗАСТОСУВАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ

Пропонуємо згруповані норми щодо поняття, видів та порядку застосування оперативно-розшукових заходів, які, на наше глибоке та обґрунтоване переконання, повинні бути відображені в проєкті нового Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Стаття «Оперативно-розшукові заходи»

1. Оперативно-розшукові заходи – сукупність негласних конспіративних дій із використанням засобів оперативно-розшукової діяльності, які обмежують права і свободи людини, носять тимчасовий і винятковий характер, спрямовані на вирішення конкретних завдань оперативно-розшукової діяльності, забезпечення кримінального провадження в частині розшуку підозрюваного, обвинуваченого чи безвісно зниклого, інтересів суспільства і держави.

Для отримання дозволу суду на проведення оперативно-розшукового заходу, який тимчасово обмежує права і свободи людини, керівник оперативного підрозділу суб'єкта оперативно-розшукової діяльності звертається із клопотанням до суду.

У клопотанні обов'язково зазначаються найменування підрозділу, який виносить клопотання, та підрозділу, працівники якого залучаються до проведення заходу; найменування та номер оперативно-розшукової справи, дата та підстави заведення відповідно до вимог цього Закону; короткий виклад фактичних даних про протиправні діяння особи, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, у зв'язку з якими подається клопотання, обґрунтування необхідності проведення заходу; вид заходу, термін і місце його проведення; відомості про особу (осіб), місце або річ, щодо яких необхідно провести оперативно-розшуковий захід; відомості залежно від виду заходу про унікальні ознаки, які дозволять ідентифікувати об'єкт заходу; вказівка на наявність раніше проведених оперативно-розшукових заходів стосовно конкретної особи за ухвалою суду; інші відомості, що можуть мати значення для об'єктивної, повної та всебічної оцінки судом фактичних даних про протиправні діяння особи, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України.

Клопотання оформляється із дотриманням норм Закону України «Про державну таємницю» та вимог секретного діловодства відповідно до чинного законодавства.

Клопотання про надання дозволу на проведення оперативно-розшукового заходу, постанову керівника оперативного підрозділу суб'єкта оперативно-розшукової діяльності на проведення оперативно-розшукового заходу, який не потребує дозволу суду, погоджує спеціальний прокурор відділу нагляду за дотриманням законів в ході здійснення оперативно-розшукової діяльності. Клопотання складається окремо на кожну відому (невідому) особу та може містити кілька оперативно-розшукових заходів, які планується провести щодо такої особи. Розгляд клопотань, а відповідно і ухвалення рішень, здійснюється суддею Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться суб'єкт оперативно-розшукової діяльності. У виключних випадках, пов'язаних із можливістю розголошення інформації щодо запланованої оперативно-розшукової діяльності, оперативному підрозділу дозволяється звертатися із клопотанням до суду з іншою територіальною юрисдикцією ніж суб'єкт оперативно-розшукової діяльності. Клопотання повинно бути розглянуто судом негайно, а у виключних випадках – не пізніше 3 годин з моменту його реєстрації в режимно-секретному органі суду. Перший та другий екземпляри ухвали про надання дозволу на тимчасове обмеження прав і свобод людини передаються органу (підрозділу) ініціатору проведення оперативно-розшукового заходу, а третій екземпляр ухвали зберігається в окремій номенклатурній справі в суді. При організації розгляду клопотання та винесення відповідної ухвали забезпечення охорони державної таємниці покладається на суддю і за порушення законодавства про державну таємницю останній несе дисциплінарну, адміністративну або кримінальну відповідальність. Ухвалення судом рішення про відмову в наданні дозволу на тимчасове обмеження прав і свобод людини у зв'язку із проведенням оперативно-розшукового заходу повинне бути обґрунтованим та не виключає можливості повторного звернення оперативного підрозділу з клопотанням.

2. До оперативно-розшукових заходів належать:

1. Аудіо контроль місця.
2. Аудіо контроль особи.
3. Відео контроль місця.
4. Відео контроль особи.
5. Візуальне спостереження за особою.
6. Візуальне спостереження за річчю, місцем.
7. Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності.
8. Дистанційне спостереження за особою.
9. Дистанційне спостереження за річчю, місцем.
10. Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж.
11. Зняття інформації з електронних інформаційних систем.
12. Контроль за телефонними розмовами.
13. Контрольована поставка.
14. Контрольована закупка.
15. Контроль кореспонденції, відправлень.
16. Негласне отримання зразків для порівняльного дослідження з публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи.
17. Негласне проникнення та огляд публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи.
18. Установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу.
19. Оперативна закупка.
20. Оперативний експеримент.
21. Організація перевірки фінансової, господарської та іншої діяльності юридичних, фізичних осіб, незалежно від форми власності.
22. Оперативна установка.
23. Створення і використання пасток.
24. Створення і імітування діяльності легендованих юридичних, фізичних осіб.

3. За ухвалою суду, постановленої за клопотанням керівника оперативного підрозділу, погодженого з прокурором, застосовуються передбачені пунктами 1, 2, 3, 4, 5, 8, 10, 11, 12, 15, 16, 17, 18, 21 частини другої цієї статті оперативно-розшукові заходи.

У виключних випадках для розкриття злочинів середньої тяжкості допускається застосування оперативно-розшукового заходу, передбаченого пунктом 18 частини другої цієї статті.

4. За постановою керівника оперативного підрозділу, погодженого прокурором, застосовуються передбачені пунктами 13,14,19,20 частини другої цієї статті оперативно-розшукові заходи. У виключних випадках, контрольована закупка, оперативна закупка можуть проводитися для розкриття злочинів середньої тяжкості, якщо іншими способами запобігти, виявити і припинити злочинну діяльність не можливо.

5. За постановою керівника оперативного підрозділу застосовуються передбачені пунктами 6,7,9,22,23,24 частини другої цієї статті оперативно-розшукові заходи. У виключних випадках, візуальне спостереження за місцем, річчю, дистанційне спостереження за річчю, місцем, можуть проводитися для розкриття злочинів середньої тяжкості, якщо іншими способами виявити і припинити злочинну діяльність не можливо.

6. У виняткових випадках суб'єкти оперативно-розшукової діяльності у межах своєї компетенції можуть без ухвали суду, за постановою керівника оперативного підрозділу, погодженого прокурором, розпочати здійснювати оперативно-розшукові заходи, передбачені пунктами 1, 2, 3, 4, 5, 8, 10, 11, 12, 15, 16, 17, 18, 21 частини другої цієї статті:

1) виключно з метою запобігання вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину проти особи, запобігання і припинення терористичних актів та інших посягань на національну безпеку України, якщо іншим способом одержати інформацію неможливо;

2) з метою затримання осіб, що готують, вчиняють, вчинили тяжкий злочин або особливо тяжкий злочин, втекли з установ відбування покарання або з-під арешту, і осіб, що переховуються від органів досудового розслідування, прокурора чи суду, запобігання та припинення фактів посягання або можливого посягання на вчинення суспільно небезпечних діянь загально небезпечними способами, які можуть призвести до масової загибелі людей або нанесенню шкоди їхньому здоров'ю, пошкодження державних стратегічних інфраструктур, масштабних руйнувань, масових заворушень.

7. У випадках, передбачених частиною шостою цієї статті, суб'єкти оперативно-розшукової діяльності зобов'язані протягом 24 годин звернутися із відповідним клопотанням до суду із обґрунтуванням крайньої необхідності початку застосування оперативно-розшукового заходу і доцільності його продовження. У разі задоволення клопотання в ухвалі суду про надання дозволу на проведення оперативно-розшукового заходу обов'язково обґрунтовується законність початку застосування оперативно-розшукового заходу, а також законність отримання інформації до моменту винесення ухвали суддею. У випадку відмови суду

у задоволенні клопотання про надання дозволу на проведення оперативно-розшукового заходу виноситься вмотивована ухвала, в якій зазначаються обґрунтовані підстави прийняття такого рішення. Рішення є остаточним та оскарженню не підлягає. Початок проведення оперативно-розшукового заходу у випадках, передбачених частиною шостою цієї статті, та подальше звернення за дозволом суду виключають юридичну відповідальність прокурора та керівника оперативного підрозділу суб'єкта оперативно-розшукової діяльності за обмеження прав і свобод людини внаслідок застосування оперативно-розшукового заходу без ухвали суду в інтересах виконання завдань оперативно-розшукової діяльності та кримінального провадження. Якщо оперативно-розшуковий захід застосовувався відносно конкретної особи, така особа про це інформується у триденний термін з моменту винесення ухвали суду про відмову в наданні дозволу на проведення оперативно-розшукового заходу. У випадку якщо інформування особи може призвести до викриття сил та засобів оперативно-розшукової діяльності, що належить до відомостей, які становлять державну таємницю, таке інформування відбувається у триденний термін після закриття оперативно-розшукової справи.

У випадку відмови суду у задоволенні клопотання проведення оперативно-розшукового заходу припиняється, а здобута інформація в повному об'ємі незалежно від її змісту та її матеріальні носії підлягають знищенню. Прокурор, який погодив постанову суб'єкта оперативно-розшукової діяльності про проведення оперативно-розшукового заходу, несе персональну відповідальність за фактичне знищення здобутої інформації та її матеріальних носіїв, а також відновлення тимчасово обмежених прав і свобод людини, про що інформує суд, який відмовив у задоволенні клопотання, протягом 24 годин з моменту винесення ухвали суду щодо відмови в наданні дозволу на проведення оперативно-розшукового заходу.

8. У разі виникнення необхідності вжиття невідкладних заходів для усунення небезпеки або загрози застосування сили проти особи, або здійснення інших протиправних дій, аудіо контроль місця проживання, роботи, перебування особи, аудіо контроль особи, відео контроль місця проживання, роботи, перебування особи, відео контроль особи, візуальне спостереження за особою; дистанційне спостереження за особою; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, якими користується особа, зняття інформації з електронних інформаційних систем, якими користується особа, контроль за телефонними розмовами особи; контроль кореспонденції, відправлень особи, установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу особи можуть проводитися на підставі письмової заяви цієї особи, без дозволу суду і погодження прокурора, та контролюватися відповідним суб'єктом оперативно-розшукової діяльності.

9. Оперативно-розшуковий захід, передбачений пунктом 7 частини другої цієї статті, застосовується з метою запобігання, виявлення, припинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, що вчиняється у складі організованих форм злочинної діяльності, а також у разі загрози національній безпеці України, миру і безпеці людства й для встановлення осіб, які такі діяння готують. У виключних випадках допускається застосування зазначеного заходу для розкриття злочинів середньої тяжкості, якщо іншими способами запобігти, виявити і припинити злочинну діяльність не можливо.

О. П. Литвицький,

завідувач сектору комп'ютерно-технічних та телекомунікаційних досліджень

О. І. Литвицька,

судовий експерт відділу досліджень у сфері інформаційних технологій
(Запорізький науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України)

СПЕЦІАЛІЗОВАНІ ЗАСОБИ ФОТОТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Фотозображення отримали популярність серед широкого загалу в багатьох галузях сьогодення: це як просто художній матеріал, так і матеріал, що може виступати як речовий доказ. Але зі стрімким розвитком фототехнічних засобів не менш стрімко розвиваються засоби фото редагування. Тому питання встановлення автентичності фотозображення лишається актуальним.

Існує багато способів втручання в первинне зображення, але якщо деякі зміни не впливають на зміст первинного зображення, наприклад, при використанні інструментів світло- та кольоро- корекції, то є й такі, що можуть суттєво змінити первинний зміст зображення, наприклад, при додаванні елементів з інших зображень чи при маскуванні певних елементів фрагментами з цього ж зображення тощо.

Сьогодні у експертів не має єдиного засобу для можливості однозначної відповіді про справжність чи підробку зображення, але існує ряд методів за певними алгоритмами, що дозволяють виявляти певні помилки, які могли бути припущені при редагуванні фотозображення.

Найпоширеніші зараз наступні методи:

- Error Level Analysis;
- Noise Analysis;

- Principal Component Analysis;
- Clone Detection.

Розглянемо вказані методи більш детально:

ErrorLevelAnalysis (Метод помилок рівнів) – на сьогоднішній день один з найбільш популярних та відомих методів пошуку втручань в фотозображення, шукає невідповідності між рівнями сусідніх точок, при невідповідностях виводить більш темні чи більш яскраві області [4].

Але в деяких випадках можна отримати хибний результат втручання, наприклад, якщо на однорідному фоні знаходиться об'єкт він може бути помилково розпізнаний як чужорідний компонент на оригінальному зображенні.

PrincipalComponentAnalysis (Метод головних компонент) базується на тому, що всі реальні зображення, які не були змінені за допомогою графічних редакторів, при побудові особливої тримірної діаграми в якій координати точок це відповідні значення RGB, мають структуру однорідного еліпсу. При наявності якихось змін в зображенні на діаграмі будуть помітні точки або області які випадають із загальної структури.

Якщо до зображення були застосовані фільтри розмиття графік буде більш рівномірний, що ускладнить пошук монтажу [2].

NoiseAnalysis (Метод аналізу шуму)

Аналіз за цим методом базується на особливостях структури зображення – реальне фотозображення завжди матиме «шум» – це і похибки відеокамери, дефекти при скануванні і т. д. А при використанні інструментів графічних редакторів «шум» відсутній, вони працюють в «ідеальних умовах» та не залишають «шумів».

Якщо змінене зображення було «перезбережено» кілька разів, перепадів та невідповідностей шуму помітно не буде взагалі, або буде не очевидно [3].

CloneDetection (Метод пошуку «клонів») – принцип дії полягає в використанні особливості цифрового зображення: в оригінальному зображенні не може бути однакового набору послідовностей точок, при виявленні повторів можна стверджувати про втручання інструментом типу «Штамп».

Складно реалізувати автоматичний пошук – потрібно знати та враховувати розміри «клонів» [1].

Порівняємо результати та занесемо дані в табл.

Таблиця

Порівняння основних методів пошуку втручання в первинне зображення

Назва методу	Загальний принцип дії	Недоліки	Коли може бути використано
Error Level Analysis	Шукає різкі переходи рівнів на зображення	Не відображає змін, які виконані за допомогою фрагментів первинного зображення, може давати хибний результат	При пошуку накладення елементів на первинне зображення
Noise Analysis	Шукає неоднорідність шумового фону зображення	Не працює, якщо файл було перезбережено багато разів	При пошуку внесення змін з різних зображень, при пошуку використання інструментів фоторедакторів
Principal Component Analysis	Показує неоднорідність на діаграмі PLA	При використанні фільтрів розмиття діаграма PLA вирівнюється, що сильно ускладнює пошук невідповідностей	Для пошуку елементів, які були приховані, за допомогою інструменту «штамп»
Clone Detection	Шукає однакові набори точок	Вузкий спектр задач, певні складності в реалізації	Для пошуку копії чи використання інструменту «штамп»

Таким чином, підсумовуючи все вище зазначене можна зробити наступні висновки:

- Не існує єдиного універсального методу пошуку слідів втручання в первинне зображення.
- Різні алгоритми направлені на пошук певного виду втручання.
- На сьогоднішній день жоден з методів не дає 100% результатів.
- Кожен з методів має універсальний алгоритм та може бути реалізований практично в будь-якому середовищі.
- Деякі з методів достатньо складні в використанні.

Загалом, використання даних методів допомагає звернути увагу, на певні підозрілі місця в фотозображенні, що в свою чергу, допомагає виявити підробку первинного зображення.

1. Інформаційний ресурс <https://29a.ch/> URL: <https://29a.ch/photo-forensics/#help> (дата звернення 17.09.2019).
HowtouseForensically.

2. Коллективный блог <https://habr.com>. URL: <https://habr.com/ru/company/ods/blog/325654/> (дата звернення 20.09.2019). Открытый курс машинного обучения. Тема 7. Обучение без учителя: PCA и кластеризация.

3. URL: <https://lifelifehacker.ru/> URL: <https://lifelifehacker.ru/otfotoshopleno/> (дата звернення 22.09.2019). – Как узнать, отфотошоплена ли картинка.

4. Інформаційний ресурс. URL: <http://www.errorlevelanalysis.com>. URL: <http://www.errorlevelanalysis.com/> (дата звернення 24.09.2019). ImageErrorLevelAnalyser.

О. П. Литвицький,

завідувач сектору комп'ютерно-технічних та телекомунікаційних досліджень

В. П. Чешко,

старший судовий експерт сектору комп'ютерно-технічних та телекомунікаційних досліджень
(Запорізький науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України)

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗШИРЕННЯ СПЕКТРУ ОБ'ЄКТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ КОМП'ЮТЕРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЯК ОДИН ІЗ ЗАСОБІВ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Зараз важко уявити сучасну експертну службу без спеціальності Комп'ютерно-технічної та телекомунікаційних досліджень, оскільки сьогодні неможливе без комп'ютерної техніки і якщо кілька десятиліть тому було досить небагато видів об'єктів-носіїв інформації. То зараз інформаційні технології оточують нас повсякчасно, а, враховуючи вражаючі можливості сучасних засобів комп'ютерної техніки людина з усіх боків оточує себе різноманітними «девайсами». Серед сучасних найпопулярніші, і як наслідок найбільш цікаві для комп'ютерно-технічних видів дослідження: смарт-годинники, системи бортових комп'ютерів автомобілів, системи «розумний будинок».

З точки зору зручності – це розширення можливостей за рахунок використання додаткових допоміжних інструментів, що дозволяють отримувати віддалений доступ практично до будь-якої техніки – навіть квіти зараз можна поливати керуючи «розумним горщиком» зі смартфона, але якщо звичайні побудові функції розумного будинку умовно нешкідливі (так, наприклад, втручання в функціонування електроприладів може мати вкрай негативні наслідки), так і достатньо небезпечні – втручання в елементи системи безпеки.

Розглянемо більш детально дані системи

Смарт-годинники досить недавно увійшли в наше життя та вже отримали популярність серед багатьох людей. Вони розробляються відповідно до потреб різних категорій та мають різний функціонал.

Лідерами в індустрії смарт-годинників залишаються Apple, Samsung і Fitbit [1].

Смарт-годинники можна розділити на три групи: «Розумні» годинники, годинники-телефони, фітнес-трекери.

Фітнес-трекери найменш інформативні з точки зору можливості отримання даних, без смартфона навряд чи вдасться отримати якісь дані.

«Розумні» годинники та годинники-телефони з точки зору об'єктів дослідження мають схожу структуру: у них є операційна система, та в залежності від моделі та виробника наявні додаткові функції, деякі можуть мати навіть відеокамеру,

Годинники-телефони, зазвичай дитячі – мають функціонал телефону, у спрощеному, обмеженому варіанті.

«Розумні» годинники, крім звичних можливостей, зазвичай мають велику кількість датчиків які дозволяють вимірювати різні біометричні показники, та передають дані до спеціального додатку смартфона.

Також вже відомі випадки завантаження шкідливого програмного забезпечення на ці пристрої.

Отже, розглядаючи смарт-годинники, як об'єкт комп'ютерно-технічної експертизи, з їх інформаційного наповнення може бути отримана наступна інформація:

- контакти телефонних номерів;
- повідомлення;
- авторизаційні дані соціальних мереж;
- історія браузера
- фотозображення
- аудіо-файли тощо [2].

Всі ми звикли до автомобілів – даний вид транспорту став невід'ємною частиною нашого повсякденного життя. Розвиваються й засоби автоматизації автомобілів – сьогодні важко когось вразити наявністю автомобільного комп'ютера навіть на бюджетних автомобілях.

Раніше ці системи були вузько направлені і дозволяли моніторити в режимі реального часу стан деяких систем автомобіля.

Зараз їх функціональність значно збільшена – це і маршрутний комп'ютер, який зберігає інформацію про пройдений час, маршрут, швидкість тощо, так і медійний пристрій, який дозволяє зберігати на ньому різноманітні файли, які також можуть викликати інтерес при розслідуванні злочинів.

Сьогодні вони також мають доступ до глобальної мережі, і також можуть потрапити під дію шкідливого програмного забезпечення – це може призвести до витоку персональних даних власника, і навіть, стати причиною втрати авто [3].

«Розумний будинок» – зараз це можливість керувати інженерними мережами та системами безпеки на відстані. Але те що з одного боку зробило життя людей більш зручним додало з іншого боку додаткову можливість для протиправних дій, адже отримавши доступ до системи безпеки за допомогою вірусу, зловмисники зможуть отримати доступ до керування будинком без згоди володарями [4].

Зараз на ринку представлено досить багато виробників системи «розумний будинок». Та всі вони мають загальні риси – як об'єкт дослідження експертів перш за все цікавитимуть службові журнали подій та також можливі втручання несанкціонованого зовнішнього програмного забезпечення.

Підсумовуючи все вищезазначене можна зробити наступні висновки:

- розглянуті системи мають досить широке інформаційне наповнення, яке може бути цікаве при розслідуванні злочинів;
- маючи комп'ютероподібну структуру та зв'язок з мережею Інтернет дані пристрої можуть попасти під дію зловмисників та бути заражені шкідливим програмним забезпеченням.

Отже, враховуючи все вище зазначене можна сміливо стверджувати, що в досить недалекій перспективі компоненти розглянутих систем можуть стати повноцінними об'єктами дослідження в криміналістиці на ряду зі звичними нам носіями інформації.

1. Інформаційний ресурс <https://techno.znaj.ua>. URL: <https://techno.znaj.ua/211734-smart-godinniki-nabirayut-populyarnist-cherez-novi-mozhливості> (дата звернення 15.09.2019). Смарт-годинники набирають популярність через нові можливості

2. Інформаційний ресурс <http://ipkey.com.ua>. URL: <http://ipkey.com.ua/partners-2/1016-smart-chasy-funkcionalnaja-novinka-v-mirje-eljektroniki.html>(дата звернення 19.09.2019). Смарт-часи – функціональна новинка в мире електроніки

3. Інформаційний ресурс <http://ipkey.com.ua> URL: <https://vipwash.ru/avtolyubitelyu/chto-takoe-bortovoy-kompyuterna-avto-vidy-osnovnyue-funkcii-i-vozmozhnosti> (дата звернення 19.09.2019). Что такое бортовой компьютер на авто – виды, основные функции и возможности

4. Офіційний сайт <http://intelhome.com.ua>. URL: <http://intelhome.com.ua>(дата звернення 21.09.2019). Умный дом. Интеллектуальные системы для дома

Л. В. Лісниченко,

науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії кримінологічних досліджень
(Державний науково-дослідний інститут МВС України)

ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ГРАБЕЖАМ ТА РОЗБІЙНИМ НАПАДАМ

Ефективність є універсальною категорією, що використовується в багатьох сферах соціальної діяльності в тому числі і правоохоронній. Тому неможливо обійти визначення ефективності роботиправоохоронних органів не розглянувши їх діяльність щодозапобігання злочинам (в тому числі грабеджам та розбійним нападам).

Досліджуючи питання ефективності здійснення запобіжної діяльності правоохоронних органів не останню роль грає запозичення досвіду високорозвинених зарубіжних країн. Зокрема в таких країнах як США, Канада, Велика Британія та Франція одним з головних критеріїв оцінки ефективної діяльності поліції є визначення рівня запобігання насильницькій злочинності та злочинів проти власності [1].

Визначаючи поняття ефективності діяльності із запобігання грабеджам та розбоям як співвідношення між результатом та соціальними цілями, для досягнення яких вони були прийняті, здійснюється деяке ототожнення ефективності з результативністю, оскільки соціальна мета кожної окремої складової запобігання підводить до єдиної соціальної мети всіх заходів, які традиційно визначаються як зниження рівня грабеджів та розбоїв.

Досвід показує, що поліпшення кримінологічної ситуації у боротьбі зі злочинністю є явищем не постійним, а скоріше тимчасовим та спостерігається водночас не в масштабах усієї держави, а як правило, в окремих регіонах, що не завжди знаходиться у прямиї залежності від активізації застосування

правоохоронних органів запобіжних заходів. В юридичній літературі часто публікуються результати вивчення факторів, що впливають на зміни рівня, структури та динаміки злочинності. Зниження рівня задоволення потреб, зростання розриву між потребами та їх задоволенням; зростання кількості мешканців у містах і робітників на підприємствах без зростання культурних, виховних та інших заходів; послаблення ролі родини; зниження виховних функцій в результаті розпаду сімейних зв'язків негативно впливають на динаміку злочинності [2, с. 72–73].

Деякі науковці вважають основним критерієм ефективності боротьби зі злочинністю ступінь запобігання рецидиву. Твердження щодо визнання рецидиву як головного критерію ефективності покарання є цілком логічним. «Злочинність – історично мінливе явище, яке залежить від взаємодії об'єктивних і суб'єктивних факторів, а покарання – це лише один з них, при цьому, як і кримінальне право в цілому, воно належить до числа допоміжних факторів впливу на злочинність» [3, с. 5]. Визнання рецидиву критерієм ефективності боротьби зі злочинністю пояснюється тим, що «існування або відсутність рецидиву найбільш наявні, а тому легше за все піддаються встановленню як показника ефективності або неефективності заходів, що застосовуються» [3, с. 9]. Виходячи з цього можна стверджувати, що рецидив виступає лише як один з критеріїв визначення ефективності діяльності у запобіганні грабежам та розбійним нападам.

Досягнення ефективності запобіжної діяльності правоохоронними органами у боротьбі із грабежами та розбоями вимагає комплексного підходу. Ключовими факторами ефективності такої діяльності мають бути: обґрунтоване застосування відповідних заходів у боротьбі з грабежами та розбоями і, передусім, виключення фактів незаконного застосування до громадян адміністративної та кримінальної відповідальності; викорінення фактів порушення принципу невідворотності відповідальності та необґрунтованого звільнення від кримінальної відповідальності. Адаже ефективність діяльності щодо запобігання грабежам та розбоям вимагає досягнення такого рівня досконалості цих заходів, який максимально виключає умови для незаконного притягнення чи безпідставного звільнення осіб від кримінальної відповідальності.

У вирішенні питань, пов'язаних із запобіганням злочинів, забезпеченням принципу невідворотності відповідальності, особливе значення має реєстрація заяв і повідомлень про злочини, яка здійснюється в підрозділах поліції. На сьогодні ефективність діяльності правоохоронних органів у запобіганні злочинам не може бути визначена без об'єктивного відображення рівня злочинності в районі, місті, області, регіоні та державі в цілому. Однак однією з перешкод цьому є латентна злочинність – кримінологічне явище, яке є наслідком деформації кримінально-правової політики, спотворенням позитивної діяльності правоохоронних органів [4, с. 262].

Ще одним з важливих критеріїв ефективності діяльності щодо запобігання грабежам та розбоям є показник економії ресурсів. Тобто чим менше їх витрачено для досягнення конкретної мети, тим більш ефективним буде запобігання. Однак, очевидно, що використання лише цього критерію для оцінки ефективності діяльності правоохоронних органів недостатньо.

Також ефективність заходів щодо запобігання грабежам та розбоям залежить від досконалості системи нормативно-правового регулювання діяльності правоохоронних органів щодо застосування заходів впливу на злочинність; періодичної оцінки та визначення шляхів підвищення рівня боротьби зі злочинністю; управлінських та організаційно-правових рішень щодо вдосконалення механізму боротьби зі злочинністю.

Визначення ефективності діяльності правоохоронних органів вимагає врахування змін, що відбуваються у злочинності під впливом запобіжних заходів [5, с. 8]. При цьому не завжди можна стверджувати про існування прямої, безпосередньої залежності даних явищ, оскільки ці зміни – результат взаємодії всієї маси факторів, що впливають на злочинність. З урахуванням цього виокремити реальний відсоток такого впливу дуже важко. Отже, уявлення про ефективність запобіжного впливу можна скласти лише по кореляції емпіричних показників змін у злочинності, якщо така кореляція не викривлена впливом будь-яких кризових соціальних явищ. У тих випадках коли визначення ефективності засобів протидії злочинності щодо окремих цілей не піддається конкретизації на рівні кількісно вимірювальних явищ, їх дослідження можливе лише на підставі експертних оцінок та вивчення громадської думки населення.

На ефективність запобігання грабежам та розбоям впливає організаційно-управлінська діяльність органів державної влади, яка здійснює коригування кримінологічної політики, зміцнення профілактичного потенціалу правоохоронних органів. Йдеться про такі фактори, як: належний матеріальний та технічний рівень забезпечення правоохоронних органів для виконання завдань профілактики; вдосконалення інформаційного забезпечення; впорядкованість оцінки роботи служб та підрозділів; удосконалення контролю за законністю профілактичної діяльності; впорядкованість внутрішньої та зовнішньої взаємодії різних структур правоохоронних органів [5, с. 10]; зміцнення їх зв'язків з населенням з метою підтримки у справі боротьби зі злочинністю.

Також важливим показником ефективності запобігання грабежам та розбоям повинно бути науково обґрунтовані пропозиції щодо співвідношення сил та засобів правоохоронних відносно фактичних результатів боротьби зі злочинністю [6, с. 38].

Таким чином всі вищезазначені компоненти визначають основний результат ефективності діяльності правоохоронних органів щодо запобігання злочинності загалом та грабежам і розбійним нападам зокрема.

1. Бугайчук К. Л., Святокум І. О., Чумак В. В. Закордонний досвід оцінки ефективності поліцейської діяльності та перспективи його використання в Україні: наук.-метод. рек. Х.: Харк. нац. ун-т. внутр. справ, 2016. 52 с.
2. Коробейников Б. В., Селиванов Н. А., Скворцов К. Ф. Изучение факторов, влияющих на изменение уровня и структуры преступности. *Сов. государство и право*. 1982. № 1. С. 71–78.
3. Джужа О. М., Моїсєєв Є. М., Василевич В. В. Кримінологія: навчальний посібник. К.: АТІКА, 2001. 368 с.
4. Кетле А. Ж. Социальная физика или опыт исследования человеческих способностей; под ред. А. Русова. Т. 1–2. К.: К. коммерч. ин-т, 1911–1913. 360 с.
5. Кравченко Ю. Ф. Міліція України. Нац. акад. внутр. справ України. К.: Генеза, 1999. 431 с.
6. Жалинский А. Э., Костицкий М. В. Эффективность профилактики преступлений и криминологическая информация. Львов, 1980. 212 с.

Ю. Р. Лозинський,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін

Л. О. Коробій,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «Бакалавр»
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ НЕ ЗА ЦІЛЬОВИМ ПРИЗНАЧЕННЯМ

Використання бюджетних коштів, не за призначенням завдає значну матеріальну шкоду бюджетній системі України. Відповідно до ст. 5 Бюджетного кодексу України, бюджетна система України складається з державного бюджету та місцевих бюджетів. Місцевими бюджетами є бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети та бюджети місцевого самоврядування. Бюджетами місцевого самоврядування є бюджети територіальних громад сіл, їх об'єднань, селищ, міст (у тому числі районів у містах), бюджети об'єднаних територіальних громад. За нецільове використання бюджетних коштів настає бюджетна, адміністративна або кримінальна відповідальність.

Нецільовим використанням бюджетних коштів є їх витрачання на цілі, що не відповідають:

- бюджетним призначенням, встановленим законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет);
- напрямам використання бюджетних коштів, визначеним у паспорті бюджетної програми або в порядку використання бюджетних коштів (включаючи порядок та умови надання субвенцій);
- бюджетним асигнуванням (розпису бюджету, кошторису, плану використання бюджетних коштів).

Бюджетний кодекс України визначає заходи впливу за порушення бюджетного законодавства до учасників бюджетного процесу:

- 1) попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства – застосовується в усіх випадках виявлення порушень бюджетного законодавства. Виявлені порушення бюджетного законодавства мають бути усунені в строк до 30 календарних днів;
- 2) зупинення операцій з бюджетними коштами – застосовується за порушення бюджетного законодавства, визначені пунктами 1–3, 10, 11, 14–29, 32–36, 38 і 40 частини першої статті 116 цього Кодексу, у порядку, встановленому статтею 120 БК;
- 3) призупинення бюджетних асигнувань – застосовується за порушення бюджетного законодавства, визначені пунктами 20, 22–29, 38 і 40 частини першої статті 116 БК;
- 4) зменшення бюджетних асигнувань – застосовується за порушення бюджетного законодавства, визначені пунктом 24 (стосовно розпорядників бюджетних коштів), пунктом 29 та пунктом 38 частини першої статті 116 БК;

5) повернення бюджетних коштів до відповідного бюджету – застосовується за порушення бюджетного законодавства, визначене пунктом 24 (щодо субвенцій та коштів, наданих одержувачам бюджетних коштів) частини першої статті 116 цього Кодексу, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;

6) зупинення дії рішення про місцевий бюджет – застосовується за порушення бюджетного законодавства, визначене пунктом 7 частини першої статті 116 цього Кодексу, у порядку, встановленому статтею 122 БК;

7) безспірне вилучення коштів з місцевих бюджетів – застосовується за порушення бюджетного законодавства, визначене пунктом 28 частини першої статті 116 БК [1].

Адміністративна відповідальність за нецільове використання бюджетних коштів, передбачена статтею 164-12 КУпАП «Порушення бюджетного законодавства». Об'єктом даного правопорушення є суспільні відносини, що виникають у зв'язку з діяльністю, пов'язаною із складанням, розглядом, затвердженням бюджетів, їх виконанням і контролем за їх виконанням, розглядом звітів про виконання бюджетів, що складають бюджетну систему України [3, с. 109].

Об'єктивна сторона полягає у таких порушеннях бюджетного законодавства:

– включення недостовірних даних до бюджетних запитів, що призвело до затвердження необґрунтованих бюджетних призначень або необґрунтованих бюджетних асигнувань; порушення вимог БК України при здійсненні попередньої оплати за товари, роботи та послуги за рахунок бюджетних коштів, а також порушення порядку і термінів здійснення такої оплати;

– взяття зобов'язань без відповідних бюджетних асигнувань або з перевищенням повноважень, встановлених Бюджетним кодексом України чи законом про Державний бюджет України на відповідний рік;

– видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону, та інші порушення передбачені статтею 164-12 КУпАП [2].

І. М. Проць зазначає, що суб'єктами даного правопорушення, слід вважати керівників, головних бухгалтерів, їх заступників, спеціалістів, на яких покладено виконання обов'язків бухгалтерської служби та інших посадових осіб розпорядника чи одержувача бюджетних коштів, які внаслідок наданого їм права розпорядження рахунками і підписання відповідних документів здійснили порушення у бюджетній сфері [3, с.124]. Суб'єктивна сторона характеризується наявністю вини у формі умислу або необережності.

Кримінальна відповідальність за нецільове використання бюджетних коштів, передбачена статтею 210 КК України «Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням». Основним безпосереднім об'єктом злочину, є суспільні відносини, що забезпечують легітимне функціонування бюджетної системи України в частині здійснення видатків чи надання кредитів. Додатковими об'єктами можуть бути права та свободи громадян, відносини в службовій сфері, авторитет органів державної влади тощо. Об'єктивна сторона злочину полягає у нецільовому використанні бюджетних коштів.

Суб'єкт злочину, передбаченого ст. 210 КК України, є спеціальним: ним може бути визнано лише службову особу, наділену правом розпоряджатися бюджетними коштами. Передусім, це відповідні службові особи підприємств, установ та організацій, фінансування яких здійснюється за рахунок бюджету. Суб'єктами аналізованого злочину можуть бути також службові особи суб'єктів господарської діяльності – юридичних осіб не бюджетної сфери, якщо одержані як дотації, субсидії чи субвенції бюджетні кошти вони витрачають не відповідно до цільового призначення. Суб'єктивній стороні злочину притаманна вина у вигляді прямого умислу [4, с. 122].

Отже, особливістю даного правопорушення є його суб'єкт, оскільки ним може бути визнано лише службову особу, наділену правом розпоряджатися бюджетними коштами. Ними можуть бути керівники, головні бухгалтери, їх заступники, спеціалісти, тощо. Неправомірна діяльність яких, завдає значну матеріальну шкоду бюджетній системі України.

1. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>

3. Проць І. М. Відповідальність за правопорушення у бюджетній сфері: адміністративно-правові та фінансово-правові аспекти: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2016. 206 с.

4. Хоменко В. П. Кримінальна відповідальність за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням. *SCIENTIFIC JOURNAL OF NATIONAL ACADEMY OF INTERNAL AFFAIRS*. 2016. С. 120 –132.

І. Г. Лубенець,

кандидат юридичних наук,
провідний науковий співробітник лабораторії кримінологічних досліджень
та проблем запобігання злочинності

Г. В. Толочко,

старший науковий співробітник лабораторії кримінологічних досліджень
та проблем запобігання злочинності
(Державний науково-дослідний інститут МВС України)

СУБ'ЄКТИ ПРОФІЛАКТИКИ БУЛІНГУ: КЛАСИФІКАЦІЯ, ФУНКЦІЇ, ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ

Поширення серед учнів закладів освіти агресивної, насильницької поведінки (булінгу) стало досить серйозною соціальною проблемою, оскільки воно створює загрозу фізичному, психічному здоров'ю і навіть життю дітей.

Станом на сьогодні в Україні існує розгалужена система нормативно-правових актів, якими закріплено юридичний механізм забезпечення права дитини на особисту безпеку, в тому числі й у галузі освіти. Відповідно до міжнародних стандартів побудовано й систему нормативно-правових актів України щодо діяльності суб'єктів профілактики насильства серед дітей та молоді.

Враховуючи те, що тема нашого дослідження стосується насильства саме в учнівському середовищі, всі види якого у своїй сукупності визначені законодавцем як булінг (ст. 173-4 Кодексу України про адміністративні правопорушення [1]), то серед суб'єктів (органів, служб, установ тощо) профілактики булінгу, найпершими необхідно назвати ті, які діють у сфері освіти та охорони сім'ї, а далі – всі інші. Отже, до суб'єктів у сфері запобігання насильству серед учнів належать:

- 1) органи управління освітою, навчальні заклади, установи та організації системи освіти, освітній омбудсмен;
- 2) органи опіки і піклування; служби у справах дітей; центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді; кол-центр з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей; мобільна бригада соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі;
- 3) уповноважені підрозділи органів Національної поліції України;
- 4) органи охорони здоров'я, установи та заклади охорони здоров'я;
- 5) інші (наприклад, Уповноважений Президента України з прав дитини; суди; центри з надання безоплатної правової допомоги тощо – в межах загальних засад діяльності, спрямованих на захист прав людини).

Діяльність вищенаведених суб'єктів у сфері запобігання насильству серед учнів являє собою, насамперед, узгоджену систему заходів економічного, соціального, правового, управлінського, виховного характеру у сферах середньої освіти та сім'ї, реалізація яких сприяє зменшенню, нівелюванню, нейтралізації дії детермінант такого насильства.

На сьогоднішній день правову основу діяльності вищезгаданих органів та установ складають: Конституція України [2], Сімейний кодекс України [3], Кодекс України про адміністративні правопорушення [1], Кримінальний кодекс України [4], Закони України «Про охорону дитинства» [5], «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» [6], «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [7], «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» [8], «Про Національну поліцію» [9], Указ Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» [10] та ін.

Важлива роль в реалізації зазначених законів України належить постановам Кабінету Міністрів України та іншим нормативно-правовим актам меншої юридичної сили (накази, розпорядження, рішення відповідних міністерств та інших органів виконавчої влади), особливо тим, що забезпечують захист дитини від усіх видів насильства.

Незважаючи на потужне правове підґрунтя, успішність реалізації профілактичних заходів залежить від міжвідомчої злагодженої взаємодії суб'єктів у сфері запобігання булінгу. Зокрема, потребує подальшого розвитку масштабний проект «Шкільний офіцер поліції», який почав діяти у навчальних закладах Івано-Франківська, Львова, Одеси та Києва з 2016/2017 навчального року, як експериментальна модель співпраці закладів загальної середньої освіти і поліції. Метою цього проекту є сприяння діяльності навчальних закладів із профілактики правопорушень серед дітей і забезпечення безпечного навчального середовища [11].

Але на сьогоднішній день існує декілька проблем. По-перше, не за всіма школами закріплені такий поліцейський через нестачу кадрів. По-друге, за відсутності досвіду співпраці адміністрації школи та шкільних офіцерів поліції багато що залежить від того, як в конкретній школі були організовані їх спільні

дії. Тому в одних школах діяльність офіцерів має лише формальний характер, а в інших – відбуваються позитивні зміни: адміністраціям навчальних закладів стало легше працювати з батьками дітей з асоціальною поведінкою; покращилося виявлення дітей, які не відвідують школу; знизилася кількість виявлених випадків тютюнокуріння серед учнів тощо.

Враховуючи вищевикладене, можна констатувати, що участь у діяльності в сфері запобігання насильству серед дітей беруть різноманітні державні структури. Зокрема, на центральному рівні за протидію булінгу (насильству між дітьми-учасниками освітнього процесу) відповідає Міністерство освіти, а за протидію домашньому насильству та жорстокому ставленню до дітей – Міністерство соціальної політики. Слід вказати, що у серпні поточного року Уряд призначив першого в Україні освітнього омбудсмена, який покликаний займатися питаннями захисту прав здобувачів освіти, педагогічних та наукових працівників. Свої функції у цій сфері має і Національна поліція (попередження та протидія правопорушенням), і система охорони здоров'я (документування результатів медичного обстеження постраждалих осіб від насильства або осіб, які ймовірно постраждали від насильства, надання їм медичної допомоги та своєчасне інформування поліції, служби у справах дітей), і кол-центри (забезпечення належного реагування в межах компетенції на звернення громадян про факти торгівлі людьми, домашнього насильства, насильства за ознакою статі, насильства стосовно дітей) та мобільні бригади з протидії домашньому насильству (надання соціальних послуг шляхом проведення фахової консультації за допомогою телефонного зв'язку, з виїздом у спеціально організованому транспорті до місця перебування постраждалих від насильства осіб). Уповноважений Президента України з прав дитини повноважений перевіряти належне дотримання конституційних прав дитини, зокрема, шляхом звернення до державних органів, у тому числі правоохоронних, щодо виявлених фактів порушень прав та законних інтересів дитини та результатів вжитих заходів тощо. Центри з надання безоплатної правової допомоги на підставі взаємодії із судами, органами прокуратури та іншими правоохоронними органами, органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування надають безоплатну первинну (і вторинну) правову допомогу, підвищуючи таким чином правову свідомість, культуру та освіченість населення.

Від узгодженості дій зазначених суб'єктів, їх належної взаємодії залежить успішність профілактики та подолання такого явища як насильство серед школярів (булінгу).

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. Відом. Верховної Ради Української РСР. 1984. Дод. до № 51. Ст. 1122.
2. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 22.09.2019).
3. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III // Відом. Верховної Ради України. 2002. № 21. Ст. 135.
4. Кримінальний кодекс України від 28.12.1960 № 2000-05 // Відом. Верховної Ради Української РСР. 1961. № 2. Ст. 14.
5. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 № 2402-III // Відом. Верховної Ради України. 2001. № 30. Ст. 142.
6. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей: Закон України від 24.01.1995 № 20/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 22.09.2019).
7. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> (дата звернення: 21.09.2019).
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню): Закон України від 18 грудня 2018 р. № 2657-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19> (дата звернення: 22.09.2019).
9. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // Відом. Верховної Ради. 2015. № 40-41. Ст. 379.
10. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: указ Президента від 25.06.2013 № 344/2013. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013/page> дата звернення: 16.09.2019).
11. Про апробацію експериментальної моделі співпраці навчальних закладів і поліції «Шкільний офіцер поліції»: Лист МОН від 27.05.2016 № 2/2-14-966-16. URL: <https://drive.google.com/file/d/0B3m2TqBM0APKM3ZNQlpsem1sV3M/view> (дата звернення: 17.09.2019).

Т. М. Луцький,

ад'юнкт кафедри кримінального права і кримінології
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЩОДО МОЖЛИВОЇ «СПІВУЧАСТІ» У ЗЛОЧИНАХ, НАСЛІДКОМ В ЯКИХ Є НЕОБЕРЕЖНЕ ЗАПОДІЯННЯ СМЕРТІ ОСОБИ

Важливою тенденцією у розвитку вітчизняного кримінального законодавства є його гармонізація із законодавством європейських держав. Євроінтеграційні процеси вимагають від нашої держави дотримання загальноновизнаних стандартів з прав людини і громадянина, сприйняття базових міжнародних принципів у боротьбі зі злочинністю.

Провідне місце у системі норм законодавства України про кримінальну відповідальність посідає інститут співучасті. Згідно із чинним законодавством України співучастью визнається умисна спільна участь декількох суб'єктів злочину у вчиненні умисного злочину (ст. 26 КК). Таке формулювання істотно обмежує сферу застосування ст. 26 КК, залишаючи за межами цієї норми як випадки необережної поведінки декількох осіб при вчиненні одного й того самого злочину, так і випадки умисного скоєння декількома особами дій (бездіяльності), що потягли за собою настання злочинного результату через необережність, тим самим припинивши полеміку про можливість необережної участі та співучасті при вчиненні необережного злочину.

За кримінальним правом України співучасть у злочинах, вчинених з необережності, неможлива. Це впливає із законодавчого визначення співучасті, а також із того, що необережне спричинення не містить тієї суспільної небезпечності, що є характерною для умисної злочинної діяльності.

Слід відзначити, що питання про співучасть в необережних злочинах ставилося в науці досить давно. Так ще у XIX ст. деякі криміналісти відстоювали можливість співучасті в необережних злочинах. У радянський період відомий вчений А. Н. Трайнин, наголошував, що співучасть гадана лише там, де всі особи, які беруть участь, діють або умисно або необережно [1, с. 68]. Така його думка була послідовною, адже в іншій її інтерпретації вчений підкреслював, що оскільки винний зв'язок можливий або у формі умислу, або у формі необережності, не має рішучих підстав стверджувати, що нібито співучасть у сполученні з необережною виною взагалі є немислимою [1, с. 111].

М. Д. Шаргородський вважав, що співучасть є можливою тільки в тих необережних злочинах, в яких дія вчиняється умисно, а результат настає через необережність [2]. Практично аналогічну позицію займав і В.С. Прохоров, який зазначав, що умисна участь у злочині у поєднанні з необережною формою вини є можливою лише у тому разі, якщо умисно вчинений виконавцем злочин призводить до таких передбачених законом наслідків, стосовно яких в наявності необережна вина співучасника [3].

З точки зору С. В. Гончаренка, для відповідальності за необережне співзаподіяння достатньо того, щоб дії різних суб'єктів, які завдають загальний суспільно небезпечний наслідок, завдяки своїй взаємозумовленості й взаємодоповнюваності, мали характер цілого. У плані каузальності це означає, що дії кожного окремо взятого суб'єкта необхідні, але не достатні для настання наслідків; і лише взяті в сукупності – і необхідні, і достатні для цього [4, с. 85–86].

Сучасний стан необережної злочинності та відповідний розвиток наук кримінально-правового спрямування змушують по-новому підійти до розв'язання багатьох проблем, що накопичились у правозастосовній діяльності. Однією з них є недостатність теоретичних напрацювань доктрини кримінального права щодо вирішення складних ситуацій у правозастосуванні, коли небезпечні для суспільства наслідки завдаються необережною поведінкою кількох суб'єктів. Спроби вивчення правових наслідків збігу необережності кількох осіб у заподіянні спільної для них шкоди наочно висвітлюють низку питань, що не отримали належного опрацювання в науці.

Наукові праці С. Р. Багірова, В. І. Борисова, О. В. Гороховської, В. А. Мисливого, В. О. Навроцького вказують на необхідність коригування законодавчого підходу щодо спільної необережної злочинної поведінки, незважаючи на те, що існування необережного співзаподіяння підтверджують теорія і практика кримінального права, воно не регламентовано в КК України.

Все частіше доводиться зустрічатися з випадками, коли дві або більше особи в результаті своїх необережних дій призводять до злочинних наслідків. Як приклад наведемо справу, яка набула резонансного розголосу: 18 жовтня 2017 року о 20:43 год. водій Дронов, керуючи автомобілем «Volkswagen Touareg», рухався по пл. Конституції з боку вул. Римарської у напрямку перехрестя вул. Сумської та пров. Мечникова у м. Харкові, зупинився перед зазначеним перехрестям за світлофором на забороняючий рух червоний сигнал. Після чого, діючи необережно, відновив рух автомобіля на забороняючий рух транспорту червоний та жовтий сигнал світлофора та почав перетинати перехрестя у вказаному напрямку, не переконавшись у безпеці своїх дій, проявив неухважність, своєчасно не виявив небезпеку, що являв собою автомобіль «Lexus RX 350» під керуванням водія Зайцевої, яка рухалась по пл. Конституції справа наліво по ходу руху його автомобіля, не зменшив швидкості аж до зупинки транспортного засобу, внаслідок чого сталося зіткнення вказаних автомобілів. У цей же час Зайцева, керуючи автомобілем «Lexus RX 350», рухалась по пл. Конституції з боку вул. Короленка у напрямку вул. Сумської, наближаючись до перехрестя вул. Сумської та пров. Мечникова з перевищенням дозволеної швидкості для руху (не менше 80 км/год), діючи необережно, не вжила своєчасних заходів для зменшення швидкості руху транспортного засобу аж до його зупинки, при включенні для неї жовтого, а потім червоного забороняючих рух сигналів світлофору, в'їхала на перехрестя, де відбулося зіткнення з автомобілем Дронова. Від зіткнення автомобіль «Lexus RX 350» виїхав на тротуар, де відбувся наїзд на пішоходів. Внаслідок дорожньо-транспортної події загинуло шість пішоходів, трьом іншим потерпілим було заподіяно тяжкі тілесні ушкодження та ще трьом тілесні ушкодження середньої тяжкості. Згідно з вироком суду водій Дронов своїми діями грубо порушив вимоги п.п. 8.7.3 (є), 8.10, 10.1 Правил дорожнього руху (далі – ПДР), а водій Зайцева грубо порушила п.п. 8.7.3 (г) та (є), 8.10, 8.11 та 12.4 ПДР. Зазначені порушення вказаних водіїв знаходиться в причинному зв'язку з виникненням даної дорожньо-транспортної події та її наслідків. Обох водіїв було визнано

винними у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч.3 ст.286 КК України, та призначено покарання у вигляді 10 років позбавлення волі з позбавленням права керувати транспортними засобами на 3 роки кожному [5].

Потрібно погодитись з В.А. Мисливим [6, с. 28], що суд обґрунтовано визнав обох водіїв винними у злочині, передбаченому ч. 3 ст. 286 КК України. На наш погляд, наведений висновок суду у даному випадку є беззаперечним. При цьому у вироку констатується, що саме «спільні, протиправні, винні дії водіїв Дронова і Зайцевої з рівним ступенем участі призвели до вищезазначених суспільно небезпечних наслідків». Констатація судом спільності вчинення вказаного діяння обома підсудними, а також їх винності у кримінальному правопорушенні, передбаченому ч. 3 ст. 286 КК України, показує не лише визнання судом існування на практиці співзаподіяння у необережному злочині, але й свідчить про те, що це юридично виважене, відповідальне і своєчасне рішення правосуддя слугуватиме більш активній імплементації в кримінально-правову теорію і кримінальне законодавство положень інституту співзаподіяння у необережному злочині.

Іншим прикладом «необережної співучасті» є «Скнилівська трагедія», що сталась 27 липня 2002 року на військовому авіаційному шоу на аеродромі «Скнилів» поблизу м. Львів, де літак СУ-27УБ впав у натовп глядачів і вибухнув, внаслідок чого загинуло 77 людей, а загалом постраждала 241 особа. Суд визнав винними у вчиненні злочину передбаченого ст. 416 (Порушення правил польотів або підготовки до них) КК України і засудив обох членів екіпажу літака – В. Топонаря до 14 років позбавлення волі, а Ю. Єгорова до 8 років позбавлення волі, і військова колегія Верховного Суду України залишила цей вирок у силі.

Про ставлення у вину тяжких наслідків, спричинених через необережність, особам, які у співучасті виконали основний склад злочину, що є формальним, йдеться у вироку Жовківського районного суду Львівської області від 11 грудня 2015 р. Цим вироком Купецького і Гейко суд визнав співвиконавцями завідомого залишення без допомоги особи, яка перебуває в небезпечному для життя стані і позбавлена можливості вжити заходів до самозбереження внаслідок безпорадного стану, що спричинило смерть потерпілого, і кваліфікував їх дії за ч. 3 ст. 135 КК, а залишення в небезпеці, вчинене за попередньою змовою групою осіб, урахував при призначенні покарання як обставину, що його обтяжує, на підставі п. 2 ч. 1 ст. 67 КК [7].

Слід погодитися з А. І. Рарогом, що ставлення у вину спричинених через необережність кваліфікуючих наслідків умисного злочину, вчиненого декількома особами, повинно визначатися за правилами не про співучасть, а про необережне співзаподіяння. У такому випадку, на думку вченого, необережне спричинення таких наслідків повинно кваліфікуватися самостійно при оцінці кожного з учасників злочину. Науковець виокремлює такі ознаки необережного співзаподіяння: 1) множинність суб'єктів злочину; 2) спільність їх дій, яку слід розуміти як наявність об'єктивного взаємозв'язку і взаємозумовленості протиправних дій кожного із суб'єктів; 3) необережне ставлення кожного із співзаподіявачів до суспільно небезпечних наслідків, що настали [8, с. 201–202].

Аналізуючи вище зазначену судову практику та позиції науковців, приходимо до висновку, що «необережна співучасть», так зване «співзаподіяння» можливе у злочинах, наслідком в яких є необережне заподіяння смерті особі. У ситуаціях при спільному заподіянні наслідку необережною поведінкою кількох осіб - необхідно враховувати ступінь участі кожного із суб'єктів у заподіянні єдиного злочинного результату, тобто, якщо декілька суб'єктів вчиняють один і той самий злочин через необережність, має місце необережне співзаподіяння або співвиконання, що дає підстави для кваліфікації діяння щодо кожного суб'єкта як самостійного злочину, вчиненого через необережність. Підхід, коли визнається наявність причинного зв'язку між вчиненням злочину з боку кожного суб'єкта і спільним для них злочинним результатом, є таким, що ґрунтується на положеннях теорії матеріального кримінального права та не суперечить йому.

-
1. Трайнин А. Н. Учение о соучастии. Институт права АН СССР. М.: Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1941. 160 с.
 2. Шаргородский М. Д. Вопросы общей части уголовного права (законодательство и судебная практика). Л.: Изд-во Ленинград. ун-та, 1955. С.143.
 3. Курс советского уголовного права. Часть общая. Т. 1 / отв. ред. Н. А. Беляев, М. Д. Шаргородский. Л.: Изд-во Ленинград. ун-та, 1968. С. 579.
 4. Лановенко И. П., Лопушанский Ф. А., Костенко А. Н. Преступная неосторожность (уголовно-правовое и криминологическое исследование). К.: Наукова думка, 1992. 220 с.
 5. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80092400> (дата звернення: 12.09.2019).
 6. Новітні кримінально-правові дослідження – 2019: альманах наукових досліджень / за ред. О. В. Козаченка, О. М. Мусиченко. Миколаїв: СПД Румянцева Г. В., 2019. 278 с.
 7. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/54230750> (дата звернення: 11.09.2019).
 8. Рарог А. И. Проблемы квалификации преступлений по субъективным признакам: монография. М.: Проспект, 2015. 232 с.

PROBLEMATIC ISSUES IN THE INTERACTION BETWEEN INTERPOL AND LAW ENFORCEMENT

In our society, there is a widespread belief that Interpol is a separate, superpowered police authority that independently carries out operational functions, arrests criminals and directly investigates international crimes. In fact, the main function of Interpol is to create and maintain a variety of databases that can be used by law enforcement agencies in its member countries. According to INTERPOL's Global Police Communications System I-24/7 there are the following databases which is a potential break in a case for police worldwide:

- notices (Interpol's colour-coded Notices are international alerts for fugitives, suspected criminals, persons and entities subject to UN Security Council Sanctions, potential threats, missing persons, dead bodies and criminal methods. Details are stored in a database known as the INTERPOL Criminal Information System);
- individuals (nominal data and child abusers and victims);
- forensics (fingerprints, DNA profiling and face recognition can play a crucial role in solving crimes as they have the potential to reveal links between individuals and/or crime scenes. Just as importantly, they can help to prove a suspect's innocence);
- travel and official documents (such as passports, identity cards, UN laissez-passer or visa stamps, including stolen blank travel documents);
- stolen property (stolen motor vehicles, vessels and works of art are likely to be trafficked across borders);
- identification of firearms (the INTERPOL Firearms Reference Table is an interactive online tool that provides a standardized methodology to identify and describe firearms more accurately so they can then be traced in cross-border investigations);
- organized crime networks (the purpose of these databases is to improve the collection and exchange of intelligence, support investigations, and better analyse the crime networks, leading to the identification and arrest of their leaders and financiers);
- maritime piracy (the maritime piracy database stores intelligence related to cases of piracy and armed robbery at sea, including data on individuals, telephone numbers, e-mail addresses, piracy incidents, locations, businesses and financial information) [1].

Therefore, Interpol carries out criminal investigations. As the author of the article has more than 10 years of experience in the Unit on search of stolen vehicles of NCB of Interpol in Ukraine, it is necessary to consider some difficulties in national and international search of stolen vehicles. First of all, there are a lot of technical problems in Ukraine. Data of stolen vehicles in some databases don't match, this creates a hassle for car owners and law enforcement.

Moreover, if during the check it established that the car is wanted, there is no single algorithm for what to do next. Law enforcement agencies make very different decisions in different regions. According to article 170 of Criminal procedure Code of Ukraine «Grounds for attachment of property» indicated that attachment of property means temporary deprivation of the suspect, accused or persons who are civilly liable by law for the damage caused through actions of the suspect, accused person or an insane person who has committed a socially dangerous act, as well as a legal person in whose respect proceedings are taken where such person may suffer forfeiture as a criminal measure, of the possibility to dispose of certain property by a ruling of the investigating judge or court, until revocation of such attachment of property, according to the procedure established by this Code. Pursuant to the requirements of this Code, attachment of property may also envisage the prohibition for person whose property has been attached or another person holding property, to dispose in any way of such property and to use it [2]. However, law enforcement officers then arrest, give such vehicles under a receipt, the court recognizes the legal owner or does not recognize, also in the technical passport of the car the special designation «Wanted by Interpol, alienation is forbidden» is used.

So, it is appropriate to raise the problematic questions regarding the search of vehicles:

- delay in loading data of the vehicles from the national database to the international database I 24/7;
- absence of a unified algorithm if during the check it is found that the car is on the international wanted list.

In the course of studying these issues, their solutions are suggested:

- to set the task of Analytical Support and Operations Department of National police of Ukraine for instant loading of the national base of search of cars in the international base;
- create a working group of legal experts on the creation of a single document that will provide a unified algorithm for action on a vehicle that is wanted and found in Ukraine.

1. Official website of Interpol/ URL: <https://www.interpol.int/How-we-work/Databases/Our-17-databases>
2. Criminal procedure code of Ukraine. URL: Mode of access: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

ПРО ПРОБЛЕМУ ВІДСИЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ ПРИ ПОБУДОВІ ДИСПОЗИЦІЙ, ЩО РЕГЛАМЕНТУЮТЬ КВАЛІФІКОВАНІ СКЛАДИ ЗЛОЧИНУ

Безумовним завданням законотворця є створити такий текст закону, який був би зрозумілим для адресата та виключав би різнотлумачення. Враховуючи те, що на сьогодні активно обговорюється питання реформування кримінального законодавства та нової кодифікації, вважаю доцільним порушити проблему використання відсильних конструкцій при побудові диспозицій частин статей, в яких регламентуються кваліфіковані склади злочину. Чинний КК України широко використовує конструкції типів «ті самі діяння» та «діяння, передбачені». Граматичне тлумачення відповідних конструкцій дозволяє зробити висновок про те, що посилання робиться лише на діяння. Звідси інші ознаки, зазначені у диспозиції, на яку робиться посилання, не є обов'язковими елементами норми про кваліфікований склад. Проте, у практиці застосування кримінально-правових норм, згадані конструкції, здебільшого, тлумачать по-іншому – як посилання на всі ознаки, передбачені у диспозиції, на яку робиться посилання. При чому, останнім часом, такий варіант тлумачення був чи не єдиним, а відтак на проблему використання аналізованих конструкцій, уваги не зверталось.

Ситуацію змінила Постанова Великої Палати Верховного Суду у справі № 301/2178/13-к від 5 грудня 2018 року за обвинуваченням у злочині, передбаченому ст. 365 КК України «Перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу», де Суд висловив таку позицію: «об'єктивна сторона злочину, передбаченого частиною другою статті 365 КК, вичерпується самим фактом вчинення дій, які явно виходять за межі наданих працівнику правоохоронного органу прав чи повноважень, і містять принаймні одну з ознак, визначених у частині другій статті 365 КК, – супроводжуються насильством або погрозою застосування насильства, застосуванням зброї чи спеціальних засобів або болісними і такими, що ображають особисту гідність потерпілого, діями, за відсутності ознак катування. Заподіяння наслідків у вигляді істотної шкоди в розумінні пункту третього примітки статті 364 КК не є обов'язковою умовою для кваліфікації дій особи за частиною другою статті 365 КК. Аргументуючи таку позицію, суд зазначив: «висновки про те, що обов'язковою ознакою злочину, передбаченого частиною другою статті 365 КК, має бути істотна шкода у розумінні пункту третього примітки до статті 364 цього Кодексу, не ґрунтуються на правильному тлумаченні закону України про кримінальну відповідальність, яке б відповідало його точному змісту... Якщо ж звернутися до граматичного і формально-логічного тлумачення змісту частини другої статті 365 КК, то диспозиція цієї правової норми, на відміну від передбаченої частиною першою, не містить прямої вказівки як на обов'язкову ознаку злочину на наслідки протиправних дій у виді істотної шкоди».

Як відомо, Велика палата Верховного суду здійснює перегляд судових рішень у касаційному порядку саме з метою забезпечення однакового застосування судами норм права. Тому, зрозуміло, вищезазначеної позиції місцеві та апеляційні суди дотримуватимуться неухильно, що й демонструє судова практика останнім часом.

Незважаючи на те, що таке тлумачення відсильних конструкцій типів «те саме діяння» та «діяння, передбачене», Верховним Судом застосовано тільки до статті 365 КК України, статей схожої структури чимало (статті 142, 176, 177, 188-1, 192, 194, 194-1, 212, 212-1, 222-1, 229, 232-1, 232-2, 248, 249, 299, 361, 362 КК України тощо). Застосування такого ж підходу, наприклад, щодо статей 176 та 361 КК України, дозволяло б кваліфікувати порушення авторських чи суміжних прав службовою особою з використанням службового становища, як злочин, незалежно від того, чи такими діями заподіяно значної шкоди, а несанкціоноване втручання в роботу комп'ютерів, автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку за попередньою змовою групою осіб, навіть якщо такі дії не призвели до витоку, втрати, підробки, блокування інформації, спотворення процесу обробки інформації або до порушення встановленого порядку її маршрутизації (так суди, звісно, не поступають).

Окрім цього, обов'язковими ознаками основного складу злочину часто виступають предмет, мета, мотив тощо. Тлумачення аналізованих конструкцій як посилання виключно на діяння, теж робить ці ознаки необов'язковими для кваліфікованого складу. За такого підходу, наприклад, незаконне звільнення працівника з роботи щодо вагітної жінки (ст. 172 КК України), повинно вважатися злочином незалежно від того, чи воно здійснене з особистих мотивів або у зв'язку з повідомленням працівником про порушення вимог Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» іншою особою (наприклад, звільнення з порушенням, в результаті незнання законодавства).

Також в ряді статей, де використовуються конструкції типів «те саме діяння» та «діяння, передбачене», діяння або ж взагалі не вказується (ст. 121 КК України) або не конкретизується (ст. 110 КК України). Ключовими виступають інші ознаки (в наведених прикладах – наслідок та мета відповідно).

Як бачимо, конструкції типів «те саме діяння» та «діяння, передбачене» приховують в собі серйозну проблему якості нормативного матеріалу КК України, і, на моє переконання, принаймні за нової кодифікації законодавства про кримінальну відповідальність, не можуть застосовуватись. Альтернативою може слугувати використання замість слова «діяння», слова «кримінальне правопорушення» («злочин», «кримінальний проступок»). Конструкції з такими словами передбачатимуть посилання на всі ознаки складу злочину, до якого відсилатимуть. При цьому чітко буде зрозуміло що мова йде про регламентацію саме кваліфікованого а не окремого основного складу злочину, а це ще полегшить тлумачення кримінально-правових норм.

У. М. Митник,

аспірантка кафедри цивільно- та кримінально-правових дисциплін
(Київський університет права НАН України)

ОКРЕМІ ПИТАННЯ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ, ЯКИЙ ВЧИНЯЄ ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО

Проблема особи злочинця є однією із центральних для наук пов'язаних зі злочинністю, і перш за все для кримінології. Злочинець, як і будь-яка людина, оцінюється як діяльна істота, спосіб життя якої накладає вирішальний відбиток на її особистість. Для характеристики особи злочинця важливе значення має характеристика елементів структури особи злочинця. Варто погодитися із А. Б. Благою, яка до основних елементів структури особи злочинця відносить соціально-демографічні; кримінально-правові; соціально-рольові; морально-психологічні [1, с.92].

Соціально-демографічні ознаки особи злочинця – це дані про стать, вік, освіту та інші дані демографічного характеру. Щодо статевої ознаки кривдників, то у 92% домашнє насильство вчиняють чоловіки. Щодо вікової ознаки, то за даними А. Б. Благої, найбільший відсоток вчинених злочинів, пов'язаних із домашнім насильством, припадає на дві вікові категорії: 21–29 років (29% від загальної кількості) та 30–39 років (26,9%) [2, с. 85–86]. Б.М.Головкін, аналізуючи кримінологічні риси особи сімейно-побутового злочинця, зазначає, що найбільша криміногенна активність характерна для одружених чоловіків у віці 30–50 років із середнім освітнім рівнем, що певним чином зумовлено кризовими періодами їх особистого і сімейного життя [3, с.45]. Щодо освітнього рівня, то найбільшу кількість актів насильства щодо членів сім'ї вчиняють особи із повною загальною середньою та середньою спеціальною освітою [2, с. 86–87]. Щодо місця проживання, то згідно з висновками А. Б. Благої, більшість осіб, які вчинили злочини, пов'язані з домашнім насильством, були мешканцями міст (444, або 37%). Друге місце посідають мешканці сіл, селищ міського типу (374, або 31,2%); третє – представники обласних центрів (246, або 20,5%); четверте – селищ (136, або 11,3%) [4, с. 70].

Щодо кримінально-правових ознак особи домашнього насильника, то згідно з даними, які наводить А.Б. Блага, кожен третій зі злочинців цієї категорії раніше вже вчиняв злочини, серед яких домінують злочини корисливої спрямованості, тобто крадіжки (36%), грабежі (9%), розбої (4%), умисне знищення або пошкодження чужого майна (2%), шахрайство та вимагання (по 1%) та інші (6%), а також злочини насильницької спрямованості (24%), зокрема за статеві злочини (6%) [2, с. 87–88].

Соціально-рольові ознаки, або особистісно-рольові якості, характеризують соціальні позиції особи в різних сферах життя (у суспільному житті, родині, на виробництві) [2, с. 88]. Залежно від сімейних ролей злочинцями зазвичай стають: чоловік (20,9%), дружина (15%), батько (12,1%), мати (15,9%), син (13,3%), дочка (2,4%), брат (4%), сестра (1,8%), дядько/тітка (1,3%), племінник/племінниця (0,7%), дід (1%), баба (2,5%), онук (3,1 %), онука (0,5%), зять (3,9%), невістка (0,7%), тесть (0,5%), свекор і свекруха (по 0,3%). На момент вчинення злочину переважна більшість сімейних кривдників (53,5%) не працювали і не навчались, 6% не мали постійної роботи [1, с. 102].

Морально-психологічні особливості визначають внутрішній світ людини, яка порушила кримінальний закон. Морально-психологічна підсистема особи злочинця містить чотири основні структурні елементи: спрямованості (сукупність пов'язаних із правосвідомістю соціально значущих якостей особистості, зокрема світогляд, особистісні орієнтації, соціальні установки, ключові мотиви тощо); психічних форм відносин, які виявляються в пізнавальних процесах, психічних, емоційних станах особи; темпераменту й інших біологічних, спадково зумовлених властивостей, що поряд із соціальними чинниками впливають на формування характеру людини; досвіду (знання, навички, звички та інші якості,

що визначають вибір форм діяльності) [2, с. 89–90]. Варто погодитися з О. М. Гумінім, що найбільший вплив на формування морально-психологічних якостей особистості здійснюють сім'я і найближче оточення. Серед соціально-психологічних властивостей особистості кривдників важливу роль відіграє така антигромадська установка, як готовність особи за відповідних умов мікросередовища діяти суспільно небезпечним способом. О. М. Гумін зазначає, що дослідження кримінальних справ, у яких жертвою сімейних злочинів був неповнолітній, засвідчило, що серед встановлених мотивів, більше половину становлять неприємні стосунки – 55,5%. Друге місце серед встановлених мотивів посідають помста та корисні мотиви – 22% і 18,5%, відповідно. Такий результат не випадковий, оскільки винних нерідко штовхає на вчинення злочину прагнення помститися за колишні приниження, побиття, знущання, дійсні чи уявні зради, що актуалізуються під час міжособистісних зіткнень. Інші мотиви становлять близько 4%. Крім цього, за даними, які наводить О. М. Гумін, 73,2% засуджених, на момент вчинення злочину перебували у стані сп'яніння. Для порівняння, як відмічається в окремих літературних джерелах, від 50 до 70% умисних вбивств вчиняються у стані алкогольного сп'яніння [5, с. 175].

Крім наведених вище ознак структури особи злочинця існують і такі, що зумовлені історією життя злочинця. В першу чергу, до них відноситься насильство в батьківській родині. Дослідження, показали, що жертвами домашнього насильства частіше були ті жінки, чиї чоловіків били в дитинстві або чиї чоловіки були свідками сцен побиття власної матері [6, с. 10].

Таким чином, аналізуючи вищезазначені дані, можна зробити висновок, що кримінологічна характеристика особи злочинця, який вчиняє домашнє насильство, виглядає наступним чином: чоловік віком 21–40 років, одружений, мешканець міста, із середнім рівнем освіти, може мати низький інтелектуальний розвиток, проблеми із фізичним здоров'ям, психічні порушення (в межах осудності), переважно безробітний або з відсутністю постійного місця роботи і при цьому не навчається, або є працівником низької кваліфікації, з ознаками девіантної поведінки (схильний до вживання алкогольних напоїв, наркотичних речовин, вчинення правопорушень та ігнорування правових норм), має викривлену соціальну свідомість, низький рівень соціальних навичок, емоційного інтелекту, переважно сам був жертвою чи свідком домашнього насильства у дитинстві, раніше притягався до адміністративної чи кримінальної відповідальності, із стереотипними уявленнями щодо гендерних ролей та, зазвичай, вчиняє домашнє насильство щодо своєї дружини та/або дітей.

1. Блага А. Б. Насильство в сім'ї (кримінологічний аналіз і запобігання): монографія. Х.: Макаренко. 2014. 360 с.
2. Ботнарєнко А. І. Кримінологічна характеристика осіб, які вчиняють насильство в сім'ї. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. №2 (103). С. 83–94.
3. Основні риси особистості, яка чинить насильство в сім'ї. *Кримінальне право України*. 2006. 11. С. 44–46.
4. Соціальна і корекційна робота з особами, які вчинили насильство в сім'ї: навч.-метод. посіб. У 2 т. Т. 1 / за заг. ред. О. М. Бандурки, К. Б. Левченко, І. М. Трубавіної. К.: Україна. 2011. 171 с.
5. Гумін О.М. Характеристика осіб, які вчиняють насильство в сім'ї. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Юридичні науки. 2014. № 810. С. 172–177
6. Абабков В. А., Караваєва Т. А., Моженкова В. А. Насилие, его характеристики и причины в семьях лиц с алкогольной и наркотической зависимостью: обзор литературы. *Петербургский психологический журнал*. №8. 2014. С. 1–25.

А. В. Мовчан,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИКРИТТЯ ФАКТІВ ЗБУТУ НАРКОТИКІВ З ВИКОРИСТАННЯМ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Останнім часом широкого розповсюдження набув безконтактний збут наркотичних засобів та психотропних речовин, зокрема, з використанням мережі Інтернет. Тільки впродовж семи місяців 2019 року підрозділами протидії наркозлочинності Національної поліції України викрито 255 кримінальних правопорушень щодо збуту наркотичних засобів та психотропних речовин з використанням мережі Інтернет. З них у 247 провадженнях наркозбувачам оголошено про підозру, до відповідальності притягнуто 93 особи, 40 особам обрано запобіжний захід. Окрім того, до суду скеровано 8 кримінальних проваджень відносно організованих злочинних груп, які здійснювали збут наркотиків через інтернет-магазини. Найчастіше інтернет-магазини з продажу наркотиків пропонують свої послуги у Києві, Харкові, Одесі, Дніпрі, Миколаєві, Херсоні [1].

Так, у липні цього року працівники Департаменту протидії наркозлочинності Національної поліції викрили злочинну організацію зі збуту синтетичних «дизайнерських» наркотиків через спеціальний інтернет-ресурс. Встановлено, що лідером злочинної організації був 37-річний житель Києва, який налагодив прямі поставки в Україну висококонцентрованих нових психоактивних речовин з Китайської Народної Республіки та залучив до співпраці свого родича – фахівця з IT-технологій. Останній створив спеціальний сайт для реалізації нових психоактивних речовин і канал у популярному месенджері та забезпечував їхню постійну роботу й адміністрування.

Усі фігуранти дотримувалися жорсткої конспірації, постійно змінювали місця дислокації та зберігання психоактивних речовин. Для спілкування між членами організації використовувалися канали зв'язку з високим ступенем шифрування.

У ході завершального етапу спецоперації затримано 8 членів злочинної організації, проведено 26 обшуків і вилучено майже 100 тис. доз наркотиків та психотропів, кілограм концентрату нових психоактивних речовин, з якого можна виготовити 30 кг психотропних речовин вартістю майже 9 млн гривень. Також вилучено понад 150 тис. доларів США, 12 тис. євро та 350 тис. гривень готівки, здобутої від реалізації наркозасобів, 47 банківських карток, оргтехніку, 2 одиниці зброї, 8 автомобілів [2].

У Миколаєві у вересні п.р. працівники Управління протидії наркозлочинності ліквідували канал постачання наркотиків та психотропів вартістю понад мільйон гривень. Фігуранти угруповання постачали клієнтам замовлення шляхом закладок, ховаючи їх у горіхах. Самі ж отримували поставки, замасковані під поштову доставку товарів з інтернет-магазину. У ході низки обшуків за місцем проживання, в автомобілі та на квартирі-складі правоохоронці вилучили у зловмисників понад кілограм амфетаміну, 150 підготовлених закладок, півтори сотні пігулок екстазі, 77 марок ЛСД, канабіс, солі, біля одного кілограму прекурсорів, інші наркотичні речовини, а також банківські картки та грошові кошти [3].

Для залучення потенційних покупців для онлайн продажу наркотиків збувачі використовують спеціалізовані сайти, форуми (чати), сайти оголошень, соціальні мережі, вірусну спам-рекламу, на яких розміщують відомості про реалізацію наркотичних засобів чи психотропних речовин, а також адреси електронної пошти, шифри, умовні терміни, за допомогою яких можна зв'язатись зі збувальником майбутньому покупцю. При цьому відомості про рекламу або пропозицію придбати наркотичні засоби чи психотропні речовини можуть розміщатись як у відкритому, так і в завуальованому вигляді.

Крім того, досить популярним залишається розміщення на різних об'єктах міської інфраструктури кустарних чи трафаретних надписів із пропозиціями продажу наркотиків (так зване вуличне графіті). Найчастіше можна спостерігати написи «мет», «фен», «амф», «спайси», «бошки», «солі», «спіди», «бистрий», «скорость», «закладки», «клад», «JWH», «МДМА», адреси інтернет-сайтів, номери популярних месенджерів (Viber, WhatsApp, Telegram, Skype, Jabber) тощо [4, с. 161–164].

Приховуючи сліди своєї протиправної діяльності, злочинці використовують спеціальні прийоми, які підмінюють інформацію про фактичні адреси їх мережевої активності, а мережеві ресурси створюють на серверах, розташованих в інших країнах. Так, зокрема, використовується TOR-браузер – система проксі-серверів, що дозволяє встановлювати анонімне мережеве з'єднання, захищене від прослідкування, а також технологія VPN підключення, яка забезпечує створення в Інтернеті зашифрованої додаткової «чорної» сітки для передачі даних. У випадках використання номерів операторів мобільного зв'язку збувачі систематично змінюють свої контакти з метою уникнення можливої ідентифікації.

Особа, яка хоче придбати наркозасоби за допомогою мережі Інтернет або мобільних месенджерів, зв'язується зі збувачем і здійснює необхідне замовлення. У відповідь отримує від збувача повідомлення з номером банківського рахунку або номер електронного гаманця для онлайн розрахунку (WebMoney, Qiwi, PayPal, Q-Cash, Easy Pay та інші) та проводить оплату. Таке спілкування може здійснюватись різними способами: в режимі онлайн через програми типу ICQ, Skype, Viber, WhatsApp, шляхом інтернет-переписки у форумах (чатах) чи з використанням електронної пошти, соціальних мереж (Facebook, Twitter, Instagram) тощо.

Після підтвердження переведення коштів покупець отримує від збувача повідомлення з адресою розміщення «закладки» та конкретним місцем, де вона прихована (зазвичай повідомлення підтверджується фото). Інколи для отримання онлайн замовлення наркотиків злочинці використовують можливості Укрпошти та приватних служб кур'єрської доставки товарів (Нова Пошта, Інтайм, Автोलюкс). Після відправлення таких посилок збувач повідомляє покупцю номер декларації відправлення.

Останнім часом для повної конспірації та анонімності онлайн збувачі почали використовувати «ЧАТ-боти», або іншими словами віртуальні автоматичні співрозмовники через мобільні інтернет-месенджери, які розповсюджують рекламу наркотиків через повідомлення та мають змогу підтримувати переписку, приймати замовлення та відповідати на запитання.

Під час документування злочинів цієї категорії виникає ряд проблемних питань. Основною проблемою є те, що в Україні законодавчо не врегульовано механізм блокування чи обмеження доступу до інтернет-ресурсів, через які вчиняються кримінальні правопорушення чи де є заборонений контент.

Відповідно до п. 9 ст. 38 Закону України «Про телекомунікації» оператори та провайдери телекомунікацій мають право відключати на підставі рішення суду кінцеве обладнання, якщо воно

використовується абонентом для вчинення протиправних дій або дій, що загрожують інтересам державної безпеки [5]. Однак такий алгоритм дій не є достатньо ефективним, оскільки відсутній єдиний орган, наділений повноваженнями по виконанню судових рішень з блокування чи обмеження доступу до протиправних сайтів.

Після встановлення сайту, на якому ймовірно здійснюється реклама щодо розповсюдження наркотичних засобів або через який здійснюється реалізація наркотиків, потрібно з'ясувати, де технічно знаходиться цей сайт і яка компанія надає його власникам послуги хостингу. Зважаючи на те, що відповідно даних реєстру Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації, на території України працює понад 7 тис. інтернет-провайдерів, можуть виникнути певні проблеми при винесенні судового рішення із вимогою блокування протиправного інтернет-ресурсу [6].

Якщо інтернет-ресурс, з якого здійснювалася реалізація наркотичних засобів, знаходиться за межами України, до компетентних правоохоронних органів іноземних держав крім ухвали суду також направляється запит про надання міжнародно-правової допомоги. Ця процедура також не має чіткого механізму і може займати тривалий проміжок часу.

Крім того, в Україні після отримання ухвали суду провайдери телекомунікацій можуть повідомити про відсутність у них технічної можливості із блокування чи обмеження доступу до інтернет-ресурсів. При цьому, законодавством не встановлено вимоги обов'язкової наявності такого обладнання у провайдерів. Оператори телекомунікацій зобов'язані лише за власні кошти встановлювати на своїх телекомунікаційних мережах технічні засоби, необхідні для здійснення уповноваженими органами оперативно-розшукових заходів, і забезпечувати функціонування цих технічних засобів, а також у межах своїх повноважень сприяти проведенню оперативно-розшукових заходів та недопущенню розголошення організаційних і тактичних прийомів їх проведення [5].

Також відсутній механізм притягнення до відповідальності провайдерів телекомунікацій за невиконання рішень суду щодо блокування інтернет-сайтів чи обмеження доступу до забороненого контенту.

Важливе значення для посилення ефективності протидії наркозлочинності у мережі Інтернет має налагодження повної співпраці підрозділів протидії наркозлочинності та кіберполіції і напрацювання чітких механізмів, які дозволять виявляти такі злочини.

Зокрема, кіберполіцейські мають надавати підрозділам протидії наркозлочинності на місцях всю необхідну підтримку, що дасть змогу ідентифікувати як продавця, так і споживача. Сьогодні злочинці вже перестають користуватися аналоговими каналами зв'язку та класичними місцями для збереження інформації. Все частіше вони використовують хмарні сервіси збереження інформації та абюзистік хостинги, які не контролюються державними органами. Отже, для підрозділів Національної поліції важливо використовувати сучасні високотехнологічні інструменти для отримання доказової бази [7].

Окрім того, працівники Департаменту протидії наркозлочинності повинні швидко, ефективно та комплексно реагувати на виклики сьогодення й якісно документувати факти розповсюдження наркотиків з використанням сучасних інформаційних і телекомунікаційних технологій, оперативно перевіряти інформацію від громадян щодо діяльності інтернет-магазинів з продажу наркотиків.

1. Підрозділи протидії наркозлочинності та кіберполіція співпрацюватимуть для припинення розповсюдження наркотиків через Інтернет. URL: <https://www.npu.gov.ua/news/narkozlochini/kiberpolicziya-ta-pidrozdili-protidiji-narkozlochinnosti-spivpraczuvatimut-dlya-pripinennya-rozpovsyudzhennya-narkotikiv-cherez-internet/>

2. Поліція викрила злочинну організацію у збуті синтетичних «дизайнерських» наркотиків через спеціальний Інтернет-ресурс. URL: <https://www.npu.gov.ua/news/narkozlochini/policziya-vikrila-zlochinnu-organizacziyu-u-zbuti-sintetichnix-dizajnerskix-narkotikiv-cherez-speczialnij-Internet-resurs/>

3. У Миколаєві у результаті масштабної реалізації поліцейські ліквідували канал постачання наркотиків та психотропів вартістю понад мільйон гривень. URL: <https://www.npu.gov.ua/news/narkozlochini/u-mikolajevi-u-rezultati-masshtabnoji-realizacziiji-policzejski-likvidovali-kanal-postachannya-narkotikiv-ta-psixotropiv-vartistyu-ponad-miljon-griven/>

4. Національний звіт за 2017 рік щодо наркотичної ситуації в Україні (за даними 2016 року). Поглиблений огляд наркоситуації в Україні для Європейського моніторингового центру з наркотиків та наркотичної залежності / Державна установа «Український моніторинговий та медичний центр з наркотиків та алкоголю Міністерства охорони здоров'я України». 2017. 228 с.

5. Про телекомунікації: Закон України від 18.11.2003 № 1280-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2004, № 12. Ст. 155.

6. Реєстр операторів, провайдерів телекомунікацій станом на 27.08.2019. URL: <https://nkrzi.gov.ua/index.php?r=site/index&pg=55&language=uk>

7. Сергій Демедюк: Для протидії сучасній злочинності правоохоронці потребують якісних інструментів реверсної інженерії. URL: <https://cyberpolice.gov.ua/news/sergij-demedjuk-dlya-protydiyi-suchasnij-zlochynnosti-pravoohoronczi-potrebuyut-yakisnix-instrumentiv-reversnoyi-inzheneriyi-1575/>

ТАКТИКА ПРИХОВАНОГО НОСІННЯ ЗБРОЇ

Види спеціального спорядження. Сучасні тенденції розвитку спеціального спорядження для прихованого носіння вогнепальної зброї.

Необхідною вимогою щодо носіння вогнепальної зброї у цивільному одязі, яка висувається до працівників Національної поліції України, є вимога носити вогнепальну зброю виключно у спеціальному спорядженні. Джерелом висування такої вимоги є Інструкція із заходів безпеки при поводженні зі зброєю, затверджена наказом МВС України від 01.02.2016р. № 70, де в розділі IV «Заходи безпеки при поводженні з вогнепальною зброєю під час несення служби», в пункті 4 дослівно вказано наступне: «У цивільному одязі зброю необхідно носити на спеціальному спорядженні з дотриманням заходів запобігання її випаданню або витягуванню іншими особами»[1, 5].

Спеціальне спорядження для прихованого носіння вогнепальної зброї має безліч варіантів кріплення, способів утримання зброї, поміщення на тілі. Його можна класифікувати за такими основними характерними ознаками:

- за місцем розташування на тілі;
- за способом кріплення зброї;
- за матеріалом, з якого виготовлене спорядження;
- за рівнем прихованості;
- за універсальністю використання з різними типами одягу;
- за модульністю конструкції;
- за можливістю використання особами різної статі;
- тощо.

За місцем розташування на тілі спеціальне спорядження для прихованого носіння вогнепальної зброї може бути наступним:

- спорядження для носіння зброї під пахвою (лівою або правою);
- спорядження для носіння зброї на брючному ремені;
- спорядження для носіння зброї на нозі (гомільковий район);
- спорядження для носіння зброї (район внутрішньої частини стегна);
- спорядження для носіння зброї у вигляді поясних сумочок, барсетки, ін., обладнані системами швидкісного виймання зброї.

За способом кріплення зброї спеціальне спорядження для прихованого носіння вогнепальної зброї може бути наступним:

- системи з модульним поворотним кріпленням;
- системи із сталим кріпленням;
- імплементовані в предмети одягу.

За матеріалом, з якого виготовлене спорядження спеціальне спорядження для прихованого носіння вогнепальної зброї може бути наступним:

- спорядження, виготовлене зі шкіри або її замінників;
- спорядження, виготовлене із синтетичних матеріалів;
- спорядження, виготовлене зі змішаних матеріалів.

За рівнем прихованості спеціальне спорядження для прихованого носіння вогнепальної зброї може бути наступним:

- спеціальне спорядження, елементи конструкції якого візуально проглядаються через одяг;
- спеціальне спорядження, елементи конструкції якого через одяг не проглядаються.

За універсальністю використання з різними типами одягу спеціальне спорядження для прихованого носіння вогнепальної зброї може бути наступним:

- спеціальне спорядження, пристосоване виключно для конкретного типу одягу (внутрішня кобура для брюк, літня кобура для носіння під сорочкою, ін.);
- спеціальне спорядження, яке розроблене для носіння в різних типах одягу.

За модульністю конструкції спеціальне спорядження для прихованого носіння вогнепальної зброї може бути наступним:

- спорядження, яке має сталу конструкцію і використовується виключно за основним своїм призначенням згідно технічних характеристик;

- спорядження, яке має модульну конструкцію і може використовуватись як в сукупності елементів, так і частково, поелементно;
- спорядження з рухомими частинами конструкції, які фіксуються у відповідному положенні за необхідністю;
- спорядження з частково модульними елементами конструкції, які дозволяють переорієнтувати функціональність використання його лівою або правою рукою залежно від антропометричних характеристик користувача.

За можливістю використання особами різної статі спеціальне спорядження для прихованого носіння вогнепальної зброї може бути наступним:

- універсальні;
- спеціалізовані.

Особливості прихованого носіння вогнепальної зброї залежно від типу одягу та сезону.

Безумовно важливе значення під час обирання відповідного спеціального спорядження для прихованого носіння вогнепальної зброї становитимуть його характеристики, а саме: пристосування до того типу одягу, який обраний для виконання службових обов'язків у конкретній ситуації. Розглянемо деякі особливості, які слід враховувати при виборі того чи іншого виду спорядження.

В літню пору кількість одягу на тілі людини обмежена пропорційно до температури оточуючого середовища. Власне тому спроба приховати зброю завдяки додатковим елементам зовнішнього одягу може призвести (або безумовно призведе) до викриття. Працівнику оперативного підрозділу під час виконання службово-оперативних завдань не слід одягатись таким чином, щоби привертати до себе увагу оточуючих осіб. Зокрема, діловий стиль може використовуватись лише під час перебування серед відповідної категорії громадян. Відповідно строгий піджак одразу кидатиметься у вічі в нічному розважальному закладі, що приверне непотрібну увагу і сприятиме загальній настороженості. Так само у теплу пору року, коли на вулиці спекотно, людина в куртці, піджаку або кофті на фоні інших громадян, одягнених у легкі футболки та сорочки, викликає щонайменше зацікавлення, а у відповідних ситуаціях і підозру. Для того, щоби приховати зброю у верхньому одязі в таких умовах, використовуються наступні види спеціального спорядження. Це, переважно, кобури, розроблені за принципом внутрішнього носіння пістолета в брюках. Вони кріпляться за брючний ремінь і поміщуються у середину брюк власника зброї. Таким чином пістолет ззовні не проглядається. Окрім цього сорочка, що носить на випуск, додатково скриває загальні риси зброї [2, 58].

Поруч із внутрішньою поясною кобурою використовується і кобура, яка кріпиться в районі гомілки. Необхідною умовою використання такої кобури є носіння доволі широких брюк. Потрібно також зважати на той факт, що доступ до зброї, прихованої у подібний спосіб, є доволі обмеженим та ускладненим. Використання спеціального спорядження даного типу має бути обумовлено конкретною необхідністю і потребує спеціальних навичок його використання та відпрацьованих навичок поведінки із ним.

З метою прихованого носіння вогнепальної зброї особами жіночої статі може використовуватись спеціальне спорядження, яке кріпиться на стегно власниці. Такий спосіб хоч передбачає носіння виключно спідниці, проте забезпечує доволі швидкий доступ до зброї. Його негативною характеристикою є відсутність можливості застосування цього способу усіма жінками, оскільки антропометричні дані конкретної особи прямо впливають на можливість розташування одиниці зброї на внутрішній частині стегна.

У міжсезоння зовнішній одяг дозволяє практично безперешкодно використовувати усі типи спеціального спорядження. Але слід враховувати деякі особливості. По-перше, необхідно враховувати наявність чи відсутність елементів пасивного захисту у працівника. При використанні бронежилету прихованого носіння слід уважно підбирати спеціальне спорядження, яке фіксує пістолет під пахвою. Окрім того, що такий спосіб сам по собі викриває власника дещо припіднятою рукою, ситуацію погіршить наявність бронежилету, тверда поверхня якого не дозволить зброї максимально притиснутись до тіла, але навпаки підніме руку над зброєю. Саме тому для спільного використання куленепробивного жилета і спеціального спорядження описаного способу розташування потрібно обирати жилет із глибокими боковими вирізами у підпахових зонах. Це забезпечить оптимальне їх спільне використання.

Водночас, коли температура оточуючого середовища створює необхідність використання габаритного теплового одягу, працівникові оперативної служби при обиранні спеціального спорядження слід враховувати наступні моменти. Незважаючи на можливість приховати під габаритним одягом практично любое спорядження для прихованого носіння пістолета усе ж слід не забувати про те, що потрапляючи у приміщення працівник оперативного підрозділу буде змушений зняти верхній одяг. При неправильному підборі спорядження це може призвести до його викриття і, відповідно, ідентифікації оперативного працівника як можливо озброєної особи. Окрім цього, важливим є спосіб виймання зброї і приведення її у готовність, який передбачає використання саме цього типу спеціального спорядження. Не слід використовувати кобури поясного кріплення при носінні одягу з довгими полами (плащ, подовжена куртка). Якщо для носіння обрано верхній одяг з довгими полами, варто використовувати спорядження із розташуванням пістолета під пахвою. В такому випадку додаткове використання кашне, що поєднується із розщипленими верхніми гудзиками, викладає природньо і забезпечує легкий та швидкий доступ до зброї.

1. Про затвердження Інструкції із заходів безпеки при поводженні зі зброєю: наказ МВС України № 70 від 1 лютого 2016 р. К.: 2016. 18 с.

2. Тактико-спеціальна підготовка працівників ОВС України: навчальний посібник / С. М. Банах, В. Р. Булачек, І. С. Виярчук, Ю. Р. Йосипів та ін. Львів: ЛьвДУВС, 2011. 300 с.

В. В. Навроцька,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПІДСТАВИ ЗАКРИТТЯ ПРОВАДЖЕННЯ ПРИВАТНОГО ОБВИНУВАЧЕННЯ, РОЗПОЧАТОГО БЕЗ ЗАЯВИ ПОТЕРПІЛОГО

Традиційною (і правильною за своєю суттю) є точка зору, згідно якої при закритті кримінального провадження треба послатися на відповідну норму КПК України. Проте, на жаль такий варіант - можливий не завжди. Певно, ні в кого нема сумніву, що вітчизняне законодавство небездоганне і має чимало прогалин. До прикладу, це стосується необхідності закриття кримінального провадження у зв'язку невідповідністю діяння українському кримінальному закону, тим, що діяння, яке належить до категорії справ приватного обвинувачення було розпочато без заяви постраждалого. З огляду на це правозастосувачі позбавлені можливості послатися на відповідні норми кримінального-процесуального закону. І це пояснюється не їх забудькуватістю чи незнанням відповідних положень, а тим, що посилатися просто нема на що.

І в юридичній літературі, і на практиці постає питання про можливість закриття провадження приватного обвинувачення, якщо з самого початку воно всупереч закону було розпочате без заяви потерпілого. Слід зазначити, що на відміну від свого попередника (КПК 1960 р.), чинний КПК України у ст. 284 цього Кодексу не передбачив таку підставу закриття кримінального провадження як «відсутність заяви потерпілого, якщо провадження не може бути розпочате не інакше, як на підставі його заявою».

Питання щодо підстав закриття провадження у такому випадку зараз залишається невирішеним. З цього приводу існує принаймні три позиції:

1) провадження слід закрити із посиланням на п. 1 ч. 1 ст. 284 КПК України (у зв'язку із відсутністю події кримінального правопорушення);

2) провадження підлягає закриттю на підставі п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК України (у зв'язку із відсутністю складу кримінального правопорушення);

3) провадження підлягає закриттю із формулюванням: «у зв'язку із відсутністю заяви потерпілого у провадженні приватного обвинувачення» та без посилання на жодну із норм КПК (у зв'язку із тим, що посилатися просто немає на що).

Стосовно першого із варіантів (закриття провадження у зв'язку з відсутністю події кримінального правопорушення), то він, на перший погляд, видається найбільш правильним. Принаймні, якщо відштовхуватися від підходу, щодо визначення злочинності (чи, навпаки, незлочинності) цього діяння самим потерпілим. Адже, якщо він не подає заяви, то слід виходити з того, що він не розцінює діяння, вчинене проти нього як кримінальне правопорушення, а, відтак, самого діяння юридично нема, і, своєю чергою, ні про який початок провадження у такій ситуації йтися взагалі не може. За такого підходу треба говорити не про неухважність чи недбалість законодавця, не про законодавчу прогалину (у рамках ч. 1 ст. 284 КПК України), а навпаки, про системний підхід правотворця до суті проваджень приватного обвинувачення. Але оця теорія «приватного кримінального делікту» неодноразово зазнавала справедливої та нищівної критики. У діяннях, які належать до категорії справ, кримінальне провадження щодо яких здійснюється у формі приватного обвинувачення, усе одно є мінімально необхідний рівень суспільної небезпечності. Окрім того, вирішення цієї ситуації із посиланням на п. 1 ч. 1 ст. 284 КПК України (закриття провадження у зв'язку з відсутністю події кримінального правопорушення) не є вигідним для потерпілого з огляду на те, що у такому випадку він буде позбавлений права вимагати відшкодування завданої йому шкоди у порядку цивільного судочинства (адже рішення у кримінальному судочинстві, яким констатовано відсутність події злочину, має преюдиційне значення).

Що ж стосується другого із можливих варіантів (закриття провадження у зв'язку з відсутністю складу кримінального правопорушення), то, принаймні, для потерпілого він є кращим, оскільки уже все-таки передбачає можливість потерпілого в подальшому (у рамках цивільного судочинства) відшкодувати завдану кримінальним правопорушенням шкоду. Але усе-одно й цей варіант застосований бути не може з огляду на те, що бажання потерпілого, висловлене у заяві із вимогою розпочати кримінальне провадження

у справах приватного обвинувачення, не є (і ніколи не було) жодним із елементів складу злочину. У цій ситуації законодавець наділяє потерпілого тільки правом ініціації початку кримінального переслідування, але аж ніяк не правом оцінювати діяння як таке, що або не є суспільно небезпечним.

Найбільш обґрунтованою буде третя точка зору, згідно з якою провадження підлягає закриттю із формулюванням: «у зв'язку із відсутністю заяви потерпілого у провадженні приватного обвинувачення» без посилання на будь-які норм КПК (з огляду на те, що відповідна підстава у цьому Кодексі просто не передбачена). При цьому слід керуватися підходом, викладеним у ч. 6 ст. 9 КПК України, відповідно до якого у випадках, коли положення КПК не регулюють (або неоднозначно регулюють) питання кримінального провадження, слід застосовувати його загальні засади. Одним ж із таких принципів є засада диспозитивності, яка передбачає, зокрема, й те, що кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення розпочинається тільки на підставі заяви потерпілого (ч. 4 ст. 26 КПК України). А тому логічно, що за відсутності такої заяви, незаконно розпочате кримінальне провадження повинно бути припинене.

О. В. Нагірна,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів та обліку
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

О. С. Силкін,

аспірант
(Українська академія друкарства)

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВАХ УКРАЇНИ

Банківське шахрайство утворилось і розвивалось паралельно з самою банківською системою. Кожна країна прагне протидіяти цьому і забезпечити банківську безпеку на усіх рівнях.

Нові методи банківського шахрайства потребують застосування сучасних засобів зі сторони служби фінансового моніторингу, що дозволить забезпечити безпечний рух фінансовим потокам.

Вітчизняна банківська система, як і інші види економічної діяльності, працює згідно загальних законів ринку і є дуже чутливою до негативного впливу різного роду загроз. Враховуючи, сучасні тенденції розвитку, банківський сектор завжди був чутливим до такого виду шахрайства як відмивання «брудних» коштів, оскільки саме банківські установи, як правило, використовують для їх легалізації.

За переконанням провідних фахівців із вивчення цієї проблеми, сучасні масштаби можливостей тих, хто професійно займається відмиванням коштів, необмежені. Слід розуміти, що вирішення цього складного завдання постає певним викликом як для правоохоронної системи, так й для абсолютно усіх фінансових установ [1].

Дієвим засобом протидії виступає фінансовий моніторинг, який являє собою контрольний спеціалізований державний орган. Банківська сфера діяльності є одним з основних об'єктів для застосування шахрайських операцій, оскільки включає в собі не лише різноманітність фінансових послуг, але і велику клієнтську базу, що призводить до здійснення злочинної діяльності через кредитні, депозитні та розрахункові операції.

Статистика поданих запитів підтверджує, що саме банки є основним джерелом надходження інформації про здійснення фінансових операцій, які обов'язково підлягають фінансовому моніторингу. Існують два основних види фінансового моніторингу: обов'язковий (аналіз фінансових потоків, що проводиться спеціальним державним органом фінансового моніторингу) і внутрішній (внутрішньобанківський контроль над проведенням операцій клієнтів, з метою виявлення будь-яких ознак злочинної діяльності) [2].

На нашу думку, фінансовий моніторинг вітчизняного банку повинен включати:

- ретельну ідентифікацію клієнта, який прагне здійснити операцію в банківській установі;
- постійну перевірку проведених фінансових операцій;
- формування щомісячної звітності по перевіркам фінансових операцій, які несуть сумнівний або загрозливий характер;
- постійну співпрацю з уповноваженими органами фінансового моніторингу.

Підсумовуючи, слід відмітити, що злочинна діяльність у національній фінансовій системі на сьогоднішній день є об'єктом уваги усієї світової спільноти. Така складова фінансової системи як банківський сектор з кожним роком піддається шахрайству все більше і більше. На нашу думку, ефективним засобом протидії на рівні держави, повинно стати удосконалення системи ліцензування банківської установи. Необхідно більш ретельніше і максимально детальніше розглядати новостворені банківські установи, з метою недопущення входження в банківський сектор сумнівних компаній. На рівні окремо

взятого банку, слід переглянути систему клієнтської бази і запровадити нові механізми оцінки фінансової надійності кожного нового клієнта.

1. Побережний С. М., Пластун О. Л., Болгар Т. М. Фінансова безпека банківської діяльності: навч. посіб. для самост. вивч. дисц. «Безпека банків». Суми: УАБС НБУ, 2010. 112 с.
2. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму: Закон України від 28.11.2002 № 249-IV. База даних «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/249-15>

І. В. Наумова,

старший науковий співробітник НДЛ кримінологічних досліджень
та проблем запобігання злочинності
(Науково-дослідний інститут МВС України)

ОЦІНКА СТУДЕНТАМИ м. КИЄВА ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ ПО БОРОТБІ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ В СТОЛИЦІ У 2018 р.: РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ

На фоні реформування органів системи Міністерства внутрішніх справ, яке проводиться останні роки, найбільш важливою з невіршених завдань залишається створення нових методів оцінки ефективності їх діяльності. Одним з таких методів є опитування громадської думки.

Державний науково-дослідний інститут МВС України вже багато років проводить опитування студентів м. Києва щодо стану злочинності у місті та діяльності поліції по боротьбі з нею [1, с. 205–209; 2, с. 22; 3–4]. У 2018 р. були проанкетовані 486 осіб, з них: 58 студентів Національного технічного університету «Київський політехнічний інститут» ім. Ігоря Сікорського; 61 – Київського національного університету будівництва і архітектури; 72 – Київського національного економічного університету; 186 – Київського міжнародного університету; 65 – Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова; 44 – Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Респондентам було запропоновано оцінити стан злочинності в місті Києві у 2018 р., діяльність поліції по боротьбі з нею, ставлення громадян до такої діяльності та ступінь їхньої довіри до поліції. Так 33,1% проанкетованих вважають, що злочинність в столиці зросла, 31,6% – що вона залишилася на тому ж рівні, 5,1% – що зменшилася. Крім того, 30,2% респондентів не змогли визначити характер змін.

На думку 37,3% осіб у цьому році поліція в Києві працювала на тому ж рівні, як і в попередні роки, 17,1% вважають, що вона стала працювати гірше та стільки ж (16,9%) – що стала працювати краще. Близько 30% також вагалися відповісти на це питання.

Довіра населення до поліції є важливим індикатором ефективності її роботи. Цілком довіряють поліції 2,6% опитаних студентів, переважно довіряють – 32,3%, переважно не довіряють – 19,8%, зовсім не довіряють – 10,2%. Найбільша частка – 35,1% – вказали, що їм важко визначити, довіряють чи ні.

Що стосується зміни стану особистої безпеки респондентів у поточному році, то більше половини проанкетованих (54%) відмітили, що він лишився таким самим, як і у минулому році. Також переважали негативні оцінки: 9,1% зазначили, що він значно погіршився, 16,3% – що трохи погіршився. Поліпшення загалом відмітило 11,1% студентів.

В той же час, розглядаючи очікування студентської молоді м. Києва щодо стану безпеки у столиці на наступний рік, варто відзначити порівняно великий відсоток оптимістичних прогнозів. Так, 43,4% респондентів вважають, що стан безпеки в столиці у наступному році загалом поліпшиться, у т.ч. 12,6% – що значно поліпшиться та 30,8% – що дещо поліпшиться, 29,1% – що він залишиться на такому ж рівні, а 11,3% – що погіршиться тою чи іншою мірою. Важко відповісти на це питання було 16,3% студентів.

Важливим показником оцінки діяльності правоохоронців є також відсоток осіб, які постраждали протягом року від злочинів та повідомили про це поліцію. У 2018 р. 24,2% студентів, які взяли участь в опитуванні, були жертвами злочинних посягань. Серед них звернулося до правоохоронців тільки 38,3%. При цьому 69,4% респондентів, які подавали заяву, були незадоволені роботою поліцейських по розслідуванню вчинених проти них злочинів.

Серед причин, які визвали незадоволення, потерпілі частіше вказували непрофесіоналізм працівників поліції, невміння чітко й оперативно вирішувати питання в ході розслідування кримінальної справи – 36,7%, відверте небажання допомогти, грубість – 36,7%, надмірну тяганину при розгляді справи, значні витрати часу при відвідуванні поліції – 30,6%, неспроможність працівників поліції захистити від тиску та погроз із боку злочинця або його оточення – 10,2%, вимагання грошей або надання послуг за вирішення питань по справі – 12,2%, тиск із боку працівників поліції з метою досягнення згоди на відкликання заяви, зупинення розслідування або закриття справи – 6,1%.

Більше половини постраждалих (53,2%) не стали звертатися до правоохоронців через малозначність злочину, незначну шкоду від нього, 43% – через небажання витратити час та зусилля, коли вже нічого не можна виправити, 40,5% – через невіру в спроможність поліції розкрити злочин, 10,1% – через наявність можливості досягти справедливості без втручання офіційних органів, власними силами та 6,3% – через побоювання тиску та погроз із боку злочинця або його оточення.

Оцінка респондентами ефективності діяльності правоохоронців значною мірою залежить від джерел, з яких вони отримують інформацію про стан злочинності та діяльність поліції. Абсолютна більшість студентів м. Києва називали в якості такого джерела Інтернет (64,4%) та телебачення (50%). Половина учасників опитувань зазначали, що отримують інформацію відповідного змісту в процесі спілкування з родичами, знайомими, а 38,9% – із власного досвіду, особистого спостереження. Значно менша частка респондентів відмітили спілкування зі знайомими з правоохоронних органів (17%), газетні публікації (14,7%), випадкові розмови у транспорті, в магазині (14,3%), програми радіо (10,6%) та зустрічі та бесіди з працівниками поліції (8,5%).

При цьому відповіді на питання щодо задоволеності повнотою висвітлення діяльності поліції засобами масової інформації розподілилися майже рівномірно: 36,9% опитаних – задоволені, у т.ч. цілком задоволені – 8,9% та скоріше задоволені, ніж незадоволені – 28%; незадоволені – 34,8% респондентів, з них цілком незадоволені – 9,5% та скоріше незадоволені – 25,3%. Ще 28,2% відмітили, що їм важко відповісти.

Узагальнюючи наведені дані, можна зробити наступні висновки:

Серед опитуваних переважає негативна оцінка динаміки злочинності в м. Києві у 2018 р. На думку більшості респондентів поліція в столиці працювала на тому ж рівні, як і в попередні роки. Не змінився й стан особистої безпеки респондентів у поточному році. При цьому основна частина студентів сподіваються, що стан безпеки в столиці у наступному році поліпшиться. Також доволі високим є рівень довіри опитуваних до поліції.

В той же час, 2/3 респондентів, які постраждали від злочинів та подавали заяву, були незадоволені роботою поліцейських по розслідуванню вчинених проти них злочинів. Серед причин, які визвали незадоволення, потерпілі частіше вказували на непрофесіоналізм працівників поліції, невміння чітко й оперативно вирішувати питання в ході розслідування кримінальної справи та відверте небажання допомогти, грубість.

Основними джерелами отримання інформації про діяльність поліції для студентів м. Києва є Інтернет та телебачення, спілкування з родичами, знайомими, власний досвід, особисте спостереження.

-
1. Кулик О. Г. Злочинність в Україні: тенденції, закономірності, методи пізнання: монографія. К.: Юрінком Інтер, 2011. 288 с.
 2. Кулик О. Г. Злочинність в Україні: теорія і практика кримінологічного дослідження: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Держ. НДІ М-ва внутр. справ України. К., 2013. 40 с.
 3. Наумова І. В. Ступінь віктимізації студентів м. Києва: результати моніторингового дослідження. *Наука і правоохорона*. 2016. № 3. С. 215–222.
 4. Наумова І. В. Оцінка молоддю проблеми злочинності та діяльності органів поліції щодо боротьби з нею. *Наука і правоохорона*. 2017. № 1 (35). С. 166–173.

А. Г. Нікіта,

завідувач сектору товарознавчих та гемологічних досліджень
відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності
(Запорізький науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України)

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ОРГАНАМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ВАРТОСТІ МЕТАЛЕВИХ ТРУБ

Одним із розповсюджених видів злочину є викрадення металевих труб, які вже були у використанні з метою здачі їх до пунктів прийому металобрухту. Одним із завдань, з яким стикаються органи досудового розслідування є питання визначення класифікаційної належності таких труб: до виробу або металобрухту. Для кращого розуміння проблематики розглянемо загальні поняття, призначення, класифікацію та види металевих труб.

Труба – довгий порожнистий предмет або пристрій, звичайно кільцевого перерізу, призначений для переміщення рідини, пари, газу і т. ін. [2].

Існують десятки найменувань різної трубної продукції: труби круглого перетину; труби квадратного і прямокутного перетину; електрозварні; з оцинкованої та чорної сталі; водопровідні; водогазопровідні;

для виробництва меблів; для металоконструкцій, навісів і козирків, теплиць під плівку і полікарбонат, альтанок, вольєрів тощо [3].

Труби класифікуються за такими показниками: за матеріалом виготовлення, за профілем поперечного перерізу, за розмірами, за способом з'єднання, за типом ізоляції. Найпоширеніші види металевих труб та їх основні характеристики розглянуті у табл.

Таблиця

Найпоширеніші металеві труби та їх основні характеристики

Матеріал виготовлення труби	Властивості	Область застосування	Термін експлуатації, роки
Сталь	Схильні до корозії, важкі, висока теплопровідність	Трубопроводи водопостачання і каналізації	30–40
Чавун	Велика товщина стінок; менше, ніж сталь, схильні до корозії; важкі, стійкі до перепадів температур, міцні	Водопровідні та каналізаційні мережі, дощові і фекальні водосток	80–100
Мідь	Мало схильні до корозії, надійні, витримують перепади температур, теплопровідність міді в 4 рази вище, ніж у сталі; стійкі до дії УФ-променів; непроникні для газів; мають бактерицидну дію; діапазон робочих температур від -200 до +500°C	Трубопроводи систем опалення, холодного і гарячого водопостачання, мастилопроводи, газопроводи	50–70

Види труб можна класифікувати по діаметру: малі (від 5 до 102 мм), середні (від 102 до 426 мм), великі (вище 426 мм).

За типом перерізу: круглі, квадратні, прямокутні, багатокутні [4].

Для використання труб в новому стані за прямим призначенням необхідно, щоб вони відповідали вимогам Державних стандартів України (далі – ДСТУ).

Первинний ринок металевих труб диктує дуже жорсткі умови не лише до зовнішнього вигляду, але й чітко регламентовані технічні умови виготовлення, приймання, маркування, упакування, транспортування і зберігання та терміну експлуатації таких виробів.

При призначенні експертизи за товарознавчим напрямом стосовно нових труб необхідно ставити запитання вказуючи вид металу, довжину, діаметр, товщину металу труби та обов'язково зазначати, що вона нова, не була у використанні.

Не більше 20–25% всіх виробів, які реалізуються на вторинному ринку трубних виробів, знаходять застосування в тій області, для якої були спочатку призначені. Здійснювати монтаж старих труб в газових і нафтових магістралях заборонено, також як використовувати труби, які були у використанні, для водопроводів, ліній опалення або в сфері формування систем житлово-комунального господарства при будівництві нових багатоквартирних будинків. Будівельні норми і правила категорично забороняють застосовувати для цього всі види труб, за винятком нових.

Сфера малого будівництва передбачає використання за призначенням труб, які вже були у використанні. В основному мова йде про монтаж водопроводу, каналізації, газопроводу, для чого застосовуються труби порівняно невеликого діаметра. За своєю суттю, це труби водогазопровідні, а також безшовні і електрозварюванні трубні вироби, які відповідають вимогам ДСТУ. Специфіка їх експлуатації не передбачає наявності граничного тиску, дозволяючи тривалий час і безаварійно використовувати функціонування систем, сформованих з труб бувших у використанні. У ряді випадків труби, бувши у користуванні, використовуються для ремонту існуючих комунікацій поза зоною ділянок з підвищеною відповідальністю [5].

Отже вторинний ринок металевих труб досить розвинутий, для визначення ринкової вартості труб, що були у використанні, при наявності всіх необхідних даних можливо підібрати аналогічні металеві труби, які вже були у використанні, із схожими зовнішніми характеристиками.

При призначенні товарознавчої експертизи, в якій питання ставиться стосовно труб які вже були у використанні, необхідно надавати інформацію про вид металу, дату (період) початку або строк експлуатації, довжину, діаметр та товщину металу труби, а також зазначати зовнішній вигляд та наявні дефекти.

Відповідно до закону України «Про металобрухт» металобрухт – це непридатні для прямого використання вироби або частини виробів, які за рішенням власника втратили експлуатаційну цінність внаслідок фізичного або морального зносу і містять у собі чорні або кольорові метали чи їх сплави, а також вироби з металу, що мають непоправний брак, залишки чорних і кольорових металів і їх сплавів [1].

У разі якщо труба не призначена для подальшого використання за призначенням як виріб, органи досудового розслідування можуть ставити запитання стосовно труби за ціною лому металу для визначення заподіяної матеріальної шкоди потерпілому. Для вирішення запитання про визначення ринкової вартості труби за ціною лому металу експерту необхідно надати відомості щодо виду металу та її маси.

Підраховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що органи досудового розслідування враховуючи стан труб визначають до якої класифікаційної категорії відносяться труби (нові, бувши

у використанні або за ціною лому металу) і ставлять запитання з урахуванням необхідних експерту за товарознавчим напрямом вихідних даних.

1. Закон України «Про металобрухт»: станом на 15 вересня 2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/619-14>
2. Визначення труби. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Труба_\(техніка\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Труба_(техніка))
3. Характеристики труб. URL: <https://boiler.ua/vse-vidy-trub-i-ikh-kharakteristiki/>
4. Види труб. URL: <http://trubamaster.ru/vodoprovodnye/vidy-trub.html#i>
5. Використання старих труб. URL: <http://www.truba219.pro/stati/chto-sdelat-dlya-chego-ispolzuyut-iz-starykh-trub/>

Н. Я. Отчак,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін

Ю. В. Кузьмочка,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «Бакалавр»
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СТАН І ПРОБЛЕМИ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

У суспільстві міцніють стереотипи толерантності по відношенню до корупції та організованої злочинності, пов'язаної з нею. В масовій свідомості основних соціальних груп формується думка, що корупційні злочини не наносять шкоди суспільству, тому певні верстви населення обирають корупційні шляхи вирішення тих чи інших повсякденних проблем. Розповсюдженість корупції й приривчаєність до неї населення, особливо в окремих сферах суспільного життя, діє на окрему особистість як культурна норма. Людині, знаючи про те, що всі дають у тому чи іншому закладі хабарі, дуже важко психологічно перебороти у собі конформістську схильність і вчинити не так, як це робить решта. Вона може добре розуміти на раціональному рівні, що давати хабара – це принизливе, аморальне і навіть протиправне явище, але на рівні психологічних чинників, що обумовлюють її поведінку, піддається традиції. Всі ці симптоми щодо корупції існують в українському суспільстві [1].

Дані соціологічних опитувань свідчать: абсолютна більшість громадян (понад 80%) вважають корупцію характерним для нашого суспільства явищем. У цілому, населення України оцінює корупцію як зло, що руйнує державу, роз'їдає суспільну мораль, завдає шкоди всьому суспільству. Більшість населення України (56%) корупцію розуміють як хабарництво, продажність та підкуп посадових осіб, політичних діячів. Для інших корупція – це зловживання владою, перевищення посадових повноважень для власного збагачення. Отже, корупцію в загальному та буквальному розумінні можна визначити як зловживання державною владою в цілях особистої вигоди. Іншими словами, це система відносин, яка допомагає власникам капіталу купувати все – пільги, вплив, закони, рішення на свою користь, заступництво законодавчої, виконавчої та судової влади. Найкорумпованішими, на думку населення, є, медичні заклади, правоохоронні та судові органи, вищі учбові заклади, міністерства та інші органи центральної виконавчої влади [2, с. 82]. Складність боротьби з корупцією полягає в реальній можливості корумпованих структур та конкретних осіб, що мають владу і повноваження, перешкоджати намаганням проникнути у сферу їх кримінальної діяльності, а також – в неготовності правоохоронних органів та політичних сил суспільства до безкомпромісної боротьби з корупцією. Відсутні соціальні, політичні традиції публічного викриття корупціонерів, спеціальні криміналістичні прийоми викриття фактів корупції, що є серйозною перешкодою для ефективною боротьби з цим явищем. Існує проблема вивчення особистості тих, хто, займаючи керівні пости, погрузили в хабарництві, розкраданнях.

Одним з дієвих заходів з наведення порядку у цьому напрямі може стати ефективне вирішення питань використання і поширення інформації в сфері бізнесу, в державних органах і в громадських структурах. Не слід вважати, що справа – лише в інформаційній непрозорості. Однак, всі інші корупційні фактори починають працювати на повну потужність саме тоді, коли громадськість позбавлена можливості одержувати інформацію про діяльність державних чиновників, коли підприємець не може легально довідатися про умови укладення угоди тощо [1].

Розповсюдженість корупційної поведінки, перетворення її для значної маси населення на норму зовсім не означає, що в суспільстві не залишається людей, які не сприймають корупцію, хабарництво у будь-якому вигляді. Зрозуміло, що певні соціальні групи зацікавлені в існуванні корупції. Однак, більшість населення України хоче жити в нормальному правовому, соціально здоровому суспільстві. Очевидною є істина: чим менше хабарів даватимуть, тим менше їх братимуть [1].

Якщо ж хабар саме ці органи і вимагають, в такому випадку є лише один законний шлях боротьби, це звернення за допомогою до правозахисних організацій, політичних партій та громадських організацій які мають на меті боротьбу з корупцією.

Закон України «Про запобігання корупції», визначає широке коло осіб, уповноважених на виконання функцій держави або органів місцевого самоврядування, що можуть бути притягнені до відповідальності за вчинення корупційних правопорушень. Відповідно до статті 2 Закону України до суб'єктів корупційних діянь належали: державні службовці; Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр, віце-прем'єр-міністри, міністри; народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати сільських, селищних, міських, районних у містах, районних, обласних рад; посадові особи місцевого самоврядування; військові посадові особи Збройних Сил України та інших військових формувань (крім військовослужбовців строкової служби). Таким чином, протиправні діяння значної кількості посадових осіб залишаються поза межами дії Закону, що сприяє поширенню корупційних проявів не лише на державний апарат, а й на всю бюджетну сферу, діяльність політичних партій, приватний сектор, тощо. Тому, одним з питань, що вирішувалось у ході роботи ще над проектом Закону, було закріплення можливості притягнення до відповідальності всіх осіб, уповноважених на виконання функцій держави або органів місцевого самоврядування, у випадку вчинення ними корупційних правопорушень [3]. Крім того, Конвенцією ООН проти корупції, яка ратифікована Україною у 2006 році, з метою запровадження єдиних стандартів у сфері протидії корупції, визначено й коло суб'єктів вчинення корупційних діянь, що повинні притягуватись до відповідальності. Так, відповідно до статті 2 Конвенції до державних посадових осіб віднесені: будь-які особи, які обіймають посаду в законодавчому, виконавчому, адміністративному або судовому органі Держави-учасниці, яку призначено чи обрано, праця якої оплачувана чи неоплачувана, незалежно від старшинства; будь-які інші особи, які виконують будь-яку державну функцію, зокрема для державного органу або державного підприємства, або надає будь-яку державну послугу, як це визначається у внутрішньому праві Держави-учасниці і як це застосовується у відповідній галузі правового регулювання цієї Держави-учасниці; будь-які інші особи, що визначаються як «державна посадова особа» у внутрішньому праві Держави-учасниці. Однак з метою вжиття деяких конкретних заходів, передбачених главою II цієї Конвенції «державна посадова особа» може означати будь-яку особу, яка виконує будь-яку державну функцію або надає будь-яку державну послугу, як це визначається у внутрішньому праві Держави-учасниці і як це застосовується у відповідній галузі правового регулювання цієї Держави-учасниці [4, с. 111].

Одною із найбільш суттєвих новел нового антикорупційного законодавства є те, що особа, яка вчинила корупційне правопорушення може бути притягнута до кримінальної, адміністративної, цивільно-правової та дисциплінарної відповідальності в установленому законом порядку. При цьому відомості про осіб, яких притягнуто до відповідальності за вчинення корупційних правопорушень, у триденний строк з дня набрання відповідним рішенням суду законної сили, притягнення до цивільно-правової відповідальності, накладення дисциплінарного стягнення заносяться до Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні правопорушення, що формується та ведеться Міністерством юстиції України. Положення про Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні правопорушення, порядок формування та ведення цього реєстру затверджується Міністерством юстиції України.

1. Збірник лекцій для курсів підвищення кваліфікації працівників органів державної влади та місцевого самоврядування, на яких покладено обов'язки з організації роботи щодо запобігання та протидії проявам корупції (I-VII категорії посад). К., 2011.

2. Дюжев Д. В. Нормативно-правове регулювання запобігання та протидії корупції в Україні: навчальний посібник; Донецька обласна державна адміністрація, Донецький обласний центр перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій. Донецьк, 2012. 82 с.

3. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>

4. Задорожний А. А. Злочини у сфері службової діяльності як об'єкт кримінологічного дослідження. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2011. № 3 (7). С. 111–121.

Ю. П. Петрів,

аспірант кафедри оперативно-розшукової діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ СИСТЕМ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Динамічний розвиток та глобальне впровадження в усі галузі людської діяльності інформаційних технологій актуалізують процес інформатизації в Державній прикордонній службі України. Використання спеціалізованих інтегрованих інформаційно-пошукових систем надає можливість задля ефективної реалізації завдань підрозділам Державної прикордонної служби формувати та використовувати значні

масиви даних. Застосування інформаційних і телекомунікаційних технологій в оперативно-розшуковій діяльності дозволяє інтегрувати й опрацьовувати величезну кількість даних, що містяться у відкритих джерелах інформації та спеціалізованих інформаційних системах, отримуючи при цьому нові знання оперативно-розшукового характеру. Водночас стрімкий розвиток засобів інформатизації і телекомунікації вимагає нових підходів до організації інформаційно-аналітичної роботи, використання її можливостей у Державній прикордонній службі України.

Інформаційно-телекомунікаційна система «Гарт-1» Державної прикордонної служби України.

Система «Гарт-1» – це сукупність організаційно-розпорядчих заходів, програмно-технічних та телекомунікаційних засобів, що забезпечують обробку інформації (уведення, записування, зчитування, зберігання, знищення, приймання, передавання) щодо прикордонного контролю осіб і транспортних засобів, які перетинають державний кордон України, та автоматизований доступ до інформації, що зберігається у базах даних системи «Гарт-1».

Структура та порядок формування баз даних системи «Гарт-1» визначаються положеннями про них, що розробляються та затверджуються Адміністрацією Державної прикордонної служби України відповідно до законодавства.

Система «Гарт-1» створюється і використовується в інтересах розвідки, контррозвідувального забезпечення охорони державного кордону України, оперативно-розшукової діяльності, участі в боротьбі з організованою злочинністю та протидії незаконній міграції з метою своєчасного та достовірного інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності підрозділів та органів Державної прикордонної служби України для здійснення ними заходів із запобігання і недопущення в'їзду в Україну або виїзду з України осіб, яким згідно із законодавством не дозволяється в'їзд в Україну або тимчасово обмежено право виїзду з України, у тому числі згідно з дорученнями правоохоронних органів, розшуку в пунктах пропуску через державний кордон осіб, які переховуються від органів дізнання, слідства та суду, ухиляються від відбуття кримінальних покарань, посилення контролю за додержанням правил в'їзду, виїзду, перебування в Україні іноземців та осіб без громадянства, а також виконання інших завдань у правоохоронній сфері згідно із законодавством.

Функціями системи «Гарт-1» є:

- формування баз даних про осіб, які перетнули державний кордон України, у тому числі з фіксуванням їх біометричних даних, осіб, яким згідно із законодавством не дозволяється в'їзд в Україну або тимчасово обмежено право виїзду з України, у тому числі згідно з дорученнями правоохоронних органів, осіб, які переховуються від органів дізнання, слідства та суду, ухиляються від відбуття кримінальних покарань, недійсних, викрадених і втрачених документів на право виїзду за кордон та інших баз даних, що створюються та використовуються відповідно до законодавства;

- автоматизація процесів перевірки відомостей про осіб, які перетинають державний кордон України, за базами даних осіб, яким згідно із законодавством не дозволяється в'їзд в Україну або тимчасово обмежено право виїзду з України, у тому числі згідно з дорученнями правоохоронних органів, осіб, які переховуються від органів дізнання, слідства та суду, ухиляються від відбуття кримінальних покарань, недійсних, викрадених і втрачених документів на право виїзду за кордон та іншими базами даних, що створюються та використовуються відповідно до законодавства (згідно Положення про інформаційно-телекомунікаційну систему прикордонного контролю «Гарт-1» Державної прикордонної служби України затвердженого наказом ДПС України № 810 від 30 вересня 2008 р.[1]; Порядку надання Державній прикордонній службі та виконання нею доручень уповноважених державних органів щодо осіб, які перетинають державний кордон, та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 280 від 17 квітня 2013 р. [2].

- надання користувачам доступу до інформації, що зберігається в системі «Гарт-1»;

- забезпечення комплексного захисту інформації та розмежування доступу до інформації, що зберігається в базах даних системи «Гарт-1».

Власником системи «Гарт-1» та інформації, що в ній обробляється, є Адміністрація Держприкордонслужби.

Користувачами системи «Гарт-1» є посадові та службові особи підрозділів і органів Державної прикордонної служби України, яким в установленому законодавством порядку надано право доступу до обробки інформації в цій системі.

Право розпоряджатися системою «Гарт-1» надається розпоряднику системи – начальнику зв'язку Державної прикордонної служби України.

Основним завданням розпорядника є вирішення організаційних питань щодо забезпечення функціонування системи «Гарт-1», надання користувачам доступу до інформації, що в ній обробляється, ведення їх обліку, прийняття взаємоузгоджених управлінських рішень стосовно її розвитку і вдосконалення, координації діяльності відповідних складових системи. Він також відповідає за матеріально-технічне та програмне забезпечення функціонування системи «Гарт-1».

Розпорядник системи «Гарт-1» повинен мати необхідні матеріально-технічний та кадровий ресурси для супроводження системи «Гарт-1» і структурні підрозділи, об'єднані єдиною телекомунікаційною мережею.

Програмно-технічне та інформаційне забезпечення системи «Гарт-1» здійснюється:

- щодо формування і підтримання в актуальному стані баз даних – уповноваженими органами Державної прикордонної служби України;
- щодо збереження та захисту від порушення цілісності та несанкціонованого доступу, дотримання правил і процедур одержання інформації – розпорядником системи «Гарт-1».

Складовими системи «Гарт-1» є:

- центральна підсистема;
- програмно-технічні комплекси автоматизації прикордонного контролю (далі – ПТК АПК) «Гарт-1/РУ», «Гарт-1/ООДК», «Гарт-1/П»;
- телекомунікаційна мережа;
- комплексна система захисту інформації з підтвердженою відповідністю

Центральна підсистема системи «Гарт-1» – це сукупність програмних і технічних засобів, призначених для обробки інформації, які забезпечують:

- обробку (введення, записування, зберігання, знищення, приймання та передавання) інформації та формування баз даних про осіб, яким згідно із законодавством не дозволяється в'їзд в Україну або тимчасово обмежено право виїзду з України, у тому числі згідно з дорученнями правоохоронних органів, осіб, які переховуються від органів дізнання, слідства та суду, ухиляються від відбуття кримінальних покарань, недійсних, викрадених і втрачених документів на право виїзду за кордон та інших баз даних, передбачених законодавством, та передавання цієї інформації до ПТК АПК «Гарт-1/П», установлених у пунктах пропуску (пунктах контролю) через державний кордон (далі – пункти пропуску) або підрозділах органів охорони державного кордону, з використанням телекомунікаційної мережі;

- формування бази даних про осіб, які перетнули державний кордон України, шляхом приймання такої інформації від ПТК АПК «Гарт-1/П», установлених у пунктах пропуску або підрозділах органів охорони державного кордону, її зберігання та знищення;

- обробку (введення, приймання, передавання, зберігання та знищення) інформації та формування інших баз даних, які створюються та використовуються відповідно до законодавства;

- обробку (приймання, передавання, зберігання та знищення) інформації про виявлення під час прикордонного контролю та пропуску через державний кордон у пунктах пропуску осіб та паспортних документів за базами даних про осіб, яким згідно із законодавством не дозволяється в'їзд в Україну або тимчасово обмежено право виїзду з України, у тому числі згідно з дорученнями правоохоронних органів, осіб, які переховуються від органів дізнання, слідства та суду, ухиляються від відбуття кримінальних покарань, недійсних, викрадених і втрачених документів на право виїзду за кордон та іншими базами даних, що створюються та використовуються відповідно до законодавства;

- надання користувачам доступу до інформації, що зберігається в базах даних центральної підсистеми;

- моніторинг стану інформаційного обміну між складовими системи «Гарт-1», а також системних журналів аудиту роботи користувачів, програмних і технічних засобів;

- захист інформації під час її обробки.

ПТК АПК «Гарт-1/РУ», «Гарт-1/ООДК», «Гарт-1/П» системи «Гарт-1» – це сукупність технічних засобів та програмного забезпечення, призначених для забезпечення обробки інформації в органах Державної прикордонної служби України.

ПТК АПК розташовуються:

- ПТК АПК «Гарт-1/РУ» – у службових приміщеннях територіальних органів спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону – регіональних управлінь;

- ПТК АПК «Гарт-1/ООДК» – у службових приміщеннях управлінь органів охорони державного кордону;

- ПТК АПК «Гарт-1/П» – у службових приміщеннях (кабінах, павільйонах паспортного контролю) підрозділів органів охорони державного кордону в усіх пунктах пропуску, де здійснюються пасажирські перевезення та пропуск осіб через державний кордон.

Категорично забороняється доступ до цих приміщень стороннім особам та розмішувати в них технічні засоби, що не є складовими системи «Гарт-1».

Матеріально-технічне та програмне забезпечення функціонування ПТК АПК «Гарт-1/РУ», «Гарт-1/ООДК», «Гарт-1/П», їх адміністрування здійснюються спеціально вповноваженими підрозділами органів Державної прикордонної служби України.

ПТК АПК «Гарт-1/П» застосовуються в підрозділах органів охорони державного кордону, які здійснюють прикордонний контроль і пропуск через державний кордон осіб, транспортних засобів, вантажів та іншого майна, та забезпечують:

- автоматизовану перевірку відомостей про осіб, які перетинають державний кордон України, за базами даних осіб, яким згідно із законодавством не дозволяється в'їзд в Україну або тимчасово обмежено право виїзду з України, у тому числі згідно з дорученнями правоохоронних органів, осіб, які переховуються

від органів дізнання, слідства та суду, ухиляються від відбуття кримінальних покарань, недійсних, викрадених і втрачених документів на право виїзду за кордон та іншими базами даних, що створюються та використовуються відповідно до законодавства;

- уведення інформації до баз даних про осіб, які перетнули державний кордон України, у тому числі з фіксуванням їх біометричних даних, та інших баз даних, що створюються та використовуються відповідно до законодавства;

- обробку інформації, яка зберігається в базах даних центральної підсистеми, в режимі віддаленого доступу;

- цілодобове відеоспостереження за територією та об'єктами в пунктах пропуску, відеозапис, детектування руху по кожному з відеоканалів, ведення циклічного відеоархіву та здійснення пошукових функцій по ньому;

- обробку відеозображень та розпізнавання державних номерних знаків автотранспорту та перевірки зчитаних номерних знаків за базами даних викраденого автотранспорту;

- автоматизований обмін інформаційними даними з центральною підсистемою;

- надання користувачам доступу до інформації, що зберігається в базах даних ПТК АПК «Гарт-1/П»;

- моніторинг системних журналів аудиту роботи користувачів, програмних і технічних засобів комплексів;

- захист інформації під час її обробки.

Телекомунікаційна мережа є складовою системи «Гарт-1». Її завданнями є забезпечення обміну інформацією між ПТК АПК «Гарт1/П» і центральною підсистемою та доступу до інформації, що зберігається в базах даних центральної підсистеми, з відповідних автоматизованих робочих місць ПТК АПК «Гарт-1/РУ», «Гарт-1/ООДК» та «Гарт-1/П».

До складу телекомунікаційної мережі системи «Гарт-1» входять: центри комутації; пункти комутації; кінцеве обладнання.

Положення про систему «Гарт-1» затверджене наказом Адміністрації Державної прикордонної служби України № 810 від 30.09.2008 р. «Про затвердження Положення про інформаційно-телекомунікаційну систему прикордонного контролю «Гарт-1» Державної прикордонної служби України» [3].

Порядок дій уповноважених службових осіб Державної прикордонної служби України в разі виявлення в пунктах пропуску через державний кордон України та контрольних пунктах в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї осіб, стосовно яких надано доручення, та порядок взаємодії органів охорони державного кордону з уповноваженими державними органами, які надали доручення регламентовано відповідним наказом Міністерства внутрішніх справ України № 535 від 23.06.2017 р. [4].

Інтегрована міжвідомча інформаційно-телекомунікаційна система щодо контролю осіб, транспортних засобів та вантажів, які перетинають державний кордон України.

Система «Аркан» – це сукупність організаційно-розпорядчих заходів, програмно-технічних та телекомунікаційних засобів, що забезпечують обробку інформації (уведення, приймання, отримання, передавання, реєстрація, зберігання) щодо контролю осіб, транспортних засобів та вантажів, які перетинають державний кордон України, та автоматизований доступ до інформаційних ресурсів (баз даних) суб'єктів системи «Аркан».

Система «Аркан» створюється з метою своєчасного, достовірного та функціонально повного інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності суб'єктів системи стосовно здійснення цими заходів із запобігання і недопущення в'їзду в Україну або виїзду з України осіб, яким згідно із законодавством не дозволяється в'їзд в Україну або яких тимчасово обмежено в праві виїзду з України, у тому числі згідно з дорученнями правоохоронних органів, розшуку в пунктах пропуску через державний кордон осіб, які переховуються від органів дізнання, слідства та суду, ухиляються від відбуття кримінальних покарань, припинення протиправної діяльності фізичних і юридичних осіб, які незаконно переправляють мігрантів в Україну або транзитом переміщують їх через територію України, посилення контролю за додержанням правил в'їзду, виїзду, перебування в Україні іноземців та осіб без громадянства, а також виконання інших завдань у правоохоронній сфері згідно із законодавством.

Функції системи «Аркан»:

- поповнення інформаційних ресурсів (баз даних) інформаційних систем органів виконавчої влади у режимі обробки повідомлень;

- надання суб'єктам системи «Аркан» інформації з інформаційних ресурсів (баз даних) інформаційних систем органів виконавчої влади;

- забезпечення двосторонніх інформаційно-телекомунікаційних зв'язків між суб'єктами системи «Аркан»;

- здійснення електронного документообігу між суб'єктами системи «Аркан»;

- забезпечення комплексного захисту інформації та розмежування доступу до інформаційних ресурсів (баз даних) суб'єктів системи «Аркан».

Програмно-технічне та інформаційне забезпечення системи «Аркан» здійснюється:

- щодо формування і підтримання в актуальному стані інформаційних ресурсів – суб'єктами системи «Аркан»;
- щодо збереження та захисту від порушення цілісності та несанкціонованого доступу, ведення обліку користувачів, дотримання правил і процедур одержання інформації – адміністратором системи «Аркан».

Складовими системи «Аркан» є:

- центральна підсистема;
- підсистеми системи «Аркан» органів виконавчої влади;
- спеціальна телекомунікаційна мережа;
- комплексна система захисту інформації з підтвердженою відповідністю, дійсність якої підтверджена експертним висновком Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України на відповідність вимогам нормативних документів у галузі захисту інформації.

Центральна підсистема системи «Аркан» розташовується в спеціально виділених службових приміщеннях органів Державної прикордонної служби України і забезпечує:

- передавання електронних документів до підсистем системи «Аркан»;
- тимчасове зберігання електронних документів для їх гарантованого одержання відповідними підсистемами системи «Аркан»;
- моніторинг стану інформаційного обміну між підсистемами системи «Аркан»;
- захист інформації під час передавання електронних документів через технічні засоби.

Підсистеми системи «Аркан» розташовуються в спеціально виділених службових приміщеннях суб'єктів системи «Аркан» і забезпечують:

- інформаційну взаємодію між суб'єктами системи «Аркан»;
- облік електронних документів, що передаються, та вирішення інформаційних завдань в інтересах суб'єкта системи «Аркан»;
- захист інформації під час обробки даних.

Спеціальна телекомунікаційна мережа системи «Аркан» є складовою Національної системи конфіденційного зв'язку. Її завданнями є забезпечення обміну інформацією між територіально розташованими складовими системи «Аркан».

До складу спеціальної телекомунікаційної мережі системи «Аркан» входять:

- абонентські пункти;
- технічні засоби телекомунікацій.

У системі «Аркан» обробляється інформація, яка є власністю держави і створюється в процесі поточної діяльності органів виконавчої влади - суб'єктів системи «Аркан». Ця інформація підлягає захисту.

За режимом доступу інформація, яка обробляється в системі «Аркан», поділяється на відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом. Інформація з обмеженим доступом за правовим режимом є конфіденційною інформацією, якій надається гриф обмеження доступу «Для службового користування».

Інформація в системі «Аркан» повинна оброблятися із застосуванням комплексної системи захисту інформації з підтвердженою відповідністю. Її завданням є забезпечення унеможливлення витоку, знищення та блокування інформації, порушення цілісності та режиму доступу до інформації, що обробляється в системі «Аркан».

Положення про систему «Аркан» затверджене спільним наказом Голови Державної прикордонної служби України, Голови Державної митної служби України, Голови Державної податкової адміністрації України, Міністра внутрішніх справ України, Міністра закордонних справ України, Міністра праці та соціальної політики України, Голови Служби безпеки України, Голови Служби зовнішньої розвідки України від 03.04.2008 р. № 284/287/214/150/64/175/266/75 «Про затвердження Положення про інтегровану міжвідомчу інформаційно-телекомунікаційну систему щодо контролю осіб, транспортних засобів та вантажів, які перетинають державний кордон»[5].

Результати аналізу чинного законодавства свідчать про те, що незважаючи на те, що в Україні сформовано основні правові засади побудови інформаційного суспільства, більшість прийнятих актів є недосконалими, оскільки не регулюють усіх процедур, які виникають у процесі інформатизації діяльності Державної прикордонної служби України.

Необхідною умовою успішної інформатизації діяльності Державної прикордонної служби України є розробка відповідної інформаційної політики та стратегії впровадження нових інформаційних технологій у дану сферу діяльності.

Складність процесу системної інформатизації правоохоронної діяльності Державної прикордонної служби України полягає у необхідності автоматизації процедур обробки великого обсягу різноманітної інформації, що надходить з різноманітних джерел, задоволення вимогам достовірності, актуальності, швидкості та форми її надання, а також забезпечення безпеки відомчих інформаційних ресурсів.

1. Офіційний вісник України. 2008. № 87. Ст. 2934.
2. Офіційний вісник України. 2013. № 31. Ст. 1083.
3. Офіційний вісник України. 2008. № 87. Ст. 2934.
4. Офіційний вісник України. 2017. № 77. Ст. 2380.
5. Офіційний вісник України. 2008. № 37. Ст. 1249.

А. О. Піскунова,

судовий експерт сектору дактилоскопічних досліджень відділу криміналістичних видів досліджень
(Запорізький науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України)

КРИМІНАЛІСТ ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ У КРАЇНІ

Демографічний стан є одним із найважливіших чинників забезпечення безпеки громадян у країні, він узагальнено віддзеркалює добробут, сформований як минулими, так і поточними соціальними процесами. Як і в Україні супроводжуються складними соціальними деформаціями, що негативно впливають на демографічні зміни. Тому проблема злочинності, як складової соціально-демографічного стану, з кожним днем стає все більшою.

Соціальне явище злочинності є одним із викликів сучасній державі, що актуалізує пошуки ефективних засобів протидії йому та подолання його наслідків.

Згідно зі статистичними даними Генеральної прокуратури України за перше півріччя 2019 року ми маємо досить високу динаміку кримінальних правопорушень та низький рівень виявлення осіб, які вчинили ці правопорушення, що наведено на рис. [1].

Рис. Статистична звітність за перше півріччя 2019 р.

Виходячи з цих даних ми маємо такий результат: більша частина злочинців не несе відповідальність за скоєні правопорушення та може повторно скоювати злочини, що у свою чергу буде негативно відображатися на соціальному становищі.

Гострою соціально-демографічною проблемою є не тільки збільшення кримінальних правопорушень, скільки слабкий потенціал правоохоронних органів щодо розкриття злочинів.

Найчастіше до участі в слідчих (розшукових) діях залучають інспекторів-криміналістів (техніків-криміналістів), які відповідно до Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ України від 03.11.2015 р. № 1339, входять до структури відповідних органів досудового розслідування, та працівників Експертної служби МВС України, які володіють спеціальними знаннями та можуть надавати консультації під час досудового розслідування з питань, що потребують спеціальних знань і навичок, й залучені як спеціалісти для надання безпосередньої технічної допомоги сторонам кримінального провадження під час досудового розслідування [2].

Допомога спеціаліста має важливе значення не лише під час відбору зразків, а й під час оцінки їх достатності та придатності для дослідження.

Особливе місце при огляді місця події, займає належне виконання професійних обов'язків криміналістом, від якості яких залежить весь хід і результати по кримінальному провадженні, може тягти важкі наслідки.

У сучасній літературі питання використання спеціальних знань при проведенні огляду місця події при розслідуванні злочинів висвітлено на високому рівні. Ю.Г. Корухов формулює поняття спеціальних знань через їх сукупність в певній галузі науки, техніки чи мистецтва, які використовуються в доказуванні [3, с. 18]. Спеціальними знаннями в кримінальному судочинстві є знання і навички, одержані в результаті фахової освіти та/або практичної діяльності в будь-якій галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла, які використовуються визначеними законом учасниками процесу в межах наданих кожному з них повноважень для вирішення, за певною процедурою, процесуальних завдань [4, с. 49–50].

На жаль, працівники не завжди використовують свої вміння, у повному обсязі, при проведенні слідчої розшукової дії, що призводить до втрати важливих слідів та інших речових доказів. Тому особливого значення у розслідуванні таких злочинів при проведенні огляду місця події займає питання щодо використання спеціальних знань.

Також, на демографічний стан впливає вчасне та компетентне призначення судових експертиз, яке не лише наповнить доказову базу кримінального провадження, але й значно пришвидшить строки розслідування і, відповідно, повідомлення про підозру особі та подальшого направлення обвинувального акту до суду.

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що використання спеціальних знань у проведенні огляду місця події при розслідуванні злочинів є суттєвим фактором, що підвищує якість досудового розслідування, яке безпосередньо впливає на соціальне становище країни. Залучення кваліфікованих спеціалістів дозволить слідчому визначити спосіб вчинення злочину, вилучити необхідні зразки та речовини, для подальшого проведення експертизи, направити слідчого на вжиття наступних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні, а також уникнути тактичних помилок та прийняття необґрунтованих рішень. Бо помилка, допущена на будь-якій стадії кримінального провадження, при проведенні слідчої (розшукової) дії недопустима.

В сучасних умовах в результаті змін соціально-економічного стану держави та суспільства роль криміналіста стає дедалі вагомішою. Плідна праця та високий професіоналізм, відданість роботі завжди є запорукою у встановленні справедливості правосуддя, захисту прав і свобод громадян, побудови в Україні правової держави.

1. Статистична інформація Генеральна-прокуратура України https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113898&libid=100820&c=edit&_c=fo#.

2. Інструкція про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби МВС України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події. Наказ МВС України від 03.11.2015 № 1339.

3. Корухов Ю. Г. Правовые основания применения научно-технических средств при расследовании преступлений / Ю. Г. Корухов. М.: Юрид. лит.-ра, 1974. 28 с.

4. Криміналістика. Академічний курс: підруч. / Т. В. Варфоломєєва, В. Г. Гончаренко, В. І. Бояров та ін. К.: Юрінком Інтер, 2011. 504 с.

С. І. Пічкурєнко,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри оперативно-розшукової роботи

О. В. Злагода,

кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри оперативно-розшукової роботи
(Національна академія внутрішніх справ)

ЩОДО ДЕЯКИХ АСПЕКТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ЕКОНОМІЧНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

На сучасному етапі одними з основних реальних та потенційних загроз національній безпеці України, стабільності в суспільстві в економічній сфері є «тінізація» національної економіки та переважання в діяльності управлінських структур особистих, корпоративних, регіональних інтересів над загальнонаціональними, що спричинено організованою злочинністю, в тому числі економічною. Під час

евроінтеграційних перетворень в державі, реформування Національної поліції України, особливо в сфері забезпечення економічної безпеки держави набувають все більшого значення. Функції держави в сфері захисту економічної безпеки в першу чергу виконував Департамент захисту економіки Національної поліції України [1, 2], який був створений Кабінетом Міністрів України та припинив своє існування згідно рішення МВС України та Кабінету Міністрів України. Тому, виникла необхідність дослідити вказану проблему.

Питання протидії економічній злочинності досліджувалися як практичними працівниками оперативних підрозділів кримінальної поліції, так і вченими, серед яких: С. В. Албул, Бандурка, В. І. Василичук, О. М. Джужа, О. Ф. Долженков, О. О. Дульський, Д. Й. Никифорчук, В. Л. Ортинський, М. А. Погорецький, І. І. Приполов, В. Д. Пчолкін, М. В. Стащак, В. І. Шакун, М. Л. Шелухін та ін.

Обов'язковою складовою національної безпеки і оборони є економічна безпека держави. [3].

Економічна безпека – стан економіки, при якому забезпечується досить високе і стійке економічне зростання; ефективне задоволення економічних потреб; контроль держави за рухом і використанням національних ресурсів; захист економічних інтересів країни на національному і міжнародному рівнях[4,5].

Протидію економічній злочинності в Україні здійснюють ряд правоохоронних органів, в тому числі підрозділи захисту економіки безпеки Національної поліції України.

У зв'язку з ліквідацією Департаменту захисту економіки Національної поліції України постає питання, щодо визначення оперативного підрозділу, який міг би здійснювати деякі функції підрозділів захисту економіки Національної поліції України, головною з яких - виявлення, запобігання та припинення злочинів у сфері економіки, у тому числі вчинених суспільно-небезпечними організованими групами та злочинними організаціями, які впливають на соціально-економічну і криміногенну ситуацію на території обслуговування та установа причин і умов, які сприяють учиненню правопорушень у сфері економіки, та вжиття заходів щодо їх усунення.

На нашу думку оперативним підрозділом, який в змозі забезпечити реалізацію комплексу заходів, спрямованих на збір інформації про криміногенну ситуацію у державі шляхом використання системи розвідувальних, пошукових, інформаційно-аналітичних заходів, у т.ч. із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів та відігравав би головну роль у боротьбі з організованими групами та злочинними організаціями у сфері економіки міг би стати підрозділ стратегічних розслідувань, які є правонаступником підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю, зокрема кримінальної розвідки ГУБОЗ МВС України.

1. Про утворення територіального органу Національної поліції: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.10.2015 № 830. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npras/248564262>

2. Про затвердження Положення про Департамент захисту економіки розшуку Національної поліції України: Наказ НП України від 07.11.2015 року № 81. URL: https://mvs.gov.ua/ua/pages/85_Nakazi-MVS-zarestrovani-v-Ministerstvi-yusticii-Ukraini.htm

3. Про національну безпеку України: Закон України // Документи Верховної Ради України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>

4. Економічна безпека. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>

4. Тінява економіка: проблеми та рівень тінізації на Україні. URL: http://economyandsociety.in.ua/journal/15_ukr/27.pdf

5. Термін «Економічна безпека». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/term>

А. С. Політова,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін та судових експертиз
(Донецький юридичний інститут МВС України)

СУБ'ЄКТ ЗАЙНЯТТЯ ГРАЛЬНИМ БІЗНЕСОМ: ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ

1. Аналіз судової практики дозволяє зазначити, що особи, котрі займається гральним бізнесом, та є його організаторами цього бізнесу це зазвичай чоловіки (90% випадків), вік яких становить від 18 до 40 років (щодо жінок, то їх частка у структурі незначна – 10%); особи молодого віку становлять близько 89% від усіх осіб, що задіяні в організації азартних ігор.

Сучасні тенденції в сфері азартних ігор характеризуються тим, що 73% осіб, які до них залучені, не мають постійного місця роботи, а 27% ухиляються від соціально корисної діяльності, та тільки половина з них має сім'ю (56%). Для цієї категорії злочинців характерні такі психологічні риси, як: неповага до суспільства; зверхнє ставлення до осіб, яких їм вдалося ошукати; уявна законослухняна поведінка; наявність інтелектуальних і комунікабельних здібностей, оскільки це насамперед необхідно для здійснення їх злочинних намірів (зокрема, легке входження у контакт з потенційними жертвами та достатньо сильні вольові якості й високий розумовий рівень).

2. В Україні відповідальність за зайняття азартними іграми, передбачена ст.203-2 КК України, відповідно до якої суб'єкт злочину є загальним (фізична осудна особа, котра вчинила злочин у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність).

Дискусійним є питання щодо можливості притягнення до кримінальної відповідальності за цей злочин не лише фізичної особи, а й юридичної, оскільки вважається, що кримінально-правові санкції, які застосовуються до юридичних осіб, спроможні зробити економічно не вигідним заняття забороненою діяльністю для всіх працівників підприємства, а не тільки для його власника чи управлінського персоналу [1, с. 145].

Стосовно аналізованого злочину така теза викликає сумнів, адже, так би мовити, безособове застосування кримінально-правової репресії до юридичної, а не фізичної особи, навпаки, певною мірою нівелює превентивну функцію кримінального покарання. Злочинні діяння з організації та проведення азартних ігор завжди вчиняються конкретними фізичними особами, тому вітчизняний КК справедливо дозволяє притягати саме винного, а не абстрактну юридичну особу до кримінальної відповідальності. Крім того, штрафні санкції, які, як правило, виступають основним видом кримінального покарання юридичних осіб, можуть бути застосовані як у цивільно-правовому, так і в адміністративно-правовому порядку. Крім того, в ч. 1 ст. 3 «Відповідальність за порушення цього Закону» вказано, що до суб'єктів господарювання, які організують і проводять на території України азартні ігри, застосовуються фінансові санкції у вигляді штрафу у розмірі вісім тисяч мінімальних заробітних плат з конфіскацією грального обладнання, а прибуток (дохід) від проведення такої азартної гри підлягає перерахуванню до Державного бюджету України [2].

3. Що ж стосується віку, з якого настає кримінальна відповідальність за вчинення злочину, передбаченого ст. 203-2 КК України, то зайняття гральним бізнесом не входить до вичерпного переліку злочинів із пониженим віком кримінальної відповідальності.

Окремі дослідники вказують на доцільність встановлення підвищеного віку кримінальної відповідальності винних осіб щодо аналізованої категорії злочинів, пов'язуючи її з віком отримання особою повної цивільної дієздатності, а саме досягненням 18-річного віку [3, 61]. Однак вважаємо, що з цією пропозицією не слід погоджуватись. Закріплення вказаної вище ознаки як обов'язкової стосовно суб'єкта кримінально-караної організації та проведення азартних ігор є зайвим, оскільки, відповідно до ст. 32 Цивільного кодексу України, особа набуває неповної дієздатності вже в 14-річному віці. В окремих випадках повна дієздатність може бути надана особі вже при досягненні нею 16 років.

4. З розвитком підприємництва та зосередженням у приватному секторі значних матеріальних ресурсів та грошових коштів місцем незаконної діяльності став саме гральний бізнес. Злочинні угруповання, що діють у цій сфері легалізували значну частину «тіньових капіталів», засвоїли нові види протиправної діяльності, залучили до злочинної діяльності все більшу кількість підприємців. У результаті чого виникла цілісна криміналізована комерційна структура, що орієнтована на отримання надприбутків протиправним шляхом. За експертними оцінками, розміри тіньового грального бізнесу досягли критичного рівня [4, с.154]. Це пояснюється тим, що гральний бізнес організуються членами тих організованих злочинних угруповань, які є найяскравішими представниками злочинців – професіоналами.

Крім того, встановити особу злочинця, який є «реальним» організатором (власником) грального бізнесу практично неможливо, оскільки він не пов'язаний з гральним закладом жодними документами. Дуже часто організатори грального бізнесу не знають його справжнього власника, а спілкуються лише з найманими ним особами (охоронцями, особистими помічниками тощо) та отримують всі вказівки від них.

5. Особливою ознакою особи злочинця – організатора азартних ігор – є те, що це професійний злочинець, який володіє необхідними знаннями, вміннями, навичками та психологічними здібностями і займається незаконними азартними іграми у вигляді промислу. Особи організаторів азартних ігор залежно від виконуваних нею функцій поділяються на: 1) особа, яка організовує гральний бізнес; 2) особа, яка залучає до участі в ньому учасників; 3) особа, яка забезпечує безпеку під час гри. Для цих злочинних спільнот властиві такі характеристики: наявність кількох осіб (три і більше – в організованій групі, п'ять і більше – в злочинній організації); стійкість; об'єднаність єдиним планом; розподіл ролей учасників групи; спрямованість на досягнення єдиного відомого всім членам плану; можливі й такі риси (як правило, коли мова йде про злочинну організацію) – ієрархічність, мета безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів, наявність чіткого керівництва та координації дій учасників, забезпечення функціонування злочинної спільноти та, навіть, озброєність.

Як свідчить аналіз судової практики, організаторами, як правило, є особи, які не займають високого становища в суспільстві, не мають вищої освіти і стабільної роботи і погоджуються виступати «номінальними» власниками за окрему плату виключно з метою покращення матеріального становища. Після прийняття Закону України «Про амністію у 2011 році» [5] такими власниками все частіше стають інваліди, а також особи, які мають хвороби, що підпадають під перелік для застосування амністії і звільнення від кримінальної відповідальності, неповнолітніх дітей чи непрацездатних батьків тощо.

Окрему групу складають працівники грального закладу, які безпосередньо беруть участь у проведенні азартних ігор (касири, круп'є, адміністратори), які притягуються до кримінальної відповідальності

за зайняття гральним бізнесом у випадку, коли правоохоронні органи фіксують факт отримання ними ставки та виплати виграшу, а також отримання прибутку від такої діяльності. Вони є виконавцями або пособниками у вчиненні злочину в розумінні ст. 27 КК України, залежно від їх ролі у вчиненні злочину.

Такі особи, як і «номінальні» організатори грального бізнесу не займають високого становища в суспільстві, не мають вищої освіти та постійної роботи, раніше несудимі, влаштовуються на роботу в гральний заклад виключно з метою отримання доходу та грошей на життя.

Таким чином, відповідно до чинного КК України, суб'єкт зайняття гральним бізнесом, є загальним, тобто фізичною осудною особою, котра досягла 16-річного віку. Однак проведене нами дослідження суб'єкта злочину, ще раз підкреслює необхідність внесення змін до ст. 203-2 КК України у частині притягнення до кримінальної відповідальності організовані групи, які займаються організацією та проведенням азартних ігор.

1. Мезенцева І. Є. Кримінально-правові і кримінологічні аспекти легалізації грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом: дис...канд. юрид. наук: 12.00.08 / Національний ун-т внутрішніх справ. Х., 2002. 215 с.

2. Про заборону грального бізнесу в Україні: Закону України від 15.05.2009 № 1334-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1334-17> (дата звернення 30.09.2019).

3. Противодействие отмыванию денег: украинско-российский опыт: монография / Т. В. Молчанова, В. А. Некрасов, С. И. Корсун, Г. А. Усатый. К.: КНТ, 2007. 238 с.

4. Основы борьбы с организованной преступностью: монография / под ред. В. С. Овчинского, В. Е. Эминова, Н. П. Яблокова. М.: «ИНФРА-М», 1996. 400 с.

5. Про амністію у 2011 році: Закон України від 08.07.2011 № 3680-VI. *Голос України*. 2011. № 135–136.

Л. В. Полуніна,

старший викладач кафедри фінансових розслідувань
(Університет державної фіскальної служби України)

ДЕЯКІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ БОРОТЬБИ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЕКОНОМІЧНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ

В останні роки актуальною проблемою сучасного суспільства стала боротьба з організованою злочинністю, що отримала широке розповсюдження і представляє серйозну загрозу нормальному функціонуванню суспільства і держави. Як відомо, приводом більшості злочинів є приводи, що мають економічну природу. Тому досить правомірно зазначати, що одним із способів існування організованої злочинності є злочинність економічна.

Таким чином, з огляду кримінально-правової характеристики злочинів, економічна злочинність виражається в неодноразовому вчиненні злочинів, передбачених розділом VII Кримінального кодексу України (далі КК України) – «Злочини у сфері господарської діяльності», або в сукупності вчинення таких злочинів як між собою, так і зі злочинами, передбаченими іншими розділами КК України. Організована ж злочинність з огляду кримінального права виражається у вчиненні злочинів в таких формах складної співучасті, як організована група і злочинна організація. Кримінально-правовим досягненням в боротьбі з організованою, в тому числі і економічною злочинністю, є, передбачене на рівні закону, більш суворе покарання в межах, передбачених КК України (стаття 30) [1]. А в статті 255 КК України передбачена кримінальна відповідальність за створення злочинної організації, керівництво такою організацією або участь у ній, або участь у злочинах, вчинюваних такою організацією, а також організація, керівництво чи сприяння зустрічі (сходці) представників злочинних організацій або організованих груп для розроблення планів і умов спільного вчинення злочинів, матеріального забезпечення злочинної діяльності чи координації дій об'єднаних злочинних організацій або організованих груп [1].

Складніше справа полягає із кваліфікацією економічних злочинів, вчинених організованою групою або злочинною організацією. Вчинення економічних злочинів в складі злочинної групи або злочинної організації законодавець в якості кваліфікуючої ознаки в більшості статтях КК України не передбачає взагалі. Ця ознака залишається за межами складів злочинів і являється обставиною, яка обтяжує покарання.

Вчинення економічного злочину в складі організованої групи або злочинної організації законодавець в якості кваліфікуючої ознаки передбачає лише в деяких статтях КК України, а саме: ч. 3 ст. 199, ч. 3 ст. 201-1, ч. 3 ст. 206, ч. 3 ст. 209, ч. 3 ст. 224, ч. 3 ст. 229, ч. 3 ст. 231-1. Таким чином, це такі економічні злочини, які відносяться до категорії тяжких злочинів або особливо тяжких злочинів. Однак, в складі організованої групи або злочинної організації можуть вчинятися економічні злочини, які не відносяться ні до тяжких злочинів, ні до особливо тяжких злочинів. Більше того, вчинення саме таких злочинів (як правило, злочинів в сфері економічної діяльності) може бути метою створення організованої групи або злочинної

організації. В таких випадках існує реальна небезпека не застосування кримінальної відповідальності до винних осіб за вчинення злочинів невеликої тяжкості або середньої тяжкості в складі організованої групи або злочинної організації, тобто за сукупністю злочинів зі ст. 255 КК України.

Такому несправедливому стану речей сприяє цілий ряд обставин як кримінального процесуального, так і кримінально-правового характеру. Що стосується кримінального процесуального аспекту, то мова іде про вкрай важку складність доказування вчинення економічних злочинів не тільки в складі організованої групи, а тим більше в складі злочинної організації. При цьому складність доказування таких форм співучасті виникає значними прогалинами, в першу чергу, в кримінальному законодавстві.

Перш за все, суттєвим законодавчим недоліком, на наш погляд, є «обмеженість» сфери діяльності злочинної організації вчиненням тяжких злочинів або особливо тяжких злочинів. Законодавець таким чином «виводить» з-під кримінальної відповідальності тих осіб, які створюють злочинні організації з метою вчинення економічних злочинів невеликої тяжкості або середньої тяжкості, або приймають участь у ній, або участь у злочинах, вчинюваних такою організацією. Вчинення ж тяжких або особливо тяжких злочинів в складі організованої групи або злочинної організації, в тому числі тих, що не являються економічними, частіше за все не виступає самоціллю, а є засобом здобуття незаконних доходів і наддоходів.

Кажучи загалом, про вчинення злочинів в сфері економіки в складі організованої групи або злочинної організації, як про один із способів існування таких формувань, варто наголосити на тому, що однією із характеристик, що розкриває стійкість організованої групи, являється наявність в такій групі спільної каси («общака»), тобто грошових засобів та інших цінностей здобутих в результаті злочинної чи іншої незаконної діяльності [2, с. 684]. В організованій групі або злочинній організації наявність солідної матеріальної і фінансової бази характеризує згуртованість її членів. При цьому маються на увазі як спільні грошові каси, так і створення власних комерційних структур, вкладення крупних грошових коштів в нерухомість або банки.

Таким чином, якщо розглядати вчинення економічних злочинів невеликої тяжкості або середньої тяжкості не як ціль, а як спосіб (засіб) існування (функціонування) організованої групи або злочинної організації (при наявності і доведеності всіх інших ознак такого формування), і цей факт аргументовано відобразити в процесуальних документах, то можлива кваліфікація таких злочинів за сукупністю із ст. 255 КК України.

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

2. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. / відп. ред. В. В. Коваленко, Є. М. Моїсєєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції). К.: Атака. 2009. Т. 6. 1128 с.

А. В. Пономаренко,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії проблем правового
та організаційного забезпечення діяльності

І. Г. Лубенець,

кандидат юридичних наук,
провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії кримінологічних досліджень
та проблем запобігання злочинності

(Державний науково-дослідний інститут МВС України)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ СВІДКІВ В УКРАЇНІ

Останнім часом в умовах активізації злочинного світу питання захисту учасників кримінального процесу, зокрема свідків від фізичного та психологічного впливу набули особливої актуальності не тільки в розвинених країнах Європи, а й в Україні та стали реальною потребою для суспільства незалежно від рівня його економічного розвитку та соціальної забезпеченості [1, с. 24].

Наразі притягнення злочинців до відповідальності безпосередньо ставиться в залежність від повноти та об'єктивності показань свідків, які дозволяють слідчому, прокурору встановити факт та відомості про обставини злочину, а також оцінити докази та прийняти рішення у конкретному кримінальному провадженні. Таким чином, працівники правоохоронних органів, прокуратури та суду, повинні бути зацікавленими у забезпеченні надійної безпеки свідків та створенні сприятливої обстановки для дачі ними правдивих показань. Проте, як свідчить практика, продовжують мати місце факти залякування свідків, членів їх сімей та близьких родичів, з метою зміни показань на користь підозрюваного чи обвинуваченого

у вчиненні тяжких та особливо тяжких злочинів. Всім відомі трагічні випадки замахів на Ігоря Мосійчука, Дениса Вороненкова, Аміну Окуєву та Адама Осмаєва. Така незахищеність свідків призводить до того, що у непоодиноких випадках особи відмовляються давати показання, оскільки невпевнені у спроможності правоохоронних органів захистити їх від злочинців. У цьому випадку виникає необхідність в розробці ефективного механізму забезпечення безпеки свідків у кримінальному провадженні зі зваженням на європейські стандарти.

Натепер правове регулювання у сфері забезпечення безпеки свідків здійснюється як на міжнародному так і на національному рівні. Основним нормативно-правовим актом України у сфері забезпечення безпеки учасників кримінального провадження є Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» [2]. Утім, норми цього Закону мають формально-декларативний характер, оскільки значна частина його положень не застосовується взагалі або застосовується не повним обсягом, оскільки не розроблено відповідного механізму реалізації дуже суттєвих його аспектів. Крім того, відсутнє законодавче визначення спеціального правового статусу свідків, який вони набувають у зв'язку із застосуванням до них заходів безпеки, що ускладнює їх захист; недосконалою є процедура прийняття рішення про необхідність захисту свідків і про скасування заходів безпеки; немає єдиної концепції захисту свідків. Також варто зауважити, що чинне законодавство України не створює належних умов для заохочення осіб повідомляти про кримінальні правопорушення та співпрацювати з правоохоронними органами.

Варто звернути увагу на те, що Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» виділяє дві групи суб'єктів правовідносин із забезпечення безпеки у кримінальному провадженні, а саме :

- 1) органи, які приймають рішення про застосування заходів безпеки;
- 2) органи, які здійснюють заходи безпеки [2].

Щодо першої групи суб'єктів хотілось би зазначити, що перелік органів, які приймають рішення про забезпечення безпеки учасників кримінального провадження, зокрема свідків, є занадто широким і не завжди сприяє об'єктивній оцінці реально існуючій щодо свідка загрози. Так, покладання цієї роботи на слідчого, прокурора, суд, слідчого суддю, орган, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, негативно позначається на результативності її виконання, адже забезпечення безпеки не є їх основною функцією, і завжди є певна зацікавленість в показаннях і діях підзахисної особи. З огляду на зазначене, необхідно зменшити в Україні кількість суб'єктів, уповноважених на прийняття таких рішень, забезпечивши при цьому більш виважений та обґрунтований підхід до їх прийняття зі зваженням на європейські стандарти. Відтак убачається доцільним, щоб процесуальні види захисту учасників кримінального провадження, в тому числі свідків, визначалися судом, а питання особистої охорони або переселення узгоджувалося з керівником органу, в якому знаходиться підрозділ фізичного захисту. Це реальна європейська практика.

Також важливим є питання стосовно другої групи суб'єктів, які безпосередньо здійснюють заходи безпеки. Так, відповідно до ст. 3 зазначеного вище Закону здійснення заходів безпеки покладається за підслідністю на органи служби безпеки, Державного бюро розслідувань, органи Національної поліції або Національне антикорупційне бюро України, у складі структур яких з цією метою створюються спеціальні підрозділи. Водночас, зауважимо, що дії вищезазначених органів щодо забезпечення захисту свідків проводяться в режимі особливої секретності, що в свою чергу ускладнює розмежування повноважень кожного з цих органів, між якими відсутні координація та довіра. На додачу, слід вказати, що захист свідків здійснюється спеціальними підрозділами паралельно з іншими задачами, що заважає здійсненню належного захисту. Крім того, варто звернути увагу на те, що при прийнятті рішення про застосування заходів безпеки, яке приймається слідчим, прокурором, судом, у провадженні яких знаходяться кримінальні провадження до уваги не беруться ресурсні та операційні можливості органів, які безпосередньо здійснюють такий захист, що в свою чергу унеможливорює забезпечення надійного захисту учасникам кримінального судочинства, зокрема свідкові. На підставі викладеного виникає потреба у створенні єдиного спеціалізованого підрозділу (служби), який би відповідав за забезпечення заходів захисту, підготовку професійних кадрів, здатних на високому професійному рівні виконувати поставлені перед ними завдання [3, С. 276]. Вважаємо, що це дозволить підвищити рівень довіри до правоохоронних органів та заохотить свідків надавати свідчення. Також щоб посилити гарантії забезпечення безпеки свідків необхідно передбачити в законі заходи соціальної підтримки.

З метою урегулювання окреслених проблемних питань та вдосконалення механізму забезпечення безпеки свідків підготовлено проект Закону «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 08.06.2018 № 8457. Новацією законотворця є запровадження «Програми захисту» першого або другого ступенів, яка буде застосовуватись до учасників кримінального провадження в залежності від характеру та природи загроз. Крім того проектом закону визначено правові основи організації й діяльності Національної служби захисту свідків і потерпілих (далі – Національна служба захисту) та інших органів державної влади, що здійснюють заходи безпеки. Метою проекту є імплементація у національне законодавство досвіду та здобутків країн Європейського Союзу (Фінляндії, Латвії, Естонії) у сфері забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, приведення функціонування існуючої системи забезпечення безпеки України у відповідність до реалій

сьогодення та оптимізації використання коштів державного бюджету, призначених на ці цілі [4]. Проте, не дивлячись на бажання законодавця урегулювати зазначені питання, вказаний законопроект дотепер не прийнято. Це вказує на відкритість зазначеної проблематики, що потребує подальших напрацювань.

1. Ноздренко М. В. Міжнародний досвід із забезпечення безпеки осіб, взятих під захист. *Економіка, фінанси, право*. 2015. № 5. С. 24–27.
2. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23 груд. 1993 р. № 3782-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 11. Ст. 51. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3782-12> (дата звернення: 26.09.2019).
3. Правове регулювання забезпечення безпеки свідків як учасників кримінального провадження: монографія / В. Г. Дрозд, А. В. Пономаренко, М. С. Цуцкіридзе та ін.; Держ. наук.-досл. ін.-т. К.: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 362 с.
4. Проект Закону про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: від 08 черв. 2018 р. № 8457. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=64189 (дата звернення: 26.09.2019).

О. О. Приходько,

науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії кримінологічних досліджень та проблем запобігання злочинності
(Державний науково-дослідний інститут МВС України)

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НЕНАЛЕЖНОЇ РЕКЛАМИ

Реклама на сьогоднішній день займає значне місце в повсякденному житті. Вона є невід'ємним атрибутом сьогодення, оскільки охоплює окремі сфери життєдіяльності людей у всьому світі: від науки і політики до бізнесу та культури.

В сучасних умовах розвитку ринкових відносин в Україні реклама виступає провідним джерелом інформації про той чи інший товар і, відповідно, може як принести користь, так і завдати шкоди правам і законним інтересам як виробників, так й споживачів товарів та послуг.

Нормативний зміст поняття «реклама» розкривається в Законі України «Про рекламу», згідно з яким, реклама являє собою інформацію, про особу чи товар, розповсюджену в будь-якій формі та в будь-який спосіб і призначена сформувати або підтримати обізнаність споживачів реклами та їх інтерес щодо таких особи чи товару [1]. Відповідно, зазначеним Законом регулюються і відносини, пов'язані з виробництвом, розповсюдженням та споживанням реклами на території України.

Зазначимо, що законодавство України досить повно регулює відносини, які виникають в сфері реклами. Чітко визначає суб'єктів рекламних відносин, визначає основні вимоги до реклами, встановлює способи її поширення, а також особливості рекламування окремих видів товарів.

Наразі приділяється велика увага щодо запобігання розміщенню і розповсюдженню неналежної реклами, а також захисту від недобросовісної конкуренції на ринку реклами. Незважаючи на те, що реклама виконує не тільки функцію інформування споживачів про властивості об'єкта рекламування (товару, роботи, послуги, засобів індивідуалізації і т. д.), вона в свою чергу, виконує більш важливу – економічну функцію просування товару. Отже, рекламу можна вважати потужним інструментом для стимулювання попиту і споживання [2, с. 70].

Відповідно, на сьогоднішній день, досить поширені спроби недобросовісних осіб-учасників рекламних правовідносин надати перевагу на ринку виробникові тих чи інших товарів, робіт або послуг за рахунок створення, розповсюдження або розміщення неналежної реклами.

Відзначимо, згідно ст. 1 Угоди про співробітництво держав-учасниць СНД у сфері регулювання рекламної діяльності, неналежна реклама являє собою недобросовісну, недостовірну, неетичну, явно неправдиву та іншу рекламу, в якій допущено порушення вимог до її змісту, часу, місця та способу розповсюдження [3]. З огляду на це, залежно від того, яка з основних вимог, що пред'являються до реклами, не дотримується, неналежну рекламу можна визначити як недобросовісну або недостовірну.

Окремо хотілося б вказати на наявність такого поняття «реклами» в рекламній сфері, як прихована реклама. Відповідно до Закону України «Про рекламу», прихована реклама – інформація про особу чи товар у програмі, передачі, публікації, якщо така інформація слугує рекламним цілям і може вводити в оману осіб щодо дійсної мети таких програм, передач, публікацій. Відмітимо, що чинним законодавством, прихована реклама забороняється.

Слід зазначити, що на сьогоднішній день законодавство про рекламу не містить поняття та норми про неетичну рекламу, що обумовлюється складнощами в доведенні неетичності рекламної інформації.

Недостовірною можна назвати ту рекламу, яка містить відомості, що не відповідають дійсності. В силу того, що така реклама містить неправдиві відомості, вона здатна ввести в оману споживача щодо властивостей і характеристик рекламованого об'єкта або умов його придбання (будь то товар, результат інтелектуальної діяльності, засіб індивідуалізації або інший об'єкт).

Згідно ст. 7 Закону України «Про рекламу» основними принципами реклами є: законність, точність, достовірність, використання форм та засобів, які не завдають споживачеві реклами шкоди.

Вважається, що не тільки інформація про об'єкт реклами має бути достовірною, але і його порівняльні характеристики по відношенню до інших товарів. За загальним правилом, рекламодавець несе відповідальність за зміст реклами, тобто за її інформацію та достовірність.

Недобросовісною рекламою вважається реклама, яка вводить або може ввести в оману споживачів реклами, завдати шкоди особам, державі чи суспільству внаслідок неточності, недостовірності, двозначності, перебільшення, замовчування, порушення вимог щодо часу, місця і способу розповсюдження [1, ст. 1].

Так, наприклад, недобросовісною може бути визнана реклама, яка містить некоректні порівняння рекламованого товару з товарами інших виробників за допомогою використання формулювання «кращий» або порівняння, засноване на непорівнянних умовах [4].

Поняття недобросовісної реклами розкривається також за допомогою відсилання до норм антимонопольного законодавства, зокрема, шляхом вказівки на те, що така реклама є актом недобросовісної конкуренції.

Антимонопольне законодавство деталізує, норму ч. 2 ст. 42 Конституції України [7], яка забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності державою, не допускає зловживання монополієм становичем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісну конкуренцію. Основним нормативно-правовим актом, що регулює відносини у зазначеній сфері, є Закон України від 7 червня 1996 р. «Про захист від недобросовісної конкуренції» [5].

Так, недобросовісною конкуренцією є будь-які дії у конкуренції, що суперечать торговим та іншим чесним звичаям у господарській діяльності [5, ст. 1].

На практиці часто виникає питання про те, який із зазначених актів підлягає переважному застосуванню при наявності спору або фактів порушення норм законодавства у сфері надання рекламних послуг. У цьому контексті варто підкреслити, що в разі виникнення даного спору, норми спеціального закону, тобто Закону України «Про рекламу» мають пріоритет перед іншими нормативними актами.

Необхідно констатувати, що на сьогодні, норма п. 2 ст. 7 Закону України «Про рекламу» є спеціальною по відношенню до норм про недобросовісну конкуренцію. Таким чином, норми про недобросовісну конкуренцію є загальними по відношенню до спеціальних норм про несумлінну рекламу.

Зокрема, відповідно до ст. 10 Паризької конвенції про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року, недобросовісною конкуренцією вважаються всі дії, здатні у будь-який спосіб викликати змішування відносно підприємства, продуктів чи промислової або торговельної діяльності конкурента; неправильні ствердження при існуванні комерційної діяльності, що здатні дискредитувати підприємство, продукти чи промислову або торговельну діяльність конкурента; вказівки чи ствердження, використання яких при здійсненні комерційної діяльності може ввести громадськість в оману щодо характеру, способу виготовлення, властивостей, придатності до застосування чи кількості товарів [6].

Для того, щоб кваліфікувати рекламу як акт недобросовісної конкуренції необхідно мати наявність факту заподіяння або можливості заподіяння збитків іншим господарюючим суб'єктам – конкурентам або нанесення чи можливості нанесення шкоди їх діловій репутації.

Згідно вищезгаданої Конвенції, актом недобросовісної конкуренції вважається будь-який акт конкуренції, що суперечить чесним звичаям у промислових і торговельних справах [6].

Згідно ст. 26 Закону України «Про рекламу» державний нагляд у сфері реклами, а саме, контроль за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції у межах своїх повноважень, здійснює Антимонопольний комітет України. Який в межах своїх повноважень розглядає справи за ознаками порушення законодавства про рекламу. Отже, рішення щодо визнання реклами недобросовісною приймають державні органи, визначені у зазначеній вище статті зазначеного Закону. [1].

З огляду на це, за результатами розгляду таких справ, органи антимонопольного комітету повинні надати (надіслати) рекламодавцям, виробникам та розповсюдjuвачам реклами обов'язкові для виконання приписи про усунення порушень. В свою чергу, органи антимонопольного комітету зобов'язані повідомляти рекламодавців, виробників та розповсюдjuвачів реклами про розгляд справ про порушення ними вимог законодавства про рекламу не менше ніж за п'ять робочих днів до дати розгляду справи [1, ч., ст. 6]].

У разі поширення недостовірної реклами з метою захисту інтересів суспільства, держави, споживачів реклами і учасників рекламного ринку органи антимонопольного комітету можуть звернутися до суду з позовом про заборону відповідної реклами та її публічне спростування. В основному, публічне спростування недобросовісної реклами здійснюється в такому ж порядку, в якому вона була розміщена.

Зокрема, вирішення спорів, що виникають в рамках рекламних правовідносин, здійснюється також судами. Відповідно, особи, чий права та інтереси порушені в результаті поширення неналежної реклами,

можуть звернутися до суду з позовом про захист своїх прав, зокрема, з вимогою про відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю фізичних осіб або майну фізичних або юридичних осіб, про стягнення збитків, а також про компенсацію моральної шкоди [8].

До того ж, варто підкреслити, згідно з ч. 4 ст. 13 Конституції, держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом [7].

Таким чином, чинне законодавство містить досить детальну регламентацію суспільних відносин, пов'язаних з виробництвом, розміщенням та поширенням реклами. Відносини, що виникають у зв'язку з поширенням неналежної реклами, регулюються переважно нормами Законів України «Про рекламу» і «Про захист від недобросовісної конкуренції».

Підсумовуючи, слід зазначити, що захист прав, порушених в результаті розповсюдження неналежної реклами, здійснюється в судовому та адміністративному порядку шляхом накладення штрафів у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України [8].

1. Про рекламу: Закон України № 271/96-ВР від 03.07.96 // ВР. 1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80>.

2. Головліова, Е.Л. Реклама в пошуках легітимності: західноєвропейський досвід. Е. Л. Головліова. *Держава і громадянське суспільство: політика, економіка, право*. 2012. № 4. С. 67–72.

3. Угода про співробітництво держав – учасниць СНД у сфері регулювання рекламної діяльності № 997_748 від 13.12.2004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_748 (дата посилання 17.09.2019).

4. Ермакова І. В. К вопросу о запрете некорректного сравнения в рекламе. *Адвокат*. 2014. № 11. с. 18.

5. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України № 237/96-ВР від 07.06.96. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80> (дата посилання 17.09.2019).

6. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року № 995_12 від 25.12.19913. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_123 (дата посилання 19.09.2019).

7. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (станом на 15.05.2014 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

8. Про затвердження Порядку накладення штрафів за порушення законодавства про рекламу: постанова Кабінету Міністрів від 26.05.2004 № 693. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/693-2004-D0%BF#n13> (дата посилання 19.09.2019).

О. В. Пришляк,

директор

(Благодійна організація «Союз»)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ

В останні п'ять років особливої уваги набула проблема жорстокого поводження з тваринами. Ця проблема серед населення та зоозахисників спостерігалася і раніше, однак на теперішній момент вона набула особливого значення. Це пов'язано з багатьма чинниками, основними з яких є:

– Прийняття Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження» від 21.02.2006 № 3447-IV та Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження гуманного ставлення до тварин» від 22.06.2017 № 2120-VIII. На підставі нового законодавства почалися спроби застосування покарань на практиці за жорстоке поводження з тваринами;

– Популяризація молоддю через канали Інтернету актів безпідставної жорстокості над тваринами. Загальнодоступні засоби масового розповсюдження інформації дали можливість впливу на дитяче світосприйняття про жорстокість, пропаганду жорстокості серед молоді як чинник позитивної якості, ознака певної соціальної успішності;

– Активізація зоозахисних організацій та притулків для тварин досягла впровадження ряд заборон з експлуатації та утримання тварин, спроби запровадити у маси правил з утримання та обліку домашніх тварин тощо.

Рух активістів за впровадження політики гуманного ставлення до тварин проявив наступні проблеми:

– цінність життя тварин напротивагу з людським зводиться до нуля (наприклад, коли потрібно надати допомогу; діти знущуються над тваринами, а батьки зауважують, що це дитина і їй можна усе тощо);

– деякі домашні тварини (наприклад, собаки бійцівських порід) стають зброєю жорстокості проти інших тварин, а також деяких людей (люди похилого віку, безхатні, діти і жінки);

– стале відчуття безкарності за знущення над домашніми тваринами і їх вбивство.

Не зважаючи на наявність в Адміністративному та Кримінальному Кодексах норм від штрафу до позбавлення волі випадки зростання жорстокості над домашніми тваринами впевнено зростають. Як зазначають дослідники, змістовна сторона поняття «протидія злочинності» містить два аспекти: кримінально-правовий і кримінологічний. Кримінально-правовий аспект становить діяльність правоохоронних органів з виявлення й розслідування злочинів, виявлення винних осіб і притягнення їх до встановленої законом відповідальності, судовий розгляд кримінальних справ і виконання покарань. Кримінологічний аспект становить діяльність правоохоронних і інших органів із виявлення існуючих детермінант злочинності, їх усунення, ослаблення, нейтралізації, а також попередження виникнення нових.

Оцінку ефективності кримінально-правового аспекту протидії злочинності у сфері жорстокого поводження з тваринами можна надати за:

- діями правоохоронних органів, які вони здійснюють у разі виклику за заявою про здійснення жорстокого поводження з тваринами;
- фактів притягнення до відповідальності у судових процесах.

На прикладі міст України розглянемо проблеми діяльності правоохоронних органів з виявлення й розслідування злочину та винних осіб у 2019 році.

Приклад 1. Зранку чоловік стріляв з пневматичної зброї у сусідського собаку, який знаходився у дворі його хазяїнів. Стрільанина здійснювалася у присутності і на очах хазяїна та його восьмирічної дитини. Після цього розвернувся і пішов додому. Хазяїн схопив свого пораненого собаку та поїхав до ветеринарної клініки. У клініці зробили рентген, кулю не змогли дістати, про що є виписка лікаря. Патрульній поліції сусід, який стріляв, сказав, що не стріляв. У відділі поліції не хотіли відкривати справу, після усіх прийнятих заходів досудове розслідування було розпочато.

Приклад 2. Волонтери-зоозахисники віднайшли жінку, яка жорстоко поводитися з котом і гіпермаркеті і написали на неї заяву до поліції. На жінку наклали штраф у розмірі 3500,00 грн. Кіт у жінки був забраний та переданий на лікування у ветеринарну клініку.

Правоохоронці повідомили, що ця жінка неодноразово притягувалася до відповідальності за знущання тварин.

Приклад 3. Поліція на виклик приїхала відразу. Кілька людей, жінка та кілька молодих чоловіків, під час годування волонтеркою цуценят та собаки прийшли і стали завалювати будівельним сміттям та склом укриття цуценят разом із живими цуценятами і собакою. Правоохоронці припинили акт жорстокості та допомогли дістати тварин волонтерам. Потім приїхали слідчі для з'ясування обставин справи..

З наведених випадків можна побачити, що дії правоохоронних органів були різні: від опору приймати дії, визначені законодавством, до безпосередньої допомоги мешканцям.

Аналіз випадків показав наявність наступних чинників, які негативно впливають на ефективність діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності проти тварин:

- загальні установки керівництва відділу поліції та прокуратури щодо випадків жорстокого поводження з тваринами. Ми можемо спостерігати, що немає загальної практики ігнорування випадків жорстокого поводження з тваринами правоохоронними органами, вони мають локальний стійкий (систематичний) характер.

- особисте ставлення представників правоохоронних органів до цінності життя тварин, його важливості для людей та впливу факту злочину на свідомість громадян. Зрозуміло, що правоохоронці повинні бути неупередженими у будь-якій ситуації, однак людський фактор може здійснювати вирішальний вплив, у разі якщо правоохоронець сам байдужий або негативно ставиться до тварин (як до домашніх, з породою, так і до безпородних); або боїться тварин, наприклад, собак. Байдуже ставлення до випадку жорстокого поводження з тваринами на підсвідомості відкладують у громадян розуміння, що злочинність у сфері поводження з домашніми тваринами на практиці дозволена і відповідальність не настане. А як ми зазначали раніше, згідно статистики зростання випадків жорстокості над тваринами є непрямым сигналом зростання злочинності проти людей усіх вікових категорій.

- байдужість громадян до проблем злочинності, пов'язаної з жорстоким поводженням з тваринами. Переважною оцінкою населення є мала цінність життя тварин (особливо безпородних) перед побутовими проблемами та проблемами здоров'я людини. Перемоги впровадження гуманістичних загально моральних цінностей на законодавчому рівні, впровадження цього законодавства у життя та на побутовому рівні – це, як правило, справа активістів-зоозахисників. У багатьох випадках на знущання дитиною над твариною батьки навіть не звернуть увагу, а перехожі, які зроблять зауваження дитині, можуть отримати від лайки до побоїв. Правоохоронцям важко здійснювати протидію злочинності проти тварин при слабкій підтримці населення, яке їх обвинувачує у слабкій протидії злочинності проти людей.

- нерозроблена практика дій правоохоронців у випадках скоєння злочину, пов'язаного з жорстоким поводженням з тваринами. Первинні дії правоохоронці є універсальними. Однак у випадках, пов'язаних з тваринами: отруєння, вбивство тварин, напад на людину – все це має свою специфіку для оцінки ступеня злочину та проведення слідчих дій. Населення, яке має на меті захистити тварин, також не володіє інформацією про те, як це зробити, як вірно взаємодіяти з правоохоронними органами для досягнення максимальної ефективності і покарання винних.

Судова влада також робить перші кроки з напрацювання практики.

Приклад 1. У кінці травня 2019 року ввечері п'яний чоловік у своїй квартирі схопив домашню кішку та викинув її через балкон з 5 поверху. Потім чоловік вийшов у двір будинку та добив тварину. Незважаючи на сусідів та дітей, які гуляли у дворі, чоловік підняв кішку на руки та з усієї сили вдарив нею об асфальт. В результаті сильного удару тварина померла.

Суд призначив йому покарання у виді 5 років позбавлення волі за жорстоке поводження з твариною згідно з ч.3 ст. 299 Кримінального кодексу України.

Під час судового засідання чоловік розкався й визнав свою вину. Чоловік суду пояснив, що зробив це зі злості. Всі характеристики чоловіка були позитивними, а саме він не стоїть на обліку у психіатра та нарколога. Суд обмежився умовним покаранням з випробуванням – іспитовим строком 3 роки. Якщо протягом цього часу чоловік знову вчинить новий злочин – то відбуватиме призначене покарання в повній мірі.

Також суд вирішив за доцільне покласти на чоловіка обов'язки, передбачені кримінальним законом, а саме: періодично з'являтися для реєстрації до уповноваженого органу з питань пробації; повідомляти уповноважений орган з питань пробації про зміну місця проживання, роботи або навчання; не виїжджати за межі України без погодження з уповноваженим органом з питань пробації; виконувати заходи, передбачені пробаційною програмою.

Приклад 2. Чоловік і його співмешканка видавали себе за волонтерів. Жінка у соціальних мережах брала додому кошенят, які знаходилися під наглядом зоозахисників. На руках у підсудного кілька десятків замордованих тварин.

Поліція встановила кілька фактів знущань. Звинувачуваний, отримуючи хворобливе задоволення, бив, різав та підпалював тварин.

Розглянувши справу, суд визнав чоловіка винним у скоєнні карного злочину і призначив йому покарання у вигляді шести років. Суд приєднав невідбуту частину покарання до попереднього вироку. Загальний термін відбуття покарання складає сім років і шість місяців

Як показує аналіз судової практики про притягнення до відповідальності громадян по жорстоке поводження з тваринами, то суд набагато прихильніше ставиться до винних у мордуванні та вбивстві тварин, ніж людей, що є також одним з сигналів на підсвідомості, що злочинність у сфері поводження з тваринами є не таким жадливим вчинком, як теж саме по відношенню до будь-якої людини.

Кримінологічний аспект протидії злочинності у сфері жорстокого поводження з тваринами правоохоронці реалізують через засоби масової інформації, повідомляючи, про статистику затримання та притягнення до відповідальності за ст. 299 Кримінального Кодексу України.

Підсумовуючи практику протидії злочинності у сфері поводження з тваринами, зазначимо, що Україна знаходиться на первинних сходах на шляху до гуманної правової держави:

- Законодавство вимагає суттєвих доопрацювань;
- Правоохоронні органи набувають практику у протидії злочинності;
- Громадяни знаходяться на шляху усвідомлення цінності життя як людей, так і тварин, поваги та цінності загально моральних принципів.

І. М. Проць,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін,

Т. І. Ямкова,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «Бакалавр»
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СУЧАСНІ РЕАЛІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Для успішності будь-якого проекту потрібні в першу чергу люди, які будуть не тільки професіоналами, але й любитимуть свою справу. Таке саме твердження можна сказати й про службовців Національної поліції України.

Робота в правоохоронних органах ніколи не була легкою. Це завжди дорівнювало ненормованому робочому дню, постійним стресам, а також пряма загроза життю і здоров'ю працівників Органів Внутрішніх Справ. Проте крім цього вимагала певних професійних навичок таких як вирішення конфліктних ситуацій, швидке прийняття рішень при загрозі небезпеки, а також робота з простими громадянами при захисті їхніх прав та інтересів. Але поруч з усім тим не слід забувати і про корумпованість у правоохоронній системі, про що неодноразово висвітлювалось у Засобах Масової Інформації.

Тому 2 вересня 2015 року було прийняте рішення про створення Національної поліції України. Передувало цьому рішення прийняття Закону України «Про національну поліцію» від 2 липня 2015 року. Зазначено, що національна поліція України (поліція) - це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [1].

Причиною для створення Нацполіції слугувала не тільки наявність хабарництва, репресивні методи розслідування, але й гармонізація українського законодавства з європейським. Україна взяла Євроінтеграційний курс та декомунізацію, тому перейменування старої «міліції», яка нагадувала про радянський режим, на нову поліцію було дуже суттєвим. Начальником Національної поліції було призначено грузинку – Хатію Деконаїдзе, яка мала би реформувати поліцію на прикладі Грузії. Проте пробула на посаді лише рік, оскільки подала у відставку.

Після такого законодавчого реформування почалося і практичне. Було оголошено про переатестацію всієї міліції. У разі не проходження або провального проходження переатестації звільняли зі служби.

Здавалося би, що дана процедура є позитивною, але ні. Звільнення багатьох працівників, які не пройшли атестацію негативно позначилося на роботі поліції. Читаючи інтерв'ю багатьох досвідчених перекваліфікованих поліцейських, можна зустріти твердження про те, що багато професіоналів було просто викинуто за борт, що негативно позначається на професійності поліції.

Натомість було набрано багато молодих поліцейських, від яких очікувалась принциповість у роботі, непідкупність, врешті-решт створення нового обличчя українських правоохоронних органів. Звісно, в перші роки реформи довіра населення до нових поліцейських значно зростає і це було великим позитивним моментом. Але з часом довіра знизилась і почали виникати нові проблеми.

Велике невдоволення населення викликало масове побиття патрульних поліцейських автомобілів, які купувалися за кошти державного бюджету, низький рівень професіоналізму, відсутність тих якостей якими має володіти поліцейський. І це можна сказати не тільки про патрульну поліцію, але також і про інші підрозділи Національної поліції.

На сучасному етапі в Україні для того щоб піти працювати поліцейським необов'язково закінчувати вищий навчальний заклад МВС зі специфічними умовами навчання, а достатньо пройти конкурс та курси первинної професійної підготовки.

У сучасних умовах конкурс проходить у декілька етапів:

- 1) тестування: на знання законодавчої бази (професійний тест); на загальні здібності і навички (тест загальних навичок); особистісних характеристик (психологічний тест);
- 2) перевірка стану здоров'я кандидата;
- 3) перевірка рівня фізичної підготовки;
- 4) співбесіда [2, с.66].

На сьогоднішній день в органах Національної поліції є великий дефіцит кадрів. Все це в основному через те, що особи які приступають до даної роботи не є до неї готовими. З початком набору до патрульної поліції виявилась велика кількість бажаючих на вакансії, зараз же більша частина тих осіб звільнилась через ненормований робочий день, стреси та малу заробітну плату. Таку саму тенденцію можна спостерігати і в інших підрозділах поліції. Працюючи на посаді слідчого, слідчого карного розшуку або дільничного службовця також звільняються і все через ті самі причини. Слід вважати, що конкурсна система має свої переваги та недоліки. Основним недоліком є те, що на посади призначають людей, які абсолютно не готові до роботи в органах внутрішніх справ. Проте перевагою є те, що люди які завжди мріяли і прагнули бути офіцером, але в силу обставин не змогли навчатися у відповідному навчальному закладі, мають можливість здійснити свою мрію та стати професіоналом своєї справи. Можна спостерігати таку тенденцію, що багато студентів, в основному юридичних факультетів, також мріють про роботу поліцейського та готові присвятити цій справі своє життя, можуть потрапити у поліцію через конкурсну систему.

Можна зазначити такі недоліки кадрового забезпечення органів Національної поліції, серед яких: вимивання професійного ядра і некомплект персоналу органів поліції; відсутність ефективної та сучасної системи підготовки, відбору та управління персоналом, прозорих механізмів кар'єрного зростання; відсутність належної системи соціального захисту, професійного зростання та мотивації працівників системи МВС, низька ініціативність персоналу і його вразливість до корупційних ризиків; відмінність категорій працівників, що зумовлює необхідність вироблення спеціальних підходів в управлінні персоналом, відсутність налагодженої системи внутрішніх комунікацій [3, с. 83-84].

Ще однією із сучасних тенденцій які існують в Національній поліції України є зростання кількості офіцерів-жінок. Завдяки конкурсній системі їхня кількість зростає, та й ВНЗ їх побільшало. До 1999 року кількість жінок в правоохоронних органах було обмежена, наприклад, так звана «жіноча» квота до вступу до навчальних закладів МВС складала 5-10%. Станом на 1 квітня 2016 року, загальна кількість жінок в апараті та підрозділах МВС України становить 27626 осіб, тоді як чоловіків поліцейських – 105266, – тобто жінок в поліції 20,7% [4, с. 132], а станом на 2018 рік жінок у поліції нараховувалося 22 %. Також варто відмітити те, що протягом 2018 року для жінок стали доступними 450 посад, на які раніше їм заборонялося вступати за законом. Вважаємо, що така тенденція є хорошою оскільки незважаючи на те, що жінки є

фізично слабшими за чоловіків, проте вони більш вміло можуть вирішити конфліктну ситуацію. Крім того жінки є кращими психологами.

Про зміни і перетворення в Національній поліції України сказано чимало, але слід пам'ятати, що реформування – постійний процес. І хоча певні етапи реформи вже пройшли, проте зміна управлінських практик у самій поліції лише має розпочатися. Створення ефективної поліції це – взаємодія громадськості та держави. Згідно з останніми результатами вивчення громадської думки, українські громадяни вже помітили позитивні зміни в роботі правоохоронців.

Водночас Національна поліція України у своїй діяльності потребує активної громадської підтримки.

1. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>

2. Винниченко Л. О., Сидоренко О. М., Лещенко Т. А. Актуальні питання оптимізації кадрового забезпечення органів Національної поліції України в умовах євроінтеграційних процесів. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 5. 2018. С. 142.

3. Шатрава С. Стан та правове регулювання кадрового забезпечення органів Національної поліції на сучасному етапі розвитку. *Підприємництво, господарство і право*. № 1. 2018. С. 142.

4. Політова А. С. Права жінок-поліцейських та політика гендерної рівності: досвід інших країн у вітчизняному контексті. / А. С. Політова // Національна поліція Донеччини: проблеми становлення та стратегія розвитку-2016: Всеукр. наук.-практ. конф. (Маріуполь, 21 жовтня 2016 р.): тези доповідей / ДВНЗ «ПДТУ», Головне упр. Нац. поліції в Донецькій області, Донецький юридичний ін-т. Маріуполь, 2016. С. 132–134.

Т. М. Рева,

судовий експерт сектору економічних досліджень відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності
(Запорізький науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА

Упродовж останніх років злочини у сфері будівництва зберігають негативну динаміку щодо їх кількісного показника та розкриття правоохоронними органами. Зазначений факт передусім зумовлений тим, що протягом усього існування України як незалежної унітарної держави потенційно найбільш уразливими сферами державного та недержавного фінансування були й залишаються ті, на які держава та фізичні (юридичні) особи виділяють найбільші обсяги коштів, що, відповідно, приваблює злочинців. Так, залишається особливо уразливою сфера будівництва, зокрема через значну ринкову вартість об'єктів нерухомості й недостатній рівень правової освіченості громадян у відносинах, що виникають у сфері будівництва, чим активно користуються зловмисники [1].

З огляду на специфіку сфери будівництва, варто зазначити, що, попри різноманітність злочинів у досліджуваній галузі господарської діяльності, саме грошові кошти, стають предметом заволодіння внаслідок шахрайства, пов'язаного із залученням бюджетних коштів, коштів громадян в формі внесків на будівництво житла. Найчастіше будівельні роботи проводять формально або ж взагалі не проводять, але відповідно до фінансово-звітної документації та кошторису, кошти на них було виділено, а роботи – виконано.

Проте все це лише на папері, оскільки фактично, маючи на меті заволодіння коштами або матеріальними цінностями, злочинці, використовуючи своє службове становище чи службове становище третьої особи, формально виконують мінімальний перелік законодавчих вимог (підготовка всіх необхідних документів) і привласнюють грошові активи й матеріальні блага [2, с. 43–48].

Незаконне одержання чи заволодіння коштами зазвичай відбувається з використанням службового підроблення, зловживання владою або службовим становищем.

Однією зі злочинних схем у будівництві, є практика тіньових угод між роботодавцем і працівником, яка може набувати різних форм. За оцінками, тіньова заробітна плата в Україні складає близько 50% від легальної. Найбільшою мірою поширена форма виплати зарплати «в конвертах». Офіційно ж отримана заробітна плата працівників будівельних підприємств та організацій є занадто низькою, порівняно з середньою заробітною платою по всій будівельній галузі.

Для визначення питань та розмірів зловживань по оплаті праці органи досудового розслідування звертаються до експертів які володіють спеціальними знаннями в бухгалтерському та податковому обліку. Трапляються випадки коли експерту доручається проведення судово-економічної експертизи з питання визначення різниці між вказаною заробітною платою в складі витрат в кошторисі, в актах виконаних будівельних робіт форми КБ-2В по договору підряду з виплаченою заробітною платою працівникам будівельної організації.

Керуючись ст. 15 ЗУ «Про оплату праці», зазначимо, що форми і системи оплати праці, норми праці, розцінки, тарифні сітки, схеми посадових окладів, умови запровадження та розміри надбавок, доплат, премій, винагород та інших заохочувальних, компенсаційних і гарантійних виплат встановлюються підприємствами у колективному договорі з дотриманням норм і гарантій, передбачених законодавством, генеральною, галузевими (міжгалузевими) і територіальними угодами.

Як передбачено в ч. 1 ст. 29 цього Закону, при укладенні працівником трудового договору (контракту) власник або уповноважений ним орган доводить до його відома умови оплати праці, розмір, порядок і строк виплати заробітної плати, підставі, згідно з якими можуть проводитися відрахування у випадках, передбачених законодавством [3].

Заробітна плата яка вказується в кошторисі по видах робіт, чи то будівельні (встановлення вікон, дверей, настилення підлог тощо), сантехнічні (монтаж опалення, водопроводу, встановлення сантехнічного обладнання), малярні та інші види робіт, розраховується згідно нормативних трудовитрат на певний обсяг роботи, вартості людино-години, яка відповідає середньому нормативному розміру. Така заробітна плата передбачається у договірній ціні та відображається в Актах КБ-2В. Кошторисна заробітна плата визначається в межах розцінок, які діють на момент укладання договору підряду.

Таким чином, органам досудового розслідування необхідно звернути увагу на те, що експерту економісту не можливо відповісти на вказане питання ініціатора, тому що при визначенні сум нарахованої та виплаченої заробітної плати працівникам будівельних організацій керуються не документами, які складаються при визначенні ціни будівельних робіт відповідно до певних формул Міністерства праці, даних Держбуду, індексів, тарифів тощо, а документами, які укладаються відповідно до трудового законодавства колективного договору, трудового договору, контрактів, в яких і зазначається розмір заробітної плати.

1. Запотоцький А. П. Криміналістична класифікація злочинів у сфері будівництва. *Юридичний часопис національної академії внутрішніх справ*. 2016. Вип. 1 (11). URL: <https://www.irbis-nbuv.gov.ua> > irbis_nbuv > cgjirbis_64.

2. Запотоцький А. П. Основные способы совершения преступлений в сфере строительства. *Право и закон*. 2016. № 4 (6). 154 с.

3. Про оплату праці: Закон України станом на 18 верес. 2019 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/108/95-вр>.

В. В. Романюк,

кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ НЕПОВНОЛІТНЬОГО, ЩОДО ЯКОГО ВИРІШУЄТЬСЯ ПИТАННЯ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ

Не зважаючи на постійну роботу з удосконалення кримінального процесуального законодавства, в Україні не втрачає актуальності дослідження окремих проблем участі неповнолітніх у кримінальному судочинстві.

Процедура здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх повинна відповідати засаді верховенства права, має бути виписана достатньо чітко та зрозуміло, несуперечливо та у такий спосіб, що дозволяє погоджувати з нею поведінку учасників провадження. До такого висновку спонукають й рішення Європейського суду з прав людини (рішення у справах *Kruslin v. France*, *Huvig v. France*, *SundayTimes v. UK*). В сучасній Україні більше двадцяти років був чинний КПК УРСР. Здавалося б, що за часи становлення незалежної держави, використовуючи передовий досвід демократичних країн зі схожою системою права, повинен був з'явитися майже досконалий галузевий закон. Проте, КПК України, починаючи з моменту набуття ним чинності у 2012 році й до сьогоднішнього часу зазнав близько семидесяти змін та доповнень. Звісно, як і будь яке джерело права, кримінальний процесуальний закон повинен відповідати рівню розвитку суспільства та напряду, у якому рухається держава. Демократичні процеси, що відбувалися в Україні звісно цього вимагали й тим більше після обрання Верховної Ради України IX скликання вони будуть мати своє продовження. З іншого боку ми спостерігали як непродумано та поспіх змінювався КПК України, внаслідок чого виникало загострення та певна незручність правозастосування окремих його положень, неузгодженість структурних елементів, конфронтація між деякими нормами; порушення законів логіки при конструюванні термінології та понятійно-категоріального апарату тощо. Зазначені негативні прояви в науці охарактеризовані як «дефекти законодавства» («правотворча помилка», «законодавча помилка» тощо).

Одним з таких проблемних питань є недосконалість визначення правового статусу неповнолітнього обвинуваченого на досудовому розслідуванні, щодо якого вирішується питання про застосування примусових заходів виховного характеру (ст. 497 КПК України). Складовими такого суб'єкту є, по-перше, особа, яка не досягла повноліття; по-друге, щодо такої особи існує обвинувачення; по-третє, досудове розслідування завершується складанням клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру.

В науці правовий статус неповнолітнього обвинуваченого на досудовому розслідуванні прийнято розглядати як юридично закріплене становище неповнолітнього обвинуваченого на стадії досудового розслідування, яке розкривається за допомогою елементів його структури: загальні та додаткові права, що їх реалізує неповнолітня особа як у процесі всього досудового розслідування, так і при проведенні окремих слідчих дій; законні інтереси неповнолітнього обвинуваченого; обов'язки неповнолітнього обвинуваченого; кримінальна процесуальна відповідальність неповнолітнього обвинуваченого при невиконанні й недотриманні ним своїх обов'язків.

Проблема полягає у тому, що відносно неповнолітнього, щодо якого прокурором складається клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру обвинувальний акт не складається, й, відповідно, до суду не направляється. Таким чином, неповнолітній у такій ситуації залишається у статусі підозрюваного з відповідним правовим положенням.

Стосовно заходів виховного характеру, законодавець використовує категорію «неповнолітній обвинувачений» визначаючи порядок застосування до неповнолітнього обвинуваченого примусових заходів виховного характеру (ст. 497 КПК України), незважаючи на те, що обвинувальний акт до суду не направлявся, тобто особа не набула статусу обвинуваченого за правилами цього Кодексу. Відомо, що ч. 2 ст. 42 КПК України визначає обвинуваченого як особу, обвинувальний акт щодо якої переданий до суду в порядку, передбаченому ст. 291 Кодексу.

Враховуючи викладене, вважаємо за необхідне уточнити правове положення Кодексу щодо процесуального статусу неповнолітнього, щодо якого складено та направлено до суду клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру. Відповідно, пропонуємо вважати такого учасника «неповнолітнім підозрюваним, щодо якого складено клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру». Відповідно, рахуємо за доцільне вважати особу підозрюваною доти, доки її вина не буде доведена в суді і останній не прийме ухвалу про застосування зазначених заходів виховного характеру.

О. В. Ряшко,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПОВНОВАЖЕНЬ СТОРИН ЗАХИСТУ ТА ОБВИНУВАЧЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Насамперед варто зазначити, що стаття 84 КПК встановлює вичерпний перелік процесуальних джерел доказів: це – показання, речові докази, документи, висновки експертів. І лише за допомогою цих засобів обидві сторони можуть повноправно відстоювати свою правову позицію. А вже наскільки продуктивно – залежить виключно від самої сторони, оскільки вони мають нібито рівні можливості у збиранні таких доказів. Але Кодекс ставить конкретні вимоги до порядку отримання доказів. Доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому КПК (ч.1 ст. 84 КПК). Допустимими доказами визнаються виключно ті, які були отримані в порядку, встановленому КПК. Недопустимий доказ суд не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень, на нього не може посилатися суд при ухваленні судового рішення, відповідно до ст. 86 КПК.

КПК України розділяє способи збирання доказів: збирання доказів здійснюється сторонами кримінального провадження, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у порядку, передбаченому КПК.

Так, сторона обвинувачення має право здійснювати збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених КПК.

Сторона ж захисту здійснює збирання доказів шляхом витребування та отримання від тих же органів, установ, організацій та осіб копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок; ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та

інших процесуальних дій, а також шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів (ст. 93 КПК). В першу чергу, речові докази можуть бути виявлені та зібрані при проведенні обшуку, огляду, а також при проведенні певних негласних слідчих (розшукових) дій. А це вже є прерогативою слідчого органу досудового розслідування. Які можливості має сторона захисту? За нею залишається законне право на витребування речових доказів у порядку, передбаченому статтею 93 КПК, а також на звернення до слідчого судді з клопотанням про отримання тимчасового доступу до речей і документів. Втім, ці способи збирання доказів не можна вважати самодостатніми, оскільки захист, як вже було зазначено, вправі лише звернутися з проханням про надання йому необхідного доказу. І де гарантія, що таке прохання, навіть вочевидь обґрунтоване, буде виконано? Стає зрозумілим, що на відміну від сторони обвинувачення, сторона захисту в процесі збирання доказів є цілком залежною від рішень чи дій інших осіб.

У контексті розгляду проблеми змагальності, яку Україна отримала внаслідок прийняття КПК, варто звернути увагу на положення щодо збирання доказів власне на стадії судового розгляду у кримінальному провадженні. Зважаючи на те, що в процесі досудового розслідування сторона захисту виявилася значно обмеженою у цьому питанні, цілком виправданим є очікування того, що відповідні компенсаторні можливості будуть передбачені для сторони захисту на стадії судового розгляду у кримінальному провадженні [1, С. 458].

Показання, звісно ж, є найпоширенішим серед процесуальних джерел доказів у кожному кримінальному провадженні. Вони є так званою «відправною точкою» в проведенні всього розслідування, адже переважно показання вказують на подальший хід розслідування. Відповідно до ч. 1 ст. 95 КПК показаннями є відомості, що надаються в усній або письмовій формі під час допиту підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження. Звернемо увагу: зазначено, що саме «під час допиту». І тут є перевага в слідчого, адже допит є слідчою (розшуковою) дією і проводиться виключно слідчим на підставі власного рішення або за дорученням чи вказівкою прокурора або керівника органу досудового розслідування. Виходить, що друга сторона не має права на збирання доказів внаслідок самостійного отримання пояснень. Це впливає також із ч.8 ст.95 КПК, відповідно до якої сторони кримінального провадження, потерпілий мають право отримувати від учасників кримінального провадження та інших осіб за їх згодою пояснення, які не є джерелом доказів. Так, КПК передбачено право сторони захисту ініціювати перед слідчим або прокурором проведення слідчих (розшукових) дій, у тому числі допиту, але сторона обвинувачення наділена безумовним правом їх відхилити [1, с. 457].

В КПК простежуються значні зміни в питаннях доступу сторони захисту до експертних висновків, що забезпечує вирівнювання так званої несправедливості, коли висновок експерта мав вагому силу лише тоді, коли експертизу було проведено відповідно до постанови слідчого чи ухвали суду, а за поданням захисника він мав силу банального дослідження, не навантаженого доказовою силою. Проте відкритим лишається грошове питання даного нововведення, оскільки проведення експертиз є платним.

Якщо розглядати кримінальне провадження в Україні, то провідну роль тут все ж таки відіграє сторона обвинувачення, а стадію досудового розслідування можна назвати головною. Сторона захисту є більш вразливою не лише з огляду на її незрівнянно вужчі повноваження, а й в зв'язку з відсутністю належних гарантій реалізації цих повноважень.

1. Меркулов С. М. Реалізація обвинувачення: поняття, сутність, етапи за новим кримінальним процесуальним законодавством. *Форум права*. 2012. № 2. С. 456–459. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-2/12mcmkpz.pdf>

2. Нор В. Т. Публічність і диспозитивність у кримінальному процесі України: суть, пріоритети, взаємодія, сфера дії. *Закон і бізнес*. 2004. 47–48. 6 с.

3. Рогатюк І. В. Формування функції обвинувачення та її реалізація у кримінальному процесі: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. К, 2004. 245 с.

4. 35 неформальних практик у кримінальному судочинстві України / О. А. Банчук, І. О. Дмитрієва, Л. М. Лобойко, З. М. Саїдова. К.: «Арт-Дизайн», 2014. 48 с.

5. Харитонова О. Поняття і ознаки публічних правовідносин. *Вісник Академії правових наук України*. 2002. № 1 (28). С. 40.

6. Шейфер С. А. Следственные действия. Система и процессуальная форма. М.: Юрлитинформ, 2001.

7. Кримінальний процес: навч. посібник для підгот. до іспиту / О. В. Капліна, М. О. Карпенко. Х.: Право, 2016. 286 с.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВСТАНОВЛЕННЯ ТА ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ КОРУПЦІЙНИМИ ЗЛОЧИНАМИ

Корупційні правопорушення і особливо ті, які містять ознаки злочину наносять непоправну шкоду як державі взагалі так і конкретним особам зокрема. Характер заподіяної шкоди є достатньо специфічним адже вчиняючи корупційний злочин особа може нанести не лише матеріальну шкоду але й підірвати авторитет державних органів, установ та організацій, представником яких вона являється. Крім того, залежно від виду корупційного злочину та сфери в якій він вчиняється своїми злочинними діяннями зловмисник опосередковано може навіть спричинити фізичну шкоду життю і здоров'ю конкретної людини. Таким чином, встановлення та відшкодування завданої злочином шкоди повинно бути одним із пріоритетних завдань розслідування.

Перший крок з метою встановлення та відшкодування шкоди здійснюється органами, які проводять розслідування, адже вказане завдання прямо передбачено у ст. 91 КПК, як обставина, яка підлягає доказуванню у кримінальному провадженні. Так п. 3 ч. 1 ст. 91 КПК встановлює, що у кримінальному провадженні підлягає доказуванню вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням [1].

Слід зазначити, що встановлення шкоди, заподіяної корупційним правопорушенням здійснюється слідчими, прокурорами та детективами протягом усього процесу розслідування за допомогою всіх можливих процесуальних засобів. Однак зазвичай не обходиться без використання спеціальних знань у формі судових експертиз, вид яких залежить від сфери у якій вчинений корупційний злочин та його виду.

Окрім встановлення завданої злочином шкоди перед правоохоронними органами також стоїть питання забезпечення її відшкодування. В Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції передбачено, що кожна Держава-учасниця вживає таких заходів, які можуть бути необхідними для забезпечення того, щоб юридична або фізична особа, яка зазнала шкоди в результаті будь-якого корупційного діяння, мала право порушити провадження щодо осіб, які несуть відповідальність за цю шкоду, з метою одержання компенсації (ст. 35). Крім того, держава повинна вживати заходів, які можуть бути необхідними для забезпечення можливої конфіскації: а) доходів від корупційних злочинів, або майна, вартість якого відповідає вартості таких доходів; б) майна, обладнання та інших засобів, які використовувались або призначалися для використання під час вчинення корупційних злочинів [2].

Закон України «Про запобігання корупції» встановлює кілька шляхів відшкодування завданих збитків та відновлення порушених прав: 1) збитки, шкода, завдані державі внаслідок вчинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення, підлягають відшкодуванню особою, яка вчинила відповідне правопорушення, в установленому законом порядку; 2) нормативно-правові акти, рішення, видані (прийняті) з порушенням вимог Закону, підлягають скасуванню органом або посадовою особою, уповноваженою на прийняття чи скасування відповідних актів, рішень, або можуть бути визнані незаконними в судовому порядку за заявою заінтересованої фізичної особи, об'єднання громадян, юридичної особи, прокурора, органу державної влади, зокрема Національного агентства, органу місцевого самоврядування; 3) збитки, шкода, завдані фізичній або юридичній особі внаслідок незаконних рішень, дій або бездіяльності суб'єкта, який здійснює заходи щодо запобігання і протидії корупції, відшкодовуються з Державного бюджету України в установленому законом порядку, а згодом можуть бути стягнуті в порядку регресу з особи, яка завдала збитків, шкоди, у розмірі виплаченого відшкодування (крім відшкодування виплат, пов'язаних із трудовими відносинами, відшкодуванням моральної шкоди); 4) кошти та інше майно, одержані внаслідок вчинення корупційного правопорушення, підлягають конфіскації або спеціальній конфіскації за рішенням суду в установленому законом порядку [3].

З метою забезпечення відшкодування, завданої злочином шкоди, органи, які здійснюють його розслідування зобов'язані встановлювати: 1) місцезнаходження майна, готівкових та безготівкових грошових коштів, а також інших цінностей здобутих злочинним шляхом; 2) наявність та місцезнаходження рухомого та нерухомого майна, готівкових та безготівкових грошових коштів, інших цінностей, що належать підозрюваному на праві власності; 3) наявність прав у підозрюваного на певні види майна або отримання прибутку від діяльності відповідних підприємств.

Ч. 2 ст. 170 КПК передбачає, що слідчий, прокурор повинні вжити необхідних заходів з метою виявлення та розшуку майна, на яке може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, зокрема шляхом витребування необхідної інформації у Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, інших державних органів та органів місцевого самоврядування, фізичних і юридичних осіб [1]. Так, відповідно до Закону України «Про

Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» співробітники вказаного органу здійснюють заходів з виявлення, розшуку, проведення оцінки активів за зверненням слідчого, детектива, прокурора, суду (слідчого судді) (п. 3 ч. 1 ст. 9) [4].

Однак, крім витребування необхідної інформації у державних органів особами, що здійснюють розслідування корупційних злочинів відомості щодо об'єктів, які були набуті злочинним шляхом, або інших об'єктів, які можуть бути використані для забезпечення відшкодування шкоди, виявляються під час слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. Це може бути інформація отримана під час допитів свідків та самого підозрюваного, різного роду документи, виявлені під час оглядів та обшуків, чорнові записи із відповідними відомостями, а також інформація отримана під час арешту та огляду кореспонденції, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та електронних інформаційних систем, обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, контролю за вчиненням злочину.

Слід зазначити, що враховуючи механізм вчинення корупційних злочинів, з метою забезпечення відшкодування завданої шкоди виникає необхідність у міжнародному співробітництві із іноземними правоохоронними органами та міжнародними правоохоронними організаціями. Адже, по-перше, у вчиненні корупційних злочинів можуть бути задіяні міжнародні суб'єкти підприємницькою діяльністю, по-друге, злочинні доходи, грошові кошти та майно підозрюваного виводяться за межі України.

Після встановлення наявності та місцезнаходження вказаних об'єктів правоохоронні органи повинні здійснити всіх можливих заходів для повернення об'єктів, здобутих злочинним шляхом, накладення арешту на майно підозрюваного з метою недопущення його відчуження або приховування підозрюваним.

Слід зазначити, що процесуальна діяльність, спрямована на забезпечення відшкодування шкоди завданої корупційним злочином найрезультативніше реалізується шляхом проведення тактичних операцій, спрямованих на вирішення вказаного завдання. Слід погодитися із І.І. Татариним, що до таких тактичних операцій можуть бути віднесені наступні: 1) «Встановлення характеру і розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням»; 2) «Розшук викраденого майна»; 3) «Ідентифікація та вилучення викраденого майна»; 4) «Встановлення осіб, які несуть майнову відповідальність за спричинену шкоду, та залучення їх до кримінального провадження як цивільних відповідачів»; 5) «Розшук, виявлення майна, що підлягає арешту, та звернення з клопотанням до слідчого судді з метою накладення на таке майно арешту»; 6) «Збереження арештованого майна» [5, с. 15].

Таким чином, встановлення та забезпечення відшкодування шкоди завданої корупційним злочином здійснюється у процесі всього розслідування слідчими, прокурорами та за їх дорученням оперативними співробітниками. Така діяльність включає значну кількість гласних та негласних слідчих (розшукових) дій, які найкраще реалізуються шляхом проведення тактичних операцій. З метою забезпечення відшкодування шкоди вітчизняні правоохоронні органи можуть в рамках міжнародного співробітництва користуватися допомогою міжнародних правоохоронних органів та правоохоронних органів інших держав, а також взаємодіяти із Національним агентством України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України, 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції: Міжнародний документ від 31.10.2003; ратифіковано із заявами Законом N 251-V від 18.10.2006, ВВР, 2006, № 50, ст. 496. *Відомості Верховної Ради України*, 2007, № 49. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16

3. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради*, 2014, № 49, ст. 2056. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>

4. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: Закон України від 10.11.2015 № 772-VIII. *Відомості Верховної Ради*, 2016, № 1, ст. 2. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/772-19/print1489058007718601>.

5. Татарин І. І. Забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, на досудовому розслідуванні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів, 2015. 20 с.

ОСОБЛИВОСТІ МЕХАНІЗМУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ МИРНИХ ЗІБРАНЬ В УКРАЇНІ

Права, свободи та інтереси людини перебувають у центрі уваги вітчизняної та зарубіжної, у тому числі міжнародної, спільнот. Жодним чином не можемо применшити значення попередніх досліджень, присвячених розумінню прав і свобод людини, разом із тим, існує ряд питань у теорії права та юридичній практиці, пов'язані зі здійсненням прав і свобод людини, котрі потребують не лише сучасної інтерпретації, а й єдності теорії права і правозастосовної практики. Одним із таких прав і свобод людини, що потребують формулювання сучасної правової доктрини механізму правового регулювання здійснення є право на свободу мирних зібрань. Наявний стан наукової розробки проблематики здійснення права на свободу мирних зібрань дає всі підстави стверджувати про відсутність єдиної правової доктрини механізму правового регулювання здійснення права на свободу мирних зібрань в Україні.

Теоретична цінність категорії правового регулювання полягає, крім іншого, в тому, що вона дозволяє зв'язати воедино весь комплекс юридичних засобів, за допомогою яких здійснюється правовий вплив на суспільні відносини. А це означає, що повна і всебічна характеристика правового регулювання виявляється можливою при врахуванні всіх особливостей права і, отже, при належній розробці спеціальної юридичної проблематики [2, с. 18]. Сьогодні надзвичайно важливо не лише сформулювати теоретичну модель механізму здійснення права на свободу мирних зібрань, який має вирізнитися зрозумілістю та доступністю для суб'єкта здійснення даного права, а й ефективно врегулювати повноваження суб'єктів публічної адміністрації, від якості реалізації яких залежить свобода, повнота та інтерес здійснення права на мирні зібрання його носіями.

Правове регулювання (раціональний правовий вплив) направлено на впорядкування поведінки, діяльності суб'єктів права і відносин між ними [3, с. 113]. Врегулювання відносин здійснення права на свободу мирних зібрань, зокрема тієї частини, сторонами у яких виступають суб'єкти публічної адміністрації та пов'язані з реалізацією останніми функцій держави щодо управління соціальними процесами потребують нормативно-правового регулювання та встановлення чітких правил взаємостосунків.

На жаль, правова система України не може вихвалитися якісним законодавчим полем, пов'язаним із визначенням механізму (алгоритму) здійснення права на свободу мирних зібрань. І це стосується двох основних аспектів здійснення права на свободу мирних зібрань: 1) цивілістичний, пов'язаний із суб'єктом здійснення права на свободу мирних зібрань та його відносин із рівними йому суб'єктами; 2) адміністративний, обумовлений необхідністю регулювання правовідносин зі здійснення права на свободу мирних зібрань, що виникають між суб'єктом здійснення на органами публічної адміністрації.

Ми розглядаємо правове регулювання як динамічне явище, а механізм як систему засобів, що забезпечують дію права в процесі правового регулювання. Тому залучення до складу механізму не тільки норм права і правових відносин, але ще й юридичних фактів, видається нам абсолютно доречним [1, с. 48]. Саме динамікою характеризується механізм здійснення права на свободу мирних зібрань, оскільки статичність здійснення даного права, виключає можливість не лише його здійснення, а й реалізації інтересів, що обумовлюють використання цього суб'єктивного права конкретними носіями.

Упевнені, що нормативно-правове оформлення механізму здійснення права на свободу мирних зібрань має вміщувати 2 основні типи правового регулювання, а саме загальнодозвільний, притаманний поведінці суб'єкта здійснення права на свободу мирних зібрань, який відповідатиме і правовому порядку в Україні (ч. 1 ст. 19 Конституції України) і свободі, як сфері вибору та здійснення права на мирні зібрання заснованому на відповідному індивідуальному інтересі, що не порушує права, свободи та інтереси інших фізичних та юридичних осіб, так і на спеціальнодозволеному, який відповідним чином кореспондується із сферою реалізації повноважень органів публічної адміністрації, викладених у ч. 2 ст. 19 Конституції України, а також визначить мінімально допустимі межі втручання суб'єктів публічної адміністрації у здійснення права на свободу мирних зібрань, необхідні для підтримання цілісності, сталості суспільства у цілому (захист національних інтересів та інтересів громадського порядку, що передбачає досягнення відповідних цілей, таких як запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей) та недопущення порушень прав, свобод та інтересів інших осіб, які незацікавлені у здійсненні права на свободу мирних зібрань або є нейтральними по відношенню до здійснюваного права на свободу мирних зібрань, а також недопущення зловживань правом на свободу мирних зібрань.

Отже, механізм правового регулювання здійснення права на свободу мирних зібрань має враховувати особливості використання загальнодозволеного та спеціальнодозволеного типів правового

регулювання, створивши умови свободи здійснення права на мирні зібрання кожному суб'єктові, за яких гарантуватимуться не лише здійснення даного права, а й права, свободи та інтереси третіх осіб, публічний порядок і безпека, інтереси суспільства і держави.

1. Куракін О. М. Структура механізму правового регулювання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Серія Право. Випуск 35. Частина II. Том 1. С. 46–49.
2. Алексеев С. С. Механизм правового регулирования в социалистическом государстве. М.: Юрид. лит., 1966. 187 с.
3. Капустина М. А. Правовое регулирование: системный подход: дисс... докт. юрид. наук по спец.: 12.00.01 – теория и история права и государства; история учений о праве и государстве. Санкт-Петербург, 2017. 519 с.

І. Р. Серкевич,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ В ПОПЕРЕДЖЕННІ ЗЛОЧИННОСТІ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ

Політика, спрямована на захист дітей, стала одним з національних пріоритетів в Україні в останнє десятиліття. Вирішення конфліктів за участю неповнолітніх, які вчинили протиправні діяння, застосування альтернативних форм є одним з пріоритетних напрямів політики держави в галузі, зокрема, і кримінального судочинства.

Сучасне українське законодавство передбачає достатньо передумов для можливості примирення між потерпілим і правопорушником, а відтак і для застосування програм відновного правосуддя, зокрема й медіації. Правовими інститутами, в межах яких може застосовуватись медіація у кримінальному процесі України, є звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням підозрюваного (обвинуваченого) з потерпілим та угоди в кримінальному провадженні. Тобто чинне законодавство (ст. 45–49, 52–53 КПК України, п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК України) передбачає можливість звільнення обвинуваченого (підозрюваного) від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням з потерпілим як альтернативу покаранню.

Як зауважує А. Біцай, дедалі більше європейських держав запроваджує в національні системи кримінальної юстиції нові заходи щодо вирішення кримінально-правових конфліктів, такі, як відновне правосуддя, зокрема й медіацію «між жертвою та правопорушником». У деяких країнах такі підходи є звичним явищем, тоді як в інших їх запровадження перебуває лише на початковому етапі. Відновне правосуддя є новою моделлю реагування на злочинну поведінку, яка враховує баланс інтересів потерпілого, правопорушника та суспільства, оскільки основною метою тут є не покарання, а примирення підозрюваного (обвинуваченого) з потерпілим (яке, як правило, здійснюється за участю адвоката) та відшкодування збитків. На сьогодні програми примирення діють в Австралійському Союзі, Великій Британії, Канаді, Королівстві Нідерландів, Новій Зеландії, Республіці Польщі, Сполучених Штатах Америки, Федеративній Республіці Німеччини, Французькій Республіці, Чеській Республіці та інших країнах [1, с. 8–9].

Основні принципи й елементи дружнього до дитини правосуддя чітко визначені в Державній соціальній програмі «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року, затвердженій 30 травня 2018 р. Кабінетом Міністрів України. Ратифікувавши 27 вересня 1991 р. Конвенцію ООН про права дитини, Україна взяла на себе відповідні зобов'язання, на виконання яких було прийнято Закон України «Про Загальнодержавну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року».

Поняття «медіація» походить від латинського «mediare», що означає посередництво. Вчені визначають медіацію як самостійний спосіб у системі альтернативних підходів до вирішення конфліктів, який полягає в забезпеченні прийняття сторонами самостійного компромісного взаємоприйнятного рішення зі спору в процесі безпосереднього або опосередкованого спілкування за сприяння обраної сторонами за взаємною згодою незалежної третьої особи [2, с. 135]. Проект закону України «Про медіацію» визначає її також як альтернативний (позасудовий) метод вирішення спорів, за допомогою якого дві або більше сторони спору в рамках структурованого процесу намагаються самостійно, на добровільній основі досягти згоди для вирішення їх спору за допомогою медіатора [3].

Медіація належить до так званих альтернативних способів розв'язання спорів, скорочена назва – ADR (Alternative Dispute Resolution). Поняття ADR було введено у практику в 70-х роках XX ст. в Сполучених

Штатах Америки і вже через десять років набуло досить широкого застосування. Без медіаторів у сфері економіки, політики, бізнесу в цій державі не відбувається жоден серйозний переговорний процес. Функціонує Національний інститут вирішення спорів, який розробляє нові методи медіації, діють приватні та державні служби медіації. Великий вплив має Американська арбітражна асоціація (American Arbitration Association), яка затвердила свої Правила третейського розгляду (арбітражу) та медіації, що використовуються, зокрема, і під час розгляду внутрішніх спорів [4, с. 18].

Процедура медіації – це спосіб врегулювання суперечок за сприяння медіатора на основі добровільної згоди сторін задля досягнення ними взаємоприйняттого рішення. Це процес, під час якого учасники конфлікту через посередництво одного або кількох незалежних і нейтральних осіб (медіаторів) приходять до угоди щодо суперечливих питань, причому медіатор не має права втручатися в діяльність сторін і схилати їх до будь-якого рішення.

Наділення сторін можливістю і правом контролювати не тільки зміст прийнятого рішення, але й процес його пошуку і вироблення – ключова особливість медіації. Саме вона виділяє медіацію в системі способів врегулювання конфліктів і запобігання відхиленням у поведінці особи. Принципи медіації, зазначені в проекті закону, орієнтовані на зародження в процесі переговорів певної співпраці. Процедура медіації здійснюється при взаємному волевиявленні сторін на основі чотирьох головних принципів:

- добровільності;
- конфіденційності;
- співпраці та рівноправності сторін;
- неупередженості та незалежності медіатора.

Сучасна школа, на жаль, наповнена різними конфліктними взаємодіями. Тому дедалі очевиднішим стає те, що потрібні ефективні методи вирішення конфліктів. Одним з таких сучасних методів є медіація.

Порівняно з медіацією в інших сферах, шкільна медіація має особливості, зумовлені розширеним спектром завдань. Так, окрім власне вирішення поточного конфлікту в навчальному закладі, надзвичайно важливою є навчально-виховна функція.

Тож загальний порядок проведення процедури примирення у справах за участю неповнолітніх виглядає так:

- а) інформація про кримінальну ситуацію;
- б) відвідування сторонами кімнати примирення (інформація про можливість використання процедури примирення, передача контактів сторін, за їх згодою, посереднику (медіаторові);
- в) робота посередника (медіатора): консультація; отримання згоди сторін на проведення процедури примирення; індивідуальні зустрічі зі сторонами (виявлення ситуації, що склалася, визначення реальної шкоди, варіанти вирішення проблеми); спільна зустріч – примирювальна процедура (угода про примирення);
- г) відновна сімейна медіація.

Новим підходом до питання, як суспільству потрібно реагувати на злочин, є відновне правосуддя. Будь-яке правопорушення має спричинити зобов'язання неповнолітнього правопорушника загладити вину та шкоду, завдану потерпілому. Основними принципами правосуддя, доброзичливого ставлення до дітей можна відзначити: цінність особистості підлітка; захист прав і розвитку дитини; посилення охоронної функції суду стосовно неповнолітнього; перевага відновного підходу та заходів виховного впливу; спеціальна підготовка суддів у справах неповнолітніх; наявність системи спеціалізованих допоміжних служб (зокрема служб медіації/примирення); наявність процедур і норм громадського контролю за дотриманням прав дитини.

Відновлювальний підхід залучає до активної участі обидві сторони. Основним завданням відновної медіації є орієнтованість передусім на налагодження процесу взаємопорозуміння, спрямована на комунікацію і набуття здатності до діалогу, а також здатності вирішити конфліктну ситуацію.

Зараз захист дітей-підлітків, пов'язані з конфліктами, актуалізуються в неповному обсязі. Відомо, що соціалізація неповнолітніх відбувається в освітніх установах. В основі конфліктів, що виникають за участю підлітків, потрібно враховувати стадію ескалації, у якій перебуває неповнолітній. В основі асоціальної поведінки дитини може бути той чи інший конфлікт, а найчастіше їх сукупність.

Практика впровадження медіативних технологій, шкільних служб примирення в Україні здійснюється по-різному. Варто відзначити, що медіативних технологій потрібно навчати адміністрацію дошкільних та середніх закладів освіти (дитячих садків і шкіл), класних керівників, кураторів груп коледжів, вищих навчальних закладів, що дозволить ефективно вирішувати і попереджати конфліктні ситуації, тим самим сприяючи розвитку соціальної й емоційної компетенції підлітків і запобігаючи проявам з їх боку асоціальної, девіантної поведінки.

1. Біцай А. В. Участь адвоката в медіації у кримінальному провадженні у контексті реалізації права на справедливий суд. Вісник кримінального судочинства. 2018. № 2. С. 8–9.

2. Спектор О. М. Альтернативні способи вирішення цивільно-правових спорів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. К., 2012. 135 с.

3. Про медіацію: Проект закону від 27.03.2015 р. № 2480. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&f3516=2480&skl=9 (дата звернення: 10.09.2019).

4. Подоковенко Т. О. Медіація як спосіб альтернативного розв'язання конфліктів: генеза та інституційні засади. Актуальні проблеми правознавства. 2017. Вип. 1 (9). С. 18.

В. М. Синенький,

кандидат історичних наук,
доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки

М. Д. Курляк,

кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИНАМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ОСОБАМИ, ЗДАТНИМИ СКОЇТИ ОСОБЛИВО ТЯЖКИЙ ЗЛОЧИН

Одним із важливих аспектів сучасної державної правової політики в Україні є запобігання і протидія злочинності, оскільки злочинність на даний час становить серйозну небезпеку та загрозу для національної безпеки України. Проблема протидії злочинності є надактуальною і потребує негайного вжиття комплексних заходів протидії з боку держави та суспільства. В умовах інтеграції України до Європейського Союзу дедалі більшої актуальності набуває питання необхідності створення чіткої системи запобігання злочинності. Саме профілактика протиправної поведінки є дієвим шляхом боротьби з тяжкими злочинами. Тому одним із основних завдань держави на сучасному етапі є формування адекватних правових та організаційних механізмів протидії злочинності.

Протидія злочинності – це безперервний процес, у межах якого здійснюється, зокрема, виявлення й розкриття особливо тяжких злочинів. Відтак організація діяльності щодо протидії злочинам має здійснюватися за такими напрямками: аналіз проблем безпеки виявлення ознак готування чи вчинення особливо тяжких злочинів; викриття осіб, які намагаються вчинити злочин чи вчинили злочини, для притягнення їх до відповідальності; перешкоджання втягненню осіб у злочинну діяльність; оперативно-розшуковий моніторинг постійний поточний контроль, критичне спостереження та визначення стану об'єкта з метою виявлення змін, документування злочинної діяльності. Усі ці напрями необхідно розглядати як взаємозалежні складники протидії особливо тяжких злочинів, які можуть уточнюватись і доповнюватись залежно від негативних процесів [4, с. 38].

Як свідчить практика, запобігання та припинення цих злочинів перешкоджає їх латентності, тривалості у часі, особливості, що, своєю чергою, потребує удосконалення кримінологічного забезпечення.

Запобігання злочинам є комплексною діяльністю. Крім «запобігання», вживають терміни «профілактика», «попередження», «припинення» злочинів. Запобігання злочинам – складний процес, а його зміст відрізняється від інших видів діяльності. Зокрема, виокремлюють низку таких складових, як профілактика, запобігання та припинення злочинів. Кожний із цих елементів порівняно самостійний, але вони взаємопов'язані, мають однакову мету – не допустити вчинення злочину.

Серед науковців також немає одностайності щодо зазначених понять, оскільки жодне наукове визначення, звісно, не може бути в повному обсязі визнане остаточним, допоки існує альтернативне. Так, учені-кримінологи вживають терміни «попередження», «профілактика» та «запобігання». Наприклад, А. Ф. Зелінський як родове поняття визначає попередження злочинності, а деякі автори взагалі вважають попередження та профілактику тотожними поняттями, розглядаючи попередження як здійснення економічних, політичних, ідеологічних, виховних, правових та інших заходів протидії злочинності, діяльність із виявлення окремих видів та груп злочинів, конкретних злочинців [5, с. 10].

Сучасне кримінологічне визначення профілактики (запобігання) злочинів наводить О. М. Джужа, під якою розуміє «особливий вид соціального управління, покликаний забезпечити безпеку правоохоронюваних цінностей, який полягає у розробленні і реалізації цілеспрямованих заходів щодо виявлення й усунення причин та умов злочинності, а також здійснення профілактичного впливу на осіб, схильних до протиправної поведінки». Водночас учений наголошує, що профілактика злочинів вирізняється з-поміж інших видів соціального управління такими ознаками:

- 1) характером здійснення профілактики злочинів як певної функції управління, що спрямована на зміцнення безпеки правоохоронюваних цінностей;
- 2) природою зазначених наслідків або, іншим словом, специфікою цілей профілактики злочинів;
- 3) своєю цілісною системою (як і будь-яка система, вона має інформаційний механізм, головною складовою якого є правові норми, що регулюють профілактику злочинів) [9, с. 13–14].

Основне місце серед суб'єктів запобігання тяжким злочинам відведено передусім оперативним підрозділам Національної поліції України. Оперативні підрозділи НПУ, на відміну від інших суб'єктів спеціально-кримінологічного запобігання злочинності, з огляду на їх компетенцію та надані права відповідно до чинного законодавства України, можуть ефективно виявляти та не допускати вчинення злочинів у суспільстві, застосовуючи спеціальні сили і засоби.

Відтак підготовка працівників Національної поліції щодо протидії особливо тяжким злочинам здійснюється через удосконалення знань, необхідних для успішного виконання оперативно-службових завдань в особливих умовах що становить підвищену суспільну небезпеку для працівників Національної поліції, за такими напрямками:

- професійно-психологічна орієнтованість та його особистості;
- психологічна стійкість;
- розвиток волевих якостей, зокрема вміння триматися врівноважено та спокійно в складних ситуаціях, відвага, мужність, «розумна» схильність до ризику;
- здатність чинити психологічний вплив на осіб, які становлять підвищену суспільну небезпеку, під час вирішення різноманітних оперативно-службових завдань;
- рольові вміння, здатність до перевтілення;
- розвиток професійно-значущих пізнавальних якостей, зокрема професійна та психологічна спостережливність та уважність, професійна розвинена пам'ять, творча уява;
- професійний розвиток мислення, схильність до напруженої розумової роботи, кмітливність, підвищена інтуїція;
- швидкість реакції, вміння орієнтуватися в складній обстановці.

Ефективність запобігання тяжким злочинам полягає у зосередженні на особі злочинця, оскільки саме така особа є носієм причин вчинення злочину.

Особа злочинця – основний та важливий елемент всього механізму злочинної поведінки. Особливості, які породжують таку поведінку, мають бути безпосереднім об'єктом запобіжного впливу. Кримінологічна характеристика особи, яка вчиняє тяжкі злочини, – це кримінологічний опис комплексу соціально-демографічних, індивідуальних морально-психологічних та кримінально-правових ознак людини, яка наділена такими якостями з огляду на її взаємодію зі суспільством та навколишнім середовищем.

Вимоги п. 3 ч. 1 ст. 65 КК України про врахування особистості винного не передбачають тотального вивчення всіх її аспектів, якостей та характеристик [1]. Водночас О. Д. Сітковська зазначає про необхідність урахувати ті якості та стани особистості винного, які мали прояв у механізмі злочинної поведінки або мають значення для індивідуалізації покарання [10, с. 231, с. 340–342].

Як свідчить правоохоронна практика, з'ясування криміногенних чинників здебільшого залежить від виявлення причин і умов вчинення злочину та кримінально-правової кваліфікації злочину. При цьому процесуальні рішення у справі мають ґрунтуватися лише на достовірних фактах, встановлених шляхом виявлення, збирання та перевірки й оцінки доказів. Цей шлях гарантує встановлення істини, обрання обґрунтованих рішень про причини та умови злочинності серед неповнолітніх, тобто, сприяє її припиненню.

Під час вирішення профілактичних завдань необхідно опиратися на правові засоби, тобто на профілактичний потенціал самого права. Налагоджена робота з аналізу злочинності та її причин, а також науковий потенціал дадуть змогу законодавцю провадити цю роботу систематично.

Аналізуючи причини та умови тяжких злочинів, слід констатувати, що вони є наслідками кризових явищ економічного та соціального характеру в суспільстві, а також тісно пов'язані із обставинами кримінально-правового характеру.

Причинами вчинення особливо тяжких злочинів є, насамперед, прагнення злочинців до швидкої та легкої наживи, низький рівень доходів громадян, відсутність робочих місць, а також неможливість забезпечити свої потреби за рахунок коштів, отриманих із законних джерел. Зменшення рівня злочинності можливо досягти, зокрема, завдяки їх профілактиці та попередженню.

Водночас Г. М. Мінковський визначає такі причини й умови злочину:

- середовище, що формує дисгармонію або деформацію потреб, інтересів, ціннісних орієнтацій конкретної особи, що стають основою криміногенної мотивації;
- власне криміногенна мотивація;
- ситуації, в яких перебуває особа у процесі формування, життєдіяльності і безпосередньо під час учинення злочину і які сприяють виникненню і реалізації криміногенної мотивації у поведінці (умови, що сприяють конкретному злочину);
- психофізіологічні та психологічні особливості особи, що підсилюють її чутливість до криміногенних впливів ззовні та стимулююче перетворення їх у внутрішню позицію [6, с. 136].

О. М. Джужа виокремлює загальні підходи до розуміння детермінант злочинності, які історично сформувалися в ході розвитку кримінологічних поглядів на це питання:

- психологічна концепція, відповідно до якої суб'єктивний чинник (дефекти свідомості) визначається головним компонентом у комплексі причин і умов злочинності;
- економічна – пояснює, що головні причини злочинності залежать від економічних відносин, матеріальних умов життя суспільства;

– проміжна позиція між психологічною й економічною концепціями – вказує на небезпеку психологізації причин злочинності та на недостатність уваги до економічних чинників;
– співвідношення соціального і біологічного при поясненні причин злочинності – базується на вивченні внутрішніх психологічних умов, оскільки через них відбувається зовнішній вплив на людину [7, с. 40].

Здійснення ефективних заходів профілактики злочинів можливе лише за умов тісної взаємодії із засобами масової інформації, які своєю чергою можуть підвищити правосвідомість населення, зменшити рівень злочинної поведінки, наголосити на неприпустимості нехтування простими правилами власної безпеки та донести до пересічного громадянина, що попередити злочин завжди краще, легше і безпечніше, ніж намагатися припинити його.

Завдання щодо системи заходів протидії злочинності має комплексний характер, охоплює всі необхідні напрями запобіжної і профілактичної діяльності в масштабі країни, а їхня деталізація має бути проведена на регіональному і локальному рівнях, а також залежно від специфіки об'єкта і предмета протидії тяжкого злочину. Отже, протидія тяжкого злочину – це нормативно врегульований, організований, безперервний і цілеспрямований процес оволодіння спеціальними знаннями, уміннями і навиками, необхідними для успішного виконання покладених обов'язків на працівників Національної поліції, оперативно-службових завдань, а також боротьба зі злочинністю, в особливих умовах підрозділів Національної поліції України.

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
2. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
3. Бандурка О. М. Теорія і практика управління органами внутрішніх справ України. Х.: Основа, 2004. 780 с.
4. Воронов В. І. Теоретичні аспекти оперативно-розшукової протидії злочинам. Південноукраїнський правничий часопис. Одеса, 2012. Вип. 1. С. 36–38.
5. Зелінський А. Ф., Коржанський М. Й. Корислива злочинна діяльність: монографія. К.: Генеза, 1998. 144 с.
6. Криминология: учебник / под ред. Б. В. Коробейникова, Н. Ф. Кузнецовой, Г. М. Миньковского. М.: БЕК, 1998. 556 с.
7. Криминология: навч.-метод. посіб. / за заг. ред. О. М. Джужи, Є. М. Моїсєєва, В. В. Василевич та ін. К.: Атіка, 2003. 400 с.
8. Кудрявцев В. Н. Генезис преступления. Опыт криминологического моделирования: учеб. пособие. М.: ФОРУМ-ИНФРА-М, 1998. 216 с.
9. Профілактика злочинів: підручник / О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Ф. Гіда та ін.; за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. О. М. Джужи. К.: Атіка, 2011. 720 с.
10. Ситковская О. Д. Психология уголовной ответственности: пособие. М.: «Норма», 2002. 278 с.
11. Теорія управління органами внутрішніх справ: підручник / В. М. Плішкін; за ред. Ю. Ф. Кравченка. К.: НАВСУ, 1999. 702 с.

О. В. Солдатенко,

доктор юридичних наук, професор,
провідний науковий співробітник

(Державний науково-дослідний інститут МВС України)

ОКРЕМІ МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ РЕФОРМИ МВС УКРАЇНИ

В Україні розроблено Державну соціальну програму забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, затверджену постановою Кабінету Міністрів України від 11.04.2018 р. № 273, відповідно до якої Міністерством внутрішніх справ України сформовано План заходів з реалізації гендерної політики на період до 2021 року. Одним із пунктів цього Плану є розроблення Методики оцінки впливу реформи МВС і ЦОВВ на задоволення соціальних або інших потреб жінок. Зразу зазначу, що одним із основних завдань реформування як МВС, так і ЦОВВ визначено спрямованість на забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, про що йдеться у Стратегії **розвитку системи Міністерства внутрішніх справ України до 2020 року, зокрема в частині** розвитку організаційних механізмів забезпечення реалізації гендерної політики в діяльності органів системи МВС. Водночас, виходячи з назви пункту Плану

щодо розроблення відповідної Методики, зосередимо увагу на оцінці впливу реформи на задоволення соціальних потреб саме жінок.

Спочатку звернемося до поняття «соціальні потреби», дослідження якого бере початок ще у наукових працях І. Вернадського та М. Туган-Барановського. У сучасних окремих джерелах наведено визначення соціальних потреб як того, що ми потребуємо в трудовій діяльності, соціально-економічній активності, духовній культурі, тобто у всьому що є продуктом суспільного життя або: «соціальні потреби» – це потреби одного індивіда на його соціальному рівні, якими кожен індивід представлений в соціумі, що виражають тенденцію його розвитку щодо соціуму, суспільства по найважливіших на даний період часу напрямкам [1]. Найточнішим визначенням соціальних потреб вбачається наведене у праці [2], де зазначено, що «Потреби – це те, що неминуче виникає і супроводжує людину в процесі її життя, те, що є спільним для різних людей, а водночас виявляється індивідуально в кожній людині. Потреби – це відчуття фізіологічного, соціального або психологічного дискомфорту через брак чогось, це необхідність у чомусь, що потрібне для створення і підтримування нормальних умов життя і функціонування людини. Потребу можна визначити і як те, що постійно про себе нагадує, турбуючи людину, яка хоче позбутися цих турбот. Це стан нерівноваги, дефіциту, на усунення яких спрямовані дії людини.

Люди по-різному позбавляються своїх потреб: задовольняють їх, придушують або й зовсім не реагують на них» [2].

У науковій праці М. Семикіної та Н. Василенко узагальнено відомі в літературі погляди на класифікацію соціальних потреб, серед яких у контексті цього дослідження відзначаю такі:

1. За змістом та місцем в ієрархії потреб:первинні (найнижчі): фізіологічні; безпека, захищеність; вторинні (вищі): потреба у належності до соціальної групи, у повазі, визнанні; духовні; потреба у самореалізації, творчості;

2. За ознакою появи:потреби біологічного і психосоціального видів, що впливають з вимог природи (життєві або фізіологічні потреби у вигляді їжі, житла та ін.) і потреби належності до соціуму, що впливають з вимог соціального життя (освіта, гідна праця, безпека, дозволя, любов, свобода,саморозвиток) [3, С. 179].

Для короткого узагальнення результатів реформування МВС та ЦОВВ звернемося до офіційного сайту МВС України [4], деу Розділі «Реформа» зазначені такі досягнення: створені нові підрозділи – Національна поліція України,Національна гвардія України,Державна служба України з надзвичайних ситуацій,Сервісні центри МВС – 156 пунктів надання адміністративних послуг по всій країні,Патрульну поліцію,кіберполіцію, тощо.Запущено реформу Державної міграційної служби та Державної прикордонної служби України, основним результатом якої є отримання Україною безвізового режиму з 32 країнами Європейського Союзу.

Для оцінки впливу реформи МВС і ЦОВВ на задоволення соціальних потреб жінок, зокрема реформи Національної поліції України, для якої основними показниками діяльності можна визначити зменшення загальної кількості злочинів (у т. ч. проти жінок або скоєних жінками) та збільшення кількості розкриття здійснених злочинів (у т. ч. проти жінок або скоєних жінками), можуть бути показники безпеки та захищеності (зокрема захисту дівчат і жінок, які постраждали від насилля), які є первинними за змістом та місцем в ієрархії потреб і за ознаками появи визнаються потребами, що впливають з вимог соціального життя. Ці показники доцільно аналізувати у взаємозв'язку з кількістю населення в цілому по Україні та у статевому розрізі. Такий аналіз також можливо здійснювати у розрізі сільського та міського населення або у розрізі вікових груп, дані про які беруться із статистичних щорічників Державної служби статистики України.

Якщо як результат реформи розглядати створення сервісних центрів МВС, то для оцінки її впливу на задоволення соціальних потреб жінок можна розглядати такі показники як доступність, забезпеченість об'єктами соціальної інфраструктури (туалетами, місцями для очікування своєї черги, дитячими кімнатами), які за змістом та місцем в ієрархії потреб є первинними – фізіологічними, а за ознакою появи – біологічного і психосоціального видів, та кількість послуг (у розрізі їх видів), наданих жінкам, як задоволення потреб, що впливають з умов соціального життя. Відповідні показники пропонується аналізувати за роками реалізації реформи чи після її завершення, з урахуванням порівняння двох об'єктів між собою (показників року, визначеного як базовий, і фактичних, які склалися на момент аналізу) або з третім (еталонним/нормативним) об'єктом. У процесі таких аналітичних дій можна виміряти розмір відхилення або наближення фактичних показників до еталонних.

Оскільки основним результатом реформування Державної міграційної служби та Державної прикордонної служби України визначено отримання Україною безвізового режиму з країнами Європейського Союзу, то у цьому контексті можна оцінити задоволення таких соціальних потреб жінок як потреби у свободі, самореалізації, творчості, які є вторинними (вищими) потребами, основними показниками яких можуть бути кількість виданих біометричних паспортів жінкам та кількість виїздів жінок за кордон і їх повернення на територію України, у динаміці до попередніх років, зокрема до початку реформи, у т. ч. з метою виявлення обсягів трудової міграції.

Відповідні порівняння пропонується здійснювати із застосуванням визначених критеріїв через збір, обробку й аналіз інформації, складання звітів.Разом з оцінкою певного управлінського рішення

щодо реформування МВС України доцільно визначати й ефективність основних компонентів управління – функцій, організаційних структур, технологій, про які детально ідеться у науковій праці [5].

Погоджуючись із думкою Д. Олійника [5], розроблювана методика оцінки впливу реформи МВС і ЦОВВ на задоволення соціальних потреб жінок повинна ґрунтуватися на побудові взаємопов'язаної системи оцінок, з урахуванням таких принципів як: комплексність (передбачає урахування впливу конкретного рішення на пов'язані сектори та урахування кількісних і якісних, поточних і перспективних, економічних і соціальних показників), багатофакторність (мається на увазі орієнтація на споживачів та корисність діяльності для суспільства, зокрема беруться до уваги кількість наданих послуг жінкам чи виконаних функцій для них, якість отриманих послуг жінками), пріоритетність (передбачає урахування стратегічних рішень), безперервність (оцінка має проводитися постійно) та надійність (методи оцінки мають бути верифікованими), які у кінцевому результаті можуть стати складовими інтегрального показника. Крім того, розроблювана методика має базуватися на чітких даних, які наводяться у конкретних формах звітів, а інтегральний показник – розраховуватися за допомогою комп'ютерної програми. При цьому потрібно пам'ятати, що в разі неможливості економічної оцінки (зокрема якісних показників) визначення кількісних параметрів необхідно здійснювати експертним шляхом за бальною шкалою, з урахуванням нормативних величин вагових коефіцієнтів важливості кожного конкретного показника, який аналізується.

Таким чином, оскільки така методика спрямована на оцінку результатів, а не процесів, то важливо оцінити реальний вплив реформи МВС та ЦОВВ (як сукупності усіх прийнятих у процесі її реалізації рішень) для країни в цілому й для основних стейкхолдерів, зокрема жінок. Детальніше про Методику оцінки впливу реформи МВС та ЦОВВ на задоволення соціальних потреб жінок – у подальших публікаціях автора.

1. Індивід і його соціальні потреби. Електронний ресурс. URL: https://stud.com.ua/28611/pedagogika/individ_yogo_sotsialni_potrebi.
2. Потреби як основна ланка мотивації трудової діяльності. URL: <https://library.if.ua/book/116/7757.html>
3. Семикіна М. В., Василенко Н. В. Пріоритетні соціальні потреби працівників на регіональному ринку праці та механізми їх реалізації. Регіональні проблеми соціальної політики. 2008. № 1. С. 177–189.
4. Офіційний сайт МВС України. URL: https://mvs.gov.ua/ua/reform_2020.
5. Олійник Д. Сучасні методи оцінки ефективності діяльності органів державного управління. Ефективність державного управління. Збірник наукових праць. 2013. Вип. 34. С. 275–283.

О. М. Стрільців,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
головний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності
(Національна академія внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ТА ІНТЕРНЕТУ НА ПОШИРЕННЯ НАРКОТИКІВ

Дуже часто так трапляється, що багато винаходів, які повинні полегшити життя людства, служити для прогресу та процвітання суспільства іноді грають негативну роль. З цього приводу хотілося би підняти питання про роль засобів масової інформації (далі – ЗМІ) та Інтернет в розповсюдженні інформації, яка може впливати на вживання, а іноді й зловживання медичними препаратами без призначення лікаря. Говорючі про ЗМІ, ми не торкаємося реклами. Реклама, і особливо реклама медичних препаратів, це окрема тема наркополітики.

Як ЗМІ, так і Інтернет в даний час є найважливішими досягненнями демократії і служать для вільного обміну інформації та думок. Чи завжди інформація, яка циркулює в цих засобах комунікації може грати позитивну інформативну роль? Які ризики та загрози можуть виникати під час висвітлення актуальних тем у ЗМІ?

Почнемо із ЗМІ. В Україні останнім часом на телебаченні і на радіо стали дуже популярними всілякі круглі столи, ток-шоу, тематичні інтерв'ю, коли для обговорення тієї або іншої актуальної для суспільства теми, запрошуються експерти у відповідній сфері і обговорюють в прямому ефірі обрану тему. Не обійшли такого роду програми і тему зловживання наркотиками і зловживання медичними препаратами зокрема. На такого роду шоу можуть запрошуватися люди, які займають різноманітні життєві позиції в наркополітиці, деколи діаметрально протилежні. Але найцікавіше те, що під час таких ось обговорень ведучий, а іноді хто-небудь із запрошених опонентів несподівано ставить питання про медичний препарат, про який, був відомий лише у вузькому колу фахівців. Також ЗМІ та Інтернет залишаються потужною зброєю під час ведення «гібридної» війни з боку Росії щодо України, зокрема з метою поширення в нашій державі нових видів наркотиків.

Наведемо орієнтовний сценарій, як може це здійснюватись. Це може звучати так: «А що ви думаєте з приводу зловживання терреном® (терреном® – вигадана автором статті назва наркотику)?», «Ви чули, що в певній країні терреном став справжнім лихом?», «Дискотеки Санкт-Петербурга переповнені терреном, а як справи у Києві?», «А які заходи готовий вжити наш уряд, щоб не допустити зловживання терреном?»

До того, як ця передача вийшла в ефір більшість її слухачів про існування террена, його наркотичні властивості та можливість його немедичного вживання не припускала. І якщо це було проблемою окремо узятим регіоном в Росії або в іншій країні, то після передачі, коли назва була озвучена цікавість до медичного препарату в певних кругах починає набирати обороти.

Ринок лікарських препаратів дуже специфічний і просування того або іншого лікарського препарату залежить від позитивних клінічних досліджень, схвальної думки практикуючих лікарів і вже після цього реклами.

На нелегальному ринку медичних препаратів, не дивлячись на те, що йому також властиві деякі риси легального ринку, у сфері просування якої-небудь наркотичного засобу на відміну від легального працюють інші принципи. Антиреклама або негативна соціальна інформація щодо психологічного впливу препарату на центральну нервову систему в ЗМІ в цьому випадку може послужити сильною рекламою для просування цього препарату на нелегальному ринку і початку його немедичного.

Наступною стадією розповсюдження такого роду інформації служить Інтернет. Ті, хто не встиг або не зумів подивитися передачу, можуть прочитати про неї в Інтернет-виданнях, які подають вказану інформацію роблячи посилання на передачу. Іноді щоб привернути аудиторію і підняти рейтинг Інтернет-видання, автори статей трішки згущують фарби і з'являються заголовки на зразок: «Терреном – новий вбивця української молоді?», «Хто стоїть за торгівлею терреном?», «Хто дозволяє продавати терреном дітям». Як наслідок новий виток соціальної антиреклами, а для нелегального ринку відповідно реклами. Ще більше підвищується інтерес до невідомого препарату.

До дискусії підключаються всілякі борці з наркотиками і їх немедичного вживання, супротивники наркотизації і легалізації наркотиків, комітети батьків, церковні і релігійні організації, ветерани і тому подібне. Кожен хоче показати свою небайдужість до проблеми, яка насувається країну. І це все відбивається в публікаціях ЗМІ і Інтернеті. В результаті новий виток антиреклами-реклами.

«Захистить наших дітей від террену», «Церква виступає проти террену», «Вони отримують гроші – ми втрачаємо дітей».

Проте заборонений плід солодкий. І навіть спровоковане галасом підвищення цін на препарат вже не може зупинити інтерес, що виник. Спочатку цей хворобливий потяг вражає наркозалежних осіб у великих містах та студентські середовища, а потім вже хвиля докотиться і до решти населених пунктів.

І ось наступає наступна і вже остання стадія. Чати і форуми в Інтернеті. І ось тут відбувається дуже цікаве явище – полярність антиреклами міняється. Якщо очікувані дії препарату виправдовують сподівання споживачів, то йому дається «позитивна» оцінка. Здебільшого вона сприймається позитивно іншими користувачами форуму. Якщо препарат не виправдав надії він буде сприйматися негативно учасниками форуму. Позитивна оцінка може підвищити інтерес до немедичного вживання препарату, а негативна навпаки зменшити.

Інформаційний ланцюжок, ініціюючи передачу – публікації в Інтернеті – реакція на публікації – Інтернет форуми, зробив свою роботу. Загальними зусиллями просування препарату до його немедичного вживання відбулося.

Які наслідки може мати описане нами явище? Чи може описаний інформаційний потік, вплинути рівень обігу лікарських препаратів на нелегальному ринку, або змінити загальну картину немедичного вживання лікарських препаратів.

Ми не можемо стверджувати, що в ході ряду передач і подальшій Інтернет підтримки створена соціальна антиреклама зловживання лікарським препаратом може сильно вплинути на сталу тенденцію немедичного споживання лікарських препаратів. У даному випадку мова може йти про окрему категорію групи ризику – підлітків, які в пошуку нових відчуттів, ще не вирішили з чого почати, або ж, що ще спробувати, а чим ще можна здивувати друзів? Зазначена група ризику є потенційною у немедичному вживанні наркотиків висвітлених у засобах масової інформації.

Це припущення підіймає ряд питань:

- Який сегмент інформаційного ланцюжку має найбільший вплив на вказану групу ризику?
- Яку частину серед інших джерел інформування підлітків про немедичне вживання медичних препаратів таких, як родина, друзі, шкільне оточення, займає описаний нами інформаційний ланцюжок?
- Як швидко може розповсюджуватися інформація і які при цьому посилюючі фактори?
- Коли інформаційний ланцюжок досягає піку свого впливу?

Проведення дослідження і встановлення відповідей на ці та можливо інші питання допомогло б в подальшому зрозуміти механізм дії впливу ЗМІ та Інтернету на підвищення інтересу до немедичного вживання наркотиків, можливо у деякій мірі впливати на кризисні ситуації з вживанням препаратів без призначення лікаря. В цьому контексті також необхідно визначити алгоритм дій правоохоронних органів з метою належного реагування на такі інформаційні виклики.

Л. М. Сукмановська,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного права та адміністративного процесу

В. М. Братковський,
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри адміністративного права та адміністративного процесу
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

ОРГАНИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТИ БОРТЬБИ З ТЕРОРИЗМОМ

Початок збройної агресії Росії проти України у 2014 році, насильницька анексія Криму та активна підтримка російською стороною дій терористів та незаконних формувань на сході України спричинили стрімке збільшення кількості злочинів терористичного характеру на території України. Тому протидія терористичній діяльності досі є найактуальнішою темою та серйозною проблемою нашої держави. Успіхом боротьби із тероризмом на державному рівні буде постійна та ефективна взаємодія правоохоронних органів, спеціальних служб та недержавних структур.

Як бачимо, сьогодні органи внутрішніх справ (зокрема, органи Національної поліції) виконують провідну роль серед суб'єктів, що здійснюють боротьбу з тероризмом. Вона визначається різноманітністю і широтою компетенції, великим спектром повноважень щодо здійснення оперативно-розшукової, адміністративно-юрисдикційної, кримінально-процесуальної та інших видів діяльності у боротьбі з основною масою правопорушень, а також наявністю у структурі різних служб і підрозділів, які спеціалізуються на попередженні злочинів терористичної спрямованості.

Згідно Закону України «Про Національну поліцію» визначені основні засади її діяльності, серед яких уперше на законодавчому рівні встановлено необхідність забезпечення партнерських відносин між правоохоронцями та громадою. Розгалужена система інформаційних засобів протидії злочинності та іншим проявам протиправної діяльності, якою володіють органи Національної поліції, дає змогу говорити про оптимальність включення цих органів до суб'єктів боротьби із тероризмом. Тому, Національна поліція України здійснює боротьбу з тероризмом шляхом запобігання, виявлення й припинення злочинів, вчинених із терористичною метою, розслідування яких віднесене законодавством до компетенції органів Національної поліції; надає АТЦ СБУ необхідні сили й засоби; забезпечує їх ефективне використання під час проведення антитерористичних операцій.

Національна поліція України є правоохоронним органом, який у межах компетенції, визначеної законодавством України, має здійснювати превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень; виявляти причини й умови, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживати в межах своєї компетенції заходи для їх усунення; вживати заходи з метою виявлення кримінальних, адміністративних правопорушень; припиняти виявлені кримінальні й адміністративні правопорушення тощо.

Відповідно до Законів України «Про боротьбу з тероризмом», «Про Національну поліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність» [1; 2; 3], відомчих нормативних актів, органи Національної поліції повинні брати активну участь у профілактиці злочинів терористичного характеру, де основними напрямками цієї діяльності є: забезпечення суб'єктів, відповідальних за усунення криміногенних факторів (державних органів влади й управління, інших суб'єктів), сукупністю кримінологічної інформації про причини й умови, що сприяють здійсненню цих злочинів, і внесення пропозицій про заходи для їхнього усунення; періодичне звертання до громадян через засоби масової інформації (радіо, пресу, телебачення); систематичні виступи перед різними групами населення за місцем проживання й роботи; розроблення й поширення серед населення листівок-пам'яток про порядок дій при виявленні підозрілих предметів й осіб; посилення патрулювання в найбільш криміногенних ділянках території обслуговування: вулицях, дворах, житлових масивах, місцях постійного й тимчасового скупчення населення, автотранспорту; забезпечення захисту громадян від можливих терористичних атак у місцях проведення масових спортивних, видовищних, культурних заходів тощо.

У складі Національної поліції велику роль у сфері здійснення антитерористичної діяльності відіграють підрозділи поліції особливого призначення. Дані підрозділи виконують такі завдання: запобігання, виявлення та припинення адміністративних і кримінальних правопорушень; забезпечення публічної безпеки і порядку під час проведення зборів, мітингів, походів, демонстрацій та інших масових заходів; забезпечення безпеки взятих під захист осіб, членів їх сімей, охорона адміністративних, державних будівель та інших об'єктів на підставах та в порядку, визначених законодавством України; участь в антитерористичних операціях.

Відповідно до покладених завдань підрозділи Національної поліції особливого призначення:

1) вживають заходів самостійно або відповідно до визначених функцій разом з іншими структурними підрозділами ГУНП та територіальними (відокремленими) підрозділами НПУ, Національною гвардією України, у процесі своєї діяльності взаємодіють з органами правопорядку та іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування відповідно до Закону «Про Національну поліцію» та інших нормативно-правових актів;

2) вживають заходів для забезпечення публічної безпеки і порядку на вулицях, площах, у парках, скверах, на стадіонах, вокзалах, в аеропортах, морських та річкових портах, інших публічних місцях та під час проведення масових заходів;

3) забезпечують безпеку взятих під захист осіб, членів їх сімей, охорону адміністративних, державних будівель та інших об'єктів на підставах та в порядку, визначених законодавством України;

4) відповідно до законодавства України та у межах своєї компетенції беруть участь у боротьбі з тероризмом, забезпечують ефективне використання сил і засобів під час проведення антитерористичних операцій;

5) уживають заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення адміністративного, кримінального правопорушення;

6) доставляють у випадках і порядку, визначених законодавством, затриманих осіб, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення, та осіб, які вчинили адміністративне правопорушення;

7) забезпечують публічну безпеку і порядок у місцях тимчасового перебування посадових осіб, щодо яких здійснюється державна охорона, та на прилеглий до них території;

8) у межах повноважень, передбачених законодавством України, організують та здійснюють заходи щодо рятування людей, забезпечення їх безпеки, охорони майна в разі стихійного лиха, аварій, пожеж, катастроф та ліквідації їх наслідків та ін. [4].

Законодавство України надає поліції значні права та повноваження для попередження і розкриття злочинних проявів, усунення причин та умов, що їм сприяють, покладає на них обов'язок виховувати у громадян повагу до законів, робити так, щоб ці дії при всій їх суворості були бездоганними у правовому відношенні, справедливими і зрозумілими населенню.

Згідно із Законом України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» [5] громадяни реалізують свої конституційні права шляхом створення в установленому порядку громадських об'єднань для участі в охороні громадського порядку, які сприяють органам і підрозділам внутрішніх справ при проведенні заходів щодо запобігання та припинення правопорушень, захисту життя та здоров'я громадян, а також рятування людей і майна під час стихійного лиха та при інших надзвичайних ситуаціях.

У нинішніх умовах першочерговим завданням є подальше налагодження якнайтісніших зв'язків та взаємодії поліції з населенням, заохочення представників громадських об'єднань до активної допомоги, яку вони повинні надавати органам Національної поліції щодо охорони публічного порядку [6, с. 131].

Роль і місце органів Національної поліції в системі правоохоронних органів, що протидіють тероризму, обумовлені їх винятковими завданнями та функціями. Вміла організація запобігання, виявлення та припинення органами поліції злочинів терористичного спрямування та правильно налаштована їх взаємодія з іншими суб'єктами боротьби з тероризмом можуть забезпечити цілеспрямований характер протидії тероризму та досягнути синергетичного ефекту кінцевих результатів.

1. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.2003 № 638-IV (із змінами і доповненнями). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/638-15> (дата звернення 29.09.2019).

2. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 40–41. Ст. 379.

3. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303.

4. Положення про підрозділи поліції особливого призначення: затв. Наказом МВС України від 04.12.2017 р. № 987. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1565-17> (дата звернення 29.09.2019).

5. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону: Закон України від 22.06.2000 № 1835-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 40. Ст. 338.

6. Сукмановская Л. М. Особенности деятельности органов внутренних дел по противодействию проявлениям терроризма на транспорте. «LegeasiViata». 2015. № 6/2. С. 128–132.

ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЩОДО ПРОТИДІЇ ФІКТИВНОМУ ПІДПРИЄМНИЦТВУ

Згідно з Юридичною енциклопедією, під організацією розуміється:

1. Властивість будь-якого матеріального об'єкта, що виявляється у впорядкованості структури, внутрішньої будови. Організація означає сукупність пов'язаних між собою складових частин(елементів) відповідного об'єктів, а також зв'язків (взаємовідносин) між ними та іншими об'єктами, в результаті чого утворюється певне зовнішнє організоване середовище. В загальному контексті поняття «організація» застосовується разом із поняттями «структура» і «система» щодо соціальних, економічних, біологічних та деяких технічних об'єктів. Будь – яка організація має об'єктивні закономірності побудови, функціонування та розвитку. Сукупність наук, знань про ці закономірності узагальнено іменується як теорія організації або загальна організаційна наука. Організація розглядається також як об'єктивне явище, властиве усім керованим соціальним об'єктам. У такому розумінні воно використовується поряд з поняттям «управління».

2. Одна із універсальних функцій соціального(в т.ч. державного) управління.

У такому розумінні організація означає складову змісту управлінської діяльності щодо впорядкування певних суспільних відносин (об'єктів управління), раціональної побудови органів управління(суб'єктів управління), а також система управління у цілому як сукупності відповідних управлінських елементів, що перебувають у відношеннях та зв'язках між собою і утворюють органічну цілісність, єдність. У державному управлінні така діяльність спрямована на створення відповідних державних органів, нормативно – правове закріплення їх структури, функцій та компетенції, а також на організаційно – структурну перебудову системи державного управління у разі її невідповідності цілям і завданням соціально – економічного розвитку суспільства та зумовленим цим змісту і новим завданням управлінської діяльності [4].

Організація як функція управління передбачає розподіл ресурсів, необхідних органу державної влади для виконання його завдань у просторі та часі. Тобто організація органу передбачає роботу з людьми – державними службовцями (їх підбір, навчання, створення системи мотивації, розвиток персоналу); організацію інформаційно – комунікаційних зв'язків, забезпечення інформаційною і комунікаційною технікою, формування(організацію) інформаційних систем і мереж; організацію бюджетування функцій і завдань[1, с. 267].

Не можемо не погодитись з авторським колективом у складі В.Л.Ліпкан, О.Г.Циганковим, О.С.Доценко, які пишуть щодо цієї проблеми. Організація – це функція управління, в межах якої здійснюється розподіл робіт поміж робітниками та їх групами та узгодження їх діяльності. Реалізація функції організації здійснюється у процесі організаційної діяльності. Організаційна діяльність – це процес, за допомогою якого керівник усуває невизначеність, безладдя, плутанину та конфлікти поміж людьми щодо роботи або повноважень і створює середовище, придатне для їх спільної діяльності[3, с. 236–237].

Вивчення наукових досліджень та практичної діяльності щодо організації управління фіскальних органів показало, що організація включає в себе декілька елементів: аналіз оперативної обстановки; прийняття на її основі управлінських рішень; забезпечення виконання прийняття управлінських рішень; узагальнення та застосовування передового досвіду роботи; взаємодія між правоохоронними та контролюючими органами; облік та контроль за роботою фіскальних органів.

Як ми вже підкресливали раніше, організація включає в себе декілька елементів. Особливе місце займає інформаційно-аналітична робота в фіскальних органах. Інформаційно – аналітична робота (ІАР) відіграє важливу роль щодо забезпечення діяльності підрозділів правоохоронних органів щодо протидії фіктивному підприємництву та пов'язаним з цим іншими правопорушеннями. По-перше, ІАР задовольняє потреби оперативних працівників, співробітників органів дізнання та слідства в інформації, необхідної для ефективного вирішення основних задач по виявленню і розкриттю податкових правопорушень пов'язаних з фіктивним підприємництвом; по-друге, на підставі аналізу й узагальнення масиву даних про види і форми порушень податкового законодавства ІАР дозволяє здійснити складання прогнозів розвитку обстановки у сфері оподаткування, зокрема визначити майбутню динаміку найбільш небезпечних податкових правопорушень пов'язаних з фіктивним підприємництвом, найважливіші напрями оперативної діяльності на майбутнє. Таким чином, ІАР виконує активну, ціле спрямовуючу роль і надає підрозділам системності в протидії фіктивному підприємництву.

Аналітична робота полягає у визначенні закономірностей практично всіх процесів і явищ суспільного життя, що можуть тією чи іншою мірою вплинути на діяльність правоохоронних та контролюючих органів у використанні здобутих відомостей і знань для забезпечення ефективної діяльності [2, с. 89].

1. Державне управління: навч. посібник / за ред. А. Ф. Мельник, О. О. Оболевський. Вид. 2-е, К.: Знання, 2004. 342 с.
2. Касьяненко М., Гринюк М. Організація роботи та управління: навч. посібник. Ірпінь, академія ДПС України, 2001. 229 с.
3. Теорія управління в органах внутрішніх справ: навч. посібник / за ред. В. А. Ліпкана, К.: КНТ, 2007. 884 с.
4. Юридична енциклопедія: В-во Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, К., 2004.

Б. М. Телефанко,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СПРАВЕДЛИВІСТЬ ПОКАРАННЯ РЕЦИДИВІСТІВ ЯК ПРИНЦИП ЙОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Призначення покарання, як різновид застосування кримінального законодавств і реалізації кримінальної відповідальності потребує належної правової регламентації з тим, щоб злочинці несли за вчинене заслужене покарання, а відповідна діяльність суду була за можливості позбавлена суб'єктивізму і не перетворювалась на свавілля. Призначення незаконних і несправедливих покарань, а також їх невиконання, не лише ускладнює або унеможлиблює досягнення вказаних у ч. 2 ст. 50 Кримінального кодексу України (далі КК України) цілей покарання, а й підриває авторитет правосуддя, призводить до скасування або зміни вироків, порушує права та свободи людини.

Виконання судових рішень входить у право людини на справедливий суд за ст. 6 Європейської конвенції з прав людини. Це також необхідна умова принципу справедливості та верховенства права, закріпленого в ст. 8 Конституції України. Немає сенсу в правосудді, якщо рішення судів не виконуються. Це неабияк поглиблює недовіру до судової гілки влади і влади загалом.

Справедливість покарання як принцип його призначення полягає насамперед у тому, що воно має відповідати загальнолюдським цінностям, моральним устоям суспільства, переконувати громадян у правильності судової політики. Щодо небезпечних злочинців, а також рецидивістів справедливість вимагає призначення суворих мір покарання. І у цьому випадку, на думку автора, не можна закликати до толерантності щодо рецидивістів. Толерантність повинна мати межі. Не треба заgravати зі злом, це погано закінчується. Водночас до осіб, які вчинили злочини невеликої тяжкості, з урахуванням особи винних відповідно до принципу справедливості слід застосовувати більш м'які покарання. Менш суворий вид покарання не може забезпечити виправного впливу на рецидивіста, а також тим самим не може створити безпеку для життя багатьох людей. У ст. 414 Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК України) вказано, що призначене судом покарання визнається невідповідним тяжкості злочину та особі засудженого, якщо за своїм видом чи розміром воно є явно несправедливим як внаслідок м'якості, так і суворості покарання [1].

Підтвердженням цьому є думка професора В. К. Грищука, що вирішення питань гуманізації кримінально-правового регулювання потребує диференційованого підходу. Гуманізація не може розглядатися як огульне зниження санкцій кримінально-правових норм, огульна декриміналізація суспільно небезпечних діянь і, тим самим, послаблення кримінально-правової відповідальності злочинців. Гуманізація в демократичній державі має бути виваженим науково обґрунтованим процесом. Головним у цьому є два аспекти. Перший полягає у встановленні такої негативної (ретроспективної) кримінально-правової відповідальності людини, яка б не мала символічного характеру, а була б необхідною і достатньою для виконання завдань загальної і спеціальної превенції. Санкції кримінально-правових норм мають бути такими, щоб вони справляли належний профілактичний вплив як на злочинців, так і на всіх членів суспільства. З іншого боку, стосовно злочинця мають витримуватися всі загальнолюдські, вироблені світовою практикою, гуманістичні еталони забезпечення його прав та інтересів. Особливої уваги завжди потребує (має потребувати) проблема забезпечення прав потерпілого від злочину на рівні сучасних демократичних правових стандартів [2, с. 683–684]. Таким чином, гуманізація кримінально-правової відповідальності має враховувати інтереси суспільства, держави і потерпілого.

Вчені відмічають, що серйозною перешкодою на шляху гуманізації каральної політики є неблагополуччя як з кількісної, так і з якісної сторін розвитку злочинності. Професор В. В. Лунєєв прийшов до однозначного висновку, що при всіх суттєвих розходженнях у рівні злочинності в різних

державою першою і визначальною тенденцією у світі є її абсолютний і відносний ріст (відносно населення, економічного розвитку, культури і т.д.).

На практиці дуже часто застосовується судами ст. 69 далі КК України якою передбачено пом'якшення покарання за наявності таких обтяжуючих обставин, як рецидив злочину, вчинення злочину у стані алкогольного сп'яніння[3]. Автор підтримує думку І. Федорчук, що ч. 1 і ч. 2 ст. 69 КК України не повинні застосовуватись, якщо суд врахував при призначенні покарання хоча б одну з обставин, які обтяжують покарання, передбачених ч. 1 ст. 67 КК України[4, с. 4].

Протидія рецидивній злочинності є актуальною проблемою не лише нашої держави, а й усього сучасного світу. При правильній профілактичній роботі у злочинців більше шансів покінчити зі своїм кримінальним минулим. І власне мова йде про пошук нових ефективних заходів зниження рівня рецидивної злочинності. Власне вимоги євроінтеграційних процесів в Україні створюють належні умови для приведення у відповідність до сучасних європейських стандартів та принципів її сферу виконання і відбування кримінальних покарань. Створення і вдосконалення системи кримінальних покарань, адекватно відображає потреби у протидії злочинності в умовах демократичної держави – важливе завдання сучасних розвинених країн, відображене в ряді авторитетних міжнародних документів. В контексті його вирішення досягається мета гуманізації кримінального законодавства, диференціації відповідальності в залежності від тяжкості вчинених злочинів і особистості злочинця, розширення ефективних альтернатив позбавленню волі.

Отже, будь-яке злочинне діяння, особливо рецидивне, є протиправне. Реакція держави на злочин повинна затверджувати право, справедливість, тобто покарання відновлює умови існування суспільства. Для України це особливо важливо як напрям державної кримінальної політики в сучасних умовах.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. К. 2019. 274 с.
2. Гришук В. К. Філософсько-правове розуміння відповідальності людини: монографія. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2012. 736 с.
3. Кримінальний кодекс України. К.. 2019. 177 с.
4. Федорчук І. М. Обставини, які обтяжують покарання за кримінальним правом України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2010. 20 с.

М. І. Фіалка,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ ОЗНАКИ ОСОБИ, ЯКА ВЧИНЯЄ ПІДРОБЛЕННЯ ДОКУМЕНТІВ

Проблема підроблення документів в українській державі не перестає бути актуальною. Тільки той факт, що кількість виявлених осіб, які вчинили злочини відповідальність за які передбачена ст. 358 Кримінального кодексу України «Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів», нестримно збільшується (в 2016 році – 1069 осіб, в 2017 – 1454, а в 2018 – 1649), підтверджує актуальність цього питання для наукового аналізу.

На тлі цієї гами ознак, що характеризують особу, як таку що вчинила злочин, особливе місце займає група соціально-демографічного характеру. Така категорія ознак, на нашу думку, дуже важлива в межах аналізу кримінологічного портрету особи, що вчинила злочин, внаслідок того, що вони визначають зовнішні, первинні та характерні риси, які дають нам можливість максимально виокремити особу із загальної сукупності, яка вчинила ту чи іншу групу злочинів.

Свого часу, нами вже наголошувалось на тому, що в кримінології до соціально-демографічних ознак особи злочинця відносять ознаки, які належали їй на момент вчинення злочину, і розкривають її, тобто особу, з боку соціальної приналежності, місця її в соціумі та сімейно-шлюбних відносин. До таких ознак, в переважній більшості, відносять вік, стать, громадянство, освіту, професійну приналежність особи [1, с. 167].

Спираючись на це твердження, проаналізуємо окремо кожну з характерних ознак для особи, яка вчиняє підроблення офіційного документа, соціально-демографічного характеру.

З метою якісного аналізу соціально-демографічних ознак особи, що вчинили підроблення документів, нами була використана статистична інформація (узагальнена Генеральною прокуратурою України та розміщена на її офіційному сайті [2]) про таку категорію осіб. При цьому, для досягнення мети нашого невеликого дослідження нами обраний період часу з 2016 по 2018 роки.

Вік особи злочинця. Проаналізувавши віковий склад виявлених осіб, які вчинили підроблення документів, ми встановили ряд тенденцій, а саме:

- переважно особи даної категорії зосереджені в трьох вікових групах: 29–39 років – майже ніж 35% осіб злочинців; 40–54 років – більш ніж 30%; 18–28 років – майже 25%;
- мінімальні показники притаманні віковим групам 55–59 років – 6,11% та 60 років і більше – 4,16%;
- фактично відсутні вікові групи 16–17 років – 0,45% та 14–15 років – 0% (табл. 1).

Дана ситуація пояснюється тим фактом, що підроблення документів особа вчинює при наявності певних соціальних потреб та можливостей. Так, наприклад, особа у віці від 14 до 17 років фактично взагалі не має потреби використовувати офіційні документи. Що стосується підроблення документів, то реальних можливостей у них в цьому віці також не має. Ця ситуація існує внаслідок того, що особа на цей момент, ще не досягла повної правоздатності, а саме 18 років, і не може в повному обсязі користуватись самостійно тими чи іншими документами.

Таблиця 1

**Питома вага окремих вікових категорій осіб,
які вчинили підроблення документів в Україні в період 2016–2018 роки**

Рік / Вік особи	2016	2017	2018	Середньоарифметичне за період
14–15 років	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	0%
16–17 років	4 (0,37%)	9 (0,62%)	6 (0,36%)	0,45%
18–28 років	264 (24,7%)	360 (24,76%)	401 (24,32%)	24,59%
29–39 років	366 (34,24%)	478 (32,87%)	604 (36,63%)	34,58%
40–54 років	331 (30,96%)	442 (30,4%)	477 (28,93%)	30,1%
55–59 років	66 (6,17%)	103 (7,08%)	84 (5,09%)	6,11%
60 років і більше	38 (3,55%)	62 (4,26%)	77 (4,67%)	4,16%

Стать. Наголошуючи на статі особи на момент вчинення злочину, ми маємо на увазі розподіл всієї сукупності групи злочинців на дві категорії, а саме: чоловіки та жінки. При цьому, статистичний аналіз відбувається через призму існування частки кожної категорії в межах загальної сукупності.

Серед осіб, що вчинюють підроблення офіційних документів жінки складають в середньому більш ніж 34%. В той же час, середньостатистичний показник питомої ваги жінок в загальній кількості зареєстрованих осіб злочинців по Україні складає 11,9% (2016–2018 рр.). Іншими словами, даний показник для осіб-жінок, що вчиняють підроблення документів, більш ніж загальний в Україні в 2,5–3 рази. Дана характерна риса пояснюється тим, що в сфері обігу документів працює на рівні з чоловіками дуже велика кількість жінок. Що в свою чергу підвищує вірогідність вчинення такого суспільно небезпечного діяння даною категорією осіб.

Громадянство. Проведений аналіз статусу осіб, який пов'язаний з наявністю громадянства на момент вчинення підроблення документів, нами було встановлено, що можливо виділити наступні категорії: громадяни України – більш ніж 88%; іноземні громадяни – 11%; особи без громадянства – 0,2%; нелегальні мігранти – 0,5% та біженці – 0,07%. Такий розподіл на вищезазначені категорії з їх відсотковою часткою має особливий характер в порівнянні з тенденціями загальної злочинності в Україні. Про що іде мова – частка громадян України в сукупності встановлених осіб, що вчинили злочини на Україні, складає 98,7%, тобто на 10–11% більше ніж цей показник серед осіб, що вчинили підроблення документів. При цьому, показник частки іноземців в межах осіб, що вчиняють злочини в Україні, майже в 10 разів менше ніж у випадку з підробленням документів. До речі, нічого в цьому дивного не має. Справа полягає в тому, що іноземцям край як потрібно мати на території України певний об'єм офіційних документів, які не завжди іноземці можуть отримати законним шляхом. Як результат цього, вони вчиняють суспільно небезпечні діяння, які пов'язані з підробленням таких документів.

Освіта. Рівень освіти, як соціально-демографічна ознака, в певній мірі характеризує особу з боку її освіченості, з боку проходження нею, тобто цією особистістю, певних рівнів освіти в Україні. І ця ознака передбачає вміння нею застосовувати отриманні вміння, знання та навички на тому чи іншому рівні освіти в інтересах реалізації власного злочинного наміру.

Проаналізувавши статистичну інформацію про особу, яка вчинила підроблення документу, з точки зору її рівня освіти на час вчинення злочину, нами було встановлено наступне:

- найбільш характерною є група осіб, що мають повну загальну середню та базову загальну середню освіту – майже 48%;
- друга за поширеністю група – це особи, що мають повну вищу і базову вищу освіту – майже 26%;
- третя група – особи, що мають професійно-технічну освіту – майже 22%;
- фактично незначну за кількістю групу осіб утворює категорія, що має початкову загальну освіту або взагалі не мають освіти – приблизно 3%.

Професійна приналежність особи. На момент вчинення злочину особа, яка вчинювала підроблення, в переважній мірі є такою що з одного боку працездатна, але ніде не працює і не навчається (більш ніж 52%). Крім того, поряд з цією категорією існує інша категорія, яка в свою чергу дуже схожа з попередньою, а саме – безробітні особи, які складають більш ніж 12%. Іншими словами, загальна частка осіб, які на момент вчинення підроблення документів, мають статус не працюючих складає приблизно 64–65% (табл. 2). При цьому, в межах виявлених осіб загальної злочинності в Україні така загальна частка складає 77,8%, тобто середньостатистичні показники даної категорії більше ніж частка осіб, що вчинили підроблення документів (приблизно на 12–13%).

Таблиця 2

Категорії осіб за професійною зайнятістю на момент вчинення злочинів, які пов'язані з підробленням документів в період 2016–2018 років

Професійна зайнятість особи / Рік дослідження	2016	2017	2018	Середньоарифметичне за період
Працюючі в різних сферах	31,5%	35,3%	34,2%	33,7%
Учні	1,2%	2,4%	1%	1,5%
Працездатні, які не працюють і не навчаються	50,9%	50,1%	56,3%	52,4%
Безробітні	16,4%	12,2%	8,5%	12,4%

Висновок. Підводячи підсумок викладеному вище, можливо окреслити кримінологічний портрет особи, яка вчиняє підроблення документів, в межах соціально-демографічних ознак. Характерним для такої особи є наступне: переважна більшість відноситься до вікової групи 18-54 років; кожний третій злочинець є жінкою; в переважній більшості це громадяни України, але, при цьому, кожний десятий із загальної сукупності є іноземцем; кожний другий серед цих осіб має тільки загальну середню освіту; на момент вчинення злочину 2/3 з них ніде не працювали.

1. Фіалка М. І. Кримінологічна характеристика та кримінологічний портрет особистості злочинця: сутність та співвідношення понять. *Вісник Кримінологічної асоціації України*: зб. наук. праць. Х., 2019. № 2 (21). С. 162–171.

2. Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення: звітність Генеральної прокуратури України, Форма № 2 (місячна), Наказ ГПУ від 23.10.2012 № 101 / Генеральна прокуратура України. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html> (дата звернення: 20.09.2019).

Н. П. Харченко,

кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри теорії держави та права
(Національна академія внутрішніх справ)

ОКРЕМІ АСПЕКТИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МУНІЦИПАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ІТАЛІЇ

Однією із важливих принципів побудови «...незалежної, суверенної соціальної, правової держава та демократичної держави...»[1] є створення ефективної правоохоронної системи як сукупності державних та самоврядних інституцій, які створюються, насамперед, задля забезпечення прав, свобод та обов'язків людини і громадянина, національних інтересів держави та органів місцевого самоврядування від потенційних та реальних загроз чи викликів на конкретному історичному проміжку часу.

В умовах суспільно-політичних перетворень, тобто децентралізації органів публічного адміністрування, конституційної реформи, активізації процесів євроінтеграції, удосконалення законодавчих актів у напрямі підвищення ефективності забезпечення законності й правопорядку, а також додержання прав і свобод громадян, нагальною стає необхідність реформування правоохоронних органів держави[2, с. 54].

Вагому роль у трансформації правоохоронної системи України зіграла декларація євроінтеграційного зовнішньополітичного курсу України, наявність транснаціональних й глобальних загроз та небезпек, динамічний розвиток інформаційно-телекомунікаційних засобів зв'язку.

Отже, євроінтеграційні прагнення нашої держави, необхідність врахування та запозичення позитивного досвіду зарубіжних правоохоронних систем стали основою перманентного реформування вітчизняної правоохоронної системи, а також детермінантою створення муніципальних органів правопорядку

в Україні. Адже важливим елементом правоохоронної системи країн-учасниць ЄС є наявність муніципальних (місцевих, локальних, міських) органів правопорядку.

Слово «муніципальний» має латинське походження «*municipium*», що означає «місто з правом самоврядування (у Стародавньому Римі)» [3, с. 659], «самоврядна община».

Здебільшого вчені визначають, що вперше саме ще за часів Римської імперії були створені органи муніципальної поліції, метою яких було підтримання громадського порядку в нічний час, захист мурів міста вдень від зовнішніх нападів, а також здійснення окремих судових функцій тощо.

Саме тому вважаємо цікавим та конструктивним розгляд досвіду функціонування муніципальної поліції в Італійській Республіці. Так, з ухваленням Конституції Італійської Республіки 22 грудня 1947 року, яка є досі чинною, вперше на конституційному рівні закріплювалось у ст. 117 право області ухвалювати законодавчі норми, що не суперечать національним інтересам та інтересам інших областей, з чималої низки питань, серед яких особливості функціонування «муніципальної, місцевої (локальної) та провінційної (сільської) поліції»[4].

Нині муніципальна поліція функціонує на основі Рамкового закону Італійської Республіки про регулювання муніципальної поліції («*Legge quadro sull'ordinamento della Polizia Municipale*») від 7 березня 1986 року, а також ухвалених на основі цього закону значного кола регіональних та місцевих правових актів, де визначаються особливості форми одягу, транспортних засобів, структури та чисельності муніципального підрозділу тощо.

Так, муніципальна поліція в Італії – це місцевий поліцейський орган, який створений і керований конкретним італійським муніципалітетом або об'єднанням муніципалітетів, з метою забезпечення громадського порядку та безпеки громадян на конкретній території. Міський голова (президент провінції) несе відповідальність за ухвалення директив, що визначають порядок виконання та коло покладених на працівників муніципальної поліції на конкретній території муніципалітету. Слід зауважити, що муніципальна поліція виконує лише ті завдання, що не належать до компетенції інших державних органів, а також в чітко визначених у директиві межах.

Муніципальна поліція може бути створена на основі рішення зборів місцевої влади шляхом ухвалення постанови міської ради, а також за умови наявності не менше семи працівників у вищезазначеному підрозділі. Тоді муніципальна та місцева поліція отримує статус автономної гілки управління місцевої влади, а її керівник є відповідальним безпосередньо міському голові.

Здебільшого муніципальна поліція здійснює правоохоронні дії в різних сферах життєдіяльності суспільства.

Так, переважно головними відділами чи відділеннями цього підрозділу є:

екологічна поліція, головним завданням якої є забезпечення екологічної безпеки громади та встановлених правил охорони навколишнього середовища;

адміністративна поліція, яка контролює громадський порядок та суспільну безпеку як у стаціонарних, так і в мобільних офісах, а також на ринках чи ярмарках;судова поліція, на яку покладені обов'язки щодо попереднього розслідування правопорушень;податкова поліція, яка контролює вірний порядок сплати податків тощо.

Слід зауважити, що залежно від територіальних розмірів, чисельності проживаючих осіб, потреб громади та географічного розташування муніципалітету, можуть створюватися й інші спеціалізовані відділи в структурі муніципальної поліції. Зокрема на території Мілану функціонує Спеціалізований центр надзвичайних ситуацій місцевої поліції Мілану, головним завданням якого є протидія терористичним ситуаціям. Звичайно співробітники даного центру проходять спеціальну підготовку та навчання. Не менш популярними на території Італії є створення підрозділів контролю за бунтами на стадіонах під час важливих ігор або відділів мотоциклістів як групи швидкого реагування та екстреного втручання тощо.

Звичайно, що список відділів підрозділів муніципальної поліції не є вичерпним, адже чимало інших відділів створюються відповідно до тих проблем, що притаманні території конкретного муніципалітету.

Акцентуємо, що муніципальній поліції багатьох країн-членів ЄС з централізованою системою управління притаманні ідентичні характеристики.

Отже, муніципальна поліція Італії є місцевим (локальним) правоохоронним органом, який відповідає за збереження громадського порядку та безпеки громади у різноманітних сферах від забезпечення правил дорожнього руху до нагляду за такими сферами як охорона здоров'я, торгівля, будівництво, навколишнє середовище винятково на території конкретного муніципалітету, яким й створюється.

Досвід Італійської республіки свідчить, що заходи з охорони громадського порядку є більш ефективними за наявності локальних органів правопорядку, які створюються та реорганізуються конкретною територіальною громадою, а також відповідно до існуючих місцевих загроз та небезпек. Підтримаємо позицію В. А. Орлова, що «...досвід європейських держав не повинен копіюватися, тому що кожна країна має свої адміністративно-територіальні, географічні, національні, економічні та інші відмінності...» [5, с. 176], але...потрібноаґрунтувивченогодосвідуєвропейськихдержавпобудуватиукраїнськунаукововиважену-модельмуніципальноїполіції»[6, с. 15].

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 30. URL :<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254>(дата звернення: 24.09.2019).
2. Костюшко О. П. Правові та суспільно-політичні передумови створення муніципальної (місцевої) поліції в Україні. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2017. № 1 (102). С. 54–64.
3. Словник іншомовних слів: 23000 слів та термінологічних словосполучень / уклад.: Л. О. Пустовіт [та ін.]. К.: Довіра: УНВЦ «Рідна мова», 2000. 1017 с.
4. Конституція Італійської Республіки / пер. с італ. Л. П. Гринберга // Конституції держав Європейського Союзу / под. общ. ред. Л. А. Окунькова. М.: Издательская группа ИНФРА-М–НОРМА, 1997. С. 423–450.
5. Орлов В. А. Поліція муніципалітету: досвід країн Європи. Наше право. 2013. № 9. С. 172–177.
6. Капітонова Н. В. Муніципальна поліція: плюралізм наукових підходів / Н. В. Капітонова, Н. В. Харченко. *Державо і право*: серія право. 2017. Вип. 1. С. 14–18.

О. Л. Хитра,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного права та адміністративного процесу
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

ЩОДО ПОНЯТТЯ КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ, ЩО ЗАГРОЖУЮТЬ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Події останнього десятиліття наводять яскравий приклад виникнення численних кризових явищ у різних країнах світу. Світова фінансова криза, її економічні та соціально-політичні наслідки негативним чином вплинули на безпекову складову суспільного життя та призвели до необхідності розгляду у науці і запровадження у практику управління державою поняття «кризові ситуації, що загрожують національній безпеці».

Починаючи з подій 2013–2014 року Україна не є винятком у цьому процесі, а керівництво країни постійно здійснює спроби як системного реформування сектору безпеки і оборони України, так і вирішення окремих кризових ситуацій, протидії кризовим явищам в окремих сферах, утворення «антикризових інституцій», перегляду повноважень органів, утворених для реагування на кризові ситуації різного походження тощо.

Вказані проблеми, їх різні аспекти вітчизняними й закордонними вченими й фахівцями переважно прийнято групувати навколо системи забезпечення національної безпеки. Разом з тим у відповідних наукових працях вітчизняних авторів часів незалежності таке групування переважно будувалося навколо проблем утворення та вдосконалення державних та соціальних систем реагування на надзвичайні ситуації соціального характеру та/або взаємодії сил охорони правопорядку у межах існуючої «Єдиної державної системи» за цих обставин. На наш погляд, переосмислення теоретико-методологічних засад реагування на кризові ситуації, що загрожують національній безпеці має відбуватися з урахуванням розуміння того, що будь-яка система прагне до стабільного стану і хоче уникнути хаосу. Разом з цим у працях більшості як сучасних вітчизняних авторів, так і авторів минулого така «стабільність системи» пов'язана із спрямованістю «процесів», які в ній відбуваються на подолання криз; останні, разом із хаосом, визначаються як перешкоди розвитку самої системи. Відповідно, як нами вже констатовалося [1], при найзагальнішому тлумаченні проблеми утворюється уявлення що процес подолання кризи має надати імпульс розвитку системи, передбачає набуття нових якостей її складовими тощо.

Серед розмаїття суджень щодо категорії «криза», за зауваженням І. К. Бредкіної та Ю. А. Сімеха, можливо виділити три основні напрямки – об'єкти наукових досліджень:

- 1) криза виконує руйнівну функцію, загрожує життєздатності системи;
- 2) криза руйнує, але призводить до подальшого розвитку та переходу на інший якісно новий стан існування системи;
- 3) криза є лише порушенням рівноваги системи [2].

Кризові явища та ситуації, як матеріальне відображення «кризи» у режимі реального часу, надають можливість розглядати подібні факти як достатньо самостійний предмет дослідження, вивчення яких з 70-х років ХХ століття дозволило сформувати певний категоріальний апарат та визначити основні об'єкти дослідження феномена кризи представниками різних галузей знань:

- 1) визначення понять «криза», «кризове явище», «кризовий стан», «кризова ситуація»;
- 2) класифікація криз, у тому числі із виділенням тих, що загрожують національній безпеці;
- 3) моделювання розвитку криз у різних сферах суспільного життя чи галузях господарства;
- 4) налагодження кризових комунікацій та прийняття рішень у кризових умовах;
- 5) вироблення державної політики та стратегії кризового реагування;
- 6) напрацювання способів попередження криз у різних сферах та суспільстві в цілому.

Разом з цим у межах правничої науки поняття «криза» хоча й використовується, але не віднайшло свого широкого застосування. Так, на підставі аналізу нормотворчості останніх років можливо відмітити лише напрацювання у правничій термінології понять «кризові ситуації», «кризове втручання», «кризове консультування» та «кризове реагування на воєнні загрози» із відповідною сферою їх використання під час врегулювання відносин цивільного захисту, авіаційної безпеки, безпеки ядерних матеріалів, де Україна є учасником міжнародних угод або міжнародних програм, відносин особливого партнерства між Україною та НАТО, а також відносин впровадження державних стандартів соціальних послуг кризового та екстреного втручання.

Кризова ситуація у цивільній авіації – це ситуація, що склалася внаслідок вчинення протиправних і навмисних дій, пов'язаних з посяганням на нормальну, регулярну і безпечну діяльність цивільної авіації, що спричинили нещасні випадки з людьми, майнові збитки, акти незаконного втручання або створили реальну загрозу таких наслідків [3].

Кризова ситуація на ядерних установках та в системах фізичного захисту ядерних матеріалів – це ситуація, що склалася або може скластися внаслідок вчинення або загрози вчинення диверсії, крадіжки або будь-якого іншого незаконного вилучення ядерних матеріалів.

Кризова ситуація з огляду екстреного (кризового) втручання – це ситуація, в якій з'являється набір травматичних подій, обставин, з яких людина не може вийти, не змінивши їх. Кількість можливих варіантів змінювати ці обставини незначна, будь-яка спроба змін обставин традиційними чи звичайними способами може призвести до погіршення ситуації, до зменшення можливостей та ще більшого обмеження дій [4].

Щодо кризового реагування слід відмітити більш сталі підходи, які ґрунтуються на положеннях Кодексу цивільного захисту України. Як вказано у ст. 4 Кодексу цивільного захисту України він (цивільний захист) є функцією держави, спрямованою на захист населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій шляхом запобігання таким ситуаціям, ліквідації їх наслідків і надання допомоги постраждалим у мирний час та в особливий період [5].

Таким чином будь-яка «криза», яка, за сукупністю кваліфікованих за фізичною, хімічною, біологічною чи іншою дією (впливом) небезпечних чинників, призводить до перевищення нормативних показників таких чинників та створює загрозу життю та/або здоров'ю людини, насамперед, має позначатися як надзвичайна ситуація, а її «вирішення» покладатися на Єдину державну систему цивільного захисту.

У відповідності до Положення про єдину державну систему цивільного захисту вказана система виконує завдання, визначені у ст. 8 Кодексу цивільного захисту України та є сукупністю органів управління, сил і засобів центральних та місцевих органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, виконавчих органів рад, підприємств, установ та організацій, які забезпечують реалізацію державної політики у сфері цивільного захисту [6].

У свою чергу, із появою у 2015 році поняття «кризова ситуація рівня надзвичайної ситуації» [7] до вказаного твердження слід додавати зв'язок відповідної «обстановки» із класифікацією кризових ситуацій за рівнями, якими є: 1 рівень – кризова ситуація рівня раннього попередження; 2 рівень – кризова ситуація рівня попередження; 3 рівень – кризова ситуація рівня надзвичайної ситуації.

За таких умов, з урахуванням положень Кодексу цивільного захисту України, «кризу першого рівня» слід розглядати як наявність прогнозу небезпечної події – події, у тому числі катастрофи, аварії, пожежі, стихійного лиха, епідемії, епізоотії, епіфітотії, яка за своїми наслідками становить загрозу життю або здоров'ю населення чи призводить до завдання матеріальних збитків [5]; «кризу другого рівня» – як небезпечну подію яка вже відбулася, але загроза життю або здоров'ю населення чи завдання матеріальних збитків все ще потенційні або незначні; «кризу третього рівня» – як обстановку на окремій території чи суб'єкті господарювання на ній або водному об'єкті, яка характеризується порушенням нормальних умов життєдіяльності населення, спричинена катастрофою, аварією, пожежею, стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, застосуванням засобів ураження або іншою небезпечною подією, що призвела (може призвести) до виникнення загрози життю або здоров'ю населення, великої кількості загиблих і постраждалих, завдання значних матеріальних збитків, а також до неможливості проживання населення на такій території чи об'єкті, провадження на ній господарської діяльності (надзвичайну ситуацію) [5].

1. Комісаров О. Г., Хитра О. Л. Концептуальні підходи до використання категорії «кризові ситуації, що загрожують національній безпеці України». Науковий вісник Дніпр. держ. ун-ту внутр. справ. 2017. № 3. С. 104–111.

2. Бредкіна І. К., Сімах Ю. А. Сучасні підходи до визначення поняття «криза». Проблеми формування нової економіки XXI века: собр. материалов II междунар. науч.-практ. интернет-конф. (25–26 декабря 2009 года) / НПК «CONSTANTA». URL: <http://www.confcontact.com/2009new/3-brenkina.php>

3. Про Державну програму авіаційної безпеки цивільної авіації: Закон України від 21.03.2017 № 1965-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1965-19/ed20170321/paran109#n109>

4. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги кризового та екстреного втручання: Наказ Мінсоцполітики України від 01.07.2016 № 716. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0990-16/ed20160701/paran24#n24>

5. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>

6. Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.01.2014 № 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/11-2014-p>

7. Про затвердження Національного плану дій: Наказ Міненерговугілля України від 02.11.2015 № 687. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1458-15/ed20151102/paran48#n48>

О. Й. Хомин,

кандидат економічних наук, доцент,
професор кафедри соціальних дисциплін
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

В. Д. Смичок,

кандидат технічних наук,
доцент кафедри електромеханіки та електроніки
(Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного)

ЕЛЕКТРОННА ІДЕНТИФІКАЦІЯ ОСОБИ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ

Питання підвищення рівня забезпечення громадської безпеки, яка є складовою державної безпеки завжди було актуальним. Актуальність підсилюється ще й тим, що в умовах швидкого розвитку інформаційного суспільства злочинність проявляється з використанням сучасних інформаційних технологій. Перед правоохоронними органами постало питання розробки нових підходів щодо захисту населення держави, запобігати загрозам його життю і здоров'ю, збереженню нормальної життєдіяльності суспільства.

Для мінімізації загроз необхідною є швидка ідентифікація особи, яка може своїми діями нести загрозу суспільству. При запобіганні для унеможливлення таких проявів в умовах спеціальних операцій доцільним є застосування сучасних технічних засобів ідентифікації особи. Одним з таких апаратно – програмних засобів є модуль відеозахоплення та розпізнавання обличчя [1]. Модуль призначений для автоматичної ідентифікації особистості по відеозображенню. Робота модуля базується на активному генеруванні (що виконує) розпізнавання обличчя, яке «захоплене» інтелектуальним детектором обличчя, що дає змогу порівняти його з існуючими оцифрованими фото з особистої картотеки в заздалегідь створеній базі зображень. Нам відомі деякі методи ідентифікації особистості людини по оцифрованих носіях. Так, потрібно згадати про упізнавання людини за допомогою радіоміток або радіомаркерів (RF tags), які побудовано за такими ж принципами, що й застосування поширених в на ринку загально доступних побутових технічних засобів радіоміток (маркерів), що використовують для контролю переміщення транспортних засобів, доступу персоналу в приміщення (електронні перепустки), пропуску пасажирів у метро та інше. На митниці такі мітки забезпечують впізнавання людини. Упізнавання базується на запиті-відповіді. Мітка, складається з антени та мікросхеми, яка приймає сигнал запиту і відповідає встановленим кодам, що може нести різноманітну інформацію.

Існують пасивні, напівактивні та активні мітки.

Пасивні мітки живляться енергією, що випромінює запитувач. Відповідь формується шляхом модуляції відбитого сигналу запиту.

Активні мітки мають власне джерело живлення, можуть генерувати сигнали відповіді більшої потужності, ніж пасивні, забезпечують значно більшу дальність дії, в тому числі за умов екранування лінії впізнавання людиною, рослинністю, спорудами, металевими конструкціями тощо.

Напівактивні мітки за принципом дії аналогічні пасивним, але мають батарею живлення. Їх дальність дії обмежена лише еквівалентною чутливістю приймального пристрою запитувача.

Інтелектуальний детектор модуля відеозахоплення обличчя потрібно встановлювати на відповідних стаціонарних або мобільних пунктах спостережень. Всі без винятку камери, відеореєстратори, відеооб'єктиви закріплюються і підключаються в місцях проведення спеціальної операції на всіх можливих об'єктах, видах техніки, спеціальному спорядженні та обмундируванні. Інформація в дискретній формі по захищеному радіоканалу транслюється на основний модуль розпізнавання обличчя [2].

З початком оперативного часового режиму відбувається ідентифікація особи по відеозображенню, що відразу ж порівнюється з електронною базою даних особових справ. Модуль відеозахоплення розпізнавання обличчя забезпечує вивід даних порівняння з електронною базою у відсотковому еквіваленті та дозволяє задавати рівень подібності умовних одиниць (рис.).

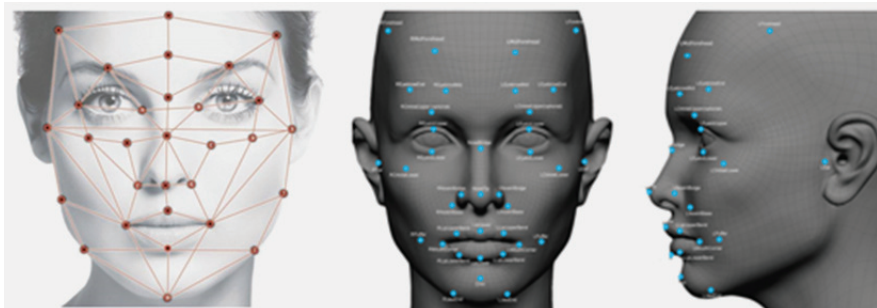

Рис. Послідовність опрацювання обличчя «захопленого» камерою

Модуль відеозахоплення є основною невід'ємною частиною системи електронної безпеки. Налаштування меню модуля дозволяє використовувати функцію наскрізного каналу, що дає можливість одночасно захоплювати відео і його переглядати [3].

Важливою особливістю при застосуванні модуля відеозахоплення і розпізнавання є автоматизація фейс-контролю особи. В режимі постановки бар'єру зміни «критичних» характеристик обличчя модуль дає можливість завчасного виявлення небажаної особи серед свого підрозділу.

Принцип роботи модуля відеозахоплення та розпізнавання обличчя розпочинається з отримання з відеокамери зображення в цифровому форматі, яке опрацьовується алгоритмами інтелектуальним детектором обличчя «штучного інтелекту». На першому кроці роботи детектор обличчя визначає появу в кадрі обличчя особи і захоплює його зображення.

Режими роботи: можливі два сценарії алгоритмів роботи модуля відеозахоплення і розпізнавання обличчя: ідентифікація і верифікація.

У режимі ідентифікації захоплене обличчя порівнюється з усіма зображеннями обличчя, що зберігаються в базі даних. Таким чином з'ясовується, зокрема, наявність небажаної особи в базі даних серед своїх підрозділів, або своїх з того чи іншого підрозділу.

У режимі верифікації особа, що скористалася уніформою, шевронами або будь-яким іншим ідентифікатором особистості і небажано проникла у підрозділ, порівнюється з фотографією власника, що зберігається в електронній базі даних.

Таким чином можна з'ясувати, чи особа, яка намагалася проникнути, є тим, за кого себе видає, чи ні.

При підготовці до роботи в меню встановлюють налаштування векторного та растрового рівня розпізнавання обличчя. Умовно встановлюється подібність (значення у відсотках), та координати зон схожості на обличчі. В електронну базу даних записуються: пошукові обличчя, час їх розпізнавання, номер відео захоплення [4].

На дисплей візуально відображаються обидва обличчя (те, яке в електронній базі даних і розпізнане у відсотках подібності). Це суттєво полегшує роботу оперативного чергового в прийнятті рішення.

В якості еталонного зображення можливо використовувати як цифрову фотографію, так і заздалегідь завантажене в електронну базу даних зображення захоплене камерою системи. Модуль розпізнавання відео перевіряє одну фотографію або всі фотографії в базі на відповідність біометричних стандартам, що є необхідною умовою, для систем автоматичної ідентифікації особистості (ISO 197945).

Інтерфейс модуля відеозахоплення і розпізнаних обличчя працює в двох режимах: «Протокол» і «Архів». У режимі «Протокол» на екран виводяться дані розпізнаних обличчя: захоплене зображення, фотографія з бази даних, номер камери, відсоток подібності, ПІБ, звання, посада, дата і час розпізнавання. У режимі «Архів» монітор розпізнаних обличчя дозволяє робити вибірку з бази розпізнаних обличчя за наступними параметрами: час розпізнавання (вказується період), номер камери, ПІБ, ступінь подібності у відсотках (вказується інтервал значень). Вибрані обличчя відображаються в тому ж вигляді, як і в режимі «Протокол». При необхідності виводяться хронологія реєстрації розпізнаного обличчя з прив'язкою на карті місцевості.

Модуль розпізнавання обличчя, використовується в поставлених задачах в оперативній роботі, контролю та управління доступом. Взаємодія модуля з «алгоритмами штучного інтелекту», задіяних в кожному конкретному випадку, налаштовується за допомогою опції меню «діалог» (версія 4.8.0) або з використанням мов JavaScript.

Висновок: Загальнодоступний модуль відеозахоплення і розпізнавання обличчя, при умові відповідної технічної та програмної адаптації можна використовувати в оперативно-тактичних завданнях працівників Національної поліції. Наприклад, при виконанні завдань, що вимагають автоматичної ідентифікації обличчя людини. Сучасне апаратно-програмне забезпечення «алгоритмами штучного інтелекту» дозволяє створювати довільні «сценарії», проводити модернізацію, розширення технічних характеристик, підвищувати якості камер-реєстраторів, встановлювати будь-які сенсори аварійного спрацювання, які задіють підсистеми «тривога», що входять до складу комплексу безпеки [5].

Вид сценарію, ступінь участі в ньому оперативного чергового і взаємодія модуля розпізнавання обличчя з іншими апаратними і програмними модулями визначається задачами, які ставляться перед комплексом оперативних і спеціальних завдань безпеки.

1. Battlefield Combat Identification System (BCIS). URL: <http://www.globalsecurity.org/military/systems/ground/abcis.htm>.

2. URL: <http://usu.kz/img/slides/detect/bid/3.png/>

3. URL: https://ru.wikipedia.org/w/index.php?title=Плата_відеозахвата&oldid=96094941

4. URL: <20of%20military%20units/Military%20Identity%20System%20-20Canada.ca.html>.

5. Хомин О. Й., Смичок В. Д. Інформаційна безпека фітнес – трекерів // Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (9 листопада 2018 року) / упор. О. В. Авраменко, С. С. Гнатюк, І. В. Красницький, С. І. Мельник. Львів: ЛьвДУВС, 2018. С. 212–215.

О. В. Хомів,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та економічної безпеки
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Р. І. Сибірна,

доктор біологічних наук, професор,
професор кафедри психології діяльності в особливих умовах
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

КОРУПЦІЯ ЯК ЗАГРОЗА ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Останнім часом надається велика кількість інформації від Національного антикорупційного бюро України, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури та інших державних правоохоронних органів, що стосується антикорупційної діяльності. У зв'язку з цим, багато наукових досліджень присвячується питанням антикорупційного законодавства та системі превенції корупції. Все більше уваги приділяється дослідженню сучасних підходів до існуючих рівнів економічної безпеки держави та передумов її економічного розвитку. Встановлено тісний взаємозв'язок цілого ряду виявлених проблем з питаннями боротьби з корупцією. Опрацьовано та класифіковано негативні впливи багатьох факторів, у тому числі корупційних діянь, на економічну безпеку [3, с. 136].

Неурядова міжнародна організація Transparency International, яка займається боротьбою з корупцією, оприлюднила щорічний Індекс сприйняття корупції CPI, який формується на основі незалежних опитувань за участю міжнародних фінансових та правозахисних експертів, в тому числі від Світового банку, Freedom House, World Economic Forum тощо. Так, у Індексі CPI за 2018 рік Україна отримала 32 бали зі 100 можливих і посіла 120 місце. При цьому серед основних видів економічних злочинів у 2018 році були хабарництво та корупція – 73%; незаконне привласнення майна – 46%; шахрайство у сфері закупівель – 33%; шахрайство у сфері управління персоналом – 33%; кіберзлочини – 31% проти 56%; 62%; 25%; 4%; 24% у 2016 році відповідно. В цілому, економічних злочинів зареєстровано у 2016 році 3855; у 2017 році – 2903; у 2018 році – 2190. З них розкрито: у 2016 році 2169; у 2017 році – 1989; у 2018 році – 1644 [1].

За результатами розслідування корупційних злочинів з втручанням прокуратури у 2018 році обліковано 9167 фактів хабарництва та інших корупційних злочинів, 2865 обвинувальних актів скеровано до суду і засуджено 1534 особи [2].

Оскільки економічні злочини є однією із складових корупції, в Україні працюють спеціальні державні органи, які безпосередньо здійснюють боротьбу з економічною злочинністю: Державна служба боротьби з економічною злочинністю (ДСБЕЗ), Державна податкова служба України, у тому числі, з організації боротьби з фіктивними суб'єктами підприємницької діяльності, по боротьбі з незаконним відшкодуванням ПДВ; Служба безпеки України.

Так, Державна служба боротьби з економічною злочинністю покликана:

- своєчасно припиняти злочини у галузі економіки та запобігати їм;
- здійснювати аналіз та прогнозування криміногенних процесів в економіці та своєчасно інформувати про них органи державної виконавчої влади;
- виявляти причини й умови, що сприяють вчиненню правопорушень у цій сфері, а також вживати заходи для їх усунення.

Основними завданнями її підрозділів є:

- викриття та припинення злочинних схем витоку бюджетних коштів у тіншову економіку, у тому числі шляхом незаконного відшкодування ПДВ;
- оперативне супроводження процесів розпродажу і відчуження державного майна, припинення зловживань під час приватизації землі;
- запобігання втратам держави від протиправної діяльності у паливно-енергетичному боротьба з хабарництвом та корупцією;
- створення сприятливого клімату для розвитку підприємництва та легального бізнесу;
- запобігання зловживанням з бюджетними коштами та викриття їх,
- комплекси, сфері використання надр, АПК;
- боротьба з правопорушеннями у сфері фінансових послуг;
- захист інтелектуальної власності, боротьба з комп'ютерною злочинністю;
- протидія легалізації грошових коштів та іншого майна, здобутого злочинним шляхом та контрабанді.

У сучасних умовах до пріоритетних напрямів діяльності ДСБЕЗ належать паливно-енергетичний сектор, фінансово-кредитний сектор, фондовий ринок, кризові трансформаційні процеси у відносинах власності, зокрема рейдерство, зовнішньоекономічна сфера. Основними і найбільш дієвими методами

контролю діяльності даної служби є огляд виробничих і складських приміщень, контрольна закупка, контрольне постачання, одержання пояснень про фінансово-господарську діяльність від матеріально-відповідальних осіб, перевірка бухгалтерської документації, перевірка фактичної наявності цінностей.

Базуючись на низці міжнародних досліджень, упорядники CPI за останній час відзначили певні позитивні зрушення в Україні, що проявляються, зокрема:

- у зменшенні використання службового становища в органах виконавчої влади;
- у зменшенні зловживань в поліції та збройних силах;
- у кращій підзвітності державних закупівель.

В цілому, боротьба з корупцією має базуватися на наступних принципах:

- не повинні обмежуватися законні права та свободи людини та громадянина;
- ефективність протидії корупції може бути забезпечена тільки узгодженими діями державних органів, громадських організацій та громадян;
- державна система боротьби з корупцією передбачає здійснення державної політики, спрямованої на усунення та нейтралізацію чинників, які сприяють розвитку корупційних дій;
- правова база боротьби з корупцією має враховувати зміни соціально-економічної та політичної ситуації в державі;
- головна увага в протидії корупції повинна надаватися запобіжним заходам, оснований на аналізі та прогнозуванні тенденцій поширення корупційних діянь;
- основні практичні заходи щодо запобігання та виявлення корупційних діянь здійснюють органи, які ведуть боротьбу з корупцією [1, 2].

Крім того, слід розробляти і впроваджувати комплексні технології протидії корупції. Вони повинні складатися з комплексу адекватних заходів, і керуватися спеціалізованими органами, такими як Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП), Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК).

Отже, на сьогодні корупція несе серйозну загрозу національній безпеці України в цілому та економічному розвитку держави зокрема. Відповідно, негайної уваги потребує обговорення та вирішення проблем щодо розробки антикорупційних заходів, пов'язаних з нівелюванням загроз економічному розвитку України.

1. Офіційний сайт «Transparency International Україна» URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjniattyakoruptsiyi-2018/> (дата звернення: 29.09.2019).

2. Офіційний сайт Національного антикорупційного бюро України. URL: <https://nabu.gov.ua/> (дата звернення: 29.09.2019).

3. Беглиця В. П., Циплицька О. О. Корупція та економічний розвиток: роль держави. *Науковий вісник Полісся*. 2018. № 1 (13), ч. 1. С. 135–141.

І. В. Цюприк,

кандидат юридичних наук,
здобувач наукової лабораторії з проблем протидії злочинності
(Національна академія внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ТИМЧАСОВОГО ДОСТУПУ ДО ДОКУМЕНТІВ (ІНФОРМАЦІЇ), ЯКА ЗНАХОДИТЬСЯ В ОПЕРАТОРІВ ТА ПРОВАЙДЕРІВ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ТЕРОРИСТИЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Тимчасовий доступ до речей та документів – це захід забезпечення кримінального провадження, за допомогою якого стороні кримінального провадження надаються можливості ознайомитися з речами і документами, зробити їх копії та вилучити їх (здійснити їх виїмку) (ст. 159 КПК України) [1]. У доповнення наведеному, тимчасовий доступ до речей і документів є процесуальною дією, що дає змогу розшукати майно або документи, які підтверджують право на володіння цим майном, що належить підозрюваному (обвинуваченому) на стадії досудового розслідування та забезпечує відшкодування шкоди на стадії судового розгляду [2, с. 191–192]; надає можливість використовувати отриманні відомості (інформацію) для встановлення обставин у кримінальному провадженні, у тому числі підтвердження дійсності здобутих відомостей, під час досудового розслідування, у судовому розгляді.

Кримінальним процесуальним кодексом передбачено мету, підстави та порядок проведення даного заходу на підставі ухвали слідчого судді, суду (місцевого суду) за клопотанням прокурора або слідчого (детектива) погоджене з прокурором (статті 159–166 КПК України). Виключенням може бути здійснення

тимчасового доступу до речей та документів, у порядку ст. 615 КПК України, якою передбачено особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції, зокрема, на місцевості (адміністративній території), на якій діє правовий режим воєнного, надзвичайного стану, проведення антитерористичної операції, у разі неможливості виконання у встановлені законом строки слідчим суддею повноважень, передбачених статтями 163, 164 КПК України по злочинах, передбачених статтями 109–114⁻¹, 258–258⁻⁵, 260-263⁻¹, 294, 348, 349, 377–379, 437–444 КПК України, ці повноваження виконує відповідний прокурор [1].

За таких обставин прокурор, отримавши клопотання слідчого про тимчасовий доступ до речей та документів чи прийнявши таке рішення особисто, у порядку статті 110 КПК України, при неможливості виконання у встановлені законом строки слідчим суддею визначених законом повноважень вирішує питання про надання згоди на тимчасовий доступ до речей та документів у порядку, передбаченому статтями 163, 164 КПК України [3].

Наведене безумовно сприяє оперативності проведення тимчасового доступу до речей і документів, особливо це стосується злочинів, пов'язаних з терористичною діяльністю. Оскільки, здебільшого при вчиненні даних злочинів злочинці використовують мобільні термінали як засіб зв'язку з іншими співниками вчинення злочину та з метою безпосереднього вчинення такого злочину, зокрема: вчинення терористичного акту – детонація вибуху; повідомлення про здійснення терористичного акту; вимагання та отримання коштів; перерахунок коштів з метою фінансування злочину; підбурювання інших осіб до здійснення такого злочину; надання будь-яких відомостей з метою сприяння здійснення терористичної діяльності тощо.

Отже, як правило під час тимчасового доступу до речей і документів в операторів та провайдерів телекомунікації слідчий, прокурор можуть отримати інформацію про: зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, зокрема отримання послуг, їх тривалість, зміст, маршрути передавання тощо; ідентифікаційні ознаки кінцевого обладнання телекомунікацій (абонентський номер, SIM-карту, IMEI, MAC-адресу, IP-адресу тощо); розміщення ідентифікованого кінцевого обладнання телекомунікацій (за азимутом) у зоні дії певних базових станцій у відповідний час або його проміжок; прізвища, імена, по батькові й інші відомості про абонентів телекомунікаційних послуг; маршрути переданої інформації незалежно від виду телекомунікаційної мережі; вихідне з'єднання – номер сторони, з якою зв'язувалися, навіть якщо зв'язок не було встановлено; вхідне з'єднання – номер сторони, яка зв'язувалася, навіть якщо зв'язок не було встановлено; початок, кінець і тривалість з'єднання, яке відбулося без розкриття змісту переданої інформації; фактичне місце призначення та проміжний абонентський номер (якщо зв'язок було переадресовано) [4; 5, с. 15, 16].

Враховуючи наведене, особливої уваги заслуговує отримання відомостей про так званий «нульовий дзвінок», тобто дзвінок, при якому було здійснено сигнал (набір), але фактичної розмови – безпосереднього зв'язку, не відбулося. Як приклад, «нульовий дзвінок» може застосовуватися під час подачі сигналу, детонування вибухового пристрою тощо.

Особливістю є те, що здебільшого на встановлення «нульового дзвінка» правоохоронними органами не звертається увага, а відомості про його здійснення зберігається у оператора телекомунікаційних послуг близько двох тижнів, і відповідно відновити таку інформацію технічно неможливо.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Офіційний вісник України*. 2012. № 37. Ст. 1370.

2. Соф'їн М. І. Проблемні питання тимчасового доступу до речей та документів. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 1 (98). С. 182–196.

3. Про затвердження Інструкції про порядок превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності, та особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції: Наказ МВС України, ГП України, СБ України від 26 серпня 2014 р. № 872/88/537. *Офіційний вісник України*. 2014. № 67. С. 127. Ст. 1886.

4. Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження (витяг) від 7 лютого 2014 року. *Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ*. К., 2014. 73 с.

5. Використання можливостей операторів стільникового (мобільного) зв'язку для розкриття та розслідування злочинів: метод. рек. / Чернявський С. С., Татаров О. Ю., Алексеева-Процюк Д. О. та ін.. К.: Нац. акад. внутр. справ, 2012. 58 с.

С. С. Чернявський,

доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
проректор

А. А. Саковський,

кандидат юридичних наук, доцент,
директор навчально-наукового інституту № 2
(Національна академія внутрішніх справ)

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ЯК ПРОВІДНИЙ ЦЕНТР ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ-КРИМІНАЛІСТІВ ТА СУДОВИХ ЕКСПЕРТІВ

Вектор реалізації державної політики у сфері протидії злочинності в межах компетенції Міністерства внутрішніх справ офіційно закріплений в схваленій Урядом Стратегії розвитку МВС до 2020 року. «Перезавантаження» інституційної основи функціонування системи кримінальної юстиції, що вже не один рік активно триває в правовій площині, потребує суттєвого вдосконалення форм і методів професійного навчання працівників підрозділів криміналістичного забезпечення органів досудового розслідування та судових експертів.

Серед визначених МВС України стратегічних пріоритетів своєї діяльності особлива увага приділяється реформуванню органів досудового розслідування та Експертної служби. Ця проблематика стосується і безпосередньо академії, у структурі якої вже понад чверть століття функціонує єдиний у країні профільний навчальний підрозділ – навчально-науковий інститут № 2, який здійснює підготовку і підвищення кваліфікації судових експертів та інспекторів-криміналістів за спеціальностями «Право» (081) та «Правоохоронна діяльність» (262), спеціалізаціями – «Експертно-криміналістичні дослідження» та «Техніко-криміналістичне забезпечення органів досудового розслідування».

Спільно з Головним слідчим управлінням, Державним науково-дослідним експертно-криміналістичним центром та іншими зацікавленими службами МВС України і Національної поліції України, а також завдяки сприянню ряду авторитетних міжнародних організацій в Україні (КМЕС, РЕ, ОБСЄ), академія активно опрацьовує варіанти посилення якості підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації фахівців криміналістичного та експертного спрямування, зокрема:

- зусиллями профільної кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз запроваджено оновлені навчальні плани криміналістичної підготовки фахівців з навчальних дисциплін: «Криміналістика», «Методика розслідування злочинів» (для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра); «Особливості розслідування окремих видів злочинів», «Слідчий огляд», «Криміналістичні засоби та методи розслідування кримінальних правопорушень» (для здобувачів ступеня вищої освіти магістра); «Судове почеркознавство», «Криміналістичне слідознавство», «Участь спеціаліста при проведенні слідчих (розшукових) дій», «Криміналістика», «Криміналістична фотографія та відеозапис», «Криміналістичне зброєзнавство», «Криміналістичне дослідження документів та їх реквізитів» (для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра з підготовки фахівців для підрозділів криміналістичного забезпечення органів досудового розслідування Національної поліції України);

- запроваджено цільові тренінги і квести з найбільш актуальних питань слідчої та криміналістичної діяльності («Огляд місця події», «Дії слідчо-оперативної групи під час огляду місця події за фактом незаконного обігу наркотичних засобів», «Дії слідчо-оперативної групи під час огляду місця події за фактом нападу на банківську установу), а також використання можливостей затребуваних практикою нових видів експертиз (біологічних, ДНК, комп'ютерно-технічних, економічних, психологічних із застосуванням поліграфа, вибухотехнічних, інженерно-технічних, товарознавчих, автотехнічних тощо);

- широко використовується досвід проведення занять на площадках Київського міського клінічного бюро судово-медичної експертизи, Київського міського центру судово-психіатричної експертизи та Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України (його територіальних підрозділів), а також на базі створених в академії навчально-тренувальних полігонів, кабінетів і лабораторій, зокрема у центральному корпусі («Нарколабораторія», «Банківська установа», «Кабінет службової особи та кімната для пред'явлення особи для впізнання», «Житлова кімната») та профільному інституті («Техніко-криміналістичне дослідження документів та почеркознавчих досліджень», «Ідентифікація особи за ознаками зовнішності», «Трасологічні та дактилоскопічні дослідження», «Дослідження вогнепальної зброї, набоїв та дослідження холодної зброї», «Цифрова фотографія та криміналістичні обліки», «Вибухотехнічний комплекс», «Житлова кімната», «Магазин», «Огляд місця ДТП», «Огляд місця пожежі»);

– з метою посилення практичної складової підготовки фахівців техніко-криміналістичної спеціалізації налагоджено співпрацю з районними управліннями столичного главку поліції щодо організації щоденних чергувань курсантів у складі слідчо-оперативних груп з метою набуття ними практичних умінь та навичок роботи з речовими доказами як спеціаліста, при проведенні невідкладних слідчих (розшукових) дій, а також надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складання схем, планів, креслень, відбирання зразків для проведення експертизи) під час огляду місця події;

– з огляду на актуальність забезпечення кадрового резерву для комплектування посад Експертної служби МВС України, запроваджено підготовку судових експертів із числа студентів – здобувачів ступеня вищої освіти бакалавр зі спеціальності «Право» (спеціалізація «Судова експертиза») та, послідовно, здобувачів ступеня вищої освіти магістр (спеціалізація «Судова експертиза»);

– узагальнено результати криміналістичних досліджень видатних криміналістів різних часів, а також відповідний європейський досвід та видано серію аналітичних і методичних праць, коментарів і підручників, зокрема за підтримки Консультативної місії Європейського Союзу підготовлено унікальні довідкові видання для інспекторів-криміналістів: «Участь спеціаліста в огляді місця події» та «Дії поліції у разі виявлення зброї та вибухових пристроїв або слідів їх застосування», із розрахунку на кожний територіальний підрозділ поліції – від району до області;

– розгорнуто роботу з розроблення приладів і технологій у галузі спеціальної та криміналістичної техніки (всього академія має 196 охоронних документів на об'єкти інтелектуальної власності, серед них – 58 патентів і десятки авторських свідоцтв на методики, автоматизовані робочі місця тощо).

Зважаючи на свої потенційні можливості, засвідчуємо готовність до обговорення варіантів розширення формату співпраці з іншими закладами освіти, науковими та експертними установами. Для виконання поставлених завдань НАВС має відповідні ліцензії, належний науково-педагогічний потенціал, розвинуті наукові школи, достатній інформаційний ресурс, сучасну матеріальну базу та інфраструктуру, яка завдяки підтримці МВС України та європейських партнерів постійно оновлюється.

Г. Л. Чигрина,

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри фінансових розслідувань
(Університет державної фіскальної служби України)

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ: ЛЕКСИКОГРАФІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Україна, як орієнтована на євроінтеграцію правова держава, у практиці законотворення та правозастосування враховує міжнародні та європейські стандарти. Наразі, динамічні зміни, пов'язані з процесами глобалізації, інформатизації, посилення взаємозалежності держав, зумовлюють необхідність керуватися під час законотворчої та правозастосовної діяльності принципом правового монізму (визнання верховенства норм міжнародного права, права Європейського Союзу над нормами національного права). При цьому збагачення арсеналу методологічного інструментарію національного законотворення відбувається шляхом застосування усталених засад та принципів європейського законотворення та правозастосування, зокрема, принципу пропорційності, зміст якого полягає у знаходженні співрозмірності між цілями державного впливу та засобами їх досягнення. Зазначене означає у тому числі і право держави обмежувати права людини у випадках, коли це дійсно необхідно, однак в обсязі, який є співвіднесеним із поставленою метою. В Україні склалися всі необхідні умови для застосування принципу правового монізму, що дозволяє говорити про сприйняття його правовою системою України [7; 9; 10].

Особливо актуальним зазначені засади та принципи є щодо нормативних актів, які застосовуються під час міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні.

Наразі, загальні засади та принципи міжнародного співробітництва під час кримінального провадження визначені законодавцем та закріплені у главі 42 чинного Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) [3].

До змісту цієї глави включені норми права, що містять загальні положення та правила, якими зобов'язані керуватися учасники кримінального провадження під час здійснення міжнародного співробітництва, а саме: роз'яснення термінів (ст. 541 КПК України); обсяг міжнародного співробітництва під час кримінального провадження (ст. 542 КПК України); законодавство, що регулює міжнародне співробітництво під час кримінального провадження (ст. 543 КПК України); надання та отримання міжнародної правової допомоги чи іншого міжнародного співробітництва без договору (ст. 544 КПК України); Центральний орган України (ст. 545 КПК України); інформація, що містить державну

таємницю (ст. 46 КПК України); виконання процесуальних дій дипломатичними представництвами або консульськими установами (ст. 547 КПК України); запит про міжнародне співробітництво (ст. 548 КПК України); зберігання та передання речових доказів і документів (ст. 549 КПК України); доказова сила офіційних документів (ст. 550 КПК України)) [3].

Проаналізувавши назви наведених вище правових норм та їх зміст, незважаючи на те, що терміни «засади» і «принципи» є синонімами, на нашу думку, законодавець у назві глави застосував саме термін «засади», що є коректним.

Використавши під час дослідження «Практичний словник синонімів української мови», який є лексикографічним довідником і дає змогу підшукувати синоніми слів, тобто слова з однаковим чи приблизно однаковим значенням (слова, які мають свої нюанси) [8, с. 3], ми з'ясували, що слова «засада» і «принцип» є гніздовими (кожне у своєму синонімічному ряду). Але подальше лексикографічне дослідження показало, що наведений перелік слів після гніздового слова (відповідно після слів «засада» та «принцип») свідчить про те, що ці слова не є абсолютно замінними синонімами один до одного, тобто мають певні смислові відтінки (нюанси), які, на нашу думку, успішно враховуються вітчизняним законодавцем під час законотворення та у правозастосуванні.

Так, *ЗАСАДА*, основа (світогляду), підвалина, принцип, база, головне правило, положення (у реченнях і фразеології); догма(тверда)(церковний вжиток); теза (вжито аказіонально, новотвір).

ЗАСАДИ (множина), начала (советизм). [8, с. 129]

ПРИНЦИП, засада; закон (науки); правило(непорушний), канон, норма; *ПРИНЦИПИ* (множина), положення, переконання (у реченнях і фразеології), догми (церковний вжиток).

ПРИНЦИПОВИЙ, засадничий (слово галицького варіанту); послідовний(борець), непохитний, безкомпромісний; принципіальний (советизм) [8, с. 330].

Як показує аналіз змісту нормативно-правових актів, термін «засади» часто вживається вітчизняним законодавцем у значенні основні (загальні) положення (наприклад, у Конституції України, як основному законі нашої держави (Розділ I (Загальні засади); ст. 129 (Основні засади судочинства)[1], а також інших нормативно-правових актах (Кримінальний кодекс України (Розділ I (Основні положення) [2]; Кримінальний процесуальний кодекс України (Розділ I (Загальні положення) [3]; Закон «Про міжнародні договори України» (I. Загальні положення) [4]; Закон «Про судоустрій і статус суддів» (Розділ I (Засади організації судової влади))[5].

Терміни «засади» та «принципи» застосовуються у всіх нормативно-правових актах як поняття системні, які включають у себе не одну засаду чи принцип, а певну їх кількість, при цьому перелік засад (принципів), у більшості випадків, є відкритим.

На відміну від науковців, які вважають суттєвою прогалиною відсутність у чинному КПК України визначення змісту (дефініції) термінів «засади» («засада») та «принципи» («принцип») кримінального провадження[6], ми не стали б стверджувати так категорично. Враховуючи інтеграційні процеси, які відбуваються у сучасному світі, правильність нашої думки підтверджується міжнародним досвідом законотворення та правозастосування.

Дослідження змісту правових норм, перелічених у главі 42 чинного КПК України, дозволяє стверджувати, що правові категорії «засади» та «принципи» не є взаємозамінними синонімами і, залежно від контексту, мають різне смислове значення та навантаження.

Термін «засади» є більш широким за своїм змістом і може охоплювати у тому числі й ті явища, які окреслює категорія «принцип» («принципи»).

У процесі правозастосування вирішальне значення мають сутність та зміст, які вкладаються у зазначені категорії, що необхідно враховувати під час законотворення. Не можливо нехтувати системоутворюючою функцією засад та принципів, яка обумовлена аксіоматичним пріоритетом засад та принципів над нормами права. Завдяки цьому норми права формуються (трансформуються) під впливом змістовних характеристик засади чи принципу або групи засад чи принципів і не повинні їм суперечити, що дозволяє вже на етапі розробки законодавчого акта забезпечити системність, несуперечливість правового регулювання. До таких принципів, наприклад, відноситься принцип правової визначеності, який традиційно розглядається як складова верховенства права, його необхідний наслідок і умова реалізації [11, с. 94].

Змістовні вимоги цього принципу були сформульовані ще за часів Давньої Греції та Риму, де він пов'язувався з побудовою, однозначним формулюванням тексту закону, положення якого мали бути зрозумілими (доступними) кожному. Це означає, що формулювання положень закону має бути конкретним, а їх виклад – системним і послідовним [7].

У цьому контексті – за змістовною ознакою – названий принцип співвідноситься з більш відомим принципом законотворення – техніко-юридичної досконалості, сутність якого полягає у належному застосуванні правил, методів, засобів, прийомів і процедур (логічних, структурних, мовностилістичних тощо) у процесі підготовки текстів нормативних актів, забезпечення їх відповідності поставленим цілям законотворення. Крім того, дія принципу правової визначеності поширюється і на систему законодавства, корелюючись у цій частині з принципом законності, що знаходить свій прояв у вимогах несуперечливості положень як окремого нормативного акта, так і нормативних актів між собою, а також прагнення до

максимально повного врегулювання суспільних (соціальних) відносин, уникаючи при цьому прогалин, пауз, «фігур замовчування» тощо [7]. Особливо важливими та актуальними є системне та збалансоване закріплення перелічених засад та принципів у нормативних актах, застосування яких суттєво обмежує права людини під час міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні.

1. Конституція України. Закон України, прийнята 28 червня 1996 року (із змінами і доповненнями). БД «Законодавство України». *ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254> (дата звернення: 30.09.2019).
2. Кримінальний кодекс України. Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III (із змінами і доповненнями). БД «Законодавство України». *ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 30.09.2019).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI (із змінами і доповненнями). БД «Законодавство України». *ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 30.09.2019).
4. Про міжнародні договори України. Закон України від 29.06.2004 № 1906-IV (із змінами і доповненнями). БД «Законодавство України». *ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15> (дата звернення: 30.09.2019).
5. Про судоустрій і статус суддів. Закон України від 2.06.2016 № 1402-VIII (із змінами і доповненнями). БД «Законодавство України». *ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 30.09.2019).
6. Полянський А. О. Сутність і генеза засад (принципів) кримінального провадження. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «ПРАВО»*. Випуск 27, 2017 р. С. 118–121.
7. Недюха М. П., Гладкова Т. Л. Система принципів законотворення: до постановки питання. URL: [file:///C:/Users/%D0%94%D0%B5%D0%BB%D0%BB2/Downloads/Nzizvru_2014_3_6%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/%D0%94%D0%B5%D0%BB%D0%BB2/Downloads/Nzizvru_2014_3_6%20(1).pdf) (дата звернення: 30.09.2019).
8. Практичний словник синонімів української мови. К.: «Українська книга», 2000. 480 с. URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/Karavanskyu_Sviatoslav/Praktychnyi_slovnuk_synonimiv_ukrainskoi_movu.pdf (дата звернення: 30.09.2019).
9. Шлоер Б. Принцип адекватності в європейському та українському публічному праві та його розвиток в українському адміністративному праві. *Право України*. 2011. № 4. С. 65–103.
10. Шевчук С. Значення загальноправового принципу пропорційності для визначення конституційних обмежень щодо реалізації конституційних прав і свобод (зарубіжний досвід). *Вісник Академії правових наук України*. 2000. № 1. С. 69–76.
11. Варламова Н. Принцип правовой определенности в практике Европейского Суда по правам человека // *Конституционное право: Восточноевропейское обозрение*. 2002. № 4 (41). С. 94–109.

Л. Г. Чистоклетов,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного та інформаційного права
(Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»)

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВНИХ ТА НЕДЕРЖАВНИХ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В УКРАЇНІ

Події в нашій країні та навколо неї після початку Революції гідності з новою силою продемонстрували гостроту проблем забезпечення належної якості й ефективності нормативно-правової бази, зміцнення організаційного фундаменту складових системи забезпечення національної безпеки України, що знайшло належне відображення у Стратегії національної безпеки України, затвердженій Указом Президента від 26 травня 2015 року № 287/2015, а також Концепції розвитку сектора безпеки і оборони України, затвердженій Указом Президента від 14 березня 2016 року № 92/2016, у вигляді стратегічного завдання комплексного вдосконалення законодавства з питань національної безпеки й оборони України, унормування структури й складу сектора безпеки й оборони, системи управління ним, координації та взаємодії його органів.

Однією з найнагальніших проблем в сфері діяльності правоохоронних органів залишається взаємодія її державних та недержавних складових, яка може відбуватися як на стратегічному, так і на тактичному рівні. В основі першої лежать постановка довгострокових цілей та опрацювання стратегій з реалізації таких цілей. Тактична ж взаємодія полягає передусім в обміні оперативною інформацією між сторонами взаємодії, розподілі об'єктів оперативного спостереження, здійсненні поточних спільних заходів, реагуванні на дії одна одної.

Проте, зазначимо, що дотримуємося точки зору, за якою взаємодія між державними правоохоронними органами (ДПО) та недержавними правоохоронними органами (НПО) може бути не лише добровільною, а й обов'язковою (примусовою). Аргументи на користь цієї точки зору знаходимо в чинних вітчизняних нормативно-правових актах. Так, згідно з пунктом 3 частини 1 статті 13 Закону України «Про охоронну діяльність» персонал охорони зобов'язаний «...негайно у будь-який спосіб повідомляти відповідні правоохоронні органи про вчинення протиправних дій щодо власності, фізичних осіб та інших незаконних дій, що мають ознаки кримінального правопорушення, у місцях здійснення заходів охорони...» [1].

А частини 9 і 10 статті 18 цього ж Закону вимагають:

«9. Про всі факти припинення правопорушення стосовно персоналу охорони, майна або фізичних осіб, які охороняються, застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів, використання службових собак персонал охорони зобов'язаний негайно в усній або письмовій формі повідомити... територіальний орган внутрішніх справ...

10. У разі виявлення ознак кримінального правопорушення персонал охорони зобов'язаний до прибуття працівників правоохоронних органів вжити всіх можливих заходів для охорони місця події та збереження слідів кримінального правопорушення, виявлення очевидців і фіксації їхніх персональних даних. Після прибуття працівників правоохоронних органів персонал охорони зобов'язаний діяти за їх вказівкою» [1].

Цікаво, що наведені вимоги Закону України «Про охоронну діяльність» суперечать частині 1 статті 18 цього Закону, за якою «суб'єкти охоронної діяльності та правоохоронні органи *можуть* (курсив наш. – Л. Ч.) спільно організовувати взаємодію і надавати взаємодопомогу в діяльності, що спрямована на попередження, припинення і розкриття правопорушень та забезпечення охорони громадського порядку» [1]. Принагідно зазначимо, що частині 1 статті 18 Закону України «Про охоронну діяльність» суперечить і підпункт 10 пункту 7 постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Ліцензійних умов провадження охоронної діяльності» від 18 листопада 2015 року, який вимагає: «...до прибуття працівників правоохоронних органів вжити всіх можливих заходів для охорони місця події та збереження слідів злочину, виявлення очевидців і фіксації їх персональних даних. Після прибуття працівників правоохоронних органів персонал охорони *зобов'язаний діяти за їх вказівкою* (курсив наш. – Л. Ч.)» [2].

Про відносини, властиві обов'язковій взаємодії, ідеться й у частині 3 статті 3 Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» від 22 червня 2000 року № 1835-III. Згідно з нею «повсякденна (оперативна) діяльність таких формувань (громадських формувань з охорони громадського порядку й державного кордону. – Л. Ч.) *організовується, спрямовується* (курсив наш. – Л. Ч.) і контролюється відповідними органами Національної поліції, підрозділами Державної прикордонної служби України» [3]. Не думаємо, що ця вимога статті 3 узгоджується з тим, що в останній як один із принципів, відповідно до яких громадські формування з охорони громадського порядку й державного кордону взаємодіють із правоохоронними органами, Державною прикордонною службою України, фігурує добровільність.

Різновидом обов'язкової взаємодії є послідовна. Виникає послідовна взаємодія тоді, коли дії одного суб'єкта зумовлюють певні дії інших суб'єктів [3, с. 87]. Так, скерування службою безпеки суб'єкта господарювання матеріалів про адміністративне правопорушення до органу внутрішніх справ передбачає дії останнього щодо правопорушника.

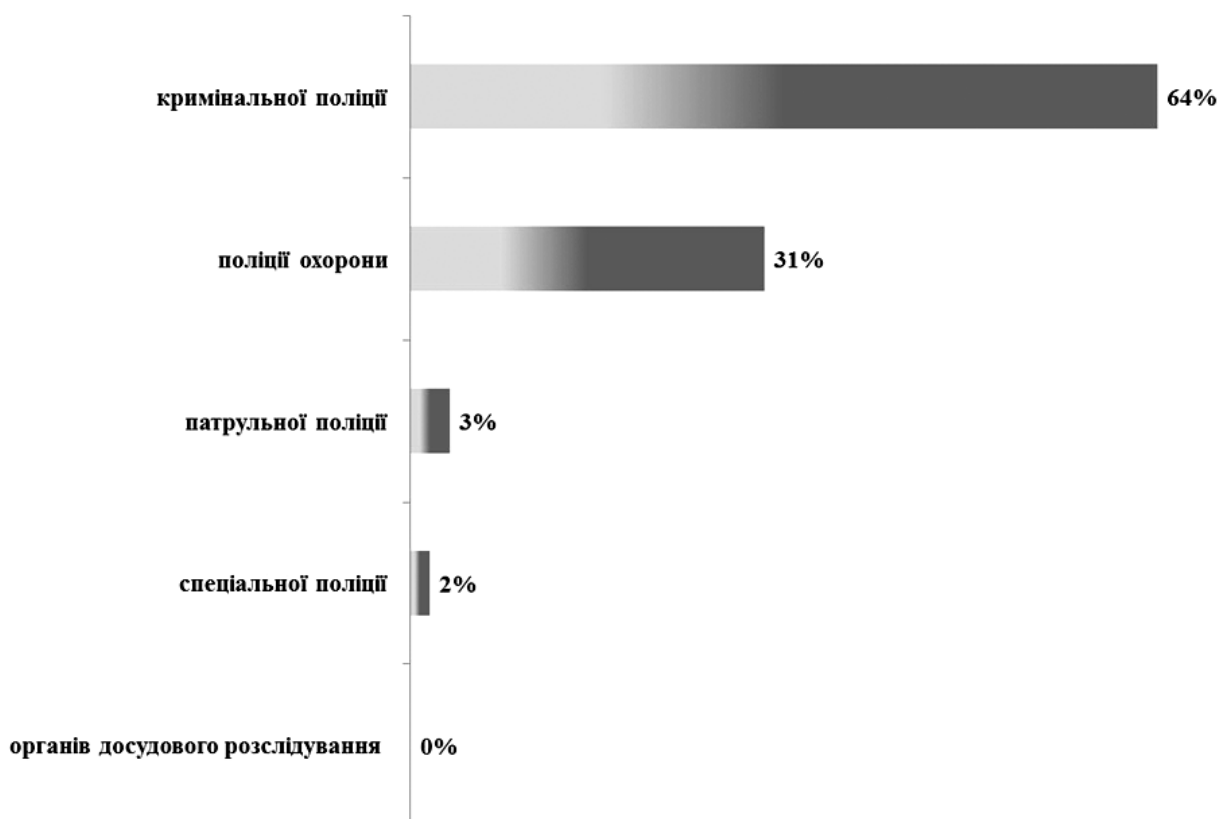

Рис. Інформація представників НПО про те, з якими ДПО їх структури взаємодіють найчастіше

Розглядаючи взаємодію ДПО та НПО, не можна оминати питання координації. На наш погляд, у юридичній літературі найбільш ґрунтовно до з'ясування співвідношення між поняттями «взаємодія» й «координація» підійшов О. М. Ключев. З-поміж положень, сформульованих ним на основі глибокого аналізу проблеми, про яку йдеться, на особливу увагу, на наш погляд, заслуговують такі:

- між поняттями «взаємодія» й «координація» існують істотні відмінності [4, с. 77];
- «...координація – це насамперед організація взаємодії» [4, с. 78];
- «...якщо взаємодія організується між двома і більш елементами системи (підрозділами, працівниками), то в процесі координації повинно брати участь як мінімум три елементи системи: один суб'єкт і два об'єкти управління» [4, с. 78]. Це положення, як видається, потребує такого коментарю: координація не обов'язково передбачає наявність координаційного центру у вигляді постійного органу, ним може бути й тимчасова група, до складу якої входять представники суб'єктів взаємодії.

Результати анкетного опитування, наведені на рис. 1, свідчать про те, що НПО найчастіше взаємодіють із кримінальною поліцією (про це повідомили 64% опитаних) та поліцією охорони (це засвідчив 31% опитаних). У той же час, як бачимо, рівень взаємодії НПО з патрульною поліцією та спеціальною поліцією є вкрай низьким (на факти такої взаємодії вказали 3% та 2% опитаних відповідно).

Джерело: складено автором на основі аналізу результатів анкетування

Ураховуючи результати проведеного нами анкетного обстеження та судження деяких науковців [5, 6], можемо стверджувати, що основні перешкоди на шляху досягнення ефективної взаємодії між ДПО та НПО такі:

- недосконалість нормативної основи взаємодії. Зокрема, вона призводить до домінування неофіційної співпраці (пор.: [7, с. 67]);
- взаємне нерозуміння, недовіра, зневага, прагнення до сепаратизму у вирішенні проблем у сфері правоохорони, амбіційність деяких керівників ДПО та НПО, конкуренція, корупція. Чималу роль тут відіграє невідповідність між рівнем професіоналізму працівників правоохоронних органів, з одного боку, і представників недержавних суб'єктів охоронної та розшукової діяльності – з другого, а також істотна різниця в оплаті їх праці;
- відсутність партнерських відносин між суб'єктами взаємодії, декларування необхідності взаємодії й прагнення до неї без ужиття конкретних дієвих заходів;
- закритий характер діяльності ДПО, їх непристосованість до ринкових відносин, боязнь нового, нерозуміння соціально-економічних змін, що відбуваються в суспільстві, старе мислення, інші недоліки в діяльності цих органів; процеси їх реформування, що відбуваються;
- наявність психологічної установки на ухиляння від взаємодії;
- схильність правоохоронних органів до командно-адміністративного методу керівництва;
- прагнення до отримання односторонніх переваг від взаємодії;
- відсутність чітких державних програм протидії деліктності.

1. Про охоронну діяльність: Закон України від 22 берез. 2012 р. № 4616-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4616-17>.

2. Про затвердження Ліцензійних умов провадження охоронної діяльності: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 листоп. 2015 р. № 960 / Кабінет Міністрів України.

3. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону: Закон України від 22 черв. 2000 р. № 1835-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1835-14>.

4. Ключев О. М. Проблеми розмежування понять «координація» і «взаємодія» в управлінській науці та практиці діяльності органів внутрішніх справ. *Право і безпека*. 2011. № 3 (40). С. 76–80.

5. Белорусов В. Б. Адміністративно-правовий статус негосударственных субъектов правоохранительной деятельности в Российской Федерации: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.14. М., 2005. URL: <http://www.dissercat.com/content/administrativno-pravovoi-status-negosudarstvennykh-subektov-pravookhranitelnoi-deyatelnosti>

6. Сачаво А. Г. Адміністративно-правові основи діяльності приватних охоронних структур та їх взаємодія з ОВС України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07: «Теорія управління, адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». К., 2004. URL: http://revolution.allbest.ru/law/00286565_0.html

7. Припутень Д. С. Взаємодія приватних охоронних структур з правоохоронними органами та громадськістю у сфері забезпечення безпеки фізичних осіб та охорони права власності. *Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту*. Сер. «Право». 2015. Вип. 30. Т. 2. С. 65–68.

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В БОРОТЬБІ ІЗ ФІНАНСОВОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ

На сьогоднішній день уся світова спільнота акцентує особливу увагу на необхідності подолання тіньового сектора економіки, як складової походження «брудних» коштів та посилення заходів з протидії легалізації доходів злочинного походження та фінансування тероризму.

Слід зазначити, що переважна частина тіньового капіталу формується за рахунок доходів, отриманих внаслідок вчинення економічних злочинів та інших правопорушень, зокрема у зовнішньоекономічній діяльності, кредитно-фінансовій сфері, паливно-енергетичному комплексі, агропромислового комплексу, на ринку металів та корисних копалин [3].

Фінансова злочинність – діяльність, здійснювана систематично на професійній основі методами, забороненими законом, спрямована на отримання прибутку, і здатна чинити істотний вплив на формування і функціонування господарського механізму.

Міжнародне співробітництво держав у боротьбі зі злочинністю – це співробітництво держав, спрямоване на розробку і координацію заходів щодо попередження, розкриття злочинів і поведження з правопорушниками, а також вироблення комплексних цілей і завдань з мінімізації транснаціональних і внутрішньодержавних протиправних діянь.

Україна, враховуючи підвищений стан злочинності, яка виходить за межі однієї держави, почала активно брати участь у міжнародній боротьбі зі злочинністю та корупцією. Таким чином у 1992 року Україна стала членом Інтерполу, а 1993 року було утворено.

Одним з різновидів фінансової злочинності безпосередньо виступає корупція.

Національне центральне бюро цієї організації у нашій державі. Його цілями стало координація діяльності правоохоронних органів України у боротьбі зі злочинністю, яка має транснаціональний або такий, що виходить за кордони нашої держави, характер і забезпечення при цьому взаємодії з Генеральним секретаріатом і відповідними органами країн-членів Інтерполу [4].

Згідно соціологічних опитувань Україна займає найвищий рівень по корупції серед «нових незалежних країн». Для подолання гіперкорупції в нашій державі необхідно підібрати відповідну стратегію, яка б успішно діяла.

Насамперед, на нашу думку, слід позбутись поняття «неофіційної винагороди», під якою ми розуміємо передачу тих чи інших матеріальних благ для чиновників за виконання покладених на них трудовим законодавством професійних обов'язків, при цьому, що дана винагорода ніде не задокументується і жодного документального її підтвердження не існує. Також, ми вважаємо, що слід підвищити відповідальність за отримання так званої неправомірної винагороди. Нам відомо, що суб'єктами кримінальних правопорушень є особи, які отримують правомірну винагороду, які її дають або пропонують надати, тому відповідальність повинна бути однаково високою для обох сторін – отримувача хабара та особу, яка дає чи пропонує хабар або провокує на його отримання.

Створення Національного бюро фінансової безпеки перебуває ще на стадії розробки, то говорити про його безпосередні завдання поки зарано. В його систему увійде Державна служба фінансового моніторингу, Департамент власної та кібербезпеки, аналітично-інформаційний та слідчо-оперативний блоки [5].

Пропонується, що Нацбюро розслідуватиме випадки фіктивного підприємництва, ухилення від сплати податків, доведення до банкрутства, легалізації (відмивання) доходів та інші кримінальні правопорушення (злочини, передбачені статтями 205, 210, 211, 212, 212⁻¹, 218⁻¹, 219, 220, 209, 209⁻¹ Кримінального кодексу України) [1]. Передбачається, що працівники нового бюро називатимуться детективами. Відповідно до законопроекту, число працівників в цій службі не повинно перевищувати 4 тис. осіб, і вони зможуть застосовувати зброю та спецзасоби в своїй роботі. Відбір в детективи планується провести на конкурсних засадах, як і директора бюро. У співробітників буде своя форма і нагрудні знаки. Планується, що зарплата рядового детектива становитиме 19 прожиткових мінімумів – зараз це орієнтовно 32 тис. грн. У директора нацбюро – 50 прожиткових мінімумів – це близько 85 тис. грн. Детективи матимуть право розслідувати не тільки ухилення від сплати податків, а й порушення порядку фінансування виборчих кампаній, незаконне виготовлення та збут підакцизних товарів (сигарети, алкоголь і нафтопродукти), фіктивне підприємництво, доведення до банкрутства, шахрайство з фінансовими ресурсами, розголошення комерційної та банківської таємниць тощо. Одним із завдань бюро буде аналіз нормативних актів та їх проектів на наявність можливостей створення злочинних схем у сфері публічних фінансів. За словами Порошенка, нова служба замінить всі підрозділи, які боролися з «тінню» – перевіряти сплату податків приходили поліція, СБУ, прокурори і митники [5].

Зараз законопроект № 8157 знаходиться на розгляді профільного комітету [2]. За словами політологів, шанси на ухвалення у нього високі. Експерти ж стримано відгукуються про ініціативу через і так нездорову конкуренцію серед силовиків в Україні. Крім того, якщо в роботі силовиків виникне плутанина, то нею відразу ж скористаються порушники економічного законодавства. «Будь-яка подібна структура може допомогти боротися з економічною злочинністю, але важливо погоджувати дії тих, хто розслідує подібні злочини. Це потрібно, щоб визначити точки дотику, заздалегідь виявити всі нюанси і відразу ж розробити алгоритм роботи, якщо з'являться спірні ситуації», – говорить керівник центру дослідження правоохоронної діяльності Олег Мартиненко.

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
2. Про Національне бюро фінансової безпеки України: проект Закону №8157 від 19.03.2018. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63676
3. Типології легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. URL: http://www.sdfm.gov.ua/articles.php?cat_id=114&art_id=1890&lang=uk
4. Міжнародне співробітництво у сфері боротьби зі злочинністю та корупцією. URL: <http://dSPACE.tneU.edu.ua/bitstream/316497/17139/1/76-78.pdf>
5. Нова правоохоронна служба: Нацбюро фінбезпеки замість податкової та СБУ. URL: <https://ukr.segodayna.ua/ukraine/novaya-pravooxranitel'naya-sluzhba-nacbyuro-finbezopasnosti-vmesto-nalogovoy-i-sbu-1129589.html>

М. Б. Шевців,

кандидат юридичних наук, доцент,
заступник декана факультету № 3

Н. Д. Туз,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

УПРАВЛІННЯ СИЛАМИ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ МАСОВИХ ЗАХОДІВ ВІДПОВІДНО ДО СКАНДИНАВСЬКОЇ МОДЕЛІ ОХОРОНИ ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ ТА БЕЗПЕКИ

Відповідно до статті 39 Конституції України «Громадяни мають право збиратися мирно, без зброї й проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування. Обмеження щодо реалізації цього права може встановлюватися судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку – з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей» [1].

На сьогоднішній день забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення заходів із масовою участю громадян стосується дуже широкого спектру таких заходів, зокрема: зборів, мітингів, походів, демонстрацій, пікетів, публічних релігійних заходів, публічних загальнодержавних святкових та пам'ятних заходів, заходів за участі осіб, щодо яких здійснюється державна охорона, масових спортивних або інших культурно-видовищних заходів тощо.

Ускладнює виконання завдань поліції під час масових заходів відсутність належного правового регулювання відносин з організації та проведення таких заходів.

У свою чергу відсутність належної оцінки ризиків впливає на якість планування відповідних дій поліції і, як наслідок, зумовлює іноді непропорційне залучення сил поліції до проведення масових заходів. Низький рівень мобільності поліцейських сил також призводить до їх надмірного залучення.

Відсутність чіткого алгоритму забезпечення публічної безпеки та порядку у зв'язку з проведенням масових заходів унеможливує прийняття керівниками різних рівнів (операційного та тактичного) обґрунтованих та ефективних рішень у конкретній ситуації.

23.08.2018 року затверджено Наказ МВС № 706 «Про затвердження Концепції запровадження в діяльності органів та підрозділів Національної поліції України скандинавської моделі забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів».

Важливу роль у реалізації права на мирні зібрання відіграють працівники Національної поліції України, оскільки дотримання прав та свобод людини і громадянина є важливим принципом і повинен

лежати в основі повсякденної діяльності поліцейських. Поліція під час виконання своїх завдань, несе відповідальність за вжиття розумних і належних заходів, які дозволяють людям реалізовувати свої права, і вона не повинна неправомірно втручатися в процес здійснення прав і завжди повинна діяти неупереджено.

Важливою складовою виконання поліцейськими своїх професійних обов'язків під час забезпечення охорони публічного порядку та безпеки в ході проведення масових заходів є правильна управлінська діяльність.

Під управлінням слід розуміти вплив на організацію та методи, які використовує керівництво для того, щоб досягти поставлених цілей. Управління означає розвиток здатності та вміння в організації відповідати на ситуації, з якими їй доводиться стикатися. В літературі з управління описується певна кількість управлінських принципів, які необхідно зрозуміти, прийняти та опанувати усім та тим, хто приймає керівні рішення, видає інструкції, розпорядження, накази тощо та вказує, в який спосіб можна досягти поставлених цілей, зокрема:

- повинна існувати відповідність між тою ситуацією, що виникла, та системою управління, що вибудовується на той момент;
- необхідно скласти правильну картину відображення та бачення ситуації, а також повинен існувати добре функціонуючий зворотній зв'язок щодо розвитку подій;
- необхідно мати достатню кількість інформації про те, що може відбуватися або відбутися, для того, щоб мати змогу вжити необхідних та належних заходів;
- необхідно роз'яснити ролі – функції, проінструктувати про ступені відповідальності та обсяги повноважень, перевірити/підготувати наявні ресурси на кожному з рівнів, а також пояснити в який спосіб ці рівні повинні взаємодіяти один з одним;
- необхідно вміти та мати змогу оперувати різними часовими масштабами та керувати перебігом подій;
- прийняття рішень повинно здійснюватися на підставі доступної інформації (наявних фактів та ресурсів), а також виходячи з оцінки різних альтернатив та варіантів;
- холістичне мислення (вміння мислити масштабно, щоб бачити проблему цілісно в контексті її оточення і пов'язувати багато дрібних деталей) керівництва, вміння взаємодіяти шляхом комунікації та організовуватися в систематичний спосіб має велике значення для того, яким чином завдання будуть розуміти співробітники [2, с. 223].

Процес управління повинен бути динамічним. Коли картина стану або ситуації змінюється, керівництву необхідно вивчити та визначити правову позицію, цілі та заново розробити ідею (замисел) операції із застосуванням сил поліції («поліцейське втручання») для того, щоб підлаштувати проведення операції під ці зміни стану або ситуації.

Управління силами поліції під час проведення масових заходів відповідно до скандинавської моделі охорони публічного порядку та безпеки під час проведення масових заходів відповідно до скандинавської моделі охорони публічного порядку та безпеки були запозичені із концепції Скандинавських країн щодо проведення поліцейської операції мобільними підрозділами.

Для того, щоб вищевказані дії отримали бажану та очікувану від них поліцією ефективність, вирішальними у даному випадку є те, щоб ті люди, на яких спрямовані дії поліцейської операції або стосовно яких здійснюється поліцією певні заходи, сприймали їх як законними та справедливими. Імовірність або можливість того, що все буде саме так, підвищується у разі, якщо підхід поліції до застосування цих методів повністю відповідає принципам зменшення та подолання конфліктів.

У проведенні операції із застосуванням сил поліції приймають участь декілька рівнів управління:

- нормативне керівництво – начальник поліцейського управління;
 - стратегічне управління – головний керівник поліції (той, що здійснює загальне командування);
 - оперативне управління (управління операцією із застосуванням сил поліції) – командувач поліцейською операцією;
 - тактичне управління – командир відділення (відділку) або групи;
- Завдання для управління командуванням полягає у тому, щоб:
- створити передумови для співпраці між співробітниками, що здійснюють різні функції, а також підрозділами та структурними одиницями, які входять до організації, що виконує поліцейську операцію;
 - керувати ресурсами таким чином, щоб тримати підрозділи та структурні одиниці напоготові та у стані спокою, підготованими бути задіяними та втрутитися, коли цього вимагатиме ситуація;
 - переконатися, що обрана ними стратегія є здійсненою (може бути здійснена), а також що особовий склад, що приймає участь в операції із застосуванням сил поліції, наскільки то можливо захищено від отримання ушкоджень з огляду на серйозність/складність цієї операції, а також наявність спеціальних та допоміжних засобів (амуніції, персонального обладнання та транспортних засобів);
 - використовувати прості та легкозрозумілі мовні вирази та обороти, щоб таким чином ті, хто отримують завдання, могли легко його зрозуміти та виконати в належний спосіб;
 - проводити поточний контроль того, що операція сил поліції може проводитися у відповідності із тим, що зазначено у прийнятому рішенні шляхом здійснення моніторингу та контролю безпосередньо по всьому ланцюгу управління [3, с. 559].

Таким чином, згідно скандинавської моделі охорони публічного порядку та безпеки під час проведення масових заходів, можна використовувати різноманітні управлінські рішення для максимального розвитку здатності та вміння в організації відповідати на ситуації, з якими їй доводиться стикатися.

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Hoggett, and C Stott, «Crowd psychology, public order police training and the policing of football crowds». *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*. Vol 33 № 2, 2010, P. 218–235.
3. S. Reicher, C. Stott, P. Cronin & O-Adang «An integrated approach to crowd psychology and public order policing. *Policing An International Journal of Police Strategies & Management*», 2004. P. 558–572.

Д. М. Шевченко,
завідувач сектору відділу КВД
(Миколаївський НДЕКЦ МВС України)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ СПЕЦИФІЧНОГО НАПРЯМУ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

До новостворених правоохоронних органів специфічного напрямку діяльності автор вважає за вірне віднести Національне антикорупційне бюро України (далі – НАБУ), Державне бюро розслідувань (далі – ДБР) та Експертну службу МВС України (через те, що дана структура у системі Міністерства внутрішніх справ зазнала чималих змін в якості та процедурі діяльності, як на кадровому рівні, так і в принципах здійснення судово-експертної діяльності та власного матеріального забезпечення).

Проблематика у системі професійної підготовки працівників саме виділених автором правоохоронних органів специфічного напрямку діяльності, значно впливає на результати діяльності цих органів, що відіграють велику та вагомую роль у безпосередньому досудовому розслідуванні злочинів та правопорушень.

Саме на етапі досудового розслідування проводяться первинні слідчі дії з метою збору та фіксації відповідної інформації про факт скоєння злочину, про наслідки (збитки від) вчиненого злочину, про факт причетності відповідних осіб до скоєння певного злочину. Вищеописане стосується органів, що відповідають за проведення досудового розслідування – ДБР та НАБУ. Стосовно Експертної служби МВС – їм первинно у задачі діяльності ставиться повний та всебічний аналіз та дослідження матеріальних об'єктів та окремих явищ та процесів, що залишають будь-яку слідову інформацію. Результати проведених досліджень лягають в основу науково-обґрунтованих висновків експерта, що у більшості кримінальних справ є підставою для слідчого у висуненні обвинувачень конкретній особі або ж роз'ясненням ситуативних питань щодо факту здійснення злочинів чи виникнення причинно-наслідкового зв'язку між діяльністю осіб та настанням безпосередніх злочинних результатів.

Нааявна зараз у законодавстві визначена послідовність дій при прийнятті осіб на роботу до новостворених правоохоронних органів (ДБР, НАБУ) через проходження конкурсу має багато недоліків та проблемних питань у суспільстві, а що безумовно впливає на остаточний варіант комплектування органів досудового розслідування їх злагодженої роботи над розслідуванням злочинів.

Порядок проведення конкурсу для зайняття посад, наприклад, у слідчих підрозділах Державного бюро розслідувань вбачає проходження тестування на знання загального законодавства України (в тому числі основних джерел для правничої діяльності – Кримінального процесуального кодексу та Кримінального кодексу України) – на 100 питань у тестовому варіанті; вирішення практичних завдань (25 ситуаційних задач) та проходження співбесіди із конкурсною комісією. За передбаченим Розділом VI (Прикінцеві та перехідні положення) Закону України «Про Державне бюро розслідувань» формування слідчих підрозділів Державного бюро розслідувань забезпечується за рахунок:

- а) осіб, які протягом останнього року обіймали посади слідчих прокурорів – не більш як на 30 відсотків;
- б) осіб, які протягом останнього року обіймали посади слідчих в інших органах державної влади – не більш як на 19 відсотків;
- в) інших осіб, які мають відповідний стаж роботи в галузі права - не менш як на 51 відсоток [1].

Тобто, навіть, менше половини зі складу безпосередньо практичних працівників слідчих органів, не працівники відділу моніторингу та контролю за станом розслідування кримінальних справ та осіб відповідальних за речові докази, інспекторів криміналістів, а безпосередньо слідчих – тих уповноважених працівників органу досудового розслідування від діяльності яких залежить якість та повнота проведеного розслідування, виявлення та фіксація доказів, встановлення вини особи та доведення даного факту.

При формуванні органу досудового розслідування, на який суспільством покладений обов'язок та виявлена довіра у розслідуванні злочинів скоєних високопосадовцями нашої держави, в тому числі розкрадання бюджетних коштів, військові злочини, злочини у сфері правосуддя, злочини із корупційною складовою, набирати до складу слідчих відділів осіб, які як мінімум можуть не мати практичного досвіду ведення слідчих дій та взагалі проходження етапів формування та вивірення кримінальних справ та ще й у такій кількості (51%) є вагомою помилкою.

Пояснимо чому: навіть обрані серед кандидатів за квотою колишніх працівників прокуратури так званих «слідчих прокурорів» є ж і ті, хто, навіть, не був процесуальним керуючим у кримінальних справах – «чистих» функцій та обов'язків слідчих прокуратури давно позбавлено. Отож працівники відділів та секторів організаційно-методичного, аналітичного чи інших «довкола практичних» підрозділів, наразі за умов проходження конкурсу, без наявної практики матимуть змогу отримувати високу зарплату за роботу, якою вони будуть займатися вперше у своєму житті – постає питання: «Яка тоді буде якість тієї роботи?»

Окремим питанням є і чисельність «новобранців» у слідчій практиці – понад 50% (51% за квотою). Тобто особи які є більш досвідченими але у меншості за квотою відбору змушені будуть, попри всі сподівання, все рівно, витратити свій особистий робочий час на навчання, роз'яснення та умовну підготовку «новачків» до компетентної та результативної роботи, аби, принаймні, у подальшому не доопрацьовувати у «чужих» справах.

Тоді де ж логіка? Звідки тоді чекати швидких та вагомих результатів від правоохоронного органу на який державою виділяється значне фінансування та покладаються великі надії...?

Станом на 30.08.2019 внутрішньою комісією ДБР у рамках останнього конкурсу, наприклад, обрано 6 переможців [2] на посади слідчих у двох відділах Територіального управління Державного бюро розслідувань, розташованого у м. Миколаєві, які за переліком та відомостями з їх особистих електронних декларацій [3] є:

- 2є – колишніми місцевими прокурорами з Одеської області;
- прокурором військової прокуратури з Одеської області;
- помічником адвоката з Одеської області;
- старшим слідчим з ОВС слідчого управління фінансових розслідувань ДФС в Одеській області;
- випускником Національного юридичного університету ім. Я. Мудрого, м. Харків із Закарпатської області (тобто взагалі людина не має досвіду практичної діяльності у сфері права).

Така збірна «юристів», які, попри, навіть, можливу якісну освіту до практичної діяльності слідчих у кримінальних справах не мають відношення, за специфікою роботи, справи визначеної підслідності ДБР [4], не вели, не розслідували, не доводили до судового обвинувального рішення.

Окрім різниці у практичній обізнаності працівників новоствореного органу, постає питання і наявності профільної якісної освіти, спеціалізованої – адже хтось міг краще зрозуміти «Криміналістику», хтось полюбляв «Кримінальне право» – когось саме навчали педагоги, хто вчив і бажав навчити; когось – той, хто просто читав кодекси вголос на аудиторію.

Дана ситуація стосується в тій самій мірі і комплектації підрозділів Національного антикорупційного бюро України, різниця лише в тім, що в НАБУ у підрозділі детективів (посадових осіб, що поєднують оперативно-розшукову діяльність із слідчою) за умовами конкурсу передбачено необхідність стажу у оперативно-розшуковій діяльності, що значно звужує коло осіб-кандидатів – до працівників Міністерства внутрішніх справ, Служби безпеки України, Державної фіскальної служби, Державної прикордонної служби України; Управління державної охорони органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України; розвідувальних органів Міністерства оборони України [5]. Однак питання перекваліфікації, заглиблення у нюанси роботи, витрат робочого часу на перенавчання залишається.

Специфіка справ, особливості типових слідчих ситуацій, конкретний набір тактичних прийомів та комбінацій, що має бути притаманним конкретно даному правоохоронному підрозділу змушує вести мову про необхідність вузько спеціалізованої підготовки чи навчання працівників для комплектації підрозділів ДБР чи то НАБУ.

У ст. 9 профільного закону, що визначає правові основи організації та діяльності ДБР зазначено, що «Систему Державного бюро розслідувань складають центральний апарат, територіальні органи, спеціальні підрозділи, навчальні заклади та науково-дослідні установи» [1]. Але ж, вибачте, досі проводяться конкурси на обіймання посад у територіальних управліннях ДБР та у лавах Центрального апарату ДБР.

Попри створення і існування ДБР з 2015 року та фактичну його роботу (відповідну комплектацію) з листопада 2018 року, навчальні заклади чи науково-дослідні установи досі відсутні. Їх формування, належне матеріально-технічне забезпечення також буде займати чималий час, а отже конкретна підготовка працівників не відбуватиметься.

Навіть курси підвищення кваліфікації наразі для працівників ДБР проводяться ким – науково-педагогічним складом ВНЗів з підготовки поліцейських чи прокурорів – посадових осіб, які підслідні ДБР. Нонсенс.

Автор вважає за невідкладним необхідність створення і запровадження діяльності хоча б і невеликої, але постійно діючої навчальної установи для навчання чи профільного проходження курсів підвищення кваліфікації працівників ДБР та НАБУ – обмін досвідом із європейськими та світовими правоохоронними установами; заміна коштовних масових відряджень, груповими лекціями іноземців у нашій країні; впровадження наукових досягнень та новинок техніки у боротьбі зі злочинністю (виявлення, фіксація та аналіз криміналістично-значимої інформації).

1. Закон України «Про Державне бюро розслідувань». *Відомості Верховної Ради*, 2016, № 6, ст. 55. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19>.

2. Протокол № 23 засідання Внутрішньої конкурсної комісії з проведення відкритого конкурсу для призначення на посади у Державному бюро розслідувань, 30.08.2019, м. Київ URL: <https://dbr.gov.ua/sites/default/files/2019-09/протокол%2023%20%D0%B2%D1%96%D0%B4%2030.08.2019%20%281%29.pdf>

3. Єдиний Державний реєстр декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, НАЗК. URL: <https://public.nazk.gov.ua>

4. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*, 2013, № 9–10, № 11–12, № 13, ст. 88. [URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

5. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність». *Відомості Верховної Ради України*, 1992, № 22, ст. 303. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>

Р. М. Шехавцов,

кандидат юридичних наук, доцент,
т.в.о. завідувача кафедри кримінального процесу та криміналістики
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОБСТАВИНИ, ЯКІ ПІДЛЯГАЮТЬ ДОКАЗУВАННЮ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ ч. 2 ст. 201 КК (ВЧИНЕНІ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ З ВИКОРИСТАННЯМ СЛУЖБОВОГО СТАНОВИЩА)

Важливим для оптимальної організації розслідування контрабанди, вчиненої службовою особою з використанням службового становища, є чітке уявлення слідчого, прокурора про обставини, які підлягають доказуванню з урахуванням особливостей способів вчинення контрабанди, передбачених у статті 201 КК.

Для доказування вчинення контрабанди шляхом переміщення матеріальних об'єктів, наведених у частині 1 статті 201 КК, через митний кордон України поза митним контролем важливе значення має встановлення:

1) розташування лінії митного кордону України, митниці, зони митного контролю (тобто місця, визначеного органами доходів і зборів в пунктах пропуску через державний кордон України або в інших місцях митної території України, в межах якого органи доходів і зборів здійснюють митні формальності);

2) дані щодо пункту пропуску через митний, державний кордон, офіційного періоду робочого часу для здійснення митного оформлення на конкретному пункті пропуску, часу початку та закінчення фактичного митно-го оформлення у добу, коли відбулося переміщення предметів контрабанди;

3) відомості про службову особу та її повноваження, використовуючи які вона забезпечила (намагалася забезпечити) переміщення матеріальних об'єктів, наведених у частині 1 статті 201 КК, через митний кордон України поза митним контролем, мотиви її дій;

4) відомості про співучасників службової особи, хто, які дії за попередньою домовленістю вчинив, обставини попередньої змови на вчинення контрабанди (час, місце, хто ініціатор, як визначалися та розподілялися ролі між співучасниками), мотиви їх дій;

5) ознаки предмету контрабанди, тобто дані які вказують що він є матеріальним об'єктом, який має культурну цінність, є отруйною, сильнодіючою, вибуховою речовиною, радіоактивним матеріалом, зброєю або боєприпасами (крім гладкоствольної мисливської зброї або бойових припасів до неї), частиною вогнепальної нарізної зброї, спеціальним технічним засобом негласного отримання інформації, та кому він належить;

6) місце, з якого почалося переміщення предмету контрабанди, кінцевий пункт його доставки та кому він призначався;

7) час та місце перетинання предметом контрабанди митного кордону України у вантажному відправленні, супроводжуваному чи несупроводжуваному багажі, тілі, одязі особи;

8) рішення, які були прийняті, дії, які були вчинені службовою особою з метою забезпечення незаконного переміщення матеріальних об'єктів, наведених у частині 1 статті 201 КК, через митний кордон України поза митним контролем, та час їх вчинення (яке рішення, у якій формі було прийняте для звільнення вантажу (відправлення) від митного контролю, відсутність законних підстав для прийняття такого рішення, які дії були вчинені службовою особою митниці, ДПКС під час перевезення предмету контрабанди з метою недопущення здійснення митного контролю іншими службовими особами);

9) ким, коли, у який спосіб був виявлений предмет контрабанди;

10) чи знала особа, яка переміщувала виявлені матеріальні об'єкти, перелік яких наведений у частині 1 статті 201 КК, що вони знаходяться у її вантажі, супроводжуваному, несупроводжуваному багажі;

11) розташування місця затримання підозрюваного, який перевозив предмет контрабанди, виявлення предмету контрабанди відносно лінії митного кордону України;

12) вартість предмета контрабанди.

Для доказування вчинення контрабанди шляхом переміщення матеріальних об'єктів, наведених у частині 1 статті 201 КК, через митний кордон України з приховуванням від митного контролю мають бути одержані відомості щодо:

1) розташування лінії митного кордону України, митниці, зони митного контролю;

2) пункту пропуску через державний кордон та митниці, офіційного періоду робочого часу для здійснення митного оформлення на конкретному пункті пропуску, часу початку та закінчення фактичного митно-го оформлення у добу, коли відбулося переміщення предметів контрабанди;

3) службової особи та її повноважень, використовуючи які вона забезпечила (намагалася забезпечити) не виявлення матеріальних об'єктів, наведених у частині 1 статті 201 КК, під час здійснення митного контролю, мотиви її дій;

4) співучасників службової особи, хто, які дії за попередньою домовленістю вчинив, обставин попередньої змови на вчинення контрабанди (час, місце, хто ініціатор, як визначалися та розподілялися ролі між співучасниками), мотиви їх дій;

5) ознак предмету контрабанди, тобто дані які вказують що він є матеріальним об'єктом, який має культурну цінність, є отруйною, сильнодіючою, вибуховою речовиною, радіоактивним матеріалом, зброєю або боєприпасами (крім гладкоствольної мисливської зброї або бойових припасів до неї), частиною вогнепальної нарізної зброї, спеціальним технічним засобом негласного отримання інформації, та кому він належить;

6) ознак та факту виготовлення тайника (де, коли, хто його виготовив), закладення у нього предмету контрабанди (де, коли та хто це здійснив), або спосіб приховування реальних ознак предмету контрабанди;

7) місця, з якого почалося переміщення предмету контрабанди, кінцевий пункт його доставки та кому він призначався;

8) поінформованості особи, яка переміщувала виявлені матеріальні об'єкти, перелік яких наведений у частині 1 статті 201 КК, що вони знаходяться у її вантажі, супроводжуваному, несупроводжуваному багажі;

9) часу та місця перетинання митного кордону України предмету контрабанди у вантажному відправленні, супроводжуваному чи несупроводжуваному багажі, тілі, одязі особи;

10) не декларування предмету контрабанди;

11) рішення, які були прийняті, дії, які були вчинені службовою особою з метою забезпечення незаконного переміщення матеріальних об'єктів, наведених у частині 1 статті 201 КК, через митний кордон України з приховуванням від митного контролю, та час їх вчинення (яке рішення, у якій формі було прийняте для дозволу на переміщення предмету контрабанди через митний кордон, відсутність законних підстав для прийняття такого рішення, які документи були підроблені для забезпечення переміщення предмету контрабанди через митний кордон, які дії були вчинені службовою особою під час перевезення предмету контрабанди з метою недопущення його виявлення іншими службовими особами, які здійснюють разом з нею митний, прикордонних контроль);

12) законних підстав та порядку переміщення через митний кордон матеріальних об'єктів, які були переміщені як контрабанда;

13) службових осіб, які виявили предмет контрабанди, коли та у який спосіб був виявлений предмет контрабанди;

14) розташування місця затримання підозрюваного, виявлення предмету контрабанди відносно лінії митного кордону України;

15) вартості предмету контрабанди.

Окремим напрямом під час розслідування контрабанди матеріальних об'єктів, перелік яких наведений у частині 1 статті 201 КК, є встановлення джерела їх походження. Важливість результативного відпрацювання цього напрямку визначається тим, що це дозволяє припинити продовження незаконного обігу інших культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї або боєприпасів, частин вогнепальної нарізної зброї, спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації та притягнути винних у цьому осіб до відповідальності.

С. С. Шрамко,

кандидат юридичних наук,
в.о. вченого секретаря

*(Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України)*

ПРОБЛЕМИ ПАРТНЕРСТВА МІЖ ГРОМАДСЬКІСТЮ ТА ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ

Необхідною умовою успішності діяльності по запобіганню злочинності є налагоджені партнерські відносини між органами влади, місцевого самоврядування, правоохоронними органами та громадськістю. У регіональній програмі забезпечення публічної безпеки і порядку та протидії злочинності на території Харківської області на 2018-2019 роки серед проблем, котрі викликають занепокоєння, зазначена тенденція до зменшення чисельності громадських формувань, що діють на території області [1]. У програмі вказується, що станом на початок 2018 р. у місті та області діє лише 34 (торік 59) громадських формувань із забезпечення публічної безпеки та порядку в складі 695 (торік 1026) осіб. Зокрема за останній рік припинено діяльність 40 формувань, що пов'язано з недостатньою увагою органів місцевого самоврядування до виконання вимог Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» в частині підтримки діяльності громадських формувань та виділення коштів на заохочення членів таких формувань [1].

Отже, як свідчить практика, на теперішній час відсутня належна державна підтримка діяльності громадськості. Органами влади та місцевого самоврядування приділяється незначна увага до створення умов для успішної роботи громадських формувань правоохоронної спрямованості, які вже діють, не говорячи про пропаганду такої участі та залучення нових членів із числа активних громадян. На низькому рівні знаходиться організація правової освіти членів громадських об'єднань та навчання їх формам і методам боротьби зі злочинністю. Залишає бажати кращого й матеріально-технічне забезпечення такої діяльності.

Аналітиками Національного інституту стратегічних досліджень (НІСД) правильно відмічається, що у 2014 р. відбулися суттєві зміни в напрямках діяльності багатьох органів громадянського суспільства (за термінологією аналітиків), що позначилося на загальній структурі, чисельності, формах і методах їх діяльності. Почали активно формуватися та ставати дедалі більш значущими громадські ініціативи та мобілізаційні стратегії в безпековій сфері, зумовлені ними нові механізми взаємодії між державними органами та неурядовими структурами. Загалом найбільш помітними формами громадської самоорганізації безпекового спрямування стали добровільний та волонтерський рухи [2, с. 10].

Водночас, слід зазначити, що позитивні зрушення у напрямі встановлення партнерських відносин між громадянами та правоохоронними органами стали відчутними після створення патрульної поліції, а також завдяки упровадженню вже апробованих у зарубіжних країнах (Канаді, США, Естонії, Молдові та ін.) програм. Так, наприклад, активно реалізується програма «Сусідська варта», що полягає у взаємодії громади, влади і поліції, коли мешканці разом із представниками поліції слідкують за порядком, а також повідомляють один одного про невідому підозрілу людину або машину, дрібне хуліганство, сумнівні події.

Дослідження питання взаємодії громадськості з органами влади, місцевого самоврядування, правоохоронними органами у сфері запобіганню злочинності дозволило зробити такі висновки. Характерною особливістю такої взаємодії є те, що ініціатива переважно виходить від органів Національної поліції, а не від самих громадян або їх об'єднань. Громадські формування правоохоронної спрямованості створюються за ініціативою органів внутрішніх справ і місцевого самоврядування та діють під керівництвом та безпосередній координації цих органів.

На наш погляд, покращенню діяльності щодо залучення громадськості до запобіганню злочинності та встановленню більш тісного партнерства з правоохоронними органами та органами місцевого самоврядування сприятиме:

- 1) встановлення довіри між правоохоронними та іншими державними органами із населенням;
- 2) інформування населення щодо стану злочинності та найбільш криміногенних осередків;

- 3) доведення до відома населення інформації щодо напрямів запобіжної діяльності, здійснюваної правоохоронними органами;
- 4) поширення інформації щодо затверджених стратегій забезпечення публічної безпеки і порядку та протидії злочинності, а також виконавців запланованих заходів;
- 5) відкритий діалог державних, у тому числі правоохоронних органів, із активними представниками місцевої громади та пропозиції щодо співробітництва для досягнення мети безпечного життя;
- 6) широке інформування населення щодо запобіжних можливостей громадськості у сфері запобігання злочинності та кращих світових практик запобігання окремим злочинам.

1. Регіональна Програма забезпечення публічної безпеки і порядку та протидії злочинності на території Харківської області на 2018–2019 роки: рішення Харківської обласної ради від 01.03.2018 № 656-VII. URL: <http://www.ts.lica.com.ua/?type=1&base=77&menu=375280&id=13151> (дата звернення: 23.04.2018).

2. Розвиток громадянського суспільства в Україні: аналіт. доп. / В. М. Яблонський, П. Ф. Вознюк, Д. М. Горелов та ін.; за ред. О. А. Корнієвського, М. М. Розумного. К.: НІСД, 2015. 60 с.

О. Б. Яковіна,

здобувач кафедри криміналістики та судової медицини
(Національна академія внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧИХ З ІНШИМИ СУБ'ЄКТАМИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ РОЗБОЇВ, УЧИНЕНИХ НЕПОВНОЛІТНІМИ

На жаль, останнім часом спостерігається тенденція до недооцінки непроцесуальних форм взаємодії слідчих та оперативних підрозділів під час розслідування розбоїв, учинених неповнолітніми.

В результаті якісної організації оперативного обслуговування території підрозділи карного розшуку володіють інформацією щодо осіб, які причетні до скупівлі майна, одержаного злочинним шляхом, і, виходячи з предмета конкретного злочину, можуть зорієнтувати слідчого на необхідність допиту конкретних осіб у межах кримінального провадження.

Оперативно-розшуковому супроводженню розслідування розбоїв, учинених неповнолітніми, властиві такі специфічні завдання, найбільш актуальними з яких є такі:

- збір, аналіз, зберігання та легалізація фактичних даних, що вказують на ознаки цих злочинів, і придатних для прийняття процесуальних рішень;
- ведення оперативної роботи серед затриманих або заарештованих неповнолітніх або їх підбурювачів і учасників з метою отримання і збереження в таємниці всіх обставин вчиненого розбою;
- виявлення і документування дій неповнолітніх, їх підбурювачів і учасників, які чинять протидію органам досудового розслідування;
- сприяння органам досудового розслідування у перевірці оперативно-розшуковими силами, засобами і методами висунутих версій про причетність неповнолітніх до вчинення розбоїв, втягнення їх у кримінальні формування;
- здійснення негласного контролю за поведінкою і вчинками підозрюваних неповнолітніх, до яких обрано неізоляційні запобіжні заходи, з метою припинення протидії розслідуванню, недопущення вчинення нових кримінальних правопорушень або спроб переховуватись від органів досудового розслідування і суду;
- виявлення і документування раніше невідомих фактів та епізодів протиправної діяльності неповнолітніх, а також фактів їх участі в злочинних угрупованнях;
- розшук зниклих неповнолітніх.

На нашу думку, перспективними напрямками здійснення оперативно-розшукового супроводження розслідування розбоїв, учинених неповнолітніми, є:

- продовження оперативної роботи серед неповнолітніх або осіб, які їх втягнули у таку злочинну діяльність, що залишилися на волі після реалізації матеріалів справ оперативних обліків, після початку кримінального провадження;
- оперативний пошук доказової інформації в кримінальному середовищі, яка використовується з метою протидії встановленню обставин розбою;
- пошук інформації та її документальне закріплення щодо осіб, які залучають неповнолітніх у злочинну діяльність.

Практична реалізація зазначених напрямків здійснюється на території або об'єктах оперативного обслуговування за рахунок наявної системи негласних співробітників, які перебувають у довірчих стосунках з неповнолітніми.

Інформація щодо неповнолітніх, які раніше привертала увагу оперативних підрозділів і можуть бути причетні до вчинення може бути отримана працівником оперативного підрозділу в результаті аналізу даних оперативних обліків, зокрема баз даних, які входять до Інтегрованої інформаційно-пошукової системи ОВС. Інформація щодо осіб, які могли вчинити злочин, отримується з баз даних: «Факт», «Особа», «АПРА» та «Доставлені». З цього приводу І.Л. Калімбет зазначає, що суттєвим недоліком сучасної системи інформаційного забезпечення протидії злочинності є відсутність централізованого обліку неповнолітніх, які притягувались до кримінальної відповідальності чи схильні до вчинення кримінальних правопорушень [1, с. 111].

Крім того інформація щодо неповнолітніх осіб, які причетні до вчинення розбою, може бути отримана шляхом аналітичного опрацювання матеріалів оперативно-розшукових справ, особливо тих, що залишаються нереалізованими; приблизну структуру ОЗУ та участь у його діяльності дорослих осіб [1, с. 111]. У разі заведення оперативним підрозділом поліції контрольно-наглядової справи за фактом учинення особливо тяжкого та тяжкого злочину копія такого ініціативного рапорту обов'язково долучається до матеріалів цієї справи.

Корисною у контексті дослідження проблематики взаємодії під час розслідування розбоїв, учинених неповнолітніми є інформація, отримана від оперативних підрозділів місць позбавлення волі. Таку взаємодію можна назвати радше опосередкованою, оскільки інформація про осіб, які становлять оперативний інтерес, їх спільників, кримінальні зв'язки і відбувається не лише серед спецконтингенту, але й поза межами виправних установ, зазвичай надається в межах спільної діяльності оперативних підрозділів місць позбавлення волі й підрозділів Національної поліції.

Зокрема, з метою одержання інформації від підрозділів кримінальної поліції, оперативні працівники пенітенціарної служби створюють відповідні передумови. Для цього до районних і міських відділів внутрішніх справ спрямовується інформація про осіб, які становлять оперативний інтерес, передається інформація про якісний та кількісний склад злочинних угруповань сформованих у місцях позбавлення волі, вказуються питання, що потребують уточнення для профілактики чи своєчасного розкриття злочинів [2, с. 197–198].

1. Калімбет І. Л. Розслідування групових корисливо-насильницьких злочинів неповнолітніх: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса: Міжнарод. гуманітар. ун-т. 2017. 211 с.

2. Баб'як А. В., Крепаков І. О., Омельченко О. С. Теорія і практика протидії вимагання оперативними підрозділами органів внутрішніх справ України: монографія. Львів: Галиц. вид. спілка, 2012. 246 с.

П. С. Яровий,

головний судовий експерт сектору дактилоскопічних досліджень
відділу криміналістичних видів досліджень

(Запорізький науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України)

СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ ЧИННИКИ ЗЛОЧИННОСТІ

При дослідженні особистості злочинців, головну роль займає соціально демографічна складова злочинності. Соціально – демографічна складова злочинності на сьогодні має дуже велике значення, так як досліджуючи проблеми внутрішньо, можливо попередити ряд злочинів.

Розглянемо соціально демографічні чинники злочинності серед неповнолітніх та малолітніх дітей, так як на сьогоднішній день проблема вчинення злочинів неповнолітніми є і залишається однією з гострих проблем українського суспільства, над пошуком шляхів її вирішення працює широке коло фахівців різних наукових галузей: кримінології, юриспруденції, психології, педагогіки, соціальної педагогіки, соціології, правознавства тощо.

Злочинність неповнолітніх кримінологи виокремлюють у самостійний об'єкт досліджень, через особливості їх фізичного, психічного, морального, розумового розвитку, а також їх незрілістю, тому вони є більш уразливими в порівнянні з дорослими. У юридичній літературі поняття злочинності неповнолітніх пов'язують з віком суб'єкта злочину. Так, злочинність неповнолітніх у кримінології є негативним явищем, що проявляється у сукупності злочинів, вчинених особами у віці від 14 до 18 років.

Кожний конкретний злочин зумовлений не однією причиною, а сукупністю детермінант (чинників), які діяли у різний час та в різних умовах. Ці чинники можна класифікувати та виокремити. В науковій літературі їх прийнято поділяти на три групи:

- 1) соціальні (зумовлені структурою суспільства і культурою);
- 2) психологічні (вказують на вплив міжособистісних взаємовідносин і особливості характеру певної людини);
- 3) біологічні (спричинені впливом органічних і фізичних особливостей організму людини).

До соціальних чинників злочинності належать:

- низький суспільно-економічний статус родин неповнолітніх, в багатьох випадках неповнолітні злочинці виховувались у неповних сім'ях, де відсутній один з батьків, а інший не приділяв достатньої уваги вихованню дитини, а також в тих сім'ях які перебували на обліках у службах у справах дітей як сім'ї, що опинилися в складних життєвих обставинах;

- поширення культу насильства, що активно насаджується суспільством. На сьогоднішня практичного у кожного учня загальноосвітніх закладах освіти є мобільний телефон, за допомогою якого діти фіксують свої злочини, та щоб заробити популярність викладають їх в соціальні мережі, щоб здобути популярність та повагу серед однолітків. У зв'язку з чим і було на законодавчому рівні врегульовано питання та внесено зміни у законодавство України, та появилось таке поняття як Булінг (цькування), за вчинення якого передбачена адміністративна відповідальність учасників освітнього процесу [5];

- вживання підлітками алкоголю і наркотиків;
- негативний вплив на них однолітків;
- тяжка психологічна атмосфера в сім'ї та інші [3].

Вікові особливості психіки підлітків, які сприяють антисуспільним проявам: акцентуація характеру, реакція групування, реакція емансипації, почуття дорослості, прагнення до самоствердження, емоційна неврівноваженість, підвищена збудливість, комфортність тощо. Не маючи можливості законним шляхом задовольняти свої потреби, багато підлітків починають заробляти гроші та добувати необхідні речі і продукти в міру своїх сил і можливостей, найчастіше шляхом учинення злочину.

Проблеми у взаємостунках неповнолітнього в шкільному середовищі: антипедагогічні методи роботи вчителів із важковиховуваною дитиною, конфліктні ситуації в класному колективі, неуспішність у навчанні, слабкий зв'язок між школою та сім'єю.

Низька правова обізнаність неповнолітніх. На даний час такий предмет як правознавство, учні загальноосвітніх шкіл починають вивчати у 9 класі, але я вважаю, що вводити правознавство доцільніше з 5 класу, щоб учні усвідомлювали за які діяння передбачена адміністративна та кримінальна відповідальність. Також відповідно проводити роботу з батьками, пояснювати їм, що треба приділяти увагу вихованню дитини, а не самоусуватися від цього, так як адміністративним кодексом України за неналежне виконання батьківських обов'язків, щодо виховання дітей передбачена відповідальність за порушення вимог ст. 184 КУпАП [4], також в кримінальному кодексу України є відповідальність передбачена ст. 166 за злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, що спричинило тяжкі наслідки [6].

Негативний вплив позашкільного середовища: скорочення системи закладів дозвілля для неповнолітніх призводить до незайнятості вільного часу дітей та підлітків, негативний вплив засобів масової інформації, що пропагують культ фізичної сили та агресію. Дозвілля та спорт все більше втрачають для них виховне значення, оскільки комерціалізуються.

Гуманність суддів України по відношенню до неповнолітніх, а також винесення гуманних рішень при вчиненні ними рецидиву.

Психологічні чинники:

До психологічних чинників, що провокують збільшення злочинності неповнолітніх, також слід віднести сім'ю, загострення проблем сімейного неблагополуччя на загальному тлі убогості і постійної потреби, моральна і соціальна деградація, яка відбувається в сім'ях, розлучення батьків призводять до вкрай негативних наслідків. Дослідження показують, що частіше неповнолітні злочинці мали неблагонадійну сім'ю, це прояви неповаги батьків до дітей, жорстокість стосовно них, демонстративна байдужість, пияцтво. Благонадійною може бути сім'я не тільки малозабезпечена, а й з високим рівнем достатку. Крім того, кількість сімей, що розпадаються, постійно зростає, це призводить до того, що діти почувають себе у своїй сім'ї непотрібними, чужими, починають шукати контактів поза родиною і на протипагу їй, що перекладає негативний досвід і накопичену озлобленість на оточуючих [2]. Також неповнолітні переймають звички та модель своєї майбутньої поведінки від батьків у побутових ситуаціях, в яких вони перебувають. За часту в цих сім'ях батьки можуть зловживати алкоголем, наркотиками, займатися проституцією. В таких родинах відсутні будь-які моральні цінності та культурні устої. Психічні розлади дітей багато в чому є результатом і спадщиною відповідної поведінки та життя їхніх батьків – алкоголіків, наркоманів. Деякі сполучення психічних розладів і соціально-психологічної деформації особистості багато в чому пояснюються тим, що причини патологічного розвитку особистості неповнолітніх криються в асоціальності та аморальності батьків [3]. Підлітковий вік відрізняється підвищеною чутливістю до зовнішніх та внутрішніх чинників, оскільки в цей час радикально змінюється соціальний статус індивіда. Особи у підлітковому віці більш піддатливі впливу середовища. Кожний окремих прояв деліктної поведінки зумовлений складною взаємодією вікових, індивідуально-типологічних, індивідуально-психологічних та соціально-психологічних детермінант. вплив засобів масової інформації.

Щодо біологічних чинників:

До біологічних чинників слід віднести відставання у розвитку, що може привести до нейрофізіологічного розладу і, як правило, до протиправної поведінки; генетична спадковість,

хромосомні порушення; негативні фактори внутрішньоутробного розвитку плода: паління, уживання майбутньою матір'ю алкоголю, наркотиків, медичних препаратів, а також фактори, які провокують уроджену патологію; особливості оточуючого біологічного середовища (радіаційне та інше природне або техногенне забруднення); перенесені набуті (фізичні та психічні) захворювання та травми; шкідливі звички та інші негативні практики: вживання алкоголю, наркотичних та токсичних речовин, перенапруга, стреси, неправильне харчування тощо [1].

Отже, детермінаційний комплекс злочинності неповнолітніх характеризується розгалуженістю та обтяженістю біологічними, обумовленими віковими особливостями. Поряд з цим, провідна роль у процесі генерації кримінальної поведінки неповнолітніх визнається саме за соціальними детермінантами, що мають місце, перш за все, у мікросоціальному середовищі та інформаційному просторі.

-
1. Корнієнко М. В. Причини та умови поширення злочинності неповнолітніх на сучасному етапі розвитку нашої держави. *Часопис Київського університету права*. 2011.
 2. Яковенко С. І. Злочинність неповнолітніх: причини, наслідки та шляхи запобігання: навчальний посібник / Максимова Н. Ю., Мороз А. Л., Мороз І. Л.; за ред. С. І. Яковенка. К.: КЮІ КНУВС, 2005. 200 с.
 3. Гальцова О. В. Чинники, що зумовлюють злочинність неповнолітніх. *Сучасна криминологія: досягнення, проблеми та перспективи*; за ред. Тація В. Я., Головкина Б. М. 2016.
 4. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Редакція від 22.08.2019.
 5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню): Закон України від 18.12.2019 року № 2657-VIII.
 6. Кримінальний кодекс України, Редакція від 27.06.2019.

dr hab. Krzysztof Predecki (PWSTE w Jarosławiu)
prof. ucz. dr hab. Krzysztof Rejman (PWSTE w Jarosławiu)
mgr Aleksander Zawadzki (doktorant VYSOKÁ ŠKOLA
ZDRAVOTNÍCTVA A SOCIÁLNEJ PRÁCE SV. ALŽBETY)

THE IMPORTANCE OF THE SYSTEM OF POST-PENITENTIARY ASSISTANCE IN THE PROCESS OF RESOCIALISATION

Offering support to prisoners serving long sentences had its origin in the United States, where the system of inmate assistance was created in the eighteenth century. In Poland the system of post-penitentiary assistance started developing in the nineteenth century with the emergence of the first institutionalized forms of support offered to prisoners leaving correctional facilities. The Patronage Association for Prisoners was the first institution founded in Warsaw in 1909. In some penitentiary facilities there were prison committees which used the prison clothing resources to distribute indispensable clothes among inmates who could not afford to buy them. In 1956 the prison system was transferred from the Ministry of Internal Affairs to the Ministry of Justice and then emphasis was put on providing social welfare support to ex-prisoners and their families. In 1959 the penitentiary department was created as well as the post of welfare department officer whose objective was post-penitentiary assistance (at the time the prisoners self-help fund came into being). In 1969 the executive penal code was passed, containing a chapter dealing with post-penitentiary assistance and describing the conditions which must be met in order to be granted this kind of aid. It was only in 1974 that the President of the Council of Ministers defined the rules of granting post-penitentiary assistance in the Ordinance of 29 May 1974.

Prisoners who are released from penal institutions need to adapt to the environment they have not functioned in, sometimes for a number of years. The moment when they crash with the surrounding reality is very difficult, because often they do not have anything or anyone to go back to. The problem of social readaptation is particularly difficult in the first months after the convict has been released, often lacking places to live, lacking money for food, clothing, basic fees, medicines. Prolonged isolation can cause changes in the personality, living conditions of the convict and this is often a critical situation, these people face stigmatization, rejection or disapproval of the family or social environment. Many institutions come with help, not only financial, and among them is the Post-Penitentiary Assistance Fund.

Six months before the expected date ending the imprisonment, various preparatory activities are taken up, preparing the convict for the independent life. At that time the convict establishes contact with the probation officer, with whom he determines the scope of assistance and the method of providing it. The Financial Director of penitentiary is obliged to provide information on the possibilities of obtaining post-penitentiary assistance.

The regulation of the Ministry of Justice of 3 January 2012 on the Crime Victims and Post-Penitentiary Fund determines the scope and the way of allocating resources from the Fund.

A convict is not the only person who can receive aid. According to the Regulation, imprisoned people who served the whole sentence and people released on parole from penal institutions and custody as well as their families can also receive such aid.

In order to get the support, one should turn to Probation and Court Service which can be found in each court and then to a probation officer who grants appropriate aid and amount of money.

Financial resources from the Post-Penitentiary Aid Fund can be used for:

- covering costs of accommodation or temporary stay in homeless shelters;
- financing temporary subsidies for covering rent or maintenance costs of a residential apartment providing that the claimant has legal title to the property;
- financing public transportation fees or covering costs of special transportation if needed;
- paying costs connected with obtaining an identity card and other important personal documents.

The aid is granted for the period of time necessary for achieving the goals of the assistance. The resources from the Post-Penitentiary Aid Fund can be obtained within three months from the date of leaving a prison, unless it is necessary to extend this period to six months (it is only possible in special circumstances resulting from an illness or inability to work).

When applying to a professional probation officer after receiving a benefit from the Post-Penitentiary Assistance Fund, one needs to submit a certificate of release from a penitentiary institution or a detention center, an ID card, and in the absence of an ID card – another document with a photo confirming identity. All kinds of documents confirming the circumstances indicated in the application are also necessary. In the case of formal deficiencies, the court-appointed guardian may demand supplementing the documentation, and the application for post-penitentiary assistance cannot be examined until the required documents are submitted.

Assistance to victims of a crime and their family members is provided upon request, material or financial assistance may be granted. An application for assistance should contain: applicant's data to the extent necessary to provide assistance, documents confirming the circumstances indicated by the injured party and his/her family member, as well as the justification.

Assistance for people released from correctional institutions, custody, deprived of freedom and members of their families is provided at the request of an interested party or ex officio. The person that can apply for a benefit is the person who is entitled to obtain assistance or alternatively it can be a prosecutor, a counsel for the defence or a convict's representative. The request should contain information concerning its purpose and its scope of assistance.

The income of the Post-release Assistance Fund is, among others, exemplary damages, cash benefits, deductions concerning convicts' remuneration for their work while serving custodial sentences, resources gained from carrying out disciplinary penalties, subsidies, donations, fund-raising and other sources. The Minister of Justice acts as the administrator of the Victims and Post-release Assistance Fund. Entities which receive subsidies are obliged to keep records of money received and spent. The Ministry conducts an inspection of expenses in accordance with the principle of rationality and legality. In case of improper use of the Fund's resources, the person is obliged to return them within thirty days and consequently is no longer entitled to further assistance. Depending on the applicant's needs, the needs of which funds are to be allocated, the probation officer applies for an appropriate amount of money, taking into account the amount of funds possessed by The Court's Curatorial Team in a given period, and then this amount is approved by the team leader and the President of the Court or an authorized judge.

The funds per person granted to family members of persons deprived of liberty are much higher compared to those for persons leaving prisons. The guardian who provides such assistance takes into account, above all, the source of income and the amount of funds available to the family, the number of people is also important. Often, family members are destitute because, as a rule, an inmate was a sole breadwinner. It should be noted that family assistance is insufficiently rendered while prisoners are serving their sentence. Assistance is also provided for financing the purchase of food, medicine, paying rent, temporary accommodation, covering the costs of vocational courses, advice and specialist treatment.

The families, whose members are deprived of their liberty, often avoid keeping contacts with the court or the probation officer. Their awareness of what form of help they can use is rather poor and they even don't often realize that they have an opportunity to get such help in different institutions. It is a prerogative not only for the families whose members are deprived of their liberty.

Summarizing, help, which a person gets after leaving the prison according to post-penitentiary assistance system, is an essential part of process of reintegration into society. However, it should be emphasized that these activities should be significantly expanded, because it depends on whether the process of social rehabilitation will end in a full return to society.

1. K. Pawlak, *Za drutami więzień i kratami obozów (zarys dziejów więziennictwa w Polsce)*, Kalisz 1997.
2. P. Wierzbicki, *Opieka postpenitencjarna w Polsce*, Warszawa 1966.
3. J. Korecki, *Kara 25 lat pozbawienia wolności w Polsce*, Warszawa 1988.
4. P. Wierzbicki, *Opieka postpenitencjarna w Polsce*, Warszawa 1966.
5. R. Musidłowski, *Znaczenie aktywności własnej skazanych w przygotowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego (w:) Pomoc postpenitencjarna w kontekście strategii i działań resocjalizacyjnych*, pod red. B. Skafiriak, Kraków 2007.

Генрик Федевич

доктор юридичних наук
(Державна вища школа технічно-економічна в Ярославі)

Анджей Кавецький

доктор суспільних наук
(Державна вища східноєвропейська школа в Перемишлі)

ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ НА КОРДОНІ НА ПРИКЛАДІ БЕЩАДСЬКОГО ВІДДІЛЕННЯ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ (БВПС) В 2016–2018 рр.

Захист державного кордону, тобто боротьба зі злочинністю на кордоні є важливим інструментом збереження згуртованості та економічної і суспільної цілісності. Республіка Польща ставши членом НАТО, а згодом Європейського Союзу, з однієї сторони забезпечила собі можливість впливу на формування світової політики, а з другої сторони взяла на себе обов'язок забезпечення територіальної безпеки, тобто суспільної та економічної спільноти. Геополітичне розташування Польщі зобов'язує до поточного контролю навколишньої обстановки та утримання і застосування відповідних сил і ресурсів задля протидії загрозам.

Серед органів і державних установ, які стоять на захисті національної безпеки, особливу роль відіграє Прикордонна служба, яка не тільки забезпечує державі можливість контролю прикордонного руху, але й виконує поліцейську функцію відносно транскордонної злочинності. Будучи установою, якої основною місією є захист кордонів держави і Європейського Союзу, вона повинна безпосередньо протидіяти різного типу негативним явищам. Серед них слід назвати, зокрема, нелегальну міграцію спричинену економічними чинниками, чи контрабандну злочинність, пов'язану, в основному, з переміщенням транспортних засобів і товарів без акцизу. Від 1990 року Прикордонна служба пройшла суттєву трансформацію від установи, що була безпосереднім спадкоємцем Військ захисту прикордонної зони, до сучасних посадовців, які захищають кордон та стежать за міграційними процесами. Прикордонна служба володіє засобами та повноваженнями, які дозволяють їй ефективно боротися з певними проявами злочинності. Завдяки тому вона могла стати повністю ефективною складовою системи забезпечення внутрішньої безпеки не лише Польщі, але й інших держав Шенгенської зони [1, с. 47].

Згідно зі ст. 9 ч. 1 закону про Прикордонну службу, з метою розпізнання, запобігання та викриття злочинів і порушень, посадовці Прикордонної служби виконують свої обов'язки на кордоні, виконують прикордонні дії, оперативно-розшукову та адміністративно-порядкову діяльність, організують підготовчі дії згідно з положенням Кримінально-процесуального кодексу, а також виконують дії за дорученням суду і прокуратури та інших відповідних державних органів у сфері, передбаченій окремими положеннями. У рамках таких дій посадовці можуть отримувати дані про осіб, обробляти їх та застосовувати спеціальні інструменти, такі як операційний контроль, контрольована закупка, чи неявно контрольована поставка.

Транскордонну організовану злочинність важко детально охарактеризувати. Європейська стратегія безпеки від 12 грудня 2003 року називає п'ять елементів, які дестабілізують європейський регіон. Серед них є також боротьба з організованою злочинністю. Через контрабанду наркотиків, жінок та нелегальних іммігрантів, зв'язки з тероризмом і нелегальний обіг зброєю вона дезорганізує дії держав та порушує громадський порядок.

Ключовим елементом злочинів, скоюваних членами організованих груп, є нелегальний перетин кордону. На сьогодні міграційна злочинність є джерелом доходів для організованої злочинності. Крім того, злочинні групи вдало пристосовуються до всіляких обставин, яким притаманні нешаблонні методи і новаторський підхід. У цій царині Прикордонна служба співпрацює з ЄВРОПОЛЕМ шляхом обміну інформацією про нелегальні міграції, торгівлю людьми, підробку документів, а також контрабанду через кордон одурманюючих засобів, психотропних речовин, акцизних товарів, перш за все тютюну та алкоголю. З огляду на геополітичні чинники та членство в Євросоюзі, Польща є активним гравцем в цій сфері, бо її

розташування в центрі Європи і відсутність ефективного прикордонного контролю суттєво полегшують дії членів злочинного світу [5, с. 101–110].

Нинішні процеси, а також події, пов'язані з міграціями, тероризмом, сепаратизмом, збройними конфліктами, зростаючими економічними та соціальними диспропорціями, а також бідністю впливають на те, що питання безпеки кордонів набуває особливого значення. Безпеку кордонів слід розуміти як буквальну безпеку інфраструктури та осіб, що знаходяться в цьому просторі, як і в широкому значенні – забезпечення цілої країни. Загрози державній безпеці можна поділити на декілька типів, залежно від їхньої причини та обставини:

1. Організована злочинність та контрабанда людей, наркотиків, акцизних товарів та боєприпасів, що її супроводжують;
2. Наплив до Європи мігрантів;
3. Діяльність спецслужб третіх держав, які застосовують різні методи та ресурси задля порушення, але також контролю державних кордонів;
4. Безпосередня і непряма мілітарна активність у прикордонних зонах;
5. Терористична та дезінтеграційна діяльність [2, с. 12].

Безпека державних кордонів нині може порушуватися внаслідок наростання загроз, що зумовлюються такими чинниками як:

1. Зростаюча кон'юнктура контрабандної діяльності. Про масштаби контрабанди можна судити з доповіді Stockholm International Peace Research Institute, за якою глобальний трансфер зброї в 2012–2016 роках зріс на 8,4% порівняно з періодом 2007–2011. Це, безсумнівно, пов'язано з військовими діями на території України, Іраку, Сирії та Лівії.

2. Наростання дезінтеграційних процесів, таких як тероризм, сепаратизм, чи фундаменталізм.

3. Посилені міграційні процеси та їхні негативні наслідки. Тепер метою нелегальних мігрантів є не тільки Європа, але також Північна Америка, деякі держави Африки, Азії, а також Близький Схід. Міжнародна організація з Міграції відзвітувала, що 2015 року на європейський континент потрапило понад мільйон іммігрантів та біженців.

4. Відмінності щодо суспільних та економічних умов.

5. Youth bulge тобто демографічний пріоритет молоді та зростання частки в суспільстві осіб без життєвих перспектив. Підрахунки Г. Гейнсона вказують, що такі особи (у віці 15–24 років) становлять близько 20% всього населення Близького Сходу та Північної Африки. Явище youth bulge особливо помітне в мусульманських країнах, де впродовж декількох поколінь в роках 1900–2000 число населення зросло зі 150 млн до 1,2 млрд [3, с. 45].

Будь-яка діяльність, пов'язана з протидією злочинам, скоєним у рамках переміщення товарів та осіб через кордон, належить, зокрема, до компетенції посадовців Прикордонної служби. Надані їм повноваження забезпечують можливість застосування широкого спектру дій, цілеспрямованих на запобігання та ліквідацію прикордонної злочинності:

1. Проведення прикордонного контролю;
2. Проведення особистого контролю, в тому числі перевірка вмісту багажів, вантажів у дворах, в портах і засобах дорожнього, авіаційного, залізничного та водного транспорту;
3. Видача віз та дозволів на перетин державного кордону;
4. Встановлення особи, зокрема шляхом перевірки їх посвідчень особи;
5. Затримання осіб у випадках, передбачених положеннями Кримінально-процесуального кодексу та інших законів;
6. Затримання осіб, які можуть в очевидний спосіб створити загрозу майну, здоров'ю або людському життю;
7. Накладення грошового стягнення у вигляді штрафу за порушення, що загрожують безпеці державного кордону;
8. Ведення спостереження та реєстрації випадків на дорогах та інших громадських місцях, а також у захищених осередках та СІЗО для іноземців;
9. Затримання та повернення із зони державного кордону радіоактивних матеріалів, шкідливих хімічних, біологічних засобів та відходів, а також ядерних матеріалів [4, с. 91].

Контроль прикордонного руху – одне з основних завдань і водночас інструмент посадовців Прикордонної служби, який допомагає їм зберігати нацбезпеку Польщі. Прикордонний рух, контрольований Бещадським відділом Прикордонної служби, проходить на 7 пунктах перетину кордону, у тому числі на двох залізничних та в аеропорту. Крім паспортного руху вирізнити можна так званий малий прикордонний рух (MRG), за яким регулярно перетинають спільний кордон договірних держав громадяни прикордонної зони. Малий прикордонний рух має характер суспільний, культурний, сімейний, а в обґрунтованих випадках також економічний. 2015 року прикордонні пункти пропуску, контрольовані БВПС, перетнуло 11 492 693 осіб, а частка поляків становила трішки понад 17%. 2016 року посадовці проконтролювали 12 253 647 осіб, що являє собою зростання на 6,6% порівняно з попереднім роком. 2017 року посадовці БВПС проконтролювали 13 153 678 осіб (зростання на 7,3% стосовно 2016 року). Тенденція зросту зупинилася 2018 року, у якому проведено 12 925 290 контролей на пунктах перетину кордону.

Найчастіше скоюваними злочинами, які виявили посадовці БВПС в 2016–2018 роках, були: підробка документів на перетин кордону, фіскальні злочини та нелегальний перетин кордону. 2016 року 61% (1 159 випадків) порушень БВПС проваджень становили злочини з підробки документів (ст. 270 Кримінального кодексу). 2017 року зафіксовано спад цього типу злочинів до рівня 916 випадків (54% проваджень порушень БВПС), після чого, 2018 року знову зафіксовано їх зростання (994 випадки, тобто 59% проваджень порушень БВПС). Другу категорію злочинів з точки зору кількості порушень проваджень становлять фіскальні злочини, які відповідно в 2016-2018 роках становили 379 випадків, тобто 20%: 454 випадки, тобто 27%; 379 випадків, тобто 17% загальної кількості проваджень порушень БВПС. Злочини нелегального перетину державного кордону в 2016–2017 роках становили близько 8,5% порушень проваджень (2016 рік – 163 випадки; 2017 рік – 145 випадків), зате 2018 року цей відсоток становив трохи більше 11191 випадку).

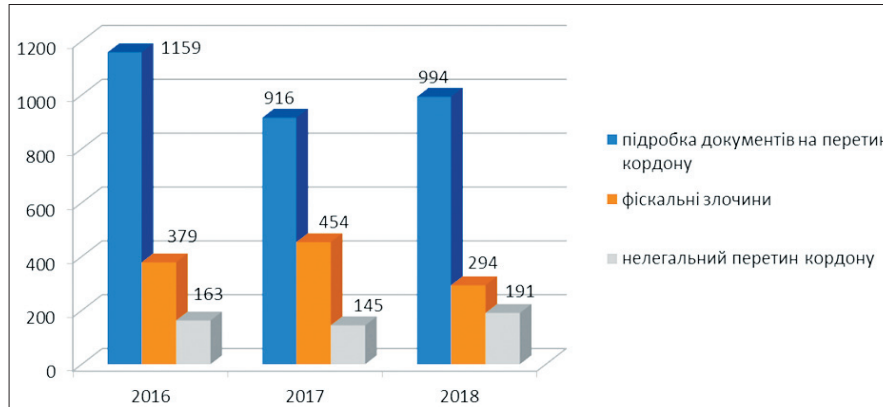

Рисунок 1. Найчастіші кваліфікації дій проваджень порушень БВПС у роках 2016–2018

Джерело: власна розробка на основі статистичних даних БВПС.

Серед причин проваджень порушень БВПС є й такі, як активне хабарництво, злочини, що порушують положення закону про протидію наркоманії, участь в організованій групі зі злочинною метою, злочини, що порушують положення про зброю, боєприпаси та вибухові матеріали, організація нелегального перетину кордону та нищення/продаж чужого посвідчення особи (докладне зіставлення дій, які є підставою для порушення проваджень – дивись табл. 1).

Таблиця 1

Провадження, порушені посадовцями БВПС у роках 2016–2018

Кваліфікація дії	Рік		
	2016	2017	2018
Підробка документа для перетину кордону	1159	916	994
Фіскальні злочини	379	454	294
Нелегальний перетин державного кордону	163	145	191
Активне хабарництво	18	18	11
Злочини, що порушують положення закону про протидію наркоманії	11	8	12
Участь в організованій злочинній групі	9	7	7
Злочини, що порушують положення про зброю, боєприпаси та вибухові матеріали	8	11	11
Організація нелегального перетину кордону	7	4	19
Нищення/продаж чужого посвідчення особи	7	9	14
Використання документів, що засвідчують неправду	4	1	0
Використання чужого посвідчення особи	2	3	2
Нищення/зміщення/усунення прикордонних знаків	2	0	2
Пасивне хабарництво	2	1	0
Висловлення неправди державним посадовцем	1	1	1
Продаж чужого посвідчення особи	1	1	2
Вимагання засвідчення неправди в документі	0	1	4
Торгівля людьми	0	2	1
Злочини, що порушують положення про охорону пам'яток культури та захисту таких пам'яток	0	0	1
Положення, що порушують положення про захист інтелектуальної власності	0	3	0
Інші злочини	119	118	126
Загальна кількість порушень проваджень	1892	1703	1692

Джерело: розробка власна на основі статистичних даних БВПС.

Одним із завдань Прикордонної служби є протидія та боротьба з контрабандою товарів через державний кордон. Ця дія зараховується до фіскальних злочинів. 2016 року посадовці БВПС виявили товари, що провозилися контрабандою, вартістю майже в 10,5 млн злотих, з чого 18% становили випадки на пунктах перетину кордону. Рекордний з точки зору виявленої контрабанди був 2017 рік, у якому виявлено товарів, що провозяться контрабандою, вартістю понад 45 млн злотих. 3/4 цієї суми походило з товарів, затриманих поза пунктами пропуску. Зате 2018 року прикордонники звели нанівець контрабанду загальною вартістю понад 25 млн злотих, з чого аж 89% становили спроби контрабанди поза пунктами перетину.

Таблиця 2

Місця виявлення та вартість контрабанди, виявленої БВПС у роках 2016–2018

Місця виявлення контрабанди	Рік		
	2016	2017	2018
на пунктах перетину	1 833 371 zł	11 321 822 zł	2 710 159 zł
поза пунктами перетину	8 574 534 zł	33 805 222 zł	22 391 069 zł
Загальна вартість контрабанди	10 407 905 zł	45 127 044 zł	25 101 228 zł

Джерело: власна розробка на основі статистичних даних БВПС.

Наступним елементом боротьби Прикордонної служби зі злочинністю на кордоні є зведення нанівець перевезення транспортних засобів, отриманих внаслідок злочину. 2018 року посадовці БВПС здійснили на 47% більше затримань транспортних засобів, отриманих внаслідок злочину, ніж попереднього року і на 32% більше, ніж 2016 року.

Таблиця 3

Затримання транспортних засобів, отриманих внаслідок злочинів, здійснені посадовцями БВПС у роках 2016–2018

Затримання транспортних засобів, отриманих внаслідок злочину	Рік		
	2016	2017	2018
Кількість транспортних засобів	134	120	177
Вартість транспортних засобів	7 200 900 zł	7 026 200 zł	7 765 100 zł

Джерело: власна розробка на основі статистичних даних БВПС.

Зміни, які пройшли в Польщі після 1989 року відкрили її на Європу та світ. Унаслідок цього потік особового та товарного руху на всіх напрямках різко зріс. Невід'ємним результатом бурхливої хвилі прикордонного руху є два негативні явища у вигляді контрабанди та нелегальної міграції. Ліквідація контрабанди є завданням митної адміністрації, а нелегальною міграцією зацікавлена Прикордонна служба. Форми та обсяг прикордонної злочинності відрізняються залежно від відрізка і напряму державного кордону. Нелегальна міграція являє собою найбільшу загрозу громадській безпеці. Її підґрунтям є збройні конфлікти та суспільна напруга на національному, релігійному та етнічному тлі, а також проблеми, пов'язані з політичною нестабільністю і станом довкілля. Нині, після подій 11 вересня 2001 року в Нью-Йорку, більшу увагу приділяємо запобіганню контрабанді небезпечних матеріалів, таких як зброя, чи вибухові матеріали, а також шкідливих хімічних речовин, радіоактивних і ядерних матеріалів. Чинником, який утруднює контроль потенційних загроз та забезпечення відповідного захисту та управління державним кордоном є її протяжність. Республіка Польща сусідує із сімома державами, а її державний кордон становить разом 3 511,39 км, у тому числі 439,74 км морського кордону. Тому до захисту кордонів та їх моніторингу залучено ряд органів, з різноманітними завданнями, які доповнюють один одного. Утім, усі вони зосереджуються навколо двох основних прерогатив – прикордонного руху та переміщення товарів і їх відповідності з положеннями законів.

1. P. Wawrzyk, Bezpieczeństwo wewnętrzne Unii Europejskiej, Warszawa 2009.
2. S. Wojciechowski, Zagrożenia dla bezpieczeństwa granic i ich współczesne przyczyny, [w:] Biuletyn Instytutu Zachodniego, Poznań 2017.
3. G. Heinsohn, Synowie i władza nad światem. Terror we wzlotach i upadkach narodów, Warszawa 2015.
4. M. Perkowska, Analiza systemu zapobiegania i zwalczania przestępczości granicznej, [w:] Archiwum Kryminologii, TOM XXXVIII/2016, Warszawa 2016.
5. Raport o stanie bezpieczeństwa w Polsce. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, Warszawa 2015.

Janusz Kiszka,

Doctoral student at the Police Academy in Szczytno
(Municipal Police Station in Przemyśl)

Andrzej Kawecki,

PhD in social sciences
(Municipal Police Station in Przemyśl)

NATIONAL MAP OF SECURITY THREATS AS A TOOL TO IMPROVE THE RESIDENTIAL SAFETY

Safety is not given once and for all, because there are factors that may influence it and its essence is that it creates conditions for the existence and functioning of an individual in both individual and social contexts [3, p. 145]. In general, safety is perceived as a state that provides a sense of security and a guarantee of its behaviour, as well as a chance for improvement [7, p. 14]. Local security in the public, social and individual dimension depends primarily on the involvement level of public administration, services, inspections and guards, but also social groups and citizens. Public administration has a particular role in ensuring an adequate level of security, which one of its key tasks is to ensure undisturbed and continuous development through the provision of basic, concrete societal needs for public security.

One of the most important challenges of modern times is the security of local communities. The increase in criminal threats and intensification of pathologies should become not only a subject of social discourse, but above all of local activity in the field of planning and implementation of prevention programs [6, p. 13]. Therefore, in order to ensure the expected security level, the challenge for the Police of the 21st century is to adopt new solutions in cooperation with the local community.

Unfortunately, few residents participated in social debates and meetings of local communities organized by the district. Therefore, due to difficulties in communication between the police and the public, work was undertaken to develop another tool for the exchange of information between the police and the public.

The problem was all the more important as the ideal communication channel between the police and society has not yet been developed, and the traditional ones often turn out to be insufficient and unreliable, as evidenced by the so-called «dark number»* of crimes and offences. Using modern technological solutions and in the era of the so-called «information society» it is therefore worth using the opportunities offered by a tool in the form of the National Map of Security Threats and minimize the number of threats occurring in local communities. The existence of the so-called «dark number» of crimes and offences is an unfavorable phenomenon both from the point of view of state security and social interest. A. Rzepliński believes that «every police unit should develop a policy of contacts with the inhabitants of its region, as well as a plan of cooperation with them and a programme of informing them about their work. Police officers from the prevention services cannot be anonymous to the inhabitants of their area of activity. They should be known and trustworthy. Contacts with residents should be built through activities unrelated to the investigative work.» It indicates that: the police carried out activities aimed at the community of particular settlements; police activities were aimed at improving the protection and quality of life of the local community; the police maintained regular contacts not only with people who cause problems, but also with local leaders and associations, which in consequence will contribute to a better understanding of the needs and problems of the local community; police cooperation with the local community was based on mutual respect for autonomy; all police departments as well as other institutions and social services operating in the area were involved in cooperation with the local community [5, pp. 17–20].

The beneficiary of security is community, i.e. «a group living in common territory, relatively self-sufficient, based on a durable system of social bonds and interactions, characterized by a strong sense of belonging of individuals to a group and identification of individuals with the group» [7]. The essence of a democratic society is based mainly on the individual, and therefore in the process of preventing and counteracting crime it is very important to identify threats and social expectations in the scope of proposed solutions. The active attitude of individuals is also important, as well as efficient institutions responsible for security. In order to feel safe, every inhabitant should first and foremost take care of their own safety.

It is therefore appropriate to agree with the view that the protection of security and public order, life, health and property cannot be the sole responsibility of the state administration, as it is also a matter of citizenship, and thus a problem of territorial communities. Every day, the local community observes both behaviors and factors leading to a decrease in the sense of security, but also to an increase in crime or social pathologies. If they do not concern us directly, then in most cases we do not react in any way by going over them to the agenda. Through such

* The so-called «dark number» of crimes and offences is the difference between the actual number of offences occurring in all stage (preparation, attempt, performance) and phenomena forms (perpetration, aiding and abetting) and the number shown in the statistics as a category of offences found.

an attitude, which we usually explain with fear for our own life and health, we confirm the proverbial hooligan in his impunity, thus allowing his reprehensible behavior [2, p. 157].

For this purpose, a new interactive tool, the National Map of Security Threats, was inaugurated in 2016. According to the assumptions, the exchange of information between residents and the Police is to take place by involving the local community in the process of identifying threats on the National Map of Security Threats. According to J. Czapka, «such a turn towards society is the essence of community policing philosophy. Community policing is effectively implemented if it reduces crime and fears of crime, improves the quality of life and increases trust in the police» [1, s. 140]. A community policing strategy has a chance of success in societies where security and public order services have a high level of social trust.

Until recently, the Polish reality was characterized by an unwillingness to take responsibility for the common good, a lack of trust in informal social control and a conscious failure to notice security threats in the local dimension [2, p. 171]. This problem is systematically decreasing as a result of, among others, appropriate actions taken by the police and changes in the organization of formation itself. An example of such actions is, among others, the creation of a new tool, i.e. the National Map of Security Threats, thanks to which the residents may become involved in the process of identifying threats, which in turn will improve the safety of local communities.

The National Map of Security Threats is a new tool enabling individual identification of threats in the local dimension. An important element is also the possibility of online observation of the verification stages of threats posed on the basis of pictogram color. The green color informs us that the threat has been marked on the map. Within 2 days, the color will change to yellow, which means that the police have become familiar with the threat and have taken action to verify the occurrence of indicated threat in a given area. The verification of threat lasts up to 5 days. We are informed about the confirmation of threat by the red color, which changes to blue when the threat is eliminated. However, the grey color indicates that the threat has not been confirmed. Police officers should always thoroughly analyze the threats posed, because it leads to an increase in information on antisocial behaviour, and thus directs the police activities to areas in need of improvement.

The National Map of Security Threats is a tool that is constantly evolving. Based on comments and suggestions from users, new functions were introduced in 2017. The introduced changes prove that the society, apart from the possibility of making notifications, also has a real impact on the functioning formula of the National Map of Security Threats, and the Police by implementing suggestions from citizens, give a clear signal that they listen to the society's voice.

Currently, on the interactive map is a possibility to indicate one of 23 threats presented there. These are threats that have a great impact on the level of our sense of security. They include: alcohol consumption in prohibited places; vandalism; speeding; improper parking; illegal rallies; poor traffic organization; unguarded railway crossing; unguarded track crossing; inadequate road infrastructure; road accidents involving forest animals; begging; use of narcotic drugs; homelessness; grouping of minors at risk of demoralization; dangerous places in waters; burning of grasses; poaching; destruction of greenery; illegal logging; wild rubbish dumps; abuse of animals; wandering stray dogs; moving in forest areas with quads. In the initial version of map, the user had a possibility to add 2 more threats: wild beaches and drowning.

The national map of safety threats meets several important functions:

1. preventive and protective – it gives both the possibility of preventing further threats and the possibility of obtaining information on threats concerning a given area;
2. social-integrating – it is related to engaging the society in caring for and creating safety of the community in the local environment. An integrative element may influence attitudes, behavioral patterns and social reactions, as well as contribute to their change. Each threat posed generates a response from the police in a form of verification and action to eliminate it. The social function, on the other hand, is the influence shaping the legal culture of residents, society and respect for the binding legal norms;
3. safety management – includes the organization of preventive service, implementation of tasks in the field of law enforcement, prosecution of offenders. Its most important element is the aspect of supplementing the procedure of reporting information on threats to the police;
4. control – consists in using the threat map to assess the way in which the police officers perform their tasks at the level of their superiors. It is to a large extent the involvement of police officers involved in the verification of threats that influences whether the actually reported threat will be confirmed and consequently eliminated. The second aspect of control function is the society assessment. The map user can observe online the verification stage of the threat posed and the effect in a form of confirmation or non-confirmation of its occurrence [8, pp. 73–75].

The national map of security threats is a generally available tool for dialogue between the police and society, which evolves in cooperation between the police and citizens, shapes civic social awareness and activates residents to take action to improve public security. Thanks to it, every interested citizen can have a real impact on the security in their area, and the Police, by increasing the effectiveness of their own actions, strengthens cooperation with the society and builds mutual trust.

1. Czapska J., Community policing in Poland – opportunities and limitations, [in:] Local security. The social context of crime prevention, J. Czapska, J. Widacki (ed.), Warsaw 2000.
2. Kawecki A., The role of citizens in shaping the security of the local community, [in:] Security and social order. Selected issues. M. Gitling, A. Kawecki, I. Wojaczek (ed.), Przemyśl 2018.
3. Moczuk E., Local security as a security «dimension». Terminological issues, [in:] Cooperation of local self-government and uniformed public services in ensuring safety of local communities, J. Maciejewski, D. Hofman, A. Sokołowska (ed.), Wrocław 2017.
4. Olechnicki K., Załęcki P., Sociological Dictionary, Toruń 1998.
5. Rzepliński A., Police in the metropolis and human rights, [in:] Law in the street. Handbook for guards and city police, B. Gruszczyńska (ed.), Warsaw 2000.
6. Smolak L., Contemporary image of crime threat and challenges for local communities, [in:] Safe cities. Contemporary threats and challenges, W. Kustra, L. Smolak (ed.), Warsaw 2015.
7. Glossary of national security terms, Warsaw 2008.
8. Minkiewicz D., Functions of the National Map of Security Threats in shaping the safety of the local community, «Police Quarterly» 2017, no. 3/2017.

Mariusz Śmierciak,

doktorant Katedry Finansów i Strategii Przedsiębiorstwa,
(Wydział Zarządzania – Uniwersytet Łódzki Specjalistyczna Uzbrojona Formacja Ochronna,
Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa)

SPECIAL SERVICES AND THEIR ROLE IN FIGHT AGAINST TERRORISM AND CRIME

Today, a very important issue is the topic of security, which is very much threatened by the emerging terrorist attacks. In the world of galloping technological progress, the problem of terrorism is so important that in fact, at any moment, anywhere in the world a tragedy caused by terrorists can occur. Therefore, countries exposed to threats and the organizations they belong to have created a number of laws, institutions and services that are designed to detect, prevent and combat potential terrorist attacks.

This article describes the special services and organizations that are facing the problem of terrorism and crime.

In the fight against terrorism and crime, special services play a very important, and perhaps even the most important, role. There are different secret services in each country with different responsibilities. Generally speaking, secret services are those that conduct activities focused primarily on intelligence and counterintelligence. The area of their activity is the acquisition and protection of information that is key to ensuring public and internal security of a given country [1, p. 321]. For an anti-crime system to be effective, it should be based on four pillars, namely the recognition, prevention, combating and elimination of the resulting effects. No state or organization that fights terrorism and crime has yet to work out a 100% effective system to combat these phenomena. The phenomenon of terrorism is very volatile and unpredictable, so that terrorists can always be one step ahead of the services that are pursuing them. That is why continuous training and improving special services are so important.

SPECIAL SERVICES AND PUBLIC ADMINISTRATION INSTITUTIONS DEALING WITH COMBATING TERRORISM IN POLAND

1. Counter Terrorist Centre (CTC)

The CTC was established as part of the International Security Agency in connection with the growing terrorist danger in the world. It is a body that integrates the work of all government departments and institutions responsible for security. CTC is responsible for the coordination, collection, collection and analysis of all information related to the terrorist threat. Counter Terrorist Centre structures include seconded officers of services such as the International Security Agency, the Foreign Intelligence Agency, the Foreign Intelligence and Counterintelligence Services, the Counter-terrorist Operations Bureau of the General Police Headquarters, Border Guards Operations Departments and the Government Protection Bureau. In addition, other public administration organizations dealing with anti-terrorist protection of Poland cooperate with CTC, namely the General Inspector of Financial Information, the Ministry of Foreign Affairs, as well as Special Forces of the Military Police. The Center also cooperates with the international team on terrorism, the Government Security Center, Interpol, Europol and with anti-terrorism centers of other countries.

The main CTC tasks include coordination of operational activities aimed at verifying information on terrorist threats, supporting decision-making mechanisms in the event of a terrorist attack, and collecting IT and analytical data in this regard. CTC employees collect and analyze all data on world events, mainly those in which Polish citizens participate. Their duty is to protect the state, authorities and citizens in the country and abroad. Collecting information on the possibility of threats in Poland and other regions of the world, as well as information on transfers and money laundering, which may constitute financing of criminal activities [2].

2. International Security Agency (ISA)

ISA International Security Agency is a special service created to protect the Polish constitution. Its scope of responsibilities focuses on protecting the internal security of the Republic of Poland and its citizens. The Agency's main tasks include identifying and preventing terrorist threats. By analyzing the collected information, ISA is able to correctly assess the origin and scale of the threat, and by identifying potential bombers, their plans and logistics facilities can verify the source and scale of the phenomenon. The Prime Minister defines all of her courses of action. In the fight against terrorism, the International Security Agency works closely with other state and international services, organizations and institutions [3, pp. 103–104].

3. The Military Counterintelligence Service (MCS)

The Military Counterintelligence Service is a special service acting for the defense and security of the state. The tasks of MCS include the recognition, prevention and detection of all offenses related to, inter alia, terrorist activities that affect the Republic of Poland and its citizens. It is to guard the protection of the state's defense, its security, combat capability of the Polish Armed Forces as well as all units and organizations subordinated and supervised by the Ministry of National Defense. Military Counterintelligence Service was established in 2006 and reports to the Minister of National Defense. It consists of soldiers of the rank of officer and non-commissioned officer, officers and civilian employees [4, pp. 157–158].

4. Bureau of Antiterrorist Operations of the National Police Headquarters

Bureau of Antiterrorist Operations of the National Police Headquarters (BAONP) is a key organizational unit of the police. It was created, inter alia, to detect and combat terrorism. He also deals with the fight against organized crime, a convoy of criminals subject to extradition and those posing the greatest threat, as well as detaining the most dangerous, conducting negotiations or releasing hostages. The tasks of the Office also include coordinating the supervision of the work of the Independent Counter-Terrorism Police Departments. These troops conduct combat operations focused on recognizing and counteracting terrorist threats, conducting negotiations as part of anti-terrorist actions. They also provide all kinds of training consisting in improvement in analyzing, counteracting and combating terrorist attacks.

The police are an important element of the Polish system of recognizing, counteracting and responding to terrorist acts. Apart from the BAONP, it also includes the Central Bureau of Investigation of the Police Headquarters dealing with the identification of terrorist crime and the Chief Police Staff of the Police Headquarters, it supervises critical infrastructure facilities and their security. In addition, police officers belong to both national and international teams working on the analysis and exchange of information on the threats posed by terrorist activities. On the international stage, they cooperate mainly with Interpol, Europol and the Working Group on Terrorism. In Poland, however, with the International Team on Terrorist Threats. It should also be mentioned that police officers have been working in the Anti-terrorism Center since 2008 [5].

5. Special Forces of the Military Police

Special Forces of the Military Police are special units that were established in 2004. Their precursor was the Department of Special Protection and special groups operating in field structures of the Military Police. The branch in Gliwice was transformed and became the base forming Agat Military Units under the Special Forces Command. Special Forces of the Military Police is a separate and specialized service that is part of the Polish Armed Forces. The branch located in Warsaw deals mainly with counter-terrorism and security. The Special Operations Department is a counter-terrorism department, helping, inter alia, the Police in situations of terrorist threat and detaining the perpetrators of very serious crimes, if it falls within the competence of the Military Police. In turn, the Special Department located in Mińsk Mazowiecki performs the function of a maneuvering unit, mediating between assault and prevention subunits. It is used to support police, patrol and protection activities, as well as suppress rioting and help with activities directed against terrorism. OSWW soldiers are subjected to a very long training, based mainly on activities in built-up areas [6].

6. Border Guard

The Border Guard (BD) is the only formation that, like the secret services, has the authority and duty to take all actions in the fight against terrorism. Thanks to the tasks that SG performs, it has the ability to obtain information, recognize phenomena and reveal events that may have something to do with the terrorist threat. The BD's tasks include, inter alia, identifying, preventing and detecting criminal acts and prosecuting their creators, focusing mainly on crimes related to crossing the state border or moving illegal goods and objects such as weapons, ammunition or explosives. It has a duty to ensure security in international air transport and security at airports and seaports. The Border Guard guards public order and order within border crossings and facilities they use themselves against possible terrorist attacks. It ensures that unwanted persons do not cross the border of the Republic of Poland, and also detains criminals who are wanted by law enforcement agencies. Collects and analyzes data on citizens from high-risk countries who cross the border, as well as controls the environments of people from these countries associated with border crime and prevents the use of state institutions that can allow legal stay in Poland, mainly false marriages. The Border Guard also monitors the transport of large sums of money from other countries to Poland or vice versa. In addition, SG cooperates in the field of terrorist threat with, inter alia, ISA, MCS, Police, Military Police, Ministry of the Interior, the services of countries neighboring Poland and other institutions and services dealing with security both in the country and abroad [7]. The Border Guard

has in its structure specialized cells created to fight the terrorist threat, namely the Border Guard Operations and Investigation Department and the Border Board of the Border Guard Main Headquarters.

In order for the fight against terrorism to be effective, close cooperation between special services and state administration institutions that deal with identifying and preventing terrorist attacks is necessary. It must be said without hesitation that the secret services play a key role here. The state's resistance to terrorist attacks depends on their professionalism and effectiveness. Special services are divided into two groups, which include information and intelligence services, as well as police and preventive services. The first deal with the acquisition and collection of information, while the second deal mainly with the protection of national security.

In a world of constantly growing technological progress, which is largely conducive to the development of terrorist groups, the legitimacy of fighting this phenomenon is indisputable. That is why it is so important to strengthen the special services, forces and anti-terrorism measures at their disposal so that they can reliably face the challenges that face the events of the 21st century.

-
1. Słownik Języka Polskiego PWN, Wyd. PWN, Warszawa 2015
 2. <https://www.abw.gov.pl/pl/zadania/zwalczanie-terroryzmu/centrum-antyterrorysty/> 62, Centrum-Antyterrorystyczne-CAT.html
 3. K. Grosicka, L. Grosicki, P. Grosicki, Organizacja i kierowanie instytucjami bezpieczeństwa wewnętrznego państwa, Wyd. Akademia Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztor, Pułtusk-Warszawa 2013
 4. ibidem
 5. <http://www.antyterroryzm.gov.pl/CAT/antyterroryzm/instytucje-i-sluzby/policja/553,Policja.html>
 6. <http://www.special-ops.pl/leksykon/id263,oddzialy-specjalne-zandarmerii-wojsko-wej>
 7. <http://www.antyterroryzm.gov.pl/CAT/antyterroryzm/instytucje-i-sluzby/straz-graniczna/552,Straz-Graniczna.html>

Анджей Кавецкий,

доктор суспільних наук
(Державна вища східноєвропейська школа в Перемишлі)

Генрик Федевич,

доктор юридичних наук
(Державна вища школа технічно-економічна в Ярославі)

ФЕМІДА ПРОТИ ЯВИЩА СІМЕЙНОГО НАСИЛЬСТВА

Сімейне насильство безсумнівно є одним з негативних явищ суспільного життя. Визначення фактичного розміру цього явища це важке питання. Через специфіку цієї соціальної проблеми, та численні особисті трагедії і жертв, багато таких актів залишається невиявленим, і відомими тільки людям, котрі в самотності зазнають їх серйозних наслідків. Одночасно винуватець залишається безкарним і підтверджується в переконанні, що члени сім'ї мовчанням і браком реакції дають дозвіл повторювати агресивні акти. Практично щойно в вісімдесятих роках ХХ століття більшість кримінологів і жіночі організації почали виразно сигналізувати про існування такої проблеми і вказувати, що сімейне насильство це насправді злочин, а не внутрішня сімейна справа.

Проблема сімейного насильства є присутньою в людському житті з моменту існування сім'ї, однак в минулому ця проблема не була так поширена, як тепер, люди були більш спокійними, менш напруженими, насилля не було так жорстким, як сьогодні, авторитет батьків і людей похилого віку, та повага людської гідності були більшими. У той же час усвідомлення можливого покарання було ефективним фактором, стримуючим від насильства, проте це не означає, що його проявів не було. Про застосування сили проти членів сім'ї ніхто не говорив, поширеною була думка, що «чоловік має право привести в порядок непокірних дружину і дітей». Сьогодні така поведінка неприйнята. Ніхто не має права застосовувати будь-яку форму примусу, ані фізичного і психічного насильства над іншими [6, с. 187].

Закон з дня 29 лinya 2005 року про протидіяння сімейному насильству в статті 2 підпункті 2 називає сімейне насильство «одноразовим або повторювальним свідомим актом, та бездіяльністю, котрі порушують права, або особисте майно близьких людей (за змістом ст. 115§11 к. к.), а також інших людей, які живуть або господарюють разом, зокрема піддаючи їх ризику втратити життя, здоров'я, посягаючи особисту гідність, тілесну недоторканість, свободу, включаючи сексуальну, заподіюючи шкоди їхньому фізичному чи психічному здоров'ю, а також причиняються до страждання та моральних шкід людей, котрі постраждали від насильства»[7].

Як спостерігає Т. Шлендак, сімейне насильство це навмисний акт агресії, спрямований на завдання шкоди іншим людям, котрий може бути здійсненим в відношенні до дітей, подружжя і сексуальних партнерів, батьків. Отже сімейне насильство можуть вчинити не тільки чоловіки над своїми дружинами і дітьми, але також жінки над своїми мужами, дітьми і онуки над дідами, діти над іншими дітьми, а навіть

молодіж над своїми батьками [5, с. 274]. З іншого боку, Гіддес визначає насильство в сім'ї як використання фізичної сили одним членом сім'ї проти її іншого члена (або інших осіб) [1, с. 350].

Насильство в сім'ї найчастіше проявляється чоловіками до 30 років, які мають вищу освіту, виконують інтелектуальну роботу та проживають у містечку та сільській місцевості. Ця модель представляє освічену людину, яка в результаті переживання постійного стресу, напруженості та проблем, пов'язаних із професійною працею, тягється до алкоголю, а пережиту напругу та стрес послаблює через насильство над своїми близькими [4, с. 254].

У кримінально-правовому захисті людей від сімейного насильства застосовуються: кримінально-матеріальне і процесуальне права, та закон про правопорушення. Жертви насильства не завжди користуються захистом гарантованим положеннями Кримінального кодексу та Кодексу про правопорушення. Вони не повідомляють правоохоронним органам про факти насильства, що застосовуються проти них, оскільки бояться помсти з боку винного, або не мають знань про те, як закон захищає жертви насильства, ані які правові заходи можуть бути застосовані проти винного. Цей факт призводить до відсутності «темного числа» злочинів, пов'язаних із сімейним насильством, котрих обсягу не можна оцінити.

Окружні суди в роках 2017–2018 судили всього 30 886 (2017 рік – 15 144; 2018 рік – 15 742) злочинців за вчинки, котрі кваліфікуються як сімейне насильство згідно зі статтею 2 підпунктом 2 закону з дня 29 липня 2005 року про протидію сімейному насильству, з них засуджено 25 551 осіб (2017 рік – 12 498; 2018 рік – 13 053); провадження було умовно припинено стосовно 3 149 злочинців (2017 рік – 1 539; 2018 рік – 1 610); провадження у справі було припинено стосовно 1 516 правопорушників (2017 рік – 782; 2018 – 734); виправдано 633 звинувачених (2017 рік – 309; 2018 рік – 324); на 37 винних осіб не було накладено покарання (2017 рік – 16; 2018 рік – 21). У зв'язку з вчиненням актів, що кваліфікуються як домашнє насильство у 2017–2018 роках, до винесення рішення суду було тимчасово заарештовано 1860 злочинців (2017 рік – 900; 2018 рік – 960).

Таблиця 1

Суджені і засуджені у 2017–2018 роках за вказаними видами злочинів за вчинки, котрі кваліфікуються як сімейне насильство

Юридична кваліфікація /стаття к.к./		Загальна кількість суджених		Засуджені					
				2017			2018		
				2017	2018	Жінки	Чоловіки	Разом	Жінки
207§1	Сімейне насильство	11283	11203	347	9059	9406	338	8929	9267
207§2		13	9	1	11	12	1	5	6
207§3		29	28	0	27	27	1	27	28
156	Важка шкода здоров'ю	32	13	6	24	30	4	5	9
157§1	Середня, або легка шкода на здоров'ю у зв'язку з §4	278	219	16	195	211	9	158	167
157§2		243	245	9	150	159	14	154	168
190	Погрози	923	718	30	694	724	15	544	559
190а§1	Сталкінг (наполегливе домагання)	206	176	11	156	167	7	138	145
190а§2		16	11	0	15	15	1	10	11
190а§3		0	0	0	0	0	0	0	0
191	Примушування до конкретної поведінки	41	46	0	31	31	3	33	36
191а	Збереження і поширення візерунку нагої людини без її згоди	6	5	0	4	4	0	4	4
197§1	Згвалтування	101	102	0	97	97	0	90	90
197§2		14	16	0	12	12	0	15	15
200§1	Статевий акт з неповнолітніми молодше 15 років	90	61	0	78	78	1	55	56
200§2		0	0	0	0	0	0	0	0
200§3		3	4	0	2	2	2	2	4
200§4		1	2	0	1	1	0	0	0
200§5		0	0	0	0	0	0	0	0
278§1	Крадіж майна	96	106	9	72	81	7	87	94
279§1	Крадіж із вторгненням	44	48	1	33	34	0	37	37
284§1	Привласнення рухомого майна	32	35	3	17	20	7	20	27
288§1	Знищення майна	39	35	0	29	29	1	28	29

Джерело: власне дослідження на основі статистичних даних Міністерства юстиції: MS-S6r Звіт повідношенні до осіб, судимих у першій інстанції відповідно до фактичної властивості за роки 2017 і 2018. Окружні суди – Польща.

У 2018 році серед винуватців сімейного насильства переважали чоловіки, які становили 95,37% (12 449 осіб) злочинців засуджених винних за сімейне насильство (2017 – 11 925 осіб, тобто 95,42%). Жінки становили лише невеликий відсоток засуджених винних у вчиненні насильства в сім'ї (2017 рік – 573 особи, тобто 4,58%; 2018 рік – 604 особи, тобто 4,64%). Окружні суди в Польщі найчастіше судили в справах правопорушення:

1. стаття 207§1 к.к. (насильство над сім'єю). Загалом за цей злочин було суджено 11 203 людей (2017 рік – 11 283), було засуджено 9 267 людей (2017 рік – 9 406), у цьому числі чоловіки становили 96,35% тобто 8 929 людей (2017 рік – 9 059), а жінки 3,65% тобто 338 людей (2017 рік – 347).

2. стаття 190 к.к. (погроза). Загалом засуджено 718 людей (2017 рік – 923), було засуджено 559 людей (2017 рік – 724), у цьому числі чоловіки становили 97,32%, тобто 544 людей (2017 рік – 694), а жінки 2,68%, тобто 15 осіб (2017 рік – 30).

3. стаття 157§2 к.к. в зв'язку з §4 (середня, або легка шкода на здоров'ю). Було суджено 245 людей (2017 рік – 243), було засуджено 168 людей (2017 рік – 159), у цьому числі чоловіки становили 91,67%, тобто 154 людей (2017 рік – 150), а жінки 8,33%, тобто 14 осіб (2017 рік – 9).

Таблиця 2

Особи, котрі постраждали у 2017–2018 роках від вибраних видів правопорушень за вчинки, що кваліфікуються як сімейне насильство.

Юридична кваліфікація /стаття к.к./	Постраждалі люди									
	Неповнолітні						Жінки		Чоловіки	
	Дівчинки		Хлопці		РАЗОМ		2017	2018	2017	2018
	2017	2018	2017	2018	2017	2018				
207§1	1655	1403	1821	1554	3476	2957	11998	11701	2770	2508
207§2	2	5	8	4	10	9	10	5	0	2
207§3	9	6	10	11	19	17	35	35	6	4
156	2	2	6	3	8	5	14	3	13	4
157§1	7	8	9	6	16	14	170	136	107	73
157§2 у зв'язку з §4	16	9	25	13	41	22	169	171	41	50
190	41	29	36	25	77	54	843	641	288	278
190a§1	15	2	8	3	23	5	209	166	44	25
190a§2	0	0	0	0	0	0	19	6	0	2
190a§3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
191	1	1	0	0	1	1	39	43	9	14
191a	0	0	0	0	0	0	8	5	0	2
197§1	17	10	16	6	33	16	100	94	9	2
197§2	5	1	1	2	6	3	14	14	0	0
200§1	89	48	14	13	103	61	10	12	2	4
200§2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
200§3	1	2	3	4	4	6	0	0	0	0
200§4	1	2	0	0	1	2	0	0	0	0
200§5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
278§1	0	0	0	0	0	0	52	45	30	28
279§1	0	0	1	0	1	0	26	25	20	22
284§1	2	0	1	2	3	2	14	11	9	10
288§1	0	0	0	1	0	1	28	30	23	28

Джерело: власне дослідження на основі статистичних даних Міністерства юстиції: MS-S6r Звіт повідношенні до осіб, судимих у першій інстанції відповідно до фактичної властивості за роки 2017 і 2018. Окружні суди – Польща.

У 2018 році внаслідок злочинів, кваліфікованих як сімейне насильство, постраждали 22 352 особи (2017 рік – 22 876). Жертвами найчастіше були жінки – 14 051 людей, тобто 62,86% всіх постраждалих (2017 рік – 14 630, тобто 63,95% всіх постраждалих), послідовно неповнолітні – 4 909 людей, тобто 21,96% (2017 рік – 4 600, тобто 20,11%), у цьому числі хлопці – 2 510 і дівчинки – 2 399 (2017 рік – хлопці – 2 375; дівчинки – 2 225). Найменший відсоток постраждалих становили чоловіки – 15,17%, тобто 3 392 людей (2017 рік – 3 646, тобто 15,94%)

Найбільш людей страждало внаслідок злочину:

1. стаття 207§1 к.к. – 17 166 людей, тобто 76,80% всіх постраждалих внаслідок злочинів, що кваліфікуються як сімейне насильство (2017 рік – 18 244, тобто 79,75%). Найчастіше жертвами були жінки – 11 701, тобто 52,35% всіх жертв (2017 рік – 11 998, тобто 65,76%), неповнолітні – 2 957, тобто 13,23% всіх жертв (2017 рік – 3 476, тобто 19,05%), у цьому числі хлопці – 1 554 і дівчинки – 1 403 (2017 рік – хлопці –

1 821; дівчинки – 1 655). Чоловіки становили 11,22%, тобто 2 508 постраждалих (2017 рік – 2 770, тобто 15,20%).

2. стаття 190 к.к. – 973 людей, тобто 4,35% всіх постраждалих внаслідок злочинів, що кваліфікуються як сімейне насильство (2017 рік – 1 208, тобто 5,30%). Серед жертв переважали жінки – 641, тобто 2,87% всіх жертв (2017 рік – 843, тобто 3,68%), чоловіки – 278, тобто 1,24% (2017 рік – 288, тобто 1,26%) і неповнолітні – 54, тобто 0,24% (2017 рік – 77, тобто 0,34%), у цьому числі дівчинки – 29 і хлопці – 25 (2017 рік – хлопці – 36; дівчинки – 41).

Таблиця 3

Невинно засуджені у 2017–2018 роках винуватці вибраних видів злочинів за вчинки, що кваліфікуються як сімейне насильство

Юридична кваліфікація /стаття к.к./	Кількість засуджених		Позбавлення волі		Обмеження волі		Змішане покарання		Незалежний штраф	
	2017	2018	2017	2018	2017	2018	2017	2018	2017	2018
207§1	9406	9267	7208	7002	1657	1716	185	186	354	360
207§2	12	6	12	6	0	0	0	0	0	0
207§3	27	28	23	24	0	0	3	3	1	1
156	30	9	28	7	1	2	0	0	1	0
157§1	211	167	115	89	52	49	2	1	42	28
157§2 у зв'язку з §4	159	168	45	50	57	39	1	3	56	76
190	724	559	275	196	221	202	7	5	220	155
190a§1	167	145	78	65	42	40	1	3	46	37
190a§2	15	11	9	7	3	0	0	0	3	4
190a§3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
191	31	36	11	18	11	4	0	2	9	12
191a	4	4	4	2	0	1	0	0	0	1
197§1	97	90	85	75	1	3	11	12	0	0
197§2	12	15	11	13	0	2	1	0	0	0
200§1	78	56	73	50	1	0	4	6	0	0
200§2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
200§3	2	4	1	0	1	4	0	0	0	0
200§4	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0
200§5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
278§1	81	94	31	33	35	46	1	0	14	15
279§1	34	37	27	29	2	5	5	2	0	1
284§1	20	27	10	8	3	5	0	0	7	14
288§1	29	29	14	18	6	3	1	0	8	8

Джерело: власне дослідження на основі статистичних даних Міністерства юстиції: MS-S6г Звіт по відношенню до осіб, судимих у першій інстанції відповідно до фактичної властивості за роки 2017 і 2018. Окружні суди – Польща.

Таблиця 4

Вимір покарання позбавлення волі людей засуджених у 2017–2018 роках з вибраних видів злочинів за вчинки, що кваліфікуються як сімейне насильство

Юридична кваліфікація /стаття к.к./	Позбавлення волі		1 місяць		2-5 місяців		6 місяців до 1 року		Більше за 1 рік до 2 років		Більше за 2 роки до 5 років		Більше за 5 років до 8 років		Більше за 8 років	
	2017	2018	2017	2018	2017	2018	2017	2018	2017	2018	2017	2018	2017	2018	2017	2018
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
207§1	7208	7002	5	4	735	789	5861	5688	515	430	80	77	12	9	0	5
207§2	12	6	0	0	0	0	2	2	5	0	3	3	1	1	1	0
207§3	23	24	1	0	0	0	6	1	6	10	9	13	1	0	0	0
156	28	7	0	0	2	0	13	5	6	0	6	2	1	0	0	0
157§1	115	89	0	0	24	28	75	54	13	5	3	2	0	0	0	0
157§2 у зв'язку з §4	45	50	1	1	20	26	24	22	0	1	0	0	0	0	0	0
190	275	196	3	4	111	75	145	109	12	7	4	0	0	1	0	0
190a§1	78	65	1	1	22	22	50	39	3	3	1	0	1	0	0	0
190a§2	9	7	1	0	8	5	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0
190a§3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
191	11	18	0	0	5	9	6	9	0	0	0	0	0	0	0	0
191a	4	2	0	0	0	0	4	2	0	0	0	0	0	0	0	0
197§1	85	75	0	0	1	1	6	10	35	26	41	37	2	1	0	0
197§2	11	13	0	0	0	0	9	9	1	2	1	1	0	1	0	0
200§1	73	50	0	0	0	0	8	3	27	23	31	19	6	5	1	0
200§2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
200§3	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
200§4	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
200§5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
278§1	31	33	0	0	7	6	20	25	3	2	1	0	0	0	0	0
279§1	27	29	0	0	0	2	3	21	9	5	0	1	0	0	0	0
284§1	10	8	0	0	2	1	7	7	1	0	0	0	0	0	0	0
288§1	14	18	0	0	4	6	7	10	2	2	1	0	0	0	0	0

Джерело: власне дослідження на основі статистичних даних Міністерства юстиції: MS-S6г Звіт стосовно осіб, судимих у першій інстанції відповідно до їх фактичної властивості за роки 2017 і 2018. Окружні суди – Польща.

Аналізуючи вироки, винесені Окружними судами в Польщі щодо винуватців домашнього насильства, слід зазначити, що найбільший відсоток становить позбавлення волі та обмеження волі. У 2018 році було застосовано позбавлення волі 8 481 винуватців сімейного насильства, що становить 64,97% усіх засуджених злочинців (2017 рік – 8 632, тобто 67,10%, а обмеження волі було застосовано для 3116, тобто 23,87% засуджених винних вчинення насильства в сім'ї (2017 рік – 2 558, тобто 20,50%).

Найвищий відсоток вироків визначених за застосування сімейного насильства – позбавлення волі від 6 місяців до 1 року. У 2018 році це покарання було накладено на 6 485 винних осіб, що становить 49,68% усіх засуджених винних у вчиненні насильства в сім'ї (у 2017 році – 6 595, тобто 76,40%). Наступні найчастіше виношені вироки це позбавлення волі від 2 до 5 місяців. У 2018 році це покарання було винесено стосовно 1 227 винних осіб, тобто 9,40% загальної кількості засуджених винних сімейного насильства (у 2017 році – 1 121, тобто 13%). По відношенню до 5 365 (тобто 41,10%) винуватців сімейного насильства, засуджених до позбавлення волі, було застосовано умовне відсторонення (2017 рік – 5 527, тобто 64,00%).

Відносно найбільш численних правопорушень у 2018 році зі статті 207 §1 к. к. на 7 002 винуватців сімейного насильства засуджених до позбавлення волі, для 4 639 (тобто 66,25%) його виконання було умовно призупинено. Винуватці вищезгаданого злочину зазвичай були засудженні до позбавлення волі від 6 місяців до 1 року, це покарання було винесено на 5 688 винних у вчиненні сімейного насильства, а до 4 110 винуватців вироки було умовно відсторонено. У 2017 році цей вирок було призначено 5 861 винуватцям насильства, у тому числі 4 833 покарання було умовно відсторонено.

Як спостерігає М. Пжибиш-Заремба «сім'я – це соціальна клітина, в якій людина відчувається найбезпечніше, як в суспільному, так і в психічному сенсі» [3, с. 297]. У Польщі протягом багатьох років картина сімейного дому була представлена як спокійне і вільне від насильства місце, однак правда про те, що насправді відбувається була зовсім інша. Буває, що людину б'ють, нападають на нею, погрожують, ображають, а злочинці не чужі люди – це близькі особи. Донедавна явище домашнього насильства в Польщі називали «домашніми сварками», непорозуміннями або шлюбними суперечками. В останні роки ця проблема зацікавила не лише правоохоронні та судові органи, а й наукові центри, органи місцевого самоврядування, соціальні установи та неурядові організації. Тому сімейне насильство перестало бути предметом табу, і жертви повільно долають почуття фальшивого сорому і повідомляють про всі його прояви правоохоронні органи [2, с. 23–24].

1. Гіденс Е., Соціологія, PWN, Варшава 2012.

2. Кавецькі А. Підготовчі розслідування, що проводилися поліцією та прецедентне право звичайних судів у справах злочинів, пов'язаних з сімейним насильством у роках 2016–2017, *Гуманістична освіта Північна публікація соціально-педагогічної думки*, № 1 (40), 2019, «Pedagogium» Видавництво OR TWP в Щецині, Щецин 2019.

3. Пжибиш-Заремба М. Патології сучасної сім'ї, [в:] Шлюб та сім'я в постмодерності. Шанси – загрози – патології, ред. В. Мушинський, Е. Сікора, Видавництво Адам Маршалек, Торунь 2008.

4. Пжибиш-Заремба М. Диморфний вимір агресії та домашнього насильства – огляд обраних аспектів та дослідження, «Дослідження сім'ї» 2015, № 2 (37).

5. Шлендак Т. Соціологія сім'ї. Еволюція, історія, різноманітність, PWN, Варшава 2010.

6. Зигаровіч Е., Сімейне насильство в Підкарпатті, [w:] Загрози для сім'ї Європа і Польща, ред. М. Маліковський, С. Галковський, Видавництво Університету Ряшівського, Ряшів 2010.

7. Закон з дня 29 липня 2005 р. Про протидіянню сімейному насильству (Dz.U. z 2015 r., poz. 1390).

Barbara Szczypta-Kłak,
doktor nauk technicznych, dr inż.,
kierownik Zakładu Zarządzania Bezpieczeństwem Wewnętrznym
(Państwowa Wyższa Szkoła Techniczno-Ekonomiczna im. ks. B. Markiewicza w Jarosławiu)

Wasył Franczuk,
doktor nauk prawnych,
kierownik działu współpracy międzynarodowej
(Lwowski Państwowy Uniwersytet Spraw Wewnętrznych)

ANALIZA CZYNNIKÓW DETERMINUJĄCYCH POZIOM PRZESTĘPCZOŚCI W REGIONIE

Zgodnie z art. 7. § 1 Kodeksu karnego* przestępstwem jest czyn człowieka, zabroniony pod groźbą kary, bezprawny, zawiniony i szkodliwy społecznie w stopniu większym niż znikomy. Ponadto wymienione przesłanki odpowiedzialności karnej muszą wystąpić łącznie, a brak choćby jednego z nich oznacza, że dany czyn nie może być uznany za przestępstwo.

Według danych Głównego Urzędu Statystycznego na 2018 rok najwięcej przestępstw w Polsce odnotowano kolejno w województwach: mazowieckim, śląskim, dolnośląskim i małopolskim. Najmniejsza ich liczba wystąpiła w regionie podlaskim, opolskim, świętokrzyskim, podkarpackim, lubuskim i warmińsko-mazurskim (Tab. 1.).

Tab. 1

Liczba wybranych typów przestępstw z podziałem na województwa. Dane za 2018 r.

Nazwa	ogółem	o charakterze kryminalnym	przeciwko życiu i zdrowiu	przeciwko mieniu	przeciwko wolności, wolności sumienia i wyznania, wolności seksualnej i obyczajności	przeciwko rodzinie i opiece
DOLNOŚLĄSKIE	74 726	53 615	1 332	40 766	3 073	5 420
KUJAWSKO-POMORSKIE	43 601	23 919	652	16 788	1 810	4 746
LUBELSKIE	34 181	20 607	930	11 811	1 515	7 056
LUBUSKIE	25 155	17 024	664	11 014	1 514	3 321
ŁÓDZKIE	43 212	27 576	1 152	22 493	1 689	4 061
MAŁOPOLSKIE	74 697	42 014	1 190	28 944	2 662	4 499
MAZOWIECKIE	112 798	76 218	2 198	56 220	3 796	13 019
OPOLSKIE	17 326	11 668	551	7 900	921	1 793
PODKARPACKIE	24 257	14 801	806	9 921	1 160	2 711
PODLASKIE	17 139	9 983	646	6 844	661	1 534
POMORSKIE	45 378	32 647	1 127	23 358	2 024	6 467
ŚLĄSKIE	110 167	67 639	2 912	49 986	3 879	13 742
ŚWIĘTOKRZYSKIE	20 271	12 437	549	7 512	830	3 543
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	25 203	16 640	725	11 394	1 253	3 564
WIELKOPOLSKIE	59 956	37 447	1 108	27 299	2 456	7 171
ZACHODNIOPOMORSKIE	39 982	27 497	963	16 664	4 067	3 252

Źródło: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/wymiar-sprawiedliwosci/wymiar-sprawiedliwosci>

Skąd się jednak biorą te liczby, co determinuje poziom przestępczości w danym regionie?

Sprawcą przestępstwa jest zawsze człowiek. Decyzja o podjęciu działania prowadzącego do przestępstwa zawiera się zatem w sferze ludzkiej psychiki, a w tym w hierarchii wartości, charakteru, osobowości, uświadomionych potrzeb i wreszcie emocji. W długim okresie kształtują one sprawcę, współdecydując o jego

* Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny, Dz.U. z 2018 r. poz. 1600, 2077, z 2019 r. poz. 730, 858,870, 1135,1579.

skłonności do wykroczenia poza przyjęte społeczne normy zachowań. Wyróżnia się dwie grupy czynników w procesie kształtowania przyszłego sprawcy.

- naturalne (inaczej wewnętrzne: psychologiczne i somatyczne);
- osobowościowe (czynniki kulturowe, w tym społeczne kształtujące człowieka w procesie wychowania).

To w dużej mierze te czynniki wpływają na późniejszą motywację wejścia na drogę przestępstwa, motywację podejmowania konkretnych działań przestępczych, a także wybierane sposoby racjonalizacji swego postępowania.

Kolejną grupę czynników, wpływających na zjawisko przestępczości stanowią czynniki demograficzne (płeć, wiek sprawcy). W Polsce większość podejrzanych o dokonanie czynów niezgodnych z prawem (szczególnie przestępstw przeciwko mieniu) stanowią mężczyźni. Ponadto sprawcami przestępstw w Polsce w dużej mierze są osoby młode (Tab. 2 i Tab. 3). Tworzą oni najbardziej niestabilną pod względem zachowań społecznych grupę osób, zwykle o zwiększonym zapotrzebowaniu na silne doznania, rządnych szybkiego osiągnięcia korzyści, nieobarczonych jeszcze obowiązkami rodzinnymi. Cechują się ponadto silną potrzebą identyfikacji z grupą, co pod hasłem lojalności staje się często źródłem presji w kierunku zejścia na drogę przestępstwa.

Tab. 2

Liczba prawomocnie skazanych osób dorosłych z podziałem na płeć w latach 2010–2017

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Kobiety	36296	35225	34045	32239	29203	26846	29692	26398
17-21	5278	5010	4825	4352	3899	3408	3817	3305
22-24	3499	3325	3186	3044	2671	2522	2707	2464
25-29	5492	5359	5154	4916	4556	4116	4602	4029
30-34	4888	4861	4667	4422	4178	3939	4434	4030
35-39	4272	4204	4212	4071	3793	3587	4011	3519
40-44	3789	3572	3398	3272	3136	2827	3190	2827
45-49	3398	3277	3027	2823	2297	2155	2242	2094
50-59	4470	4317	4330	4060	3452	3110	3314	2816
60 i powyżej	1187	1289	1236	1268	1173	1119	1306	1265
Mężczyźni	396595	388239	374062	320969	266150	233188	259820	215038
17-21	73155	70437	66841	55819	45071	36907	38751	30390
22-24	41306	39037	37286	31614	27435	23781	26943	21448
25-29	59958	59190	57492	50493	42896	38059	42661	35173
30-34	48720	48358	46635	42281	37057	33874	40049	33741
35-39	40240	39637	38878	35159	30395	27154	31198	26754
40-44	34623	33799	31775	27891	23159	21070	23551	20386
45-49	33213	31470	29403	24322	18925	16498	17569	14556
50-59	50834	50842	49628	39745	30463	25766	27293	22069
60 i powyżej	14453	15408	16070	13585	10511	9735	11486	10259
Ogółem	432891	423464	408107	353208	295353	260034	289512	241436

Źródło: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/wymiar-sprawiedliwosci/wymiar-sprawiedliwosci>

Tab. 3

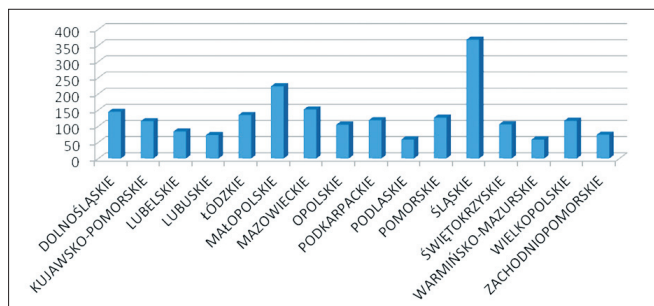
Liczba prawomocnie skazanych osób w wieku 17–21 lat z podziałem na płeć w latach 2010–2017

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Kobiety w wieku 17-21	5278	5010	4825	4352	3899	3408	3817	3305
17	741	795	633	614	487	375	404	326
18	1018	956	924	847	811	709	798	639
19	1126	1056	1058	964	876	741	879	758
20	1188	1084	1095	999	853	802	831	781
21	1205	1119	1115	928	872	781	905	801
Mężczyźni w wieku 17-21	73155	70437	66841	55819	45071	36907	38751	30390
17	11915	11498	10594	8512	6622	4820	4408	3373
18	15149	14611	14135	11632	8991	7283	7488	5871
19	15946	15333	14741	12399	9948	8172	8827	6818
20	15459	14918	13939	11849	9950	8409	9000	7062
21	14686	14077	13432	11427	9560	8223	9028	7266
Ogółem	78433	75447	71666	60171	48970	40315	42568	33695

Źródło: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/wymiar-sprawiedliwosci/wymiar-sprawiedliwosci>

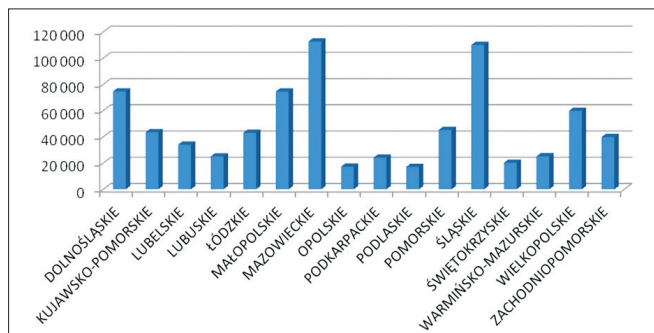
Szczególne znaczenie w wyjaśnianiu przyczyn przestępczości przypisywane jest czynnikom o charakterze ekonomicznym, takim jak bezrobocie, ubóstwo, zróżnicowanie dochodów, poziom wykształcenia. Jak zakłada ekonomiczna teoria przestępczości G. Beckera, przestępstwo jest wynikiem racjonalnej kalkulacji korzyści i kosztów związanych z jego popełnieniem, a więc osoby nieposiadające pracy, osoby ubogie powinny wykazywać większą skłonność do popełniania przestępstw (szczególnie przestępstw przeciwko mieniu). Ponadto w literaturze przedmiotu wskazuje się, że osoby podejrzane o popełnienie przestępstwa a także skazani za przestępstwa często legitymują się niskim wykształceniem oraz brakiem kwalifikacji zawodowych.

Istotnym czynnikiem wzrostu poziomu przestępczości jest urbanizacja. Należy zwrócić uwagę, że na obszarach z większą gęstością zaludnienia występuje większa «dostępność» potencjalnych ofiar przestępstwa oraz większa anonimowość sprawcy, a co za tym idzie większa liczba popełnianych przestępstw (porównanie wykresów 1 i 2).

Wyk.1. Gęstość zaludnienia. Ludność na 1 km² – 2018 r.

Źródło: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludność>

Wyk.2. Liczba przestępstw ogółem 2018 r.

Źródło: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludność>

Przestępstwa w przestrzeni nie rozkładają się przypadkowo. Przy większej intensywności użytkowania obszaru lub poszczególnych przestrzeni z określonym rodzajem albo funkcją zabudowy, przy sprzyjających uwarunkowaniach sytuacyjnych w konkretnych miejscach, będzie występowała większa częstotliwość określonych zdarzeń przestępczych. Bowiern na to, że w danym miejscu i czasie dochodzi do przestępstwa, wpływ ma równoczesne występowanie trzech elementów: zmotywowany sprawca; atrakcyjny, dostępny (niechroniony) obiekt/ofiara; sprzyjające środowisko/miejsce. Co wpływa w dużej mierze na różnicowanie poziomu zagrożenia poszczególnych regionów i miejsc.

1. Kądziołka K., Wpływ wybranych czynników na rozmiar przestępczości stwierdzonej w Polsce, [w:] W. Szkutnik (red.), Problemy społeczno-ekonomiczne w relacjach międzynarodowych. Analiza modelowa rozwoju regionów, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, 2014.

2. Klaus W., Relacje między biedą i wykluczeniem społecznym a przestępczością, [w:] Społeczno-polityczne konteksty współczesnej przestępczości w Polsce, Instytut Nauk Prawnych PAN, Warszawa 2013.

3. Warzecha K., Rozwój społeczno-gospodarczy polskich regionów a procesy migracji, «Studia Ekonomiczne», nr 142, Katowice 2013.

4. Florczak W., Co wywołuje przestępczość i jak ją ograniczyć? Wielowymiarowa analiza makroekonomiczna, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2013.

5. Bieniek P., Cichoński S., Szczepaniec M., Czynniki ekonomiczne, a poziom przestępczości – badanie ekonometryczne, [w:] Zeszyty prawnicze 12.1, (J. Zabłocki (red.) Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2012.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ В ЗАПОБІГАННІ КОРУПЦІЇ

Жоден із заходів запобігання та протидії корупції, як і будь-якого іншого правопорушення не буде успішним, якщо під час їх реалізації буде відсутня підтримка з боку суспільства.

Досвід багатьох країн свідчить про те, що активність громадян є головною передумовою подолання корупції. Першим кроком до успіху в запобіганні корупційним проявам повинно стати виховання громадської свідомості в суспільстві, що передбачає насамперед знання громадянами своїх прав й уміння їх захищати і відстоювати, а також формування в суспільстві негативного ставлення до корупції.

Форма участі громадськості у цьому процесі має сприяти системній комунікації між органами державної влади та місцевого самоврядування з одного боку та громадянським суспільством з іншого, яка має призвести до підвищення якості запобігання і протидії корупції. Саме тому забезпечення залучення громадськості до антикорупційної комунікації й удосконалення її форм та видів можна вважати одним із пріоритетних напрямків ефективного розвитку антикорупційної політики України. Значна роль в протидії такому явищу покладається на громадянське суспільство, яке у взаємодії із органами державної влади спроможне зменшити рівень корумпованості в Україні. Громадянське суспільство володіє знаннями й зв'язками, необхідними для вирішення проблем, що стосуються всіх його складових, зокрема проблеми подолання корупції, якими не володіють органи державної влади чи місцевого самоврядування. І в його інтересах вести боротьбу проти корупції, оскільки головною її жертвою стає саме громадянське суспільство. У процесі зміни влади, у сферу корупції починають втягуватися нові діючі особи на всіх рівнях, починаючи з місцевого, що знаходяться, як правило, у безпосередньому контакті із представниками громадянського суспільства. Таким чином, громадянське суспільство, завдяки знанню місцевих проблем, в принципі одержує можливість виявляти, контролювати, і в зародку припиняти корупцію.

Незважаючи на вжиті останнім часом організаційно-правові заходи з протидії корупції, її масштаби поки що залишаються значними. Таку оцінку рівню розповсюдження корупції в Україні дають як українські дослідники, так й численні міжнародні експерти та організації. Результати проведених досліджень рівня корупції свідчать, що у свідомості громадян домінує уявлення про широке поширення корупції як у владних структурах і судовій системі, так і на побутовому рівні (сфера освіти, охорони здоров'я, спорту, соціальна сфера тощо). Переважна більшість респондентів відзначає, що корупція в державі стала цілком звичайним явищем.

Не зважаючи на це в Україні до цього часу ще не створено ефективної дієвої системи впливу на ситуацію у сфері запобігання, протидії та виявлення корупції з боку інститутів громадянського суспільства. У нормативно-правових актах щодо протидії корупції взагалі не закладено реальні правові механізми, які б надавали можливість громадським об'єднанням або окремим громадянам правовими заходами впливати на корупційні прояви. В Україні діє близько 250 неурядових організацій, які декларують основне завдання своєї діяльності антикорупційну спрямованість. Та, як би це дивно не звучало, реальних важелів впливу вони не мають. Публікації у пресі, окремі заяви громадян в соціальних мережах та представників громадянського сектору на телебаченні, проведення різних масових заходів антикорупційної тематики як показує практика, є недостатньо дієвими та ефективними. Заходи здійснюються, як правило, хаотично та безсистемно. У зв'язку з цим важливого значення набуває розвиток системи громадянського контролю за антикорупційною діяльністю тих органів, на які безпосередньо покладений обов'язок викриття, запобігання та протидії корупції. Тобто, в Україні необхідно створити дієву систему протидії корупції, в основі якої має бути усвідомлення того, що антикорупційна діяльність досягне успіху лише за умови комплексного та системного підходу, здійснення її державними органами у тісній співпраці з інститутами громадянського суспільства, засобами масової інформації, та окремими активними громадянами.

Розглядаючи питання залучення представників громадянського суспільства потрібно звернути увагу ще й на те, що зберігається і посилюється надмірний максималізм оцінок: наші співгромадяни сприймають корупцію, керуючись соціальними, доволі широкими критеріями. Тобто соціальний підхід домінує над правовим. Наслідком цього є висока ймовірність визнання корупцією поведінки, що не визнається такою за правовими критеріями. Корупція в українській моделі суспільних, економічних і політичних відносин не зводиться лише до хабарництва, а є специфічною рисою українського способу ведення суспільних, економічних і політичних справ, що на сьогодні майже стала нормою. Ця поведінка зумовлена бажанням досить значної верстви населення досягти своїх егоїстичних цілей (влада, багатство, уникнення відповідальності за вчинені правопорушення тощо) за рахунок недоліків у розвитку інститутів громадянського суспільства, а також порушення функцій в системі державного управління та захисту

правопорядку. Зважаючи на викладене, потрібно зосередити зусилля на формуванні у населення активної громадянської позиції, спрямованої на несприйняття будь-яких корупційних проявів та чітко визначеного негативного відношення у суспільстві до осіб, винних у вчиненні корупційний дій.

Першим кроком до успіху в запобіганні корупційним проявам повинно стати виховання громадської та правової свідомості в суспільстві, що передбачає насамперед знання громадянами своїх прав й уміння їх захищати і відстоювати. Це дасть старт формування в суспільстві стійкого негативного ставлення до корупції.

1. Шрамко С. С. Роль громадської свідомості у запобіганні корупції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2014. Вип. 28.
2. Корнієнко О. О. Правовий статус та гарантії діяльності громадськості як суб'єкта запобігання корупції / О. О. Корнієнко. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/7/84.pdf>
3. Корупція в Україні: розуміння, сприйняття, поширеність. Звіт за результатами опитування підприємців, експертів та населення в цілому. К.: Ваіге, 2018.
4. Роль інституту викривачів у запобіганні та протидії корупції. Матеріали круглого столу. К.: НАВС, 2018.

В. Ю. Середюк,

кандидат юридичних наук,
заступник голови громадської спілки
«Центр запобігання та протидії корупції»

ПРО НАЙБІЛЬШ ПОШИРЕНІ ФОРМИ ТА ЗМІСТ КОРУПЦІЙНИХ ПРОЯВІВ У ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОНЦІВ

Розвиток сучасного демократичного суспільства незалежно від політичного режиму країни висуває до категорії першорядних завдань формування засад законності та їх дотримання в діяльності правоохоронних органів. Демократична розбудова України та прагнення наблизити її до норм європейського суспільства також вимагають окремої уваги до негативних процесів та явищ у роботі правоохоронних інституцій, особливо до корупційних проявів. Навіть тепер, незважаючи на принципове реформування правоохоронної системи більшості європейських країн, органи правопорядку залишаються у центрі активної критики суспільства через недостатню прозорість в їхній діяльності, відсутність незалежного суспільного контролю та непоодинокі випадки вчинення їх працівниками зловживань із метою отримання неправомірної вигоди.

Особливе місце серед цієї категорії займають злочини у сфері службової діяльності, до яких відносяться насамперед зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 ККУ); службове підроблення (ст. 366 ККУ); декларування недостовірної інформації (ст. 366¹ ККУ); прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 ККУ); пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 ККУ) та ін. [4].

Аналізуючи судово-слідчу практику та інформацію із офіційних джерел, найбільш поширеними способами вчинення злочинів зі сторони окремої категорії *правоохоронців, є:*

- службове підроблення, яке здебільшого проявляється у формі умисного внесення недостовірних відомостей в офіційні документи (залежно від підрозділу, в якому працює поліцейський) з метою укриття свого недбалого ставлення до виконання функціональних обов'язків. Це – факти укриття допущеної недбалості у службовій діяльності;

- вимагання з метою отримання матеріальних чи нематеріальних цінностей або іншої неправомірної вигоди з використання службового становища. Ці факти, як правило, виявляються безпосередньо під час реалізації правозастосовної практики працівниками поліції за напрямом службових обов'язків (слідчі, оперативні працівники, працівники превентивної служби поліції тощо);

- умисні протиправні дії, які виражаються в підбурюванні або замаху шляхом умовляння до надання службовій особі неправомірної вигоди за не вчинення нею в інтересах того, хто надає таку вигоду, з використанням наданого їй службового становища. Йдеться про факти, коли працівниками поліції штучно створюються умови, які змушують підозрюваних надавати та пропонувати неправомірну вигоду як гарантію пом'якшення чи уникнення справедливого покарання;

- унесення завідомо неправдивих відомостей до протоколів про адміністративне правопорушення. Такий спосіб супроводжується по-різному, однак дуже часто йдеться про складання протоколів на видумані правопорушення із відображенням біографічних даних осіб, які або є померлими, або проживають в інших регіонах і фізично не можуть бути винуватцями події;

- укриття злочинів з метою отримання неправомірної вигоди, як від підозрюваний, так і їх родичів;
- заволодіння шляхом обману та зловживання довірою грошовими коштами. Такі факти мають місце в діяльності працівників поліції через їх безпосередній доступ до тієї чи іншої справи або володіння інформацією за напрямом наданих повноважень;
- потурання, сприяння правопорушникам, невжиття до них заходів. Це факти так званого «консультування» працівниками правоохоронних органів злочинців та правопорушників з питань можливих способів ухилення від відповідальності, штучного створення умов безперспективності доведення слідчими підрозділами винуватості особи, знищення речових доказів тощо [7; 2];
- необґрунтоване застосування заходів дисциплінарної, адміністративної, матеріальної відповідальності до фізичних або юридичних осіб тощо.

Аналізуючи судову практику, в контексті способів отримання неправомірної вигоди, можна виділити наступні найбільш поширені форми:

- безпосередньо з рук в руки;
- шляхом маскуванню чи залишення в обумовленому місці;
- із залученням посередника;
- завуальована форма виконання майнових зобов'язань чи надання певних послуг;
- шляхом відкриття на «підставних» осіб карткових рахунків для здійснення грошових переказів та зосередження на них неправомірної вигоди та ін. [1; 2].

Як підсумок, можна констатувати, що тільки у випадку, якщо державна політика і надалі буде спрямована на імплементацію успішно реалізованих програм реформування правоохоронної системи інших держав, можна буде об'єктивно спрогнозувати підняття авторитету всієї системи органів державної влади, і органів Національної поліції, зокрема. Забезпечення державних гарантій і належного матеріального становища, жорстка програма викорінення корупційних проявів у системі зумовлять обставини, за яких працівники правоохоронних структур будуть цінувати свою роботу і сумлінно ставитися до виконання службових обов'язків.

Однак, перспективними заходами для вироблення ефективної державної політики протидії корупційній злочинності мають виступати:

- завершення проведення повноцінної судової реформи;
- забезпечення кримінальної юстиції ефективними антикорупційними методиками;
- заходи, спрямовані на зменшення негативного інформаційного впливу олігархії на суспільне життя українців, зокрема через збільшення державних телеканалів, радіо, ЗМІ;
- безперервну інформаційну кампанію у суспільстві щодо антикорупційної поведінки її членів;
- підвищення рівня правової культури громадян; зменшення втручання держави в економіку, підвищення заробітної плати державним службовцям, іншим працівникам бюджетних організацій; наукове супроводження вироблення і реалізації державних заходів протидії корупції в Україні [3, с. 149].

1. Департамент внутрішньої безпеки Національної поліції України: [Офіційна сторінка Фейсбук]. URL: <https://www.facebook.com/Департамент-внутрішньої-безпеки-Національної-поліції-України-959666410789182/>

2. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua>

3. Костенко О. М., Бусол О. Ю. Концепція протидії корупційній злочинності в Україні потребує нових підходів: основні тези. *Публічне право*. 2016. № 2 (22). С. 143–151.

4. Кримінальний кодекс України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

5. Напрями запобігання та протидії корупції на державній службі: морально-ідеологічний аспект. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10mesmia.pdf>

6. Правове регулювання взаємодії органів Національної поліції та громадських організацій у протидії корупції: навч. посіб. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2016. 168 с.

7. Стан корупції в Україні. Порівняльний аналіз загальнонаціональних досліджень: 2007–2009. URL: pace.org.ua/content/category/1/1/53/lang.uk

С. С. Кудінов,

доктор юридичних наук, доцент,
ректор Національної академії СБ України

Л. І. Щербина,

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
головний науковий співробітник НОЦ
(Національна академія СБ України)

ЩОДО СУБ'ЄКТІВ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Відповідно до ч. 6 ст. 246 КПК України проводити негласні слідчі (розшукові) дії (далі – НСРД) має право слідчий який здійснює досудове розслідування, або за його дорученням – уповноважені оперативні підрозділи Національної поліції, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового і митного законодавства, органів Державної кримінально-виконавчої служби України, органів Державної прикордонної служби України [1]. Вичерпний перелік оперативних підрозділів перелічених органів наведено у ч. 1 ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [2].

Згідно ч. 6 ст. 218 КПК України, де зазначається, що «слідчий, прокурор має право *провадити* слідчі (розшукові) дії та *негласні слідчі (розшукові) дії* на території, яка знаходиться під юрисдикцією іншого органу досудового розслідування, або своєю постановою доручити їх проведення такому органу досудового розслідування, який зобов'язаний її виконати». На практиці норма цієї статті інколи неоднозначно сприймається фахівцями і тлумачиться без врахування положення ч. 6 ст. 246 КПК України.

Порядок проведення більшості НСРД, а також фіксування і використання отриманих результатів у кримінальному провадженні чітко не унормований у КПК України, що зумовило прийняття міжвідомчої Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні [3]. Відповідно до п. 1.16 Інструкції, порядок, тактика та методика проведення окремих НСРД, взаємодія уповноважених оперативних підрозділів, які виконують доручення слідчого, прокурора на їх проведення, з особами (підрозділами), що залучаються до проведення таких дій, регулюються окремим нормативно-правовим актом органів, у складі яких перебувають уповноважені оперативні підрозділи. Такий підхід до встановлення порядку проведення процесуальних дій є спробою унормувати порядок проведення НСРД за рахунок нормативно-правових приписів, що регулюють діяльність уповноважених оперативних підрозділів та слідчих.

Уповноваживши слідчого особисто проводити НСРД у кримінальному провадженні законодавець, на нашу думку, не врахував, що обов'язковою умовою включення його у цей розшуково-пізнавальний процес є відповідний рівень теоретичної й практичної спеціальної (оперативної), а в окремих випадках – і технічної підготовки та наявність відповідних умінь і навичок. Саме дотримання зазначеної умови є запорукою ефективності та результативності проведення НСРД.

Зважаючи на викладене, слідчий не завжди має можливість, спроможний особисто проводити НСРД. Наприклад, без спеціальних технічних засобів та відповідних навичок роботи з ними він не зможе провести такі НСРД, як аудіо-, відеоконтроль особи, аудіо-, відеоконтроль місця або виконати спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації. Тобто, незважаючи на наявність у слідчого повноважень на власний розсуд вирішувати, проводити НСРД самостійно чи доручити їх проведення уповноваженим оперативним підрозділам, існує низка таких дій, які в силу специфіки їх проведення можуть здійснюватися лише співробітниками уповноважених оперативних підрозділів або за їх безпосередньої участі. Зазначене свідчить про те, що приписи КПК України не враховують реальну спроможність слідчого самостійно проводити НСРД, оскільки така діяльність потребує не лише спеціальних знань і навичок, але й характеризується умовами підвищеного ризику для життя і здоров'я суб'єкта їх проведення. У контексті цього важливе значення мають повноваження слідчого надавати доручення на проведення таких дій уповноваженим оперативним підрозділам.

Доручення слідчого щодо проведення НСРД є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом (ч.ч. 2, 3 ст. 41 КПК України, ч. 2 ст. 6; п. 2 ч. 1, ч. 4 ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»). На практиці виконання доручення слідчого щодо проведення НСРД здійснюється, як правило, оперативними підрозділами того відомства, до складу якого входить орган досудового розслідування: якщо досудове розслідування розпочато за результатами реалізації матеріалів оперативно-розшукової діяльності – тим підрозділом, яким велася відповідна оперативно-розшукова справа (за відсутності підстав для надання доручення іншому оперативному підрозділу), а в інших випадках – оперативним підрозділом, якому адресовано доручення. На практиці, якщо надіслане доручення (постанова) не стосується

компетенції конкретного оперативного підрозділу, питання щодо його виконання узгоджується керівниками слідчого і оперативного підрозділів.

Під час виконання доручень слідчого, прокурора співробітник оперативного підрозділу, що проводить НСРД за рішенням керівника підрозділу або його заступника, користується повноваженнями слідчого. Співробітники оперативних підрозділів (крім підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю НАБ України) не мають права здійснювати процесуальні дії в кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатись із клопотаннями до слідчого судді чи прокурора.

У КПК України відсутні норми, які б визначали види НСРД та оперативні підрозділи, що уповноважені їх проводити, за виключенням ч. 4 ст. 263 КПК України, де зазначено, що зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж покладається на уповноважені підрозділи органів Національної поліції, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, та Державного бюро розслідувань. Проте, це питання частково врегульовано в п. 3.3 Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, згідно якого слідчий, прокурор надсилає доручення керівнику органу, під юрисдикцією якого знаходиться місце вчинення кримінального правопорушення і у складі якого знаходяться орган розслідування та/або оперативні підрозділи, уповноважені на проведення НСРД (ст. 246 КПК України). Зважаючи на викладене пропонуємо внести зміни до ч. 6 ст. 218 КПК України в частині розширення повноважень слідчого, прокурора надавати доручення щодо проведення слідчих (розшукових) дій та НСРД не лише органу досудового розслідування, а безпосередньо керівнику органу, під юрисдикцією якого знаходиться місце вчинення кримінального правопорушення і у складі якого знаходяться орган розслідування та/або оперативні підрозділи, уповноважені на їх проведення.

Висновки. Підсумовуючи викладене, з метою усунення окремих протиріч в унормуванні діяльності суб'єктів проведення НСРД, пропонуємо ч. 6 ст. 218 КПК України викласти у такій редакції: «Слідчий, прокурор має право проводити слідчі (розшукові) дії, а слідчий – негласні слідчі (розшукові) дії на території, яка знаходиться під юрисдикцією іншого органу досудового розслідування, або своєю постановою доручити їх проведення керівнику органу, під юрисдикцією якого знаходиться місце вчинення кримінального правопорушення і у складі якого знаходяться орган досудового розслідування та/або оперативні підрозділи, уповноважені на їх проведення, який зобов'язаний її виконати».

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, 11–12, 13. Ст. 88.
2. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. С. 303.
3. Наказ Генеральної прокуратури України, МВС України, СБ України, Міністерства фінансів України, Адміністрації ДПС України та Міністерства юстиції України від 16 листопада 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1681/51 «Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>

Ю. В. Луценко,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРОТИДІЯ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ ТА КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ: ОКРЕМІ ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ

Системна перебудова правоохоронних органів України, створення нових правозастосовних підрозділів, удосконалення існуючих нормативно-правових актів у сфері боротьби з організованою злочинністю та корупцією, у тому числі транснаціональною, вкотре підтвердила, що боротьба зі злочинністю є глобальною проблемою, яку неможливо вирішити на рівні окремої держави, правоохоронного органу чи нормативно-правового акту. Виклики і загрози, які йдуть від організованої злочинності та корупції, можна усунути лише тоді, коли правоохоронні органи будуть виявляти належну самоорганізованість, організаційну гнучкість, достатню ефективність, скоординованість, винахідливість, наступальність і додержання принципу розподілу функцій та відповідальності, тільки тоді правоохоронці зможуть володіти такою ж мобільністю й діяти так само ефективно, як і самі злочинці. Можна з повною відповідальністю стверджувати, що незважаючи на колосальні зусилля міжнародної спільноти, такої організаційної керуючої моделі світ ще не має. У зв'язку з цим, дана обставина є провідним негативним фактором, який забезпечує високу ефективність і виживання організованої злочинності та корупції, у тому числі транснаціонального масштабу.

У зв'язку з підписанням 21 березня 2014 року політичної частини угоди між Україною та Європейським Союзом, нові підходи до боротьби з організованою злочинністю та корупцією як у міжнародному,

так і у національному масштабах, дають підстави для змін організаційної структури управління боротьбою з транснаціональною злочинністю за кращими європейськими зразками. Така обставина зобов'язує по-новому поглянути на організаційний принцип, згідно з яким повинна вибудовуватися транснаціональна система кримінальної юстиції в нашій державі. Таким провідним принципом може бути лише принцип координації, завдяки якому на сьогодні боротьба з транснаціональною злочинністю має бути скоординованою в межах певної системи [1].

Враховуючи те, що організована злочинність та корупція виникає складним причинним комплексом, боротьба з нею буде ефективною лише тоді, коли будуть існувати умови формування відповідної системи комплексних заходів (економічних, соціальних, правових, організаційних та ін.), які будуть націлені на блокування, нейтралізацію цих небезпечних явищ сьогодення на засадах здійснення спеціальної правоохоронної діяльності. Головним центром такої діяльності повинна стати правоохоронна структура, яка здатна оперативно та ефективно реагувати на виклики і загрози, які існують з боку організованої злочинності та корупції, у тому числі на транснаціональному рівні. Зазначені обставини та реалії сьогодення вимагають трансформації організаційної моделі існуючих правоохоронних органів, з метою напрацювання нових підходів у роботі правозастосовних підрозділів, які, відповідно до національного законодавства, наділені повноваженнями боротьби з організованою злочинністю та корупцією на засадах врахування кращих зразків такої організації, які вже довели свою ефективність, а також у напрямі удосконалення та підвищення професіоналізму й відповідальності практичних співробітників, які задіяні в боротьбі зі злочинністю [2, с. 110–111].

Сьогодні, в умовах реформування економічної і політичної систем суспільства та формування правової держави все більшої актуальності набуває боротьба з організованою злочинністю та корупцією, які завдають значної шкоди державі, негативно впливають на стан економіки, дестабілізують фінансово-кредитну систему, ускладнюють криміногенну ситуацію. Нині ці негативні чинники стали одним із факторів, які загрожують національній безпеці держави. Концентрація значних матеріальних цінностей в руках керівників кримінальних угруповань зумовлює зростаючий інтерес до їх безпосередньої участі у політичних процесах держави.

Наразі в Україні організована злочинність та корупція вже набула ознак міжнародної та поширює свій вплив як на фінансово-кредитну й банківську системи, так і на сферу зовнішньоекономічної діяльності – вивіз стратегічної та інших видів сировини й матеріалів, «відмивання» брудних коштів та вкладання їх у нерухомість, цінні папери, валюту, коштовності, фінансування комерційної діяльності тощо. Також посилюються процеси «відмивання» брудних коштів шляхом вкладання їх у легальну економіку або вивозу за межі держави.

На сьогодні Україна як центральноєвропейська держава, яка посідає важливе геополітичне становище, перебуває в епіцентрі інтересів міжнародних організованих злочинних угруповань. Зарубіжні злочинні угруповання намагаються розширити сфери впливу за рахунок проникнення до нашої країни шляхом використання набутого кримінального досвіду, валютних коштів, ультрасучасного технічного забезпечення, апробації нових способів учинення кримінальних правопорушень і захисту своєї злочинної діяльності. Загалом організована злочинність на сьогодні «вимиває» величезні кошти з України, що, у свою чергу, посилює її розвиток.

З наведеного випливає, що організована злочинність та корупція на сьогодні є одними з найгостріших соціально-економічних проблем не лише українського суспільства, а й більшості сучасних країн світу. Ці суспільно небезпечні явища перебувають в центрі уваги політиків, правоохоронців, засобів масової інформації та населення. Високий рівень організованої злочинності та корупції в Україні завдає значної шкоди суспільству і державі. *По-перше*, це призводить до падіння авторитету органів державної влади всіх рівнів, яке має своїми наслідками зменшення ефективності управління, зниження дисципліни в усіх сферах суспільних правовідносин, розповсюдження випадків свавільної поведінки та альтернативних недержавних форм розв'язання конфліктних ситуацій. *По-друге*, корупційні прояви за умови їх значного поширення завдають величезної матеріальної та моральної шкоди широкому колу громадян, негативно позначаються на економічній діяльності суб'єктів господарювання, особливо недержавних форм власності. *По-третьє*, корупція в правоохоронній сфері зменшує дієвість боротьби зі злочинністю, тим самим сприяє погіршенню кримінальної ситуації в країні. *По-четверте*, як вказують зарубіжні урядовці та бізнесмени, саме поширення корупції є однією з основних перешкод для розвитку нормальних економічних відносин України з іншими державами, причиною їх небажання вкладати значні інвестиції у національну економіку. Сказане свідчить, що пошук ефективних шляхів протидії організованій злочинності та корупції в Україні було і залишається актуальним завданням для нашого суспільства [3, с. 414].

Загальновідомо, що запорукою ефективності протидії організованій злочинності та корупції є розробка наукової концепції запобігання цим вкрай негативним явищам сьогодення. Однією з основних засад такої концепції має стати сприйняття організованої злочинності та корупції як соціально зумовленого явища. Це дасть змогу розробити адекватну стратегію й тактику, визначити відповідні цілі, засоби їх досягнення, рівень матеріального, фінансового, організаційного та правового забезпечення [4, с. 34].

Запобігання організованій злочинності та корупції є комплексним організованим і науково обґрунтованим процесом впливу держави та інших спеціально уповноважених суб'єктів на негативні фактори цих протиправних явищ. Попереджувальний зміст таких запобігань зосереджено на нейтралізації причин та умов організованої злочинності та корупції, а також інших криміногенних чинників, які впливають на формування особистості [5, с. 129].

Досліджуючи національний досвід, який пов'язаний з питаннями протидії організованій злочинності та корупції, необхідно зазначити, що саме корупція та організована злочинність є тісно взаємопов'язані між собою. У зв'язку з цим, суб'єктам законодавчої ініціативи необхідно посилити боротьбу з цими вкрай негативними явищами сьогодення шляхом розробки нових нормативно-правових актів та удосконалення (осучаснення) вже існуючих.

Таким чином, прийняття найближчим часом нової Антикорупційної стратегії на наступні роки має стати результатом всебічного, ґрунтовного аналізу поточної ситуації в державі з врахуванням існуючих викликів та загроз, які завдає корупція, базуватися на аналізі попередніх зусиль, кореспондуватися з загальноєвропейськими тенденціями у сфері протидії корупції та враховувати позитивний досвід боротьби з корупцією у зарубіжних країнах з урахуванням напрацювань як вітчизняних так і міжнародних експертів.

1. Жаровська Г. П. Організаційні аспекти протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні. *Актуальні проблеми держави і права*. URL: <http://www.apdr.in.ua/v73/74.pdf>.
2. Луценко Ю. В. Участь спеціальних служб іноземних держав у протидії організованій злочинності та корупції на прикладі Італійської Республіки. *Наше право*. 2017. № 4. С. 110–116.
3. Кулик О. Г. Антикорупційна стратегія протидії корупційній злочинності в Україні: науковий погляд сучасника. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 3. С. 414–416.
4. Зубкова Л. А. Сучасний стан і проблеми запобігання корупції в Україні. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 3 (104). С. 34–45.
5. Шевченко О. В. Основні принципи протидії корупції. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2011. № 1 (5). С. 129–133.

Р. В. Трофименко,

офіцер з особливих доручень управління
(Головне управління СБ України)

ЗМІНА ПАРАДИГМИ КОМПЕТЕНЦІЇ СПЕЦСЛУЖБИ ЩОДО ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ ТА КОРУПЦІЇ

Законодавство з питань основ національної безпеки України останнім часом зазнало суттєвих змін. Зокрема, було прийнято Закон України «Про національну безпеку України» (далі – рамковий закон), який визначає та розмежовує повноваження державних органів у сферах нацбезпеки і оборони. Відбулися значні перетворення в правоохоронній системі, сфері запобігання і протидії корупції. Побудовано нові антикорупційні, правоохоронні інституції, тривають заходи з їх становлення та вдосконалення правового забезпечення, у т.ч. в напрямку розширення обсягу повноважень.

В цих умовах актуалізувалося питання щодо місця СБУ як в системі суб'єктів, які здійснюють заходи із запобігання і протидії корупції, так і в сфері протидії організованої злочинності. Тож розглянемо як це місце може бути визначено з огляду на вимоги рамкового закону.

Так, згідно з п. 4 ч. 1 ст. 1 рамкового закону, державна безпека – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру. У п. 6 ч. 1 ст. 1 рамкового закону визначено, що загрози національній безпеці України – це «явища, тенденції і чинники, що унеможливають чи ускладнюють ... реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей України». Ч. 5 ст. 3 згаданого закону встановлено, що «загрози національній безпеці України ... визначаються у Стратегії національної безпеки України..., інших документах з питань національної безпеки і оборони, які схвалюються РНБОУ і затверджуються указами Президента України».

Таким чином, за рамковим законом на СБУ покладається захист державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру, що визначаються у Стратегії нацбезпеки та інших документах з питань нацбезпеки і оборони, які схвалюються РНБОУ і затверджуються указами Президента України.

Разом з тим, перелік актуальних загроз нацбезпеці України, що міститься у Стратегії національної безпеки України, затвердженій Указом Президента України від 26.05.2015 № 287/2015, не виділяє в окрему

категорію загрози державній безпеці (невоєнного характеру). Висновок про належність загроз саме до цієї категорії можна робити лише опосередковано, аналізуючи зазначений та інші актуальні документи з питань національної безпеки і оборони.

Тому з метою забезпечення правової визначеності у питанні виконання спецслужбою завдань із нейтралізації загроз, викликаних або пов'язаних із організованою злочинністю та корупцією, необхідним є наведення у новій редакції Стратегії нацбезпеки України переліку загроз національній безпеці саме у сфері державної безпеки, зокрема, тих, що пов'язані чи обумовлені чинниками організованої злочинності/корупційними факторами.

Ці загрози в період дії нової Стратегії нацбезпеки України і будуть визначати (окреслювати та деталізувати) обсяг відповідальності СБУ, зокрема її місце в сферах протидії організованій злочинності та корупції. Звичайно загрози динамічні, вони змінюються. В такому разі і поточна редакція Стратегії в їх частині може бути змінена. Відповідно й компетенція спецслужби має бути гнучкою, що забезпечить оперативність реагування на нові загрози держбезпеці.

Автором під час підготовки матеріалів до проекту нової Стратегії було запропоновано виділити (з числа вже відмічених в актуальних документах), такі пріоритетні загрози нацбезпеці саме у сфері держбезпеки, що пов'язані з корупційними факторами та чинниками оргзлочинності:

- використання за єдиним замислом і планом спецслужбами та іншими регулярними силами РФ злочинних озброєних угруповань та кримінальних елементів для реалізації операційних і тактичних цілей у війні проти України;

- втручання у внутрішні справи України з боку РФ (інших держав), спрямоване на порушення конституційного устрою, територіальної цілісності та суверенітету України, внутрішньої соціально-політичної стабільності та правопорядку. Спроби дестабілізації з боку Російської Федерації соціально-політичної та економічної ситуації в Україні, а також провокування сепаратистських настроїв (поширення корупції в Україні є одним з факторів, що забезпечують іноземний вплив на органи публічної влади шляхом створення в них відповідних позицій (впливу), зокрема, із використанням для цього корумпованих посадовців, у т.ч. правоохоронних органів);

- високий рівень «тінізації» та криміналізації національної економіки, кримінально-кланова система розподілу суспільних ресурсів, зростання злочинності (серед факторів реалізації загрози: входження до органів публічної влади осіб, пов'язаних з кримінальним світом або причетних до корупційних практик; втягнення публічних службовців у діяльність на користь ОЗУ);

- поширення транскордонної організованої злочинності, міжнародний наркобізнес (серед факторів: поглиблення інтернаціональних зв'язків наркоугруповань, посилення взаємозв'язку наркобізнесу з незаконною міграцією, торгівлею людьми, контрабандою і тероризмом);

- використання міграційних процесів в інтересах розвідувально-підривної та терористичної діяльності;

- незаконне переміщення через державний кордон в Україну зброї, боєприпасів, вибухових і радіоактивних речовин та інших предметів, що можуть бути використані як засоби вчинення терористичних актів та іншої протиправної діяльності в Україні;

- неконтрольоване ввезення в Україну екологічно небезпечних технологій, речовин, матеріалів, трансгенних рослин і збудників хвороб (можливість використання отруйних та сильнодіючих речовин в актах тероризму та екоциду);

- позбавлення Українського народу його культурних цінностей (незаконне вивезення з України культурних цінностей).

Спільним, наскрізним чинником для всіх вказаних загроз на сьогодні є активне використання організованою злочинністю кіберпростору (в офіційних повідомленнях СБУ неодноразово вказувалося про використання злочинними угрупованнями віртуальних валют, соцмереж, інтернет-сайтів, інтернет-месенджерів, прихованої мережі інтернет-з'єднань «Darknet»). Таким чином, за змістом своєї діяльності підрозділи спецслужби, що протидіють загрозам оргзлочинності, є також суб'єктами забезпечення кібербезпеки у складі одного з основних суб'єктів національної системи кібербезпеки – Служби безпеки України (ч. 2 ст. 8 Закону про кібербезпеку).

Вбачається, що перераховані та інші, пов'язані з явищами організованої злочинності та корупції, загрози й фактори їх реалізації мають визначати компетенцію СБУ за відповідним напрямком роботи.

Одним із засновків для цього висновку є приписи статей 1, 2 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» (далі – Закон про КРД), що визначають метою КРД попередження, своєчасне виявлення і запобігання зовнішнім та внутрішнім загрозам безпеці України, розвідувальним, терористичним та іншим протиправним посяганням спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на інтереси України / державну безпеку України.

Тож СБУ вирішуючи завдання, покладені на неї рамковим та законом про КРД, має здійснювати захист держави від загроз, обумовлених, у т.ч. такими взаємопов'язаними явищами як організована злочинність та корупція. Напрямки цієї роботи визначені Законом України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», зокрема це: нейтралізація негативних соціальних процесів і явищ,

що породжують оргзлочинність та сприяють їй; запобігання виникненню ОЗУ, встановленню ними корумпованих зв'язків з публічними службовцями, втягненню їх у злочинну діяльність; запобігання нанесенню шкоди державі; протидія використанню учасниками ОЗУ у своїх інтересах об'єднань громадян і засобів масової інформації; запобігання легалізації коштів.

З урахуванням окреслених вище правових реалій в СБ України кристалізується новий підхід до визначення обсягу її відповідальності в сферах протидії організованій злочинності та корупції. За цього підходу спецслужба протидіятиме породженим або пов'язаним з оргзлочинністю та корупцією загрозам саме у сфері держбезпеки, зокрема, тим організованим формам злочинності та видам корупційної діяльності, що або є складовим елементом розвідувально-підривної діяльності (РПД) іноземних спецслужб, терористичних організацій, або використовується останніми для створення сприятливих умов для РПД, або за своїми масштабами та рівнем впливу загрожують існуванню держави як такої (основним складовим механізмом держави), заподіянням непоправної шкоди її економічному, науково-технічному і оборонному потенціалу, або становить проблему загальносвітового масштабу (напр., міжнародний наркобізнес), загрожує світовому правопорядку.

Такий підхід вимагає від відповідних підрозділів СБУ переналаштування роботи від злочину корупційного характеру чи вчиненого в організованих формах на роботу від загрози національній безпеці (у сфері державної безпеки), що обумовлюється діяльністю або використанням організованих злочинних угруповань та/або корупційними проявами.

За вказаного підходу значна увага має приділятися аналітичній роботі з виявлення та визначення тих факторів та чинників, що викликають метаморфози загроз громадській безпеці, порядку (встановленому законом) здійснення публічної служби (а також загроз для інших об'єктів кримінальних посягань та сфер національної безпеки) в загрози саме державній безпеці. Вирішенню цього завдання сприятиме участь СБУ у спільній з Нацполіцією та іншими суб'єктами боротьби з організованою злочинністю роботі з оцінки загроз оргзлочинності та тяжких злочинів згідно з прийнятою в Європолі методикою оцінювання СОСТА (Serious and organized crime threat assessment).

Тож у подальшому (після завершення реформування правоохоронної системи, зокрема процесу становлення нових інституцій) відповідні підрозділи спецслужби мають спрямовувати свої зусилля на здобування актуальної інформації про найбільш небезпечні загрози державній безпеці, що існують або можуть виникнути через явища організованої злочинності та корупції, їх окремі прояви, та на нейтралізацію відповідних загроз з використанням інструментарію, наявного як у спецслужби, так й у інших суб'єктів публічної та приватної сфер.

С. Є. Шептуховський,
кандидат юридичних наук,
(Служба безпеки України)

ІНСТИТУЦІЙНИЙ РОЗВИТОК БОРОТЬБИ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ

Згідно з Конституцією України, виключно законами України визначаються основи національної безпеки ... і забезпечення громадського порядку (п. 17 ч. 1 ст. 92). КК України. Організована злочинна діяльність розглядається багатьма країнами, включно із Україною в контексті загроз національній, регіональній та глобальній безпеці. Однак, із припиненням чинності Закону України «Про основи національної безпеки України» перелік загроз національній безпеці міститься лише в Стратегії національної безпеки України. Далеко не всі види діяльності організованих злочинних угруповань віднесено чинною редакцією цієї Стратегії (затверджена Указом Президента України від 26.05.2015 № 287/2015) до актуальних загроз (віднесено, зокрема, діяльність незаконних збройних формувань (п.3.2)). Водночас, в окремих своїх проявах діяльність організованих злочинних угруповань безпосередньо посягає на громадську безпеку. Так, координація дій об'єднань злочинних організацій чи організованих груп, сприяння, створення, організація, керівництво, участь у злочинних організаціях, терористичних групах, терористичних організаціях, воєнізованих формуваннях, збройних формуваннях чітко визначені законодавцем як злочини у сфері громадської безпеки (Розділ IX Особливої частини КК України). Здавалося б, що кримінально-правовий захист громадської безпеки, зокрема, протидія переліченим видам злочинної діяльності, є способом забезпечення громадського порядку. Однак в Особливій частині КК України закріплено роздільне значення громадської безпеки (Розділ IX) та громадського порядку (Розділ XII) як видів охоронюваних суспільних відносин та родових об'єктів злочинів. Розмежування безпеки від порядку є наявним і у законодавчому визначенні компетенції Національної поліції України як органу, який «служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання

публічної безпеки і порядку». Тут привертає увагу як відокремлення «підтримання ... безпеки і порядку» від «протидії злочинності», так і розбіжність між публічним та громадським [порядком та безпекою].

Спеціалізованим законодавчим актом щодо протидії організованій злочинній діяльності є Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» (далі – Закон про основи боротьби), прийнятий ще у 1993 році. Останні масштабні зміни у ньому відбулися через рішення про розформування системи спецпідрозділів БОЗ МВС України. Вказане призвело до стану, за якого спецпідрозділи БОЗ СБУ стали єдиними з державних органів, спеціально створених для боротьби з організованою злочинністю. Однак, має місце неодноманітне застосування найменування спецпідрозділів СБУ – у ст. 5 та 10 це підрозділи БОЗ, однак у частині визначення прав – ст. 12 – у їх назві відсутні слова [по боротьбі з] «корупцією та» [організованою злочинністю]]. Зв'язок між корупцією та організованою злочинністю є загально визнаним. Можливими мотивами такої відмінності є невіднесення, з 2015 року, Служби безпеки України до числа спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції (за переліком, визначеним ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції»). Однак це невіднесення може трактуватися так, що протидія корупції є не основним, визначним завданням Служби безпеки України, а другорядним. Спираючись на зразкові конструкції ст. 5 Закону про основи боротьби, можна сказати, що боротьба з корупцією здійснюється органами Службою безпеки України «в межах виконання покладених на них інших основних функцій», так само як функція боротьби з організованою злочинністю не є основною для таких спеціально уповноважених суб'єктів протидії корупції, як НАБУ та прокуратура. Однак для спецпідрозділів ця функція є основною, у т.ч. через віднесення «запобігання встановленню корумпованих зв'язків з державними службовцями та посадовими особами» до основних напрямів боротьби з організованою злочинністю (абз. 8 ст. 6 Закону про основи боротьби). Слід зазначити, що найменування спецпідрозділів СБУ є закріпленим також в інших актах Верховної Ради України, і у разі скорочення такого найменування виникне певна колізійність.

Події на Сході України довели, що відсіч агресії проти України, яка здійснюється у т.ч. у формі, визначеній п. «г» ст. 3 Резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Визначення агресії» № 3314 (XXIX) від 14.12.1974 («засилання державою або від імені держави озброєних банд, груп, ірегулярних сил або найманців»), тобто із залученням організованої злочинності, ведуть Сили Спеціальних операцій та інші роди військ ЗС України, підрозділи Національної гвардії, розвідувальні органи, контррозвідувальні підрозділи СБУ (в т.ч. неналежні до її спецпідрозділів). Тому систему органів, які ведуть боротьбу з організованою злочинністю слід істотно розширити, додавши до неї, крім ДБР, також Національну гвардію, Збройні Сили України, Державну службу фінансового моніторингу тощо.

Вивчення перспективного законодавства (а саме – законопроектів № 10121 від 01.03.2019, № 10121-1 від 14.03.2019) свідчить, що в рамках правового забезпечення діяльності новоствореного Департаменту спеціальних розслідувань як міжрегіонального територіального органу поліції суб'єкти законодавчої ініціативи ставлять питання про включення «уповноважених підрозділів» Національної поліції (за законопроектом № 10121-1 – також спеціальних підрозділів ДБР) до числа зазначених спеціально створених державних органів. Наявність таких законодавчих ініціатив спонукає вдатися до вивчення Закону про основи боротьби на предмет актуальності його положень та узгодженості останніх із нормами інших спеціальних законів. Предметом нормопроєктувальних робіт щодо змін до Закону про основи боротьби має стати усунення низки проблем, викритих практикою. Зокрема, доцільно здійснити:

- визначення боротьби з організованою злочинністю належною не лише до оперативно-розшукової діяльності чи діяльності в рамках КПК України, але також до контррозвідувальної та розвідувальної. Фактично низка розвідувальних та контррозвідувальних органів, суб'єктів боротьби з тероризмом вже включені до системи, визначеної ст. 5 Закону про основи боротьби. Тому статтю 4 вказаного змінюваного Закону України слід доповнити посиланням на закони України «Про контррозвідувальну діяльність», «Про розвідувальні органи України», «Про боротьбу з тероризмом», а також на спеціальні закони, які визначають повноваження відомств, включених до вказаної системи;

- уточнення параметрів системи органів, які ведуть боротьбу з організованою злочинністю. З огляду на приписи ст. 18 Закону про основи боротьби, доцільно, окрім органів, які «беруть участь», окреслити коло органів, які виконують допоміжну та забезпечувальну функцію. Практика засвідчила, що зміни найменувань державних органів під час адміністративних та інституційних реформ не завжди здійснюються одночасно із корегуванням положень Закону про основи боротьби. Так, ст. 18 досі містить зобов'язання для Державної податкової служби та Державної контрольно-ревізійної служби. В законодавстві України є чимало прикладів визначення державного органу не за його мінливим найменуванням, а саме через функцію. Такий прийом використано, наприклад, у Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення».

Вбачається за доцільне застосувати цей підхід і до ст. 18 Закону про основи боротьби та відповідним чином змінити перелік суб'єктів, які залучаються до заходів боротьби з організованою злочинністю;

- крім удосконалення системи органів, які ведуть боротьбу з організованою злочинністю, доцільно встановити неналежний (зادля запобігання конфлікту інтересів) до цієї системи орган, уповноважений

здійснювати координаційний вплив. Оскільки за комітетом Верховної Ради України вже закріплено контрольну функцію, координуючу доцільно закріпити за Президентом України як за органом, який забезпечує національну безпеку (п. 1 ч. 1 ст. 106 Конституції України). Варто зазначити на невідповідність чинної Постанови Верховної Ради України від 29.08.2019 № 19-IX «Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання» Закону про основи боротьби (ст.ст. 10, 20, 23–26) як актом вищої юридичної сили в частині найменування та повноважень профільного комітету. Отже, йдеться про приведення постанови у відповідність до закону та відновлення діяльності відповідного парламентського комітету.

- низка визначених ст. ст. 18, 19 Закону про основи боротьби обов'язків державних органів («забезпечувати виявлення порушень законодавства про податки, збори, платежі та негайно повідомляти про це ...», «негайно повідомляти про всі випадки перереєстрації підприємства у зв'язку із зміною власника...», «попередньо інформувати ... про великомасштабні операції фізичних осіб ... чи юридичних осіб ... та надавати «...всю інформацію про реальні прояви організованої злочинної діяльності» тощо) тривалий час не виконуються адресатами цих норм, що призводить до послаблення адміністративних та інформаційних можливостей системи боротьби з організованою злочинністю. Пропонуємо встановлення санкцій за недодержання вказаних обов'язків та/або по-іншому викласти їх зміст у випадках, коли причиною невиконання є їх колізійність зі спеціальними нормами інших законів;

- закріплення повноваження щодо здійснення негласних оперативно-технічних пошукових заходів для боротьби з організованою злочинністю, шляхом запозичення відповідної конструкції ч. 1 статті 5 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» та доповнення нею ст. 15 Закону про основи боротьби;

- конкретизація приписів ст.ст. 13–15 Закону про основи боротьби нормами про те, що визначені ними заходи є виключним повноваженням органів, спеціально створених для боротьби з організованою злочинністю. Доцільно навести відповідні уточнення у ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», ст. ст. 246, 272 КПК України.

ЗМІСТ

Авраменко О. В., Федулова І. М. ВІДМЕЖУВАННЯ ПРОТИПРАВНОГО ЗАВОЛОДІННЯ МАЙНОМ ПІДПРИЄМСТВА, УСТАНОВИ, ОРГАНІЗАЦІЇ ВІД ШАХРАЙСТВА.....	4
Абламський С. Є. СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ВІДОМЧОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ СЛІДЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.....	6
Акімов М. О. ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ОТРУЙНИХ РЕЧОВИН ЯК ПРЕДМЕТА ЗЛОЧИНУ ЗА СТ. 321 КК УКРАЇНИ.....	7
Амеліна А. С. ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ НА АГРОПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ.....	9
Андрушко А. В. ТИПОВІ ПОМИЛКИ ПРИ КВАЛІФІКАЦІЇ НЕЗАКОННОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ АБО ВИКРАДЕННЯ ЛЮДИНИ.....	11
Бабець І. Г., Руда О. І. ВПЛИВ ПРОЦЕСІВ НЕЛЕГАЛЬНОЇ ІМІГРАЦІЇ НА РІВЕНЬ ЗЛОЧИННОСТІ В НІМЕЧЧИНІ.....	13
Баб'як А. В., Павліченко В. В. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	15
Багаденко І. П. СТАН БЕЗПЕКИ КИЯН В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ.....	17
Бегалов Є. П. ОГЛЯД ДОКУМЕНТІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ПЕРЕПРАВЛЕННЯ ОСІБ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ.....	19
Біленко П. С. ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО В СИСТЕМІ КРИМІНАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА.....	21
Брич Л. П. КВАЛІФІКОВАНІСТЬ ЗАХИСТУ ЯК СКЛАДОВА ПРАВА НА ЗАХИСТ У СТРУКТУРІ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД.....	22
Бурак М. В., Шевчук О. Ю. ПРОТИДІЯ ВІДМИВАННЮ КОРУПЦІЙНИХ ДОХОДІВ.....	25
Бурда С. Я. КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗГВАЛТУВАННЯ: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ.....	27

Васильєва С. М., Пряхіна Н. О. ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ПІДГОТОВЦІ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ.....	28
Висоцька І. Б. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ КОРУПЦІЇ.....	29
Висоцький В. М. СТАН ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ НАРКОЗЛОЧИННОСТІ.....	30
Вінцук В. В. ПРОБЛЕМИ ЗАКРІПЛЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ КОДЕКСІ.....	32
Гаврилюк Л. В. ЗАКОНОДАВЧІ ПЕРЕДУМОВИ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ З ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....	33
ГАЗДАЙКА-ВАСИЛИШИН І. Б. ОКРЕМІ АСПЕКТИ НОВОВВЕДЕНЬ «01.01.2020».....	35
Голодняк М. В. ОКРЕМІ АСПЕКТИ УЧАСТІ ЗАХИСНИКА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД.....	37
Гончаренко Ю. В. ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВОЇ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ОРГАНАМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ РИНКОВОЇ ВАРТОСТІ ПАРФУМІВ.....	38
Горбань Т. А. ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ОРГАНАМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ВАРТОСТІ ХЛІБОПЕКАРСЬКИХ ВИРОБІВ.....	41
Горпинюк О. П. ДОВІЧНЕ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ЯК «IRREDUCIBLE LIFE SENTENCE» ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ.....	42
Грищук А. Б., Півень С. Г. ПОРУШЕННЯ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА: ФІНАНСОВО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ.....	44
Гусєва В. О. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ.....	45
Гуцуляк Ю. В. МІСЦЕ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ЯК ЗАСОБІВ ДОКАЗУВАННЯ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В СИСТЕМІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	46
Данилова Д. А. ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВОЇ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ОРГАНАМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ РИНКОВОЇ ВАРТОСТІ КАВИ.....	48

Демків Р. Я. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПОНОВЛЕННЯ ТА ПРОДОВЖЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ПРАВООХОРОННОЇ СИСТЕМИ.....	51
Дуфенюк О. М. ФЕМІДА НАД МІКРОСКОПОМ АБО «НАУКОВІ ДОКАЗИ» У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ (ПИТАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ).....	52
Євхутич І. М. ВИЛУЧЕННЯ У ПОТЕРПІЛОГО ОРГАНІВ ЧИ ТКАНИН ДЛЯ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ ЯК ОСОБЛИВИЙ ВИД ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ.....	54
Єсімов С. С. НЕЗАКОННИЙ ОБІГ ЗБРОЇ ЯК ЗАГРОЗА ГРОМАДСЬКІЙ БЕЗПЕЦІ В УКРАЇНІ.....	56
Жидецький Ю. Ц., Ясінський В. П. ВПЛИВ МОБІНГУ НА ЗДОРОВ'Я ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ.....	58
Ільницький В. В. РОЗШУК ПІДОЗРЮВАНИХ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ.....	60
Йосипів Ю. Р., Московчук М. О. СУЧАСНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ТЕРОРИСТИЧНОЇ АКТИВНОСТІ.....	61
Йосифович Д. І., Хатнюк Ю. А. ОСНОВНІ ФУНКЦІЇ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ, ЩО ЗДІЙСНЮЮТЬ АНАЛІТИЧНУ РОБОТУ.....	63
Калганова О. А. ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ЗДІЙСНЕННЯ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В БОРОТЬБІ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ.....	65
Калініна А. В. СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНЦІВ-ІНОЗЕМЦІВ В УКРАЇНІ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ПОРТРЕТА ЗЛОЧИНЦЯ.....	66
Каркоцький І. О. ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС ЕКСПЕРТА ЯК СТРУКТУРНИЙ ЕЛЕМЕНТ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ОБ'ЄКТИВНОСТІ ТА ПОВНОТИ ДОСЛІДЖЕННЯ В СУДОВО-ЕКСПЕРТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	68
Кисельов В. М., Колесник М. О. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ ПРАВООХОРОННОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: ЗАГАЛЬНІ ЗАУВАЖЕННЯ.....	70
Кіржецький Ю. І., Кіржецька М. С. РЕЙДЕРСТВО ЯК ДЕВІАНТНА ФОРМА ПОГЛИНАННЯ БІЗНЕСУ.....	72
Кобилецька М. І., Жидецький Ю. Ц. МОБІНГ ЯК ПРОБЛЕМА ПРОФЕСІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА.....	73

Ковальчук В. П. ПРАВАЗАСТОСОВНІ ПОВНОВАЖЕННЯ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ, ЩО ВИНИКАЮТЬ У ПРОЦЕСІ ЇХ ВЗАЄМОДІЇ З ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ.....	75
Ковальчук О. В. ТИПОВІ СПОСОБИ ВЧИНЕННЯ ШАХРАЙСТВА В СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ КРЕДИТНИХ СПІЛОК.....	76
Когут Я. М. ФОРМУВАННЯ ЮВЕНАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПРАЦІВНИКА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ.....	78
Козлов О. В. ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ.....	79
Комар Ю. М. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ЕКСПЕРТНОЇ СЛУЖБИ МВС З ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ.....	81
Коробка О. М. ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ СУДОВОЇ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПРИ КРАДІЖЦІ МАЙНА.....	83
Король А. В. МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПРИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ, ПОВ'ЯЗАНИМ ІЗ РОЗПОВСЮДЖЕННЯМ ПРОДУКЦІЇ ПОРНОГРАФІЧНОГО ХАРАКТЕРУ.....	84
Коць Є. П. НЕЗАКОННІ ВОЄНІЗОВАНІ ТА ЗБРОЙНІ ФОРМУВАННЯ ЯК ЧИННИК, ЯКИЙ ВПЛИВАЄ НА НАЦІОНАЛЬНУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ.....	85
Кривий А. Б. ЩОДО НАПРЯМІВ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	87
Кубальський В. Н. ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНО КАРАНИХ ФОРМ СЕПАРАТИЗМУ.....	88
Курило Т. В., Татарин І. І. ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕДУРИ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ.....	90
Кучер В. О., Парасюк В. М. ІНСТИТУТ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....	92
Лепеха О. М., Кондратюк О. В. ПРОЄКТ ЗАКОНОДАВЧИХ ПОЛОЖЕНЬ ЩОДО ПОНЯТТЯ, ВИДІВ ТА ПОРЯДКУ ЗАСТОСУВАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ.....	94
Литвицький О. П., Литвицька О. І. СПЕЦІАЛІЗОВАНІ ЗАСОБИ ФОТОТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ.....	96

Литвицький О. П., Чешко В. П. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗШИРЕННЯ СПЕКТРУ ОБ'ЄКТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ КОМП'ЮТЕРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЯК ОДИН ІЗ ЗАСОБІВ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ.....	98
Лісниченко Л. В. ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ГРАБЕЖАМ ТА РОЗБІЙНИМ НАПАДАМ.....	99
Лозинський Ю. Р., Коробій Л. О. ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ НЕ ЗА ЦІЛЬОВИМ ПРИЗНАЧЕННЯМ.....	101
Лубенець І. Г., Толочко Г. В. СУБ'ЄКТИ ПРОФІЛАКТИКИ БУЛІНГУ: КЛАСИФІКАЦІЯ, ФУНКЦІЇ, ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ.....	103
Луцький Т. М. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЩОДО МОЖЛИВОЇ «СПІВУЧАСТІ» У ЗЛОЧИНАХ, НАСЛІДКОМ В ЯКИХ Є НЕОБЕРЕЖНЕ ЗАПОДІЯННЯ СМЕРТІ ОСОБИ.....	104
Svitlana MAZERA PROBLEMATIC ISSUES IN THE INTERACTION BETWEEN INTERPOL AND LAW ENFORCEMENT.....	107
Мармура О. З. ПРО ПРОБЛЕМУ ВІДСИЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ ПРИ ПОБУДОВІ ДИСПОЗИЦІЙ, ЩО РЕГЛАМЕНТУЮТЬ КВАЛІФІКОВАНІ СКЛАДИ ЗЛОЧИНУ.....	108
Митник У. М. ОКРЕМІ ПИТАННЯ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ, ЯКИЙ ВЧИНЯЄ ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО.....	109
Мовчан А. В. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИКРИТТЯ ФАКТІВ ЗБУТУ НАРКОТИКІВ З ВИКОРИСТАННЯМ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.....	110
Моргун М. В., Крушельницька К. О. ТАКТИКА ПРИХОВАНОГО НОСІННЯ ЗБРОЇ.....	113
Навроцька В. В. ПІДСТАВИ ЗАКРИТТЯ ПРОВАДЖЕННЯ ПРИВАТНОГО ОБВИНУВАЧЕННЯ, РОЗПОЧАТОГО БЕЗ ЗАЯВИ ПОТЕРПІЛОГО.....	115
Нагірна О. В., Силкін О. С. ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВАХ УКРАЇНИ.....	116
Наумова І. В. ОЦІНКА СТУДЕНТАМИ м. КИЄВА ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ ПО БОРОТЬБІ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ В СТОЛИЦІ У 2018 р.: РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ.....	117

Нікіта А. Г. ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ОРГАНАМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ВАРТОСТІ МЕТАЛЕВИХ ТРУБ.....	118
Отчак Н. Я., Кузьмочка Ю. В. СТАН І ПРОБЛЕМИ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ.....	120
Петрів Ю. П. ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ СИСТЕМ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ.....	121
Піскунова А. О. КРИМІНАЛІСТ ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ У КРАЇНІ.....	126
Пічкуренко С. І., Злагода О. В. ЩОДО ДЕЯКИХ АСПЕКТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ЕКОНОМІЧНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.....	127
Політова А. С. СУБ'ЄКТ ЗАЙНЯТТЯ ГРАЛЬНИМ БІЗНЕСОМ: ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ.....	128
Полуніна Л. В. ДЕЯКІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ БОРОТЬБИ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЕКОНОМІЧНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ.....	130
Пономаренко А. В., Лубенець І. Г. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ СВІДКІВ В УКРАЇНІ.....	131
Приходько О. О. ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НЕНАЛЕЖНОЇ РЕКЛАМИ.....	133
Пришляк О. В. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ.....	135
Проць І. М., Ямкова Т. І. СУЧАСНІ РЕАЛІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ.....	137
Рева Т. М. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА.....	139
Романюк В. В. УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ НЕПОВНОЛІТНЬОГО, ЩОДО ЯКОГО ВИРІШУЄТЬСЯ ПИТАННЯ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ.....	140
Ряшко О. В. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПОВНОВАЖЕНЬ СТОРІН ЗАХИСТУ ТА ОБВИНУВАЧЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	141
Савчук Т. І. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВСТАНОВЛЕННЯ ТА ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ КОРУПЦІЙНИМИ ЗЛОЧИНАМИ.....	143

Самбор М. А. ОСОБЛИВОСТІ МЕХАНІЗМУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ МИРНИХ ЗІБРАНЬ В УКРАЇНІ.....	145
Серкевич І. Р. ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ В ПОПЕРЕДЖЕННІ ЗЛОЧИННОСТІ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ.....	146
Синенький В. М., Курляк М. Д. ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИНАМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ОСОБАМИ, ЗДАТНИМИ СКОЇТИ ОСОБЛИВО ТЯЖКИЙ ЗЛОЧИН.....	148
Солдатенко О. В. ОКРЕМІ МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ РЕФОРМИ МВС УКРАЇНИ.....	150
Стрільців О. М. ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ТА ІНТЕРНЕТУ НА ПОШИРЕННЯ НАРКОТИКІВ.....	152
Сукмановська Л. М., Братковський В. М. ОРГАНИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТИ БОРОТЬБИ З ТЕРОРИЗМОМ.....	154
Тарасенко О. В. ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЩОДО ПРОТИДІЇ ФІКТИВНОМУ ПІДПРИЄМНИЦТВУ.....	156
Телефанко Б. М. СПРАВЕДЛИВІСТЬ ПОКАРАННЯ РЕЦИДИВІСТІВ ЯК ПРИНЦИП ЙОГО ПРИЗНАЧЕННЯ.....	157
Фіалка М. І. СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ ОЗНАКИ ОСОБИ, ЯКА ВЧИНЯЄ ПІДРОБЛЕННЯ ДОКУМЕНТІВ.....	158
Харченко Н. П. ОКРЕМІ АСПЕКТИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МУНІЦИПАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ІТАЛІЇ.....	160
Хитра О. Л. ЩОДО ПОНЯТТЯ КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ, ЩО ЗАГРОЖУЮТЬ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ.....	162
Хомин О. Й., Смичок В. Д. ЕЛЕКТРОННА ІДЕНТИФІКАЦІЯ ОСОБИ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ.....	164
Хомів О. В., Сибірна Р. І. КОРУПЦІЯ ЯК ЗАГРОЗА ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ.....	166
Цюприк І. В. ОСОБЛИВОСТІ ТИМЧАСОВОГО ДОСТУПУ ДО ДОКУМЕНТІВ (ІНФОРМАЦІЇ), ЯКА ЗНАХОДИТЬСЯ В ОПЕРАТОРІВ ТА ПРОВАЙДЕРІВ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ТЕРОРИСТИЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ.....	167
Чернявський С. С., Саковський А. А. НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ЯК ПРОВІДНИЙ ЦЕНТР ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ-КРИМІНАЛІСТІВ ТА СУДОВИХ ЕКСПЕРТІВ.....	169

Чигрина Г. Л.	
ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ: ЛЕКСИКОГРАФІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	170
Чистоклетов Л. Г.	
ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВНИХ ТА НЕДЕРЖАВНИХ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В УКРАЇНІ.....	172
Шевель О. М.	
МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В БОРОТЬБІ ІЗ ФІНАНСОВОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ.....	175
Шевців М. Б., Туз Н. Д.	
УПРАВЛІННЯ СИЛАМИ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ МАСОВИХ ЗАХОДІВ ВІДПОВІДНО ДО СКАНДИНАВСЬКОЇ МОДЕЛІ ОХОРОНИ ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ ТА БЕЗПЕКИ.....	176
Шевченко Д. М.	
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ СПЕЦИФІЧНОГО НАПРЯМУ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ.....	178
Шехавцов Р. М.	
ОБСТАВИНИ, ЯКІ ПІДЛЯГАЮТЬ ДОКАЗУВАННЮ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ Ч. 2 СТ. 201 КК (ВЧИНЕНІ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ З ВИКОРИСТАННЯМ СЛУЖБОВОГО СТАНОВИЩА).....	180
Шрамко С. С.	
ПРОБЛЕМИ ПАРТНЕРСТВА МІЖ ГРОМАДСЬКІСТЮ ТА ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ.....	182
Яковіна О. Б.	
ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧИХ З ІНШИМИ СУБ'ЄКТАМИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ РОЗБОЇВ, УЧИНЕНИХ НЕПОВНОЛІТНІМИ.....	183
Яровий П. С.	
СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ ЧИННИКИ ЗЛОЧИННОСТІ.....	184
Predecki Krzysztof, Rejman Krzysztof, Zawadzki Aleksander	
THE IMPORTANCE OF THE SYSTEM OF POST-PENITENTIARY ASSISTANCE IN THE PROCESS OF RESOCIALISATION.....	186
Федевич Генрик, Кавецький Анджей	
ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ НА КОРДОНІ НА ПРИКЛАДІ БЕЩАДСЬКОГО ВІДДІЛЕННЯ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ (БВПС) В 2016–2018 рр.	188
Kiszka Janusz, Kawecki Andrzej	
NATIONAL MAP OF SECURITY THREATS AS A TOOL TO IMPROVE THE RESIDENTIAL SAFETY.....	192
Śmierciak Mariusz	
SPECIAL SERVICES AND THEIR ROLE IN FIGHT AGAINST TERRORISM AND CRIME.....	194
Кавецький Анджей, Федевич Генрик	
ФЕМІДА ПРОТИ ЯВИЩА СІМЕЙНОГО НАСИЛЬСТВА.....	196

Szczypta-Kłak Barbara, Franczuk Wasył ANALIZA CZYNNIKÓW DETERMINUJĄCYCH POZIOM PRZESTĘPCZOŚCI W REGIONIE.....	201
Мартиненко В. О. ДЕЯКІ АСПЕКТИ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ В ЗАПОБІГАННІ КОРУПЦІЇ.....	204
Середюк В. Ю. ПРО НАЙБІЛЬШ ПОШИРЕНІ ФОРМИ ТА ЗМІСТ КОРУПЦІЙНИХ ПРОЯВІВ У ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОНЦІВ.....	205
Кудінов С. С., Щербина Л. І. ЩОДО СУБ'ЄКТІВ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ.....	207
Луценко Ю. В. ПРОТИДІЯ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ ТА КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ: ОКРЕМІ ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ.....	208
Трофименко Р. В. ЗМІНА ПАРАДИГМИ КОМПЕТЕНЦІЇ СПЕЦСЛУЖБИ ЩОДО ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ ТА КОРУПЦІЇ.....	210
Шептуховський С. Є. ІНСТИТУЦІЙНИЙ РОЗВИТОК БОРОТЬБИ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ.....	212

Укладачі:

Авраменко Олексій Володимирович,

кандидат юридичних наук, доцент

Гнатюк Степан Сергійович,

кандидат юридичних наук, доцент

Сидорук Ігор Ігорович,

кандидат юридичних наук

Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах

Збірник тез

Міжнародної науково-практичної конференції

8 листопада 2019 року

Опубліковано в авторській редакції

Макетування *Галина Шушняк*

Друк *Надія Лесь*

Підписано до друку 30.10.2019 р.

Формат 60×84/8. Папір офсетний. Умовн. друк. арк. 26,04.

Тираж 100 прим. Зам № 123-19.

Львівський державний університет внутрішніх справ

Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції

ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.